

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NICOLAE JORGA

BÜYÜK TÜRK

FATİH SULTAN MEHMED

YEDİTEPE

FATİH SULTAN MEHMED

BÜYÜK TÜRK

Nicolae Jorga

Editör

Erhan Afyoncu

Tercüme

Nilüfer Epçeli

Çeviri Kontrol

Kemal Beydilli

©Yeditepe Yayınevi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-2070-38-3

Yeditepe Yayınevi: 366

İnceleme-Araştırma: 295

1. Baskı: Mart 2018

Sayfa Düzeni

Adem Şenel

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.

Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ

Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78

www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

FATİH SULTAN MEHMED BÜYÜK TÜRK

Nicolae Jorga

Editör: Erhan Afyoncu

Çeviri: Nilüfer Epçeli

Çeviri Kontrol: Kemal Beydilli

Nicolae Jorga (1871-1940)

Nicolae Jorga, aynı zamanda 1910-1940 yıllarında Romanya'nın akademi ve siyaset hayatında, üniversite rektörü, Akademi başkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Başbakan olarak en önde rol oynamış sıradışı bir şahsiyettir. Jorga Romanya'nın gelmiş geçmiş en büyük tarihçisi sayıldığı gibi, eserleri çeşitli dillerde, Almanya, Fransa, İtalya ve ABD'de defalarca basılmış, dünyaca tanınmış bir tarihçidir. 1908'de Almanya'da ünlü bir dünya tarihi (Geschichte der Europäischen Staaten) serisinde Osmanlı Tarihi'nin yazılması düşünüldüğünde, bu iş Jorga'dan istenmiştir. İnanılmaz bir enerji ve üretkenliğe sahip bu seçkin yazar, 1300 (evet bin üçyüz) kitap ve on binin üstünde makale yayınlamış, birçok bilimsel ve siyasi dergi çıkarmıştır.

Jorga, 17 Haziran 1871'de Romanya kuzeyinde Botaşani şehrinde doğdu, 19 yaşında Yaş Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni parlak derece ile bitirdi; sonra Fransa ve Almanya'da yüksek tahsiline devam etti. 1893'de Leipzig Üniversitesinde Felsefe Doktoru payesini kazandı. Jorga, Avrupa'da bulunduğu yıllarda arşiv ve kütüphanelerde, ileriki eserleri için hummalı bir faaliyet içinde binlerce belge topladı. Jorga, siyasete 1905'de yayınlamaya başladığı Samanatorul adlı haftalık dergi ile atıldı, 1907'de sınırdışı Romenlerin haklarını savunan Romen Kültür Birliği (ASTRA) başkanı oldu.

Milliyetçi ve liberal halkçı bir politikacı olarak, Romen halklarının birliği (Trasylvania ve Bessarabiadaki Romenler), köylülerin durumunu iyileştirme (toprak dağıtımı) yolunda önce eğitim ve yayın vasıtasıyla, sonra nüfuzlu aktif politikacı kişiliğiyle (Milli Demokratik Parti kurucusu 1910, Millet Meclisi Başkanı ve 1 Nisan 1931-6 Haziran 1932 arasında Başbakan) Jorga, 1910-1940 arasında Romen siyasetinde ön planda rol oynadı. O, hayatı boyunca "Apostol al Neamului" (Millet davasında Havari) olarak tanınmıştır. Özellikle, I. Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Konferansı'nda Büyük Romanya için canla başla çalışmış, bu hizmeti karşılığı 1919'da Büyük Millet Meclisi başkanlığına seçilmiştir. Bir kelime ile Nicolae Jorga, bilim alanında olduğu gibi, siyaset alanında da büyük işler başarmış bir devdir.

Doktorasını 1893'de Leipzig Üniversitesi'nde yapan Jorga'nın tarih eserlerini inceleyenler, onu 19. yüzyılda gelişen Alman tarihçi mektebine bağlarlar.

Jorga'nın Güney-Doğu Avrupa fikri, Romanya Akademisyenlerinin girişimiyle uluslararası bir organizasyona vücut verdi. Türkiye, bu kuruluşun kurucu ve idareci kadrosunda rol almıştır.

Soruları ortaya koyan, yaratıcı bir tarihçi olarak Jorga'nın özelliğini en iyi Gh.Brătianu şu sözlerle ifade etmiştir: "Jorga'nın yazdığı her satır bir fikir tohumu taşır; araştırılacak problemler ortaya atar ve okuyanda ilgi uyandırır; bunlar olmadan hiçbir tarih eseri canlı bir bilim dalı olamaz, ölü bir söz olarak kalır". Jorga, Türkiye'yi içine alan, Balkan Antantı ve Balkan Birliği için çalışanların ön safındadır. Türkiye, bu büyük dostun 1940'da hunharca katli üzerine milli matem günü ilân etmiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 13

BİRİNCİ BÖLÜM:

İSTANBUL'UN FETHİ 17

Sultan Mehmed'in karakteri, * Hükümdar olarak uyguladığı tedbirler, * Anadolu seferi, * Osmanlı ordusunda değişiklikler, * Bizans İmparatoru ile anlaşmazlıklar, * Boğaz'da Osmanlı hisarlarının inşası, * Turahan Bey'in Mora akını, * Avrupa'nın Bizans krizinde tutumu: Papa'nın vaat ettiği yardım, * İstanbul'da Hıristiyan Birliği düşmanları, * Venedik'in Sultan II. Mehmed'e karşı yürüttüğü politika, * Venedik gemilerinin İstanbul Limanı'na varışı, * Galata için Ceneviz yardımı, * Osmanlı topçu sınıfının oluşturulması, * Osmanlı birliklerinin İstanbul önlerine gelişi, * Osmanlı birliklerinin kuşatma sırasında konumları, * İstanbul'un iç şartları, * "Latinlerin" İstanbul'un savunmasındaki payı, * Şehrin top ateşine tutulması ve açılan ilk gedikler, * Osmanlı gemilerinin açık denizden Haliçe götürülmesi, * İstanbul'un nihai fethinin ön işaretleri, * Boşuna Batı'dan gelecek "Latin" gemilerinin beklenmesi, * Türkler ve Hıristiyanlar arasında son büyük taarruzdan önce son çatışmalar, * İstanbul'un fethi, * Sultan Mehmed'in İstanbul'a girişi, * Galata sakinlerinin Sultan Mehmed'e teslim olması, * Hıristiyan gemilerin akıbeti, * İstanbul savunması liderlerinden bazılarının idamı, * Sultan Mehmed'in yeni başkentinde yaratılan yeni düzen, *

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL FETHİNİN DOĞRUDAN SONUÇLARI 55

İstanbul fethinin Batı'da yarattığı etki, * Hümanistlerin şikayetleri, * Papa'nın ve Venedik'in Osmanlılara karşı Hıristiyan birliği kurma uyarıları, * Ceneviz'in İstanbul'un fethinden sonra yürüttüğü politikalar, * Venedik'in uyguladığı tedbirler, * Aragon ve Napoli Kralı'nın Türk

mesesindeki tutumu, * Sultan Mehmed'in İslam dünyasındaki yeni konumu, * Hristiyan devletlerinden alınan vergilerin artırılması, * Limni, Gökçeada ve Taşoz Adalarının gönüllü ilhakı, * Üst düzey Osmanlı memurlarında değişiklikler, * İstanbul ve Gelibolu'da inşaatlar ve çalışmalar, * Midilli Beyinin Yeniden Tanınması, * Osmanlı donanmasının Sakız Adası, Rodos, önlere gelişi, * Kırım'daki Ceneviz memurlarının Osmanlı Sultanı ile görüşmeleri, *

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN MEHMED'İN TUNA BOYLARINDA SIRPLARA VE MACARİSTAN'A KARŞI İLK SAVAŞLARI TAKIMADALARDAKİ FETİHLER 71

Sultan Mehmed'in Sırbistan planları, * Sırp despotu Georg'un yürüttüğü siyaset, * Sivrihisar'ın fethi, * Regensburg Meclisi ve Haçlı Seferi planları, * Osmanlı Sultanına karşı Haçlı Seferi fikrinin temsilcisi Macaristan Kralına uyarılar, * Yanoş Hunyadi'nin çöken Bizans İmparatorluğu ile ilişkileri, * Macaristan'da hazırlıklar, * Frankfurt Haçlı Seferi toplantısı, * Hunyadi'nin Alacahisar'daki başarısı ve Vidin'e saldırı, * Sırp despotunun Osmanlı Sultanı ile barışı, * Neustadt Meclisi ve Türklere karşı planlar, * Macaristan'da savaş hazırlıkları, * Papa Nikolaus'un ölümü, * Sultan Mehmed'in ikinci Sırbistan seferi, * Novobrd'o'nun ele geçirilmesi, * Avrupa'nın tutumu, * Midilli prensi Dorino Gattilusio'nun mirası, * Yeni Foça ve Eski Foça'nın fethi, * Dorino Gattilusio ve ailesi arasındaki mücadeleler, * Enez seferi, * Osmanlı donanmasının Sakız Adası ve Limni'ye saldırısı, *

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELGRAD KUŞATMASI VE TUNA BOYLARINDAKİ SAVAŞLAR 89

Papa'nın ve Bizans İmparatorunun Haçlı Seferi çabaları, * Macaristan'daki karışıklıklar ve Macaristan'ın çaresizliği, * Sultan Mehmed'in Belgrad seferi, * Hunyadi'nin Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda)'i Eflak tahtına tayini, * Belgrad'ın tarifi, * Belgrad'ın savunucuları: Haçlı Johann Capistrano, * Osmanlıların Belgrad taarruzları, * Sultan Mehmed'in

geri çekilişı, * Capistrano'nun savaşçıların kaderi, * Belgrad kuşatmasının kaldırılmasından sonra Sırp ve Macar anlaşmazlıkları, * Despot Georg'un ölümü ve halefi, * Hunyadi'nin başarılarından dolayı Batı'da Hıristiyanlar arasında uyanan saldırı umutları, * Macaristan savaş gücünün çöküşü, * Arnavut isyanı ve 1457 yılına kadar liderleri İskender Bey, * Osmanlıların Belgrad ve Ragusa'ya saldırıacaklarına dair söylentiler, * Papa askerlerinin Rodos, Limni, Taşoz ve diğer adaların önüne gelişi, * Macaristan Kralı Ladislas'ın ve Papa'nın ölümleri; Sırpların ilhak önerileri, *

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'NIN VE ANADOLU'NUN SULTAN EHMED'İN HÜKÜMDARLIĞI SIRASINDA KESİN SINIRLARININ ÇİZİLMESİ 105

Mora Yarımadası'nda Rum-Latin koşulları, * Despot Dimitrios ve Türklere yakınlığı, * Turahan Bey'in Mora seferi, * Mora'nın ödenmemiş vergileri; Frenk Atina'da karışıklıklar, * Sultan Mehmed'in Mora Yarımadasına saldırısı, * Atina'nın akıbeti, * Midilli, Gökçeada ve Limni Adalarının geri alınışı, * Despotlar Dimitrios ve Thomas arasında kardeş kavgası, * Sultan Mehmed'in İskender Bey'e ait Akçahisar'a ilk seferi, * Mora'ya ikinci sefer ve yarımada Rum hükümdarlığının yok edilmesi, * Papa II. Pius'un planları, * Viyana Haçlı Seferi toplantısı, * Venedik ve Anadolu'daki beyliklerin teklifleri, * Yeni Türkmen lideri Uzun Hasan ve gücü, * Sultan Mehmed'in Sinop seferi, * Trabzon Rum İmparatorluğuna saldırı, * Dönemin Trabzon Rum İmparatorları, * Trabzon'un fethi ve son Komnenlerin akıbeti, *

ALTINCI BÖLÜM

SIRP KARMAŞALARI-BOSNA'NIN İLHAKI- SULTAN MEHMED'İN TUNA BOYLARINDA ROMENLER VE MACARLARLA SAVAŞLARI 125

Sırp despot Lazar'ın ölümü, * Belgrad'ın Macarlar tarafından işgali ve Sırpların Papadan himaye talepleri, * Türklerin Sırbistan seferi: Resava ve diğer kalelerin ele geçirilmesi, * Göğercinlik'in ele geçirilmesi, *

Macaristanda Osmanlı akınları ve Macarların savunma tedbirleri, * Bosnalıların Sırbistan üzerinde hak talepleri, * Semendire'nin Osmanlılar tarafından geri alınması ve Kraliçe Helena'nın kaçıışı, * Bosna ve Hersek'teki durumlar, * Bosna ileri gelenlerinin krala karşı hoşnutsuzlukları, * Belgrad önlerinde çatışmalar; Mikail Szilagyı'nın İstanbul'da idamı, * Mihaloğlu Ali Bey'in Macaristan Banat'ına akınları, * Eflak prensi Vlad Tepeş'in Türk düşmanlığına yönelik siyaseti, * Türklerle Yergöğü'nde çarpışması, * Vlad'ın serhad boylarında talanları, * Sultan Mehmed'in eflak seferi, * Boğdan prensi Stefanın Eflak limanı Kili'ye saldırısı, * Radu'nun Eflak tahtına getirilişi ve Sultanın geri çekilmesi, * Macaristan Kralı Matyas'ın kesintiye uğrayan intikam seferi, * Midilli Adası'nın fethi, * Türklerin Hersek'e müdahalesi ve Bosna'ya saldırı bahaneleri, * Bosna savaşı ve Kral Stefan'ın ölümü, * Osmanlı birliklerinin Hırvatistan'a ve Hersek'e gelişi, * Bosna'nın Türkler tarafından fethinin sonuçları; Macaristan ve Arnavutluk'taki etkileri; Arhos Şehri'nin ele geçirilmesi, *

YEDİNCİ BÖLÜM

HAÇLI SEFERİ FİKRİNİN YENİDEN CANLANMASI-

HİRİSTİYANLARIN II. MEHMED'E KARŞI İTTİFAKI. 145

Papa'nın Haçlı Seferi hazırlıkları, * Osmanlı-Macar sınır anlaşmazlıkları ve macaristan ile Venedik arasında akdedilen Petervaradin Antlaşması, * Yayça'nın Macarlar tarafından fethi, * Hıristiyanların Hersek'teki başarılar, * Sultan Mehmed'in başarısız Yayça saldırısı, * İzvornik'in Macarlar tarafından kuşatılması, * Venedikli paralı askerlerin Mora'ya gelişi, * Arhos Şehri'nin geri alınışı, * Esteli Bertoldos'un Gürdüs'te ölümü, * Türklerin kalan Venedik birliklerine karşı zaferi, * Arhos'a girişleri, * Midilli Şehri'nin Venedikliler tarafından kuşatılması, * Haçlı Seferi için son çabalar, * Venedik Doju'nun gemiye binişi ve Papa II. Piu'nun ölümü, * Takımadalarda Venedik donanması, * Venedikli General Sigismondo Malatesta'nın Arnavut liderlerle birleşmesi, * Mora savaşının uzaması, * Gelibolu önlerinde Venedik gemileri, * Cappello'nun filosunun Türklerin gelindeki Takımadalara karşı savaşı, * Balyabadra'nın Venedikliler tarafından işgali, * Sultan

Mehmed'in yeni projeleri, * Hersek'teki durumlar, * İskender Bey'in Arnavutluk'a dönüşü, * Sultan Mehmed'in İskender Bey'e karşı seferi, * Sultan Mehmed'in geri çekilmesinden sonra çatışmalar, * İskender Bey'e karşı yeni sefer, * Arnavut kahramanının ölümü, * Venediklilerin Akçahisar'a gelişi, * Sultan Mehmed'in Venedik ve Macaristan ile müzakereleri; Macaristan sınırlarının belirlenmesi, * Nürnberg Meclisi ve Haçlı Seferi planları, * Türklerin Dalmaçya ve Hırvatistan'a saldırıları, * Türklerin Andre'ye akınları ile Hristiyanların Enez, Yeni Foça, Eski Foça akınları, * Sultan Mehmed'in Karaman seferi, * Osmanlı filosu Takımadalarda; Gökçeada ve Limni'nin işgali; İskire (Skiros) Adasında yağmalar, * Eğriboz saldırısı, * Eğriboz'un ve komşu adaların ele geçirilmesi, * Veziriazamın Mora akını, * Eğriboz'un kaybının yarattığı etki, * Venedik'in Sultan Mehmed ile barış müzakereleri, * Türklerin Dalmaçya ve Arnavutluk akınları, * Arnavutluk'ta yeni Türk saldırıları, * Hristiyan Birliğinin Anadolu seferi, * Antalya'ya saldırı ve İzmir'in talanı; sHristiyanların Osmanlı donanmasına karşı girişimleri, * Hristiyanların Sığın, Gorigos, Myrrha, Makri'ye karşı girişimleri, * Macarların tutumu, * Regensburg Meclisi ve Osmanlı meselesi, * Türklerin Avusturya sınır boylarına akınları, * Bu bölgelere 1473-1474 yıllarında yeni akınlar, * Augsburg Meclisi ve sınırın savunulmasına ilişkin görüşmeler, *

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SULTAN MEHMED'İN ANADOLU'DAKİ SAVAŞLARI-

AVRUPA'DAKİ SON FETİHLER. 183

Karamanlı İbrahim Bey'in ölümü, * Osmanlıların halefi İshak Bey ile savaşı, * Karamanlı Pir Ahmed isyanı, * Sultan Mehmed'in Pir Ahmed seferi, * Karaman'da yeni karışıklıklar, * Sultan Mehmed ve Uzun Hasan'ın ilk çıkar çatışmaları, * Sinop ve Karaman mirasçılarının Uzun Hasan tarafından desteklenmesi, * Sultan Mehmed'in Uzun Hasan'la savaşı, * Osmanlı öncü birliklerinin Uzun Hasan'a karşı mağlubiyeti, * Türkmenlerin nihai mağlubiyeti, * Anadolu'daki durumların düzenlenmesi ve Sultan Mehmed'in İstanbul'a dönüşü, * Venedik'in Uzun Hasan'la ilişkileri ve gerçekdışı Haçlı Seferi planları,

* Boğdan prensi Stefan'ın düşmanca davranışları, * Boğdan'a akın eden Tatarlara karşı savaşı, * Stefan'ın Türklerin boyunduruğundaki Eflak'a intikam seferi, * Serhad beylerinin saldırıları, * Prens Stefan'ın Osmanlı'ya karşı savaş hazırlıkları, * Podul-İnnalt muharebesi, * Osmanlı donanmasının Boğdan üzerine gönderilmesi, * Kefe ve Matrega'nın işgali, * Mangup'un fethi, * Kırım Tatarlarının ilhakı, * Prens Stefan ve Kral Matyas'ın barışması, * Böğürdelen kalesinin Macarlar tarafından ele geçirilmesi, * Vlad Tepeş'in ve Sırp taht varisi Vuk'un Bosna'daki yağmaları, * Sultan Mehmed'in Boğdan'a hareketi, * Razboieni veya Valea-Alba (Akdere) muharebesi, * Boğdan seferinin sonuçları, * Vlad tepeş'in Eflak prensi olarak atanması ve ölümü, * Eflak'ta yeni karışıklıklar, * Kenyermezö muharebesi, * Macarların Türk Bosna'ya ve Galiçya'ya akınları, * Türklerin Macar Banat'ına ve Boğdan'a saldırıları, * Osmanlı-Venedik barış müzakerelerinin devamı, * Osmanlıların kuşatması altındaki İnebahtı'nın ve Limni Adasındaki Kokkino kalesinin kuşatmadan kurtarılması, * Nakşa Adasının tahribi, * Arnavutluk'taki durumlar, * Türklerin Friaul akını, * Bosnalıların Save nehrinin diğer kıyısında yağmaları, * Akıncıların Friaul ve Avusturya sınır bölgelerinde yeni akınları, * İşkodra'nın Sultan Mehmed tarafından kuşatılması, * Venedik ve Osmanlı arasında barış, * Vodiça'nın ve Kefelonya ile Aya Mavra Adalarının işgali; komşu venedik mülklerine saldırı, * Sultan Mehmed'in Rodos savaşı, * Gedik Ahmed Paşa'nın Napoli seferi ve Otranto'nun işgali, * Türklere karşı İtalyan Birliği, * Nürnberg Meclisi ve Osmanlılara karşı müzakereler, * Türk akınları ve Türklerin Avusturya sınır bölgelerine müdahalesi, * Dulkadiroğulları beyliği meselesi, * Sultan Mehmed ile dostluğun bozulması, * Sultan Mehmed'in Anadolu'ya hareket ve vefatı, *

DOKUZUNCU BÖLÜM

II. MEHMED'İN SALTANATI SIRASINDA OSMANLI DEVLETİNİN KAYNAKLARI VE HEDEFLERİ 221

Sultan Mehmed'in siyasi idealleri, * Hristiyan tebaanın esirgenmesi, * Müslümanlığa geçen Hristiyanlar; devşirmelerin rolü, * Hristiyanların intikamına dair hayal kuran Rumlar ve sultana dalkavukluk yapan

Rumlar, * Osmanlı İmparatorluğu hizmetindeki Rumlar, * Arnavutların yönetimdeki payı, * Askeri ve siyasi mevkilerde Boşnaklar ve Sırlar, * Osmanlı memurları arasındaki Bulgarlar, İtalyanlar, * Eski Türk aileleri: Evrenoszâdeler ve Mihailoğulları, * Yeni İmparatorluk başkenti İstanbul'un güzelleştirilmesi ve iskanı, * Yeni halkın karakteristiği, * Eski Saray ve Sultan Mehmed'in yaptırdığı camiler, * Sultan Mehmed'in diğer yapıları, * Bizans surlarının tekrar inşası, * "Sultan" unvanının yeniden düzenlenmesi, * Görkem ve lüks, yeni saray memurlukları, * Sultan Mehmed'in hekimleri, * Sultan Mehmed döneminde Osmanlı saray protokolü, * Sultan Mehmed'in bilim ve edebiyat tutkusu, * Sultan Mehmed döneminde edebiyat çalışmaları, * Osmanlılar arasında yeni bir yaşam tarzının oluşumu, * Devlet memurluklarında yeni hiyerarşi: Veziriazamlık, * Sancaklar, yükümlülükleri ve gelirleri, * Beylerbeyiler, Eminler, Osmanlı İmparatorluğunda vergiler, * Aşar vergisi ve diğer gelir kaynakları, * Özerk devletlerden alınan vergiler, * Osmanlı İmparatorluğu'nun giderleri: Yeniçerilerin ulûfeleri, * Ordunun diğer giderleri, * Yeniçerilere verilen hediyeler, * Sarayın giderleri, * Askerlik zorunluluğu, * Akıncıların akınları, * Sultan Mehmed'in başında bizzat bulunduğu bir seferin karakteristiği, * Asker sayısı ve silahları, * Askeri karargâh, * Osmanlı topçu sınıfı, * Türklerin teknik savaş sanatı, * Taarruz şartları, * Osmanlı donanması, *

Dizin 255

Önsöz

Osmanlı hanedanı birçok büyük komutan çıkarmıştır, ancak Fatih Sultan Mehmed kadar bilime, felsefeye, tartışmaya ve sanata önem veren ikinci bir hükümdar çıkaramamıştır. Fatih, hem karakteri, hem de icraatı açısından Osmanlı padişahları arasında istisnai bir hükümdardır.

Fatih Sultan Mehmed zamanında Boğazlar'da, Osmanlı hakimiyeti kurulmuş, Balkanlarda sınırlar Tuna'ya kadar genişletilmiş ve buralardaki topraklar emniyet altına alınmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı toprakları da birleştirilmiştir. Uzun Hasan tehlikesinin ortadan kaldırılması, hem Osmanlılar'ın Timur'dan itibaren içine girdiği doğudan gelecek tehlike sendromundan kurtulmalarını, hem de beyliklerin ondan alacağı desteği önleyerek, Anadolu topraklarında hakimiyetin tesis edilmesini sağlamıştır. Kırım'ın ve Karadeniz kıyılarının Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmesi ile birlikte Karadeniz'de belirli bir üstünlük kurulmuştur.

Fatih'in en önemli icraatından birisi de İstanbul'un yeniden imar ve inşasıdır. Bu, İstanbul'un fethi kadar önemlidir. Şehirden kaçan Rumlar geri getirilmeye çalışılmış, Ermeni patrikliği İstanbul'a taşınmış, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Türkler getirilerek, İstanbul'a iskân edilmiştir. Nüfus yönünden büyütülmeye çalışılan şehir, Fatih'in teşvikleri ile vezirleri tarafından birçok eserle süslenmiştir. Kapalıçarşı'nın inşaatı ile İstanbul, hâlâ önemini koruyan bir ticaret merkezine kavuşmuştur.

Osmanlı devlet teşkilatı ana yapısına bu dönemde kavuşmuştur. Bürokrasiden saray teşkilatına, oradan askeri

örgütlenmeye kadar birçok düzenleme bu dönemde yapılmıştır. Onun hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır.

Fatih'in müstesna yerini ilk anlayanlardan biri, Romen tarihçi Nikolea Jorga'dır. Jorga, 20. yüzyılın başlarında Fatih'i Batılı birçok tarihçinin olumsuz bakışının aksine şu satırlarla değerlendirmiştir:

"Gerçek bir deha olarak kabul edilmeyecek olması hâlinde bile, olağanüstü bir şahsiyete sahip olduğu kesin olan II. Mehmed nadir bulunan bu özellikleriyle yeni icraatı olan devasa ve parlak fethi gerçekleştirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemli güçlerinin daha yüksek siyasi amaçlar için kullanılmaya başlanması yalnızca onun sayesinde mümkün olabilmiştir.....

Sultan Mehmed, bugün bile tarihe modern bir bakış açısıyla bakan çok sayıdaki eserlerde, çağdaşı olan bazı Hristiyanlar'ın tahayyül ettikleri tek şey olarak akis bulan, onun kan dökmek, insan katletmek ve ülkeleri tahrip etmek gibi alçakça bir amaç peşinde olduğuna dair olan kesin yargılarından çok daha farklı hedefler takip etmiştir. O, geçici şan ve şeref için her şeyi feda edecek kibirli bir karaktere de sahip değildi. Büyük İskender ve Sezar'la atbaşı giden ihtirası soylu unsurlar içermekteydi. Onun en büyük amacı, sağlam temeller üzerine oturan gerçek bir devlet kurmaktır.

Yeni imparatorlukta, tıpkı eski Roma zamanlarında olduğu gibi, barış hakimdi. Pax Romana, Bizans'ın şanlı dönemlerindeki güvenlik tekrar sağlanmıştı ve buna herkes seviniyordu. Vaat edilen tüm imtiyazlara rağmen, köylüleri ve diğer nüfusu oldukça büyük acılar çekmek zorunda kalan Leh ve Macar feodal gelenekleri; küçük Slav ülkelerinden oluşan sistemin getirdiği huzursuzluklar; uyruklarını,

hiçbir karşılığı olmadan sürekli olarak sömüren son Bizans tekfurlarının ağır baskıları ve sadece kendi menfaatini düşünen İmparator Frederik'in Almanya'da yarattığı karışıklıklar ile kıyaslandığında Osmanlı Devleti'nin ülkeler manzumesi, huzurlu ve ferah bir karışıklık sergiliyordu. Hiç kimse ne dini ne de kökeni sebebiyle korkmak zorunda değildi; alışkanlıklara ve geleneklere dokunulmuyordu”.

Bir Rönesans hükümdarı olan Fatih Sultan Mehmed, Prof. Dr. Halil İncılık hocamızın da da söylediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek kurucusudur. Jorga'nın Osmanlı Tarihi'nin Fatih Sultan Mehmed ile ilgili bu kısmı da birçok birinci elden kaynağa dayanılarak hazırlanmış ve Fatih dönemi Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili önemli bilgiler veren bir eserdir.

Birinci Bölüm

İstanbul'un Fethi

Gerçek bir deha olarak kabul edilmeyecek olması hâlinde bile, olağanüstü bir şahsiyete sahip olduğu kesin olan II. Mehmed nadir bulunan bu özellikleriyle yeni icraatı olan devasa ve parlak fethi gerçekleştirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun görkemli güçlerinin daha yüksek siyasi amaçlar için kullanılmaya başlanması yalnızca onun sayesinde mümkün olabilmiştir.

Başa geçtiği ilk günlerde - sürgün yeri Amasya'dan¹ geri dönen genç şehzâde henüz 21 yaşlarındayken - haberi çok kısa zamanda Batı'ya yayan Şark'ın Latin kökenli Doğu toplumları arasında, yeni Türk hükümdarının dengeli; kimi atalarının aksine yemek, aşırı içki, insanı gevşeten uyku, babasının da kendini alamadığı harem sefaları ve Doğulu hükümdarların gururla takip ettikleri avlarla ilgilenmediğinden bahsedilirdi. Bu hükümdar ki, Yahudi kız ve erkeklerin coşkulu danslarından, Türk saray müzisyenlerinin genizden yayılan türkülerinden, saray dalkavuklarının ve Karagöz'ün kimi zaman alaycı, kim zaman küstahça şakalarından, geleneklerin aksine hiç hoşlanmazdı. İnce yay biçimindeki kaşları, kartal biçimindeki burnu ve öne doğru çıkıntılı bir çeneyi barındıran enerjik yüzünde, kendini teslim etmiş olduğu derin düşüncelerinin dışavurumu şeklinde bir çift melankolik bakışlı göz parlıyordu. Buna rağmen, ne Demirbaş Şarl karakterinde bir hayalci ne de Napolyon gibi insanüstü büyüklükte bir ütopyacı idi.

1 Jorga burada yanlışlıkla Manisa yerine Amasya demiştir (ed).

Aksine bu Osmanlı torunu, Büyük İskender'in ve ilk Roma İmparatoru Jül Sezar'ın Arapça'ya çevrilmiş halk için hazırlanmış hikâyelerini okuyarak beslediği ve sürekli geliştirdiği hırslı bir ruha sahipti²; zihni ise hep keskin ve sakin. Herşeyi yok edip bir canavarın bıraktığı izler gibi ardında devasa harabeler bırakarak şöhret kazanmak değildi amacı; aksine sistematik olarak ve tüm zamanlarda bâki kalacak eserler yaratmak istiyordu. İnce, ama dayanıklı çelik gibi bir vücut, ister Güney'in güneşi altındaki yakıcı ovalarında, isterse Kuzey'in dağlarının içinden geçilmez ormanlarında, her türlü tehlikeyi, yorgunluğu ve iklimden kaynaklanan zorlukları aşmasına yardımcı oluyordu. Sanki büyük bir planlama, yorulmadan her gün çalışma, önemli karar arifesinde kendine güveni barındıran bir sakinlikle, insan gücünü tasarruflu kullanıp, insan kanı akıtmaktan kaçınarak, uyum içinde bir devlet kurmak için çaba göstermek ve imparatorlara yaraşır bir eseri var etmek için yaratılmıştı³.

II. Mehmed, iradesini daha ilk günlerde göstermeye başladı ve ilk olarak en yakın çevresine düzen getirdi. Hayatının son günlerine kadar yaşamın güzelliklerinden tat almaya devam eden iyi kalpli babasının eski eşleri olan soylu

2 Karşılaştırma için bk. Zorzo Dolfin kroniği, Thomas baskısı [Dolfin'in Türkçe tercümesi yapılmıştır. Zorzi Dolfin, "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zabtı", çev. Samim ve Suat Sinanoğlu, *Fatih ve İstanbul*, I/1 (İstanbul 1953), s. 19-62-(ed)]

3 Hakkındaki düşünceleri karşılaştırmak için bk. "Notes et extraits", I, s. 274, 317-318: 1453 yılında Levanten Niccolo Sagundino'nun tarifi; Kritovulos'un Müller, *Fragm. hist. graec.* son bölümünde ve Macaristan Akademisi için Dethier-Hopf, tarafından hazırlanan koleksiyonda Cilt I ve Cilt II altında hayatı hakkında bilgiler; Sultan Mehmed'in uçarı ve içkiye düşkün biri gibi anlatıldığı Cenovalı Adam di Montaldo tarafından Sagundino'ya dayanarak karakteristik tarifi; Hümanist Philelphus "Amyris" adlı eserinde Sagundino'yu destekliyor, ama Fransa Kralı VII. Charles'a 1451 yılında yazdığı mektupta, tecrübesiz ve eğitimsiz delikanlıdan, "totus est in potu, totus est in vinctu", büyük bir hor görme ile bahsediyor. Dethier-Hopf, III, s. 538. Venedikli Giacomo Langusto, Zorzo Dolfin'in Thomas baskısı kroniğinde çok daha ciddi bir anlatım veriyor ve hocasının ünlü Cyriacus Anconitanus olduğunu söylüyor.

Hristiyan ve Müslüman prenseslerin sarayda sürdürdükleri ihtişamlı yaşamlarından çoktan usanmıştı. Sultanın dul eşlerinden birini -İsfendiyar Bey'in kızını- saygın bir makam olan beylerbeyliğe atanarak Anadolu'ya gönderilen İshak Bey'le evlendirdi. Henüz sekiz aylık olan kardeşi Şehzâde Ahmed'i ise suya attırıp, boğdurdu. Birkaç gün sonra bu acımasız tedbiri gerçekleştiren Evronoszâde Ali de artık hayatta değildi⁴. İstanbul'daki Bizans İmparatoru ile evlenmeyi düşünen Sırp Despotu'nun kızı Mara'ya Sırbistan'da birkaç köy tahsis etti ve yaşlı, tecrübeli babasına geri gönderdi. Mehmed'in, belki de ruhunun o güçlü yönünü aldığı annesi - adını bilmediğimiz⁵ bir cariyeye⁶ - uzun zaman önce ölmüştü. Kendisi dışında Osmanlı hanedanından kalan tek kişi olan Şehzâde Orhan, İstanbul surları içinde kapalı tutulmaktaydı. II. Mehmed, tutuklunun salıverilmemesi için, giderek gücünü kaybetmiş olan gölge imparatora Karasu (Struma) kıyılarında bulunan birkaç şehirden elde edilen 300 bin akçe tutarındaki geliri tahsis edeceğine dair söz vermekte gecikmedi. Ayrıca herkes tarafından unutulmuş olan ve zaten Rumlaşmış bu delikanlıdan korkmasına da gerek yoktu. II. Mehmed saraya yakın nafız şahsiyetlerden de hiç hoşlanmıyordu. Saruca Paşa'nın ve Dalmaçyalı (İliryalı) diye tanınan Arnavut kökenli Zağanos Paşa'nın⁷, Sultan II. Murad zamanında edinmiş oldukları yüksek mevkilerine dokunmadı. Önceki hükümdar devrinde herşeyi elinde tutan ve kaderi hakkında büyük kaygılar taşıyan yaşlı Veziriazam Çandarlı Kara Halil'i - ailesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun selameti ve büyüklüğü için çalışan yedi atasından

4 Philelphus, *De imbecillitate et ignavia Turchorum*, Cod. monac. lat. 5333, fol. 193.

5 Fatih'in annesinin ismi Hüma Hatun'dur (ed).

6 Dukas, s. 230. Dukas'ın Türkçe tercümesi yapılmıştır. [Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul 1956 (ed)].

7 Dethier-Hopf, III, s.271'de Pusculus.

dolayı⁸ - saygı ile “babası” ve “lalası” olarak anmaya devam etti. Halbuki artık muhafazakâr ve devrini tamamlamış bir siyasetin temsilcisi olan bütün yaşlıları siyasetten uzaklaştırıp, kendine benzeyen insanlarla daha gözü pek, daha cüretkâr “yeni bir rotaya yelken açmayı” planlıyordu⁹.

1451 yılının başlarında tüm vasallarının, daha sonra da bağımsız komşularının temsilcileri II. Mehmed’in huzuruna çıkmak üzere Edirne’ye geldiler ve Hazine Dairesi çeşitli hediyelerle doldu. Eksik olan bir tek Karamanlıların temsilcisi idi: O dönemde Kıbrıs’ın fethi ile meşgul olan Karaman Bey’i “ebediyyen sürececek” Karaman Devleti’nin bağımsız beyi olarak kaderini tekrar zorlamaya karar vermişti. Bu yüzden, II. Mehmed ilk seferini Karaman topraklarına yönlendirdi.

Sefer hızla gelişti. Baharın ilk günlerinde II. Mehmed Anadolu’ya geçti. Saruca Paşa kendisinin vekili olarak Edirne’de kaldı. Karamanoğlu İbrahim Bey, daha önce geri kazandığı toprakları savunmaya cesaret edemedi ve dağlara kaçtı. Bursa ve Kütahya üzerinden Afyonkarahisar ve Akşehir’e gelen II. Mehmed, onu affetti, ancak bunun karşılığında çok önemli bir liman olan Alanya’yı talep etme fırsatını kaçırmadı¹⁰. Menteşe topraklarında da düzen derhal sağlandı ve bir isyanın çıkmasını kökten engellemek için, yeni Anadolu Beylerbeyi İshak Bey’in artık uzakta Ankara’da

8 Philelphus, Aynı yer, fol. 190.

9 Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 375 ve devamı [Halkokondil Tarihi Mustafa daş ve Teoman Kurtçav tarafından Türkçe’ye çevrilmektedir (ed)]; Dukas, s. 231 ve devamı; Phrantzes, s. 233 ve devamı [Francis’in eserinin Melissinos tarafından ilaveli kısmının (Chronikon Majus) İstanbul’un fethi ile ilgili bölümü Türkçe’ye çevrilmiştir. *Şehir Düştü! Bizanslı Tarihçi Francis’den İstanbul’un Fethi*, Kriton Dinçmen, İstanbul 1992. Eserin orijinalinin tamamı (Chronikon Minus) ise Levent Kayapınar tarafından Türkçe’ye çevrilmektedir (ed)]; Ayrıca “Notes et extraits”, II, s. 449, 455.

10 Karşılaştırma için bk. Türk kroniklerindeki kısa not - Sadeddin, II, s. 127 ve devamı; Leunclavius, s. 573; ayrıca Dukas, s. 234; Chalkokondylas, s. 376.

değil, eskiden Germiyanogullarının başkenti olan Kütahya'da ikamet edeceği yönünde bir emir çıkartıldı¹¹. Bu hareketi ile aynı zamanda o dönemde, Cihanşah ve oğlu Hasan Ali'nin liderliği altında Türkistan'da büyük zaferler kazanmış olan Karakoyunluları yenen; Ermenistan'ı ele geçiren; Erzincan'ı işgal eden ve her yerde haraç olarak tereyağı ve deve talep eden Akkoyunluların lideri Uzun Hasan'a Türkmén bölgeleri ile ilgilenmediğini göstermiş oldu. Timur döneminin sona ermesinden sonra, Timur soyundan gelen Muhammed Cuki, Bağdat'ı almıştı, ancak yeni Osmanlı Sultanı II. Mehmed o dönemde bununla da ilgilenmemekte idi¹².

Mayıs ayında hiç kan dökmeden Edirne'ye geri dönen II. Mehmed, kısa bir süre sonra Tunca Nehri kenarında daha görkemli, mermerden bir sarayın inşa edilmesi yönünde bir emir çıkarttı¹³. Bu hareketiyle özellikle Avrupaî bir hükümdar, Batı Roma'nın İmparatoru olma arzusunu belli etti.

Bu hadiselerin dışında II. Mehmed'in saltanatının bu ilk yılı çok sakin geçti. Yeniçeri Ağası Kazancı (Kurtçu) Doğan Paşa'yı görevinden aldı ve tahta cülûsu sırasında çıkardıkları isyan ve Karaman seferi sırasında kullanılan yeniçerilerin, hükümdarın bu seçkin "sevgili kullarının"¹⁴ mükâfat talebiyle isyanlarını bastıramamış olması sebebiyle değnek cezasına çarptırdı¹⁵. Yedi bin doğancıya (çakırcı) aynı zamanda sekbanlara başka görevler verdi ve onları muharip

11 Sadeddin, II, s. 130 [Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, I-II, İstanbul 1279 (ed)].

12 Chalkokondylas, s. 379; Karşılaştırma için bk. Vambery, II, s. 13 ve devamı.

13 Kritovulos, (Dethier-Hopf baskısı), s. 36 ve devamı (Kritovulos'un eseri Türkçe'ye çevrilmiştir. Kritovulos, *Târih-i Sultan Mehmed Han-ı Sâni*, trc. Karolidi, İstanbul 1328 (ed); "Sırp Yeniçeri" Bölüm XXII (Jorga'nın Sırp yeniçeri diye bahsettiği Konstantin Mihaloviç'in eseri Türkçe'ye çevrilmiştir. *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev. ve yayıma hazırlayan. Kemal Beydilli, İstanbul 2003 (ed); Türk kronikleri.

14 Chalkokondylas, s. 375-376, 378.

15 Sadeddin, II, s. 129-139; Chalkokondylas, s. 377-378.

yeniçeri saflarına yazdırarak¹⁶, av sırasında barışçı ataları gibi yanında çok fazla insan bulundurmak istemediğinin işaretini verdi. Aksine, saray insanlarının tamamı silah taşıyacak ve bunları kullanacaktı. Sultanın bir nevi “evlatlıkları” sayılan ve Hristiyan halktan devşirilerek gelen yeniçerilerden her biri 21 yaşından 35 yaşına kadar piyade, 45 yaşına kadar da sipahi olarak görev yapacaktı. II. Mehmed, kullarını bu şekilde organize ederek, binlerce sipahi¹⁷ ve nüfuzlu ailelerin oğullarının¹⁸ yanı sıra 12 bin piyade ve 8 bin süvariye sahip oldu. Bunun dışında son dönemlerin hesapları da gözden geçirildi ve bunun üzerine tahsil edilen alacaklarla büyük bir gelir toplandı¹⁹.

Doğu’daki ve Batı’daki Hristiyanlar bu hadiselere ne korku, ne de şüphe ile yaklaşmamışlardı. Aksine, komşuları bu yeni sultandan gayet memnun kalmışlardı. İmparator Konstantin’e Anadolu yakasında bazı yerler ve belki de İmparator Ioannes’in ölümü sırasında kaybedilen Ereğli geri verilmişti²⁰. Sırp Despotu Georg (Jorj), kızına verilen timarların, ebediyyen Hristiyan Sırp topraklarına kalacağını umut ediyordu ve Srebrenica ile daha sonra İzvornik’i de kendi topraklarına dahil edebilecekti²¹. Sırp Despotu’na genel olarak sultanın özel ve nüfuzlu bir dostu gözü ile bakılıyordu. Bu dostluğu sayesinde Bosna Kralı ile Osmanlı Devleti’ni tekrar barıştırmayı başardı. Hunyadi ile aralarındaki eski düşmanlık ise Hunyadi’nin en büyük oğlunun Despot Georg’un kız kardeşi ile evli olan Cilly Kontu’nun kızı ile nişanlanması ile ortadan kaldırılmıştı. Despot Geo-

16 Aynı yer.

17 Sagundino’ya göre 80 bin ve ayrıca 40 bin yedek: “Notes et extraits”, I, s. 322.

18 Sagundino’ya göre 10 bin : Aynı yer, s. 323.

19 Dukas, ve Kritovulos, 25 ve devamı.

20 Chalkokondylas, s. 376; Karşılaştırma için bk. Dethier-Hopf, III, s. 153 ve devamı: Pusculus’un anlatımı; San Markos Kütüphanesi, “La progenja della cassa de Octmanj”, ms. it. cl. VI.

21 “Notes et extraits”, II, s. 449, 453, 476.

rg'un aracılığıyla ayrıca Türk-Macar ateşkes antlaşması da 20 Kasım 1451 tarihinde tekrar üç yıllığına uzatılmıştı: II. Mehmed, Tuna boylarına yeni kaleler inşa etmemeyi, Vladislav'ı Eflak Prensi olarak tanımayı ve Macaristan ile ilişkilerini engellememeyi vaat etmiş; Tuna ağzında uzun zamandan beri Boğdanlılar ve Eflaklılar arasında anlaşmazlık konusu olan Kili'nin Macar birliklerinin işgali altında kalmasına izin vermiş; Bosna Kralı Stefan'dan desteğini çekmiş ve 1451 yılında Tomba (1 Temmuz) görüşmelerinden sonra Konavliye bölgesinde Bosna Kralı'nın işgal ettiği yerlerin, zarar gören Ragusalılara geri verilmesini emretmişti. Bunun karşılığında Macaristan'dan sadece sınırda yeni kaleler inşa etmemesini ve kendisine vergi vermek zorunda olan Bosna'nın, Sırbistan'ın ve Eflak'ın vergilerini her yıl düzenli olarak Osmanlı Devleti'ne ödemelerini talep etmişti²². 10 Eylül tarihinde, Bosna'daki Narenta Limanı'nı işgal etmeyi ve Aragon ve Sicilya Kralı'nın yardımı ile Cenevizlilere karşı savaşını sürdürmeyi planlayan Venedik de II. Mehmed ile yaptığı barış antlaşmasını yenilemişti²³.

Bütün bunlar, geriye doğru atılan adımlar gibi görünmesine rağmen aslında ileri doğru atılacak çok büyük bir adımın işaretleriydi ve II. Mehmed, tüm beklentilerin aksine bunu başaracaktı.

1451-1452 yılı kış aylarında II. Mehmed, İstanbul'da göz altında tutulan Şehzâde Orhan'ın bakımı için kendisinden fazlasıyla yüksek bir meblağ talep ettiği gerekçesiyle Bizans İmparatoru'na karşı düşmanlıkları başlattı²⁴. Şubat ayında

22 "Acte şi Fragmente" I, s. 23 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Dukas, s. 233 ve Teleki, Hunyadi ak Kora X, s. 322-323; Hunyadi'nin Braşov'daki tüccarlara, Osmanlı Devleti'ndeki ticaret yollarının artık açık olduğunu bildirdiği mektup. Görüşmeler için ayrıca: Kronstadt Arşivi, Belge 116.

23 "Notes et extraits", I, S, 269-270; Commemorials V, s. 65; "Notes et extraits", II, s. 461, Not I, s. 464, 471-472, 483.

24 Bu bahane sadece Latin taraftarı Dukas, s. 237'de veriliyor.

ise İtalya'ya Osmanlıların yine Rum kalelerinden birini fethettikleri haberi geldi²⁵.

II. Mehmed'in amacı gerçekten de Bizans'ın asıl gelir kaynağı olan Boğazlardaki gümrük vergilerini ellerinden almaktı. Tuna ağzından İstanbul surlarına kadar tüm Marmara Denizi'nin hakimi olarak buna hakkı olduğuna inanıyordu. Niyeti, Boğaz'da kendine ait topraklarda, atası Yıldırım Bâyezid tarafından kurulan Anadoluhisar (Güzelcehisar)'ından sonra kaleleri ve bir pazar yerini barındıracak yeni bir gümrük istasyonu yaratmaktı. Bu sayede Osmanlılar için çok tehlikeli olan Asya'dan Avrupa'ya geçişi de güvence altına almış olacaktı²⁶.

26 Mart 1452 tarihinde - ki Venedikliler bunu ancak Mayıs ayının başlarında öğrenecekti, ancak daha Şubat ayında sultanın hazırlıklarını haber vermek için Rum asıllı bir elçi Venedik'e gelmişti²⁷ - 30 gemilik bir filonun koruması altında binlerce ücretli amele ve kölenin çalışması ile kısa zamanda bitirilecek olan çalışmalar başladı. Vezirlerden her birine bir burç tahsis edildi. İsfendiyar Bey'in Edremit'te bulunan oğlu gibi bazı vasallar, Türk geleneklerine göre kendi amele birliklerini getirmek ve bunları denetlemek üzere buraya çağrıldılar. Yerleşim yerlerinin kadılarının denetimi altında olan askerler ve halk, ellerinde kürekler tıpkı savaştaki gibi disiplinli ve gönüllü olarak çalıştılar. Çevredeki Hristiyan halk bu ibret verici ve dikkat çekici bir manzara oluşturan ve bu olağanüstü girişimi seyretmek üzere her taraftan akın ettiler ve aciz imparatora bu yüzden tarlalarda çalışmadıklarından ve işlerin âtil kaldığından şikâyet etmeye başladılar. Katafigiya, İzmit ve

25 Bu bahane sadece Latin taraftarı Dukas, s. 237'de veriliyor.

26 Kritovulos, 30 ve devamı.

27 Giornale di N. Barbaro, Viyana 1856, Ek (Barboro'nun eseri Türkçe'ye çevrilmiştir. Nicolo Barbaro, *Konstantiniye Muharasası Ruznâmesi*, çev. Şemseddin S. Diler, İstanbul 1976 (ed).

Karadeniz Ereğlisi'nden getirtilen zengin malzemeler ve Arhi Mihail²⁸ Kilisesi gibi harabeye dönmüş kiliselerden getirtilen taşlarla Asomaton²⁹ köyünün üst taraflarında, İsfendiyaroğullarının karargâh kurduğu Epibados (Bigados) yakınlarında, üç burcu³⁰ olan dev bir hisar ortaya çıktı. Vezir Halil Paşa'nın burcu ayrıca bronz dökme toparla donatıldı. Firuz Ağa, 400 asker ile birlikte limanın ve gümrüğün komutanı tayin edildi³¹. Bizanslılar, bu tehdide karşı sadece elçilerle değil, İstanbul'daki Türkleri üç gün boyunca esir tutarak misillemelerle de cevap vermeye başlayınca, Hazi-
ran ayında savaş açıkça başladı. Rum elçilerin boyunları vuruldu. Türkler tarafından Boğazkesen (Rumelihisarı)³² diye adlandırılan yeni hisarın barışçıl işçileri ise İstanbul çevresinde Bizanslılara ait herşeyi Osmanlı bayrağına tâbi eden silahlı birlikler hâline geldi. Silivri, Marmara Ereğlisi (Perinthos), Epibados, Misivri Kalesi; başka bir kaynağa göre ise Ahyolu, Vize ve Silivri yakınlarındaki Yeşilköy, Osmanlıların eline geçti³³. Bizanslılar, korku ile İstanbul surlarının içinde saklanırken; Bizans İmparatoru tekrar çaresizlik içinde Batı güçlerinden yardım isterken - Konstantin, bu amaçla kardeşlerini Avrupa'ya göndermeye niyetlendi ve eski dostu Francis (Phrantzes)'i Kıbrıs Kralı'na götürülecek bir haberle görevlendirdi³⁴ - II. Mehmed, Avrupa savaşının bu ilk yılında elde ettiği sonuçlardan memnun ol-

28 Erzengel=Başmelek=Cebrail.

29 Phrantzes, s. 223, s. 233.

30 Jorga burç sayısını karıştırarak 30 olarak vermektedir (ed).

31 Dukas, s. 237 ve devamı. "La progenja", hisarı şöyle tarif eder: "Con sete tore co-
perta de piombo, con uno barbagano ala Marina, con XVIIj boche de bombarde
grose".

32 Karşılaştırma için bk. Hierax, yeni hisarın sonraki adı hakkında açıklamalar.

33 Kritovulos, s. s. 90 ve devamı; Dukas, s. 258; Pusculus, s. 185.

34 Phrantzes, s. 223. Rum hazine-
dar Andronikos Leontaris Mayıs ayında Venedik'e gelir. Mart tarihli bir onay mektubu Modena Arşivinde bulunabilir: Lettere
principi, Oriente, Dep. di s. patria eserinde Cavedoni tarafından baskıya alın-
mıştır; Modena-Parma, Atti e mem. III (1865).

muş bir şekilde 1 Eylül'de tekrar Edirne'ye döndü³⁵. 28 Ağustos tarihinde, düşüşüne kesin gözü ile bakılan İstanbul'un hendeklerine kadar gelmişti ve belki de askerlerini bile daha o zaman oraya yerleştirmişti.

Ekim ayı başlarında Osmanlı karargâhı Ferecik'ten Mora'ya aktarıldı. Orada bulunan Paleologlar Thomas ve Dimitrios da yeni Türk hükümdarının gücünü hissedeceklerdi. Kardeşi ile yeni bir toprak takası peşinde olan Demetrios'un ve 1432 yılında ölen Akhaya (Akhaia) Prensi'nin oğlu ve Rum eniştesini ziyaret bahanesi ile kısa bir süre önce, Latin davasını tekrar canlandırmak üzere Venedik'ten Mora'ya dönmüş olan Arkadya Baronu Centurione Zaccaria'nın şikâyetleri ise II. Mehmed için iyi bir saldırı bahanesi yaratmış oldu³⁶. Turahan Bey ve oğulları Ahmed ile Ömer, bunun üzerine yapılan akının başına geçtiler. İstihmus surları, askerî birlikler herhangi bir savunmaya cesaret edemedi tekrar yıkıldı, zira Bizanslıların yeterli savunma gücü yoktu ve Arnavutları isyana teşvik edip, Mora ovalarına kadar inen sürülerden yüksek vergiler alarak sürekli kıskırttıkları Venediklilerden yardım beklemleri imkânsızdı. Akıncılar, Messina Körfezi'ne ve Mantinea'ya kadar uzandılar. Ahmed'e yapılan başarılı bir saldırı ve onun Paleolog Mattheos tarafından esir alınması da önemli bir sonuca sebep olmadı ve büyük zararlar gören prensleri teselli etmeye yetmedi³⁷. Böylece Osmanlı Sultanı, Bizans

35 Özellikle Kritovulos, s; sonra Dukas, s. 237 ve devamı; Phrantzes, s. 223 ve devamı; Chalkokondylas, 379-381; Türk kronikleri için "Notes et extraits", I, s. 262-263, 264 Not I, 271 Not 2; Cornet-Barbaro.

36 Chalkokondylas, s. 378, 406 ve devamı; Hopf, II, s. 86, 117-119; ayrıca Sathas, I, s. 215 ve devamı; "Notes et extraits", II, s. 57

37 Phrantzes, s. 236; Chalkokondylas, s. 378, 381-382; "Notes et extraits", I, s. 266. Chalkokondylas, s. 409 ve devamında bu sefer farklı anlatılmaktadır. Buna göre despotlar, Turahan Bey'i özellikle Arnavutlara ve Latin hükümdarlığının yıkıntılarına karşı çağırılmışlardır. Karşılaştırma için bk. Modena Arşvindeki mektup: "Mattheus Paleologus Asanus et sororius domini mei despote"; Aynı yerde Asa-

prenslerine de ancak kendilerine ait olanlarla ilgilenmeleri gerektiğini anlatmış oldu.

Rumlar ve Türkler arasında bu gibi düşmanlıklar olağan olduğundan, Batılı güçler bu düşmanlıklarla çok fazla ilgilenmedi. Hem ağızından hep güzel sözler dökülen, yumuşak başlı ve âlim genç sultanın daha önce bir II. Murad'ın, bir Musa Çelebi'nin, bir Yıldırım Bâyezid'in yapamadıklarını yapabileceğini kim tahmin edebilirdi ki? Geç de olsa İtalya'ya gelip taç giyen kurnaz yaşlı Kral III. Frederik'in taç giyme merasimi çerçevesinde verilen ziyafetler sırasında, bir kralın asli görevlerinden birinin "Hristiyanlığı kurtarmak"³⁸ olduğundan bahsedilmişti, ama bütün bu sözlerin sadece Bizans'ın gözünü boyamak için söylenen güzel ve görkemli laflar olduğunu herkes biliyordu. Aynı şekilde, III. Frederik tarafından 1453 yılında Neustadt'tan sultana gönderilen mektup da ciddiye alınmamalıdır³⁹, zira Doğu'daki düzen değişiklikleri üzerinde gerçekte sadece İtalya'daki iki ticaret cumhuriyetinin ve papanın menfaatleri olabilirdi.

İmparator Konstantin, İstanbul halkının hisleri ile uyuşmasa ve ölen kardeşi VIII. Ioannes kadar olmasa bile, Floransa Kongresi'nin yükümlülüklerini yerine getirmişti. Bu arada, Katolik-Ortodoks Birliği taraftarı olan⁴⁰ Patrik Gregorios Mammas, İstanbul'un nüfuzlu kişilerinden biri olan Lukas Notaras'ın entrikalarından kurtulmak için 1451 yılının Ağustos ayında kaçmış⁴¹, ancak bu önemli hadise, kendini her yerde ısrarla Latin dostu olarak tanıtan İmparator Konstantin'in kilise konusundaki politikasını değiştirmemişti. Papa, bu yüzden kendini tehdit altındaki Bizanslılara

---

nes hükümdarı Despot Dimitrios'un mektubu. Karşılaştırma için bk. Norden, s. 733.

38 Aeneas Sylvis'un Rinaldi'de 1452 tarihli konuşması.

39 "Notes et extraits", II, s. 481-482. Sureti Cod. monac. lat, 4143, fol. 100.

40 Karşılaştırma için bk. Dethier-Hopf, III, s. 150'de Pusculus.

41 Phrantzes, s. 217.

yardım etmek zorunda hissetti, ama önce birliğin gerçek olup olmadığından emin olmak istedi. Temmuz ayında, kuşatma altında olan İstanbul'a iki silahlı kadırga ile buğday gönderdi. Floransa Kongresi'nde dinî birlik lehine oy kullanmış olan ve bu yüzden kendisine San Sabina Kardinalli ünvanı verilen İstanbul'daki Saint Dimitrios Manastırının eski baş papazı ve sonraki Rusya Metropoliti olarak Kardinal Ruthenus olarak adlandırılacak olan Baş Papaz İsodor⁴² (aslında İstanbul'un ölen Latin Patriği Giovanni Contarini'nin yerine getirilmişti)⁴³, Doğu'yu çok iyi tanıyan biri olarak, Koron Piskoposu⁴⁴ ile birlikte İstanbul'a geldi. Yanında, dinî birliğin tamamlanması ve Gregorios'un geri çağırılmasını talep eden papanın bir mektubu vardı⁴⁵. Sakız Adası'na geldiğinde, oranın metropoliti olan Leonardo'yu Ceneviz gemisine aldı ve gemide bulunan 50 askerin yanı sıra adada hizmetine aldığı yenilerini de ekledi. Gemiye ayrıca şarap ve erzak da yüklendi. İsodor, Kasım ayında İstanbul Limanı'na vardı, 12 Aralık 1452 tarihinde Ayasofya Kilisesi'ndeki ayini bizzat yönetti ve Floransa Kongresi'nde alınan kararlara dayanarak ayin sırasında papanın ve kaçan Patrik Gregorios'un adlarını telaffuz etti.

Ioannes Argioropulos ve Mihail Apostolos gibi bazı Bizans ileri gelenleri aynı yönde faaliyet gösterdiler⁴⁶. Bu ise İtalya'da çeşitli hadiselerle uğraşmak zorunda olan Papalığın Doğu'nun müttefik devleti için yapabileceği ve yapmak

42 Karşılaştırma için bk. Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche* (Ruten Kilisesi Birliği Tarihi), I, Viyana 1878 ve Hefele, *Die temporäre Wiedervereinigung der griech. und lat. Kirche* (Yunan ve Latin Kiliselerinin Geçici Olarak Tekrar Birleşmesi), "Tübingen Teoloji Dergisi", 1848 (XXX, : 179 ve devamı).

43 "Notes et extraits", I, s. 272-273; Karşılaştırma için bk. Dukas, s. 252 ve devamı.

44 "Notes et extraits", II, s. 28.

45 1452 yılı için Rinaldi; Dethier-Hopf, III, s. 567 ve devamı.

46 Puscus s. 195-196; Karşılaştırma için bk. "Notes et extraits", II, s. 522: İsodorus'un mektubu; *Bizans Dergisi*, V, s. 580 ve devamı

istediği tek şeydi⁴⁷. Bu yüzden uzlaşmaya kesinlikle yanaşmayan Ortodoks muhalefetin lideri âlim Gregorios Scholaris ya da nam-ı diğer Papaz Gennadios, Pantokrator Manastırı'nda⁴⁸ birçok papaz ve vatandaş tarafından ziyaret edildi ve papanın elçisinin gelişinden ve davranışlarından rahatsız olan halk, meyhanelerde İmparator Konstantin'in Tanrı'yı hiçe sayan ve tahkirane politikasından bahsetmeye başladı⁴⁹.

Venedik, aynı dönemde Bosna ile meşguldü ve Bosna Kralı ile Narenta'nın Venedikli birlikler tarafından işgalinden kaynaklanan bir savaşı yürütmek zorunda idi. Ragusa ise eski hâmisinin Ragusa'nın gücüne ve bağımsızlığına son vermek üzere kralla ittifak kurduğuna inanmakta idi. Stefan Çernoyeviç, akınlarını Kotor (Kattaro) bölgesine kadar uzatabilmek için kısa bir süre önce Venedik hizmetine girmişti. Diğer taraftan 1452 yılında Sırp Despotu İşkodra'ya saldırdı ve Venedikliler, Voyvoda Altoman ve Thomas Kantakuzenos liderliğindeki birliklerin arasında Türklerin de savaştıklarını endişeyle izlediler⁵⁰. Mora'da 1451 yılında Nerio Acciaiuoli, sultanın vasalı olarak Venedik Cumhuriyeti'ne sorunlar çıkarttı⁵¹. Ayrıca huzursuzluk yaratan açgözlü despotlara karşı da ciddi tedbirlerin alınması gerektiğine karar verildi. Venedik bunun dışında hâmisi olduğu Kıbrıs Kralı ile Karamanlılar arasında barışı sağlamaya niyetli idi; bu amaçla 1451 yılında Konya'ya bir Venedik elçisi gönderildi⁵². Sultan II. Mehmed'le de bu arada buğday ih-

47 Özellikle "Notes et extraits", I, s. 272-273.

48 Fetihten sonra Zeyrek Cami (ed).

49 Dukas, *Aynı eser*. Leonardus Chiensis ittifak tarafları arasında sadece Argyropulos'tan, Thephilos Paleogolos'tan ve "birkaç keşişle ruhban olmayan birkaç kişiden" bahseder; Reussner, *Epistolae turcicae*, 1597; Bzovius, *Annales in Migne*, CIX. Papanın Rumlara destek verip vermemesi gerektiği konusunda yapılan tartışma için (2 Aralık 1453, Roma el yazıları, Bibliotecea Casanatense, D. 1, 20

50 "Notes et extraits", I, s. 269-273.

51 "Notes et extraits", I, s. 265.

52 Aynı yer.

racatı için Venedik açısından oldukça iyi şartlar içeren bir antlaşma yapıldı⁵³. Bu yüzden tehdit altındaki imparatora, sadece Venedik'e ait topraklardan parasını ödeyebileceği kadar paralı asker tutabileceği ve hiçbir Venedikli'nin Türklerin hizmetine girmeyeceği yönünde haber gönderildi⁵⁴ ve her zamanki gibi "Doğu Mora'ya uzanan yollar" için tedbirler alındı⁵⁵.

Ne Venedik, ne de diğer Batılı güçler, alınması imkânsız İstanbul'a karşı büyük ve başarılı olabilecek bir saldırının yapılabileceğini beklememişlerdi. Sonbaharda Venedik'e gelen bir Bizans elçisine, Haçlı Seferi konusunda son sözü söyleyecek olan papaya danışması yönünde tavsiyelerde bulunuldu⁵⁶. Venedik, 1453 yılının Şubat ayında bile en iyisinin papaya yalvarmak olduğuna emindi⁵⁷. Ne zaman ki Kasım ayında Karadeniz'den Boğaz'a giren Antonio Rizio (Riko)'nun gemisi Rumelihisarı'ndaki Türk topları tarafından ateşe tutuldu ve mürettebatı esir alınıp, işkence edildi (Rizio bu sırada direğe bağlanmış vaziyette işkence edilerek öldü). İşte o zaman herkes II. Mehmed'in yoluna çıkan hiç kimseye acımayacağını anladı⁵⁸.

Kardinal İsodor, İstanbul'a gelmeden önce Gabriel Trevisano (Trevizani) iki küçük kadirga ile İstanbul Limanı'na vardı. Onun görevi, Tana'dan değerli yük taşıyan ticaret gemilerini, o dönemde Rum korsanlarla uğraşan Türkler tarafından yapılacak bir saldırıdan korumaktı. Ancak bu gemiler de sultanın koyduğu yasaklara uymadıkları gerekçesi ile yeni inşa edilmiş Boğazkesen Hisarı önlerinde top ateşiyle

53 Aynı eser, s. 269 ve devamı.

54 "Notes et extraits", I, s. 265.

55 Ağustos 1452; Cornet-Barbaro, Ek.

56 Cornet-Barbaro, Ek .

57 Aynı yer.

58 Niccolo Barbaro, Zorzo Dolfın, Thomas baskısı; Dethier-Hopf, III, s. 666-337'de Philippus Ariminensis; Dukas, s. 248.

karşılandılar ve kaptanlarının yeteneği sayesinde kıl payı kurtulabildiler. Venediklilerin Trabzon filoları ise Türklerin düşmanlıklarından kaçmayı daha kolay başardılar⁵⁹. Bunun üzerine Bizans İmparatoru, papa elçisini, Venedik balyosu ve diğer Latin ileri gelenlerini Ayasofya Kilisesi'ne topladı ve bu üç ticaret gemisi ile Trevisano'ya ait kadirgaların, masrafları kendine ait olmak üzere, şehri Türk tarafından beklenen saldırıya karşı korumak amacıyla İstanbul Limanı'nda kalmalarını talep etti ve Venedikliler, Azize Maryem Kilisesi'nde yaptıkları toplantıda, gönülsüz de olsa bu yönde bir karar aldılar (14 Aralık 1452), ama bunun karşılığında malların gemilere geri götürülmesini talep ettiler ve geminin kaptanları, imparatorun izni olmadan yelken açmamaya yemin ettiler⁶⁰. Buna rağmen bunlardan bazıları, özellikle yolcuları arasında tacirlerin bulunduğu Girit gemileri bu yemini yine de bozdular. Gemilerin çoğu gerçekten kaldı ve Venedikli denizciler, hendekleri uzun zaman önce ortadan kaldırılmış Hebdoman Sarayı⁶¹ civarında İstanbul'u korumak üzere konuşlandırıldılar. Bu gemilerin yardımı ile 2 Nisan'da ayrıca Horaia (Balıkpazarı?) Kapısı'ndan⁶², Cenevizlere ait Galata (Pera)'nın 15. yüzyılda tahkim edilmiş olan surlarına kadar demirlerle birbirine bağlanan kalaslardan oluşan bir zincir çekildi⁶³.

Cenova'ya 1452 yılının Mart ayında Türklerin silahlandırılmasına dair gelen haberler daha fazla yankı yarattı. Galata'nın kaderi söz konusu idi ve bu önemli koloninin özellikle altın eksikliği olmak üzere birçok ihtiyacı olduğu bilinmekteydi.

59 Dethier-Hopf, s. 697-700'de Barbaro.

60 Barbaro, *Aynı eser*'de.

61 Magnaure Sarayı, Bakırköy'ün güneybatısı'nda (ed).

62 Söz konusu zincir, Galata'daki hisar veya kale anlamına gelen Kastellion adıyla bilinen yer ile İstanbul'un Eugenios Kapısı'nın hemen kuzeyindeki Kentenarios Burcu arasına çekilmişti bkz. "Haliç" maddesi, *İstanbul Ansiklopedisi*, c.V, s.503 (ed).

63 *Aynı eser*, s. 722-724.

Buna rağmen, ancak Kasım ayında Giovanni da Mare aracılığıyla Cenova'ya Galatalıların çaresizlik içindeki son bir çağrısı geldiğinde Azzelino Lercaros'un gemisi, 300 askerle Boğaz'a gönderildi⁶⁴. Ceneviz makamları, sadece nakdi yardım bile olsa, kader anı geldiğinde yardım etmeleri için Fransa Kralı'na ve müttefikleri Floransa Cumhuriyeti'ne başvurdular. Venedik ve Cenova, İtalya'da düşmanlıklarını sürdürdükleri sürece, bu iki ticaret cumhuriyetinin işbirliği kesinlikle mümkün değildi⁶⁵. 700 asker barındıran iki Ceneviz kadırgası ancak 26 Ocak tarihinde İstanbul'a vardı. İmparator Konstantin, komutanları Giovanni Gustiniani Longo'yu derhal kara birliklerinin komutanı olarak tayin etti⁶⁶ ve ona "protostrator" unvanını ve Limni Adası'nın mülkiyetini verdi⁶⁷.

II. Mehmed bu arada kış ayları boyunca Bizans'la yapılacak savaş için gerekli hazırlıkları yaptı. Bu hazırlıkların sadece tek bir amacı olabilirdi: İstanbul'un kuşatılması. Bunun için daha önce hiç görülmedik boyutta hazırlıklar yapılmıştı. Kış boyunca, eskiden İsfendi-yaroğullarına ait topraklar olan Misya ve Paflagonya'dan⁶⁸ gelen birlikler, kuşatmayı tamamen kesmemek için İstanbul çevresinde kalmışlardı. Komutanlarının adı hiçbir kaynakta geçmediği için, muhtemelen vezirlerden hiçbiri değildi. Denizlerde ise Rum korsanları istedikleri gibi hareket ediyor ve Kyzikos [Bugün Erdek yakınlarında Düzler (Belkıs) Köyü] civarındaki Anadolu köylerini ateşe verip, barış içinde yaşayan Müslüman köylülerini katlederek, halklarının çektiği acıların intikamını alıyorlardı.

64 Karşılaştırma için bk. Dukas, s. 265.

65 "Notes et extraits", I, s. 274 ve devamı; II, s. 478 ve devamı.

66 Barbaro, s. 717.

67 Karşılaştırma için bk. Dukas, s. 266.

68 Sinop ve Kastamonu bölgesi (ed).

II. Mehmed'in tek endişesi artık gerekli topçu birliklerinin bulunması idi, zira yeni sultan Osmanlı padişahları arasında ilk hükümdar olarak barutun savaş sanatlarının gelişiminde yeni bir çığır açtığını anlamıştı. Bunun dışında herşey mekanik bir kesinlik ve zamanlama ile daha önceden belirlenen zamanda İstanbul surlarının altında toplanacaktı. Devşirmeler, sultana bronz toplardan ve bu topların yarattığı mucizelerden bahsediyorlardı, zira askerleri Batı'da başları üzerinde uçan taş bombaların, barut kokusundan zehirlenmiş havayı yardıkları savaşlara va kuşatmalara katılmışlardı. Ancak bu konuda çalışacak hiçbir ustası olmadığı için, Rumlara göre Macar kökenli, ama aslında Romen kökenli olması daha muhtemel olan Urban adında bir kaçağın huzuruna gelmiş olması II. Mehmed için büyük bir fırsattı⁶⁹.

Urban, tıpkı hidrografi, seramik ve bira üretimi konusunda ustalaşmış olup, siyasi projeler de dahil olmak üzere, başka birçok konuda bilgi sahibi olan Antonio Marini zamanında ortaya çıkan ve hizmetine girip, zenginleştirecekleri ya da savaşlarında zafer kazanmalarını sağlayacakları hâimler arayan yaratıcı fikirli mucitler gibi, basit malzemelerle, ancak yaratıcı bir ruhla çalışan dahiyane bir teknik adamdı⁷⁰. İstanbul işte bu Urban'ın fikirleri ve yetenekleri sayesinde fethedilebilmişti. II. Mehmed'in enerjisi ve çağın öğretilerini özümseyebilme yeteneği, saflarına tesadüfen katılan bu yabancı Hristiyan mucitte paha biçilmez bir araç bulmuştu. Şubat ayında, sultan etrafında 200 asker nöbet tutup, bu değerli savaş aletini emniyete alırken, 50 asker, 300 cerehor ile birlikte yolları ve köprüleri hazırlarken, 60

⁶⁹ Chalkokondylas, s. 385.

⁷⁰ Karşılaştırma için bk. "Melanges Monod"daki yazım.

öküz tarafından çekilen 30 kağın üzerindeki devasa topu gördüğünde çok gururlandı⁷¹.

Bahar aylarında önce Rumeli Beylerbeyi Karaca Bey geldi ve kuşatmacılar dev gibi şehri rahatça görebilsinler diye üzüm bağlarını bile kestirerek, çevreyi hazırlattırdı. Öncülerden birkaç küçük birlik, Rumların hâlâ elinde bulunan Tarabya (Therapia) ve Studion kalelerini işgal etmeye çalıştılar. Teslim olmayı reddettiklerinden, İstanbullular soydaşlarının cesetlerini görsün diye esir alınan Bizanslılar asıldı⁷². Anadolu'dan sayısız gemi ile sipahiler, askerler ve ayaktakımı Avrupa yakasına geçirildi. İnşa edilen yeni hisarın koruması altında, güven içinde karaya çıkmayı başardılar. Kış ayları boyunca her yerde küstahça dolaşan Rum korsanlar tamamen yok olmuştu. Son olarak sultanın vekili İshak Bey Anadolu'dan; İsfendiyaroğlu İsmail ise Sinop'tan geldiler⁷³. İsmail Bey, beraberinde Karadeniz birliklerinin tamamını getirdi⁷⁴. Kuzeyden ve Batı'dan aynı anda akın akın Rumeli birlikleri yollara döküldü. Bunların arasında mükemmel Sırp süvari birlikleri de vardı, ama bunların pek sesi duyulmadı⁷⁵. İstanbul surları altında ayrıca başka birçok Hristiyan asker de toplandı. Sultanın karar-gâhı kısa süre içinde, zanaatkârlar ile tüccarların yanında, kuşatma ordusunun büyük bölümünü oluşturan ganimet umanların toplanma yeri hâline geldi⁷⁶. Gelibolu'dan nihayet oranın komutanı Kaptan-ı Derya Baltaoğlu kumandasında o güne kadar görülmemiş büyüklükte, 300 küçük

71 Dukas, s. 258, 266, 282-283.

72 Karşılaştırma için bk. Kritovulos, s. 72 ve kronolojisini veren Phrantzes, s. 236; ayrıca Chalkokondylas, s. 383.

73 Chalkokondylas, s. 390 ve devamı.

74 Puscus s. 209.

75 "Sırp Yeniçeri". Ayrıca Dethier-Hopf, III-IV.

76 Karşılaştırma için bk. Martene-Durand'nun eserinde Tedaldi, Thesaurus novus I, s. 1819: "robeurs, gasteurs, marchands, artisans ve autres, faisant le siège pour gagner"; ayrıca devamındaki sayfalar.

ve büyük gemiden oluşan Osmanlı Donanması geldi. Baltaoğlu, aslında Bulgar bir boyarın oğluydu ve 1444 yılında Macaristan'a gönderilen ünlü elçi topluluğunda bulunmuş⁷⁷ ve 1449 yılında Midilli Adası'na yapılan saldırıdan⁷⁸ dolayı sultanın teveccühünü kazanmıştı. Osmanlı Donanması doğal olarak Bizanslıların elinde kalan beş gemi, İstanbul'da kalmaları için ikna edilen Venedik kadırgaları, Guistiniani'nin Ceneviz gemileri, üç Girit gemisi ve bunlara tesadüfen katılan bir Katalan ve bir Provans gemisinden⁷⁹ oluşan filosundan çok üstündü, zira Osmanlı Donanması'na Anadolu yakasının tersanesi olan İzmit'ten de katılımlar olmuştu⁸⁰.

Orduya dahil olmayan düzensiz unsurlar çok fazla olduğundan böyle bir ordunun büyüklüğünü tahmin etmek hâliyle imkânsızdır. Bu yüzden İstanbul'u kuşatan ve fetihine katılanların, sultanın bizzat katıldığı her savaşta mevcut olanların sayısından çok fazla olmadıkları söylenebilir. Her zamanki gibi, 1453 yılının bahar aylarında Doğu'nun bu büyük Hristiyan şehrinin surları altında toplanan devasa insan kalabalığı arasında değerli olan ve gerçekten savaşan kısım, yine yeniçeriler ve sipahilerdi. Önceden belirlenmiş kesin kurallara göre her birlik kendisine tahsis edilmiş yerini almıştı ve Nisan ayının başlarında sultanın ve devletin diğer ileri gelenlerinin gelişini beklemeye başlamışlardı.

2 Nisan gününün sabahı, sultan diğer komutanlarla birlikte İstanbul'a gelmişti. Karargâhını surlardan iki buçuk mil uzaklıkta, 126 fersah uzunluğundaki surların asıl

77 "Sırp Yeniçeri", Bölüm XXI.

78 Dukas, s. 270.

79 Phrantzes, s. 240.

80 Phrantzes, *Aynı eser*. Rumeli gemileri: 30 üç direkli gemi ve dromon, 130 başka gemi ve Anadolu gemileri: 18 üç kürekli gemi, 48 çift kürekli gemi, 25 dromon ve 219 başka gemi arasında ayırım yapmaktadır (toplam 320 gemi. En ayrıntılı kaynaktır. Chalkokondylas, s. 383-384'te sadece 200 küçük ve 30 büyük gemiden bahsedilir. Barbaro, s. 737: 145.

merkezini oluşturan Topkapı (Saint Romanos Kapısı) yakınlarına kurdu ve çadırlarının etrafında yine her zamanki gibi yeniçeriler ve kapukulları yer aldılar. Sağ tarafa, Yedikule (Yaldızlı Kapı)'ye kadar Anadolu sipahileri yerleştirildi. Zağanos Paşa, orada bulunan hafif kuşatma hattını karşılamak üzere Galata'ya gönderildi⁸¹ ve her vezire surların bir kısmı tahsis edildi. Böylelikle sultanla aralarındaki tüm kuşatma hattı paylaşılmış oldu. Yanına Saruca Paşa ve Veziriazam Halil Paşa'yı almış olan II. Mehmed, son ana kadar surların çok daha zayıf olduğu yere kurmuş olduğu karargâhını muhafaza etti. Zağanos Paşa'ya Galata ile Galata Limanı ve Odun Kapı'ya kadar olan bölgenin tamamı verilmiş ve karargâhı ile İstanbul'da bir yerleşim yeri olan Keramikon arasında boş şarap fıçıları ile köprü olarak kullanılacak bir platform kurmakla görevlendirilmişti. Odun Kapı ile Porfirogenet'in sarayı ve Edirnekapı (Harsu-Harisios Kapısı)'yı kapsayan bölge ise Karaca Bey'in komutası altında idi. Son olarak çadırlarını Miriandron ile Yedikule arasına kurmuş olan Anadolu Beylerbeyi görülüyordu⁸². 6 Nisan'da kuşatma nihayet başladı.

Bu orduya karşın İmparator Konstantin'in elinde sadece 4.973 asker⁸³ ve bunun yanında değişik uluslardan gelen ve birbirlerine şüphe ile yaklaşan 2 bin civarında Latin vardı. Halk, kendi imparatoruna karşı idi. Birçok kez "Latin hakimiyetinde olmaktansa, Türk hakimiyeti altında olmayı" tercih ettikleri yönünde söylemler duyulmuş ve Bizans'ın ileri gelenlerinden ünlü Grandük Lukas Notaras bile resmen, "kardinal külahı görmektense Türk sarığı görmeyi"

81 Karşılaştırma için bk. Phrantzes, ve Chalkokondylas.

82 Kritovulos, s. 63-64.

83 Phrantzes, s. 240-241; Karşılaştırma için bk. Dukas, s. 275-276; ayrıca Te-daldi s. 896'da 6 bin -7 bin askerden ve "daha fazla değil" diye bahsedilir. Karşılaştırma için bk. Pusculus s. 193.

tercih ettiğini söylemişti⁸⁴. Mora'da onlarca kez cesaretini ve siyasi yeteneğini göstermiş olan genç imparatorun azim ve gayreti, ayrıca ruhbanın, zengin ailelerin ve ahalinin büyük muhalefetiyle engelleniyordu. Halkın ve devlet ileri gelenlerinin huzursuzluğundan dolayı, kendini felç olmuş gibi hissediyordu.

Bu yüzden İstanbul'un Hristiyanlar tarafından son savunması soylu Latin karakterinden ziyade hissî ve fevri Rum karakterini taşıyordu. Limandaki gemiler Latinlere aitti; gelecek gıda, gemi, silah ve asker yardımı için tüm umutlar Mora'daki Rumlara değil, Konstantin'in kızı ile evlenmeyi düşünen⁸⁵ Trabzon ve Gürcistan Kralı'na bağlanmıştı. Yerli patrik ortalarda görünmüyordu; Latin Patriği ise Mıdilli metropoliti ve adamları ile birlikte Kinegesion (Ayvan-saray) ve Aya Dimitri Kilisesi'ne kadar burçların üzerine dizilmiş hâlde görölüyordu. Dört ana kapının anahtarları ise Venedikli tüccarların elinde idi. Kale komutanları olarak Rumlardan sadece İmparator Kapısı'nda ve limanda Notaras; Aya Kapı (Saint Theodosios Kapısı)'daki Petrion'da âlim Teofilos Paleologos; Kantakuzenlerden Dimitrios, damadı Nikeforos Paleologos ve şehrin ileri gelenlerinden Ioannes ve Andronikos Kantakuzenos hazır bulunuyorlardı⁸⁶. Yine burada bulunan Batılı öğrenci Puskulus'a göre, Kantakuzenlerden Ioannes ve Andronikos Edirnekapı'da Cattarino Contarini'nin yanında duruyorlardı⁸⁷. Nikolas Gudello ve kayınpederi Dimitrios Paleologos, Silivri (Pege) Kapı'da görölürken⁸⁸, Aleksios Disipates, Metohites, Filantrohos Paleologos gibi başka birkaç Bizanslı da İstanbul'un son imparatorunun yanında kalanlardı. Asıl komuta ise Protostrator

84 Dukas, s. 264, 291.

85 Phrantzes, s. 217.

86 Puskulus, s. 216.

87 Aynı eser, s. 215.

88 Puskulus; Leonardus Chiensis.

Guistiniani'nin elinde idi. İmparator sarayına Venedikliler yerleşmişti ve Balyos Girolamo Minotto sarayın efendisi gibi hareket ediyordu. Dolfin, Giovanni Leradono, Gritti, Storlado, Molin ve Zorzi Cornaro da yerlerini almışlardı. Bukoleon'dan⁸⁹ Hipodrom Kapısı'ndaki Kumkapı (Kontoskalion)'ya kadar Katalan dili konuşuluyordu. Liderleri ise Aragon Kralı'nın tebaasından Yüzbaşı Pier Zulian'dı. Yedikule'de Cenevizli Manuel'in emirleri geçerli idi ve Edirnekapı'da Paolo, Antonio ve Troilus Bochiardi (Buzardi) kardeşler komutayı sürdürüyordu. Odun Kapı'da ve "Anemas Kulesi"nde Paleolog Manuel'in yanında Cenevizli Girolamo ve Leonardo di Langasco görüldü. Horaia (Oreia Kapı-Bahçekapı civarında)'da Giritli denizciler savaşıyordu; Gabriel Trevisano'ya Konavliye'deki Kinegion Kalesi⁹⁰ tahsis edilmişti. Alman Johann Gross ve Giritli Manuel Gudeli'nin yanında Eğrikapı (Kaligaria)'daki savunmaya katılan yaşlı Teodoros Karistinos, Eğriboz Adası'ndaki Karistos'ta doğmuş olup, Venedik vatandaşı idi. Samatya (Hipsomatia)'ya kadar "dış limandaki" surlar Giacomo Contarini'nin komutası altında idi. İstanbul için yapılan savaşlarda ayrıca Cenevizli Mauricio Cattaneo'nun ve Paolo Bochiardi'nin⁹¹, Giovanni del Carretto'nun, bir de Fornari'nin, bir Salvadego'nun, bir Gattilusio'nun ve bir Giovanni Dalmata'nın adları geçer⁹². İmparatorun yanında ise Paleologların bir akrabası olduğu iddia edilen İspanyol Don Francisco de Toledo görülmüyordu⁹³. Bunların arasında ayrıca limandaki tüm deniz

89 Surlardaki burcun adı (ed).

90 İmparatorluk Saraylarından biri (ed).

91 "Notes et extraits" XI, s. 74: Montaldo ve Podesta'nın mektubu.

92 Leonardus Chiensis.

93 Phrantzes, s. 252 ve devamı, 286.

güçlerinin Venedikli komutanı, Tana ticaret filosunun kap-
tanı Aloise Diedo'nun adı da geçmektedir⁹⁴.

Kuşatma başladıktan kısa bir süre sora II. Mehmed'in eski romantik stilde görkemli kahramanlıklarla uğraşmak yerine, birkaç gün içinde kalın, yüksek ve burçlarla çevrilmiş iç surları olmasa bile daha alçak olan dış surları çö-
kertebileceğinden emin olduğu toplarından sonuna kadar yararlanacağı kolayca anlaşıldı. Dış surları yıkarak, kuşat-
manın gidişatını lehine çevirebileceğinden emindi. 11 Ni-
san'da İmparator sarayı Hebdomon⁹⁵'un karşısına üç; Si-
livri Kapısı'na üç; Edirnekapı'ya iki ve Topkapı'nın karşısına
yine dört mancınık yerleştirildi ve tahribat çalışmaları bü-
yük bir başarı ile derhal başlatıldı⁹⁶.

Kuşatma çok yavaş gitti ve arada trajik hadiseler gerçek-
leşti. Kuşatma altında olan Bizanslılar sadece bir kez Türk-
lere saldırmayı denediler, ama geri püskürtüldüler ve bu
başarısız denemeyi bir daha tekrarlamaya kalkmadılar⁹⁷. 17
Nisan'ı 18 Nisan'a bağlayan karanlık bir gecede Türkler bu
sefer ani bir baskınla şehri ele geçirmeye çalıştılar. Çatış-
malar dört saat sürdü ve Osmanlılar nihayet geri çekilmek
zorunda kaldılar. 20 Nisan'da erzakla dolu üç veya dört Ce-
neviz gemisi geldi. O gün rüzgar esmediğinden Baltaoğlu,
sultanın gözleri önünde bu filo ile açık bir savaşa girdi. Bu
savaşa, Türk donanma kaptanının gemisi ile çatışmaya giren
imparatorluk gemisi de katıldı. Kaptan-ı Derya Baltaoğlu,
uzun süren kanlı bir çatışmadan sonra Hristiyan yardımcı
güçlerinin yok edilmesinin imkânsız olduğunu anladı. Gab-
riel Trevisano'nun ve Zaccaria Grioni'nin gemileri Haliç'ten

94 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. Barbaro, s. 727 ve devamı; Pusculus s. 215 ve devamı .

95 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. Barbaro, s. 727 ve devamı; Pusculus s. 215 ve devamı .

96 Barbaro, s. 733; Tedaldi s. 899; Karşılaştırma için bk. Pusculus s. 225.

97 Kritovulos, s. 62

çıkarak yeni gelenleri karşıladılar ve onları zincirin diğer tarafındaki güvenli limana getirdiler. II. Mehmed, yenilen Baltaoğlu'na karşı hiç acıma göstermedi; Bulgar devşirme bir taş atışıyla gözünden yaralanmış olmasına rağmen görevinden azledildi ve yerine Pierre Loredano'ya karşı çarpışmış, ancak mağlup olan Çalı Bey'in oğlu Hamza Bey getirildi⁹⁸.

Bir gün sonra (21 Nisan) Topkapı'daki surların bir kısmı çökertildi. Rumlar ve Frenkler büyük bir hızla çalışarak, açılan gedikleri toprak ve taş dolu fiçılarla kapatmaya çalıştılar, hatta yeni bir hendek daha açıp, buradan çıkan toprakla bir de set çektiler. Yine de Osmanlıların burada kazandıkları başarı, felaketin yakın olduğunun bir işareti idi. Toplar, her gün devasa taşlarla savunması daha zayıf olan Mesoteicheon⁹⁹'daki surları dövmeye devam ettiler ve kısa bir süre içinde, aynı hızla fiçılarla doldurulan yeni gediklerin sayısı arttı.

Bu esnada II. Mehmed, zaten sayıca az oldukları için büyük aralıklarla dizilmiş olan savunmayı daha da dağıtmak için kahramanca bir savaş aracına başvurdu. Amacı, deniz tarafındaki savunma hattını tehdit etmek ve imparatorun askerlerini ve müttefiklerini oraya çekmek için gemilerini Galata ve Galata'nın ötesindeki Beşiktaş (İki sütunlu limandan)'tan Haliç'e indirmekti. Hayatı zaferlerle dolu sultanın Rum tarihçisi Gökçeada'lı (İmrozlu) Kritovulos ve Latin öğrenci Pusculus'un, Kserkses'in hilesinden bile üstün olduğunu övgü ile söyledikleri bu hile, büyük topçu ustası Urban gibi dönemin büyük ustaları için imkânsız değildi. Buna benzer bir hileyi daha önce Antonio Marini de Lizza-Fusino'da denemişti¹⁰⁰. Venedikliler de benzer bir şekilde

98 Özellikle Kritovulos, s. 81 ve devamı ve Barbaro, s. 741 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Pusculus s. 229 ve devamı: Üç Ceneviz gemisinden e İmparatora ait bir gemiden bahsetmektedir; aynı şekilde Zorzo Dolfin.

99 Muhtemelen Edirnekapı-Topkapı arası (ed).

100 "Mélanges Monod", s. 447.

gemilerini Garda Gölü'ne indirmişlerdi¹⁰¹. Önce bolca yağ sürülmüş olan sabit tekerlekler üzerine yerleştirilmiş küçük gemiler, daha sonra da büyük olanlar, sayısız cerehor ve öküzler tarafından çekilerek eskiden üzüm bağları ve ağaçlarla kaplı olup, Türkler tarafından düzleştirilmiş ve kalaslar döşenmiş Galata bayırına çekildi ve buradan mürettebatın naraları ve nakkare sesleri altında, Hristiyanların şaşkın gözleri önünde aniden salıverilerek, Haliç'in köpüren sularına indirildiler¹⁰². Bu sayede Hristiyan filosunun gizlenme yeri olan Haliç'e toplam 67 gemi indirildi. Bu gemiler, imparatorun filosu ile açık savaşa girmediler, ama yine de kuşatmaya iki yönden yarar sağladılar. Öncelikle gemilerdeki Hristiyanlar artık sürekli tetikte olmak zorundaydılar ve şehri savunmak için yerlerinden ayrılamadılar. Diğer taraftan, daha önce de belirttiğimiz gibi, imparatorluk ordusunun bazı birlikleri şehrin çok iyi savunulan bu hattaki surlarını müdafaa etmek üzere buraya kaydırılmak zorunda kaldılar. Hristiyanların, Haliç'e zorla giren bu Türk gemilerini ateşe vererek yok etme çabaları hiçbir sonuç vermedi. Giacomo Cocco, 28 Nisan'da Trabzon'dan gelen gemisi ve başka birkaç gemi ile birlikte şafak sökmeden kısa bir süre önce her yeri ateşe vermeyi denerken, güya Cenevizlilerin ihanetine uğrayarak, üzerine ateş

101 "Mélanges Monod", s. 447.

102 Barbaro, s. 752'de bundan açıkça bahsetmektedir: "ruodoli convexi . onti benissimo di sevo"; Karşılaştırma için bk. Kritovulos, s. 85-86; Anon. Thyselii, Aynı yer, 12; Puscus s. 234-238; "Sırp Yeniçeri", Bölüm XXVI; Dukas, s. 271 - 272; "Notes et extraits", II s. 516; Isodorus - "Notes et extraits", II, s. 523. Bugün bile Tuna nehri ve başka küçük nehirler üzerinde, Türk ve Hristiyan denizciler tarafından "yedeğe" alınır. Burada sadece nehrin suları yerine gemilerin altında yağlanmış tekerlekler vardı.

açıldı ve adamları ile birlikte denize düşüp, boğuldu. Trevi-
sano'nun bizzat komutası altındaki kadırgası da neredeyse
aynı akıbete uğrayacaktı¹⁰³.

Bu arada Mayıs ayı gelip çattı ve surların içinde birçok
bahçeyi ve tarlayı barındıran İstanbul'da erzak eksikliği baş
göstermeye başladı. Halk, bazı olağandışı hadiselerden do-
layı felaketin yakın olduğunun işaretlerini görmeye başladı:
Meryem Ana'nın mucizeler yarattığına inanılan resmi bir
ayın sırasında yere düştü ve zorlukla yerden kaldırılabilirdi.
Bir başka sefer, ilahiler söyleyerek caddelerden geçen halk,
korkunç bir fırtınaya yakalandı ve dağılmak zorunda kaldı.
Şafak söktükten sonra günün ilk saatlerinde şehrin üzerine
yoğun bir sis bulutu çökerek, baharın açık gökyüzünü kap-
ladı. Çevrede beliren büyük bir ejderha hayvanları yemeye
başladı. Denizde tutulan midyelerin içinden kan aktı ve ay,
açıklanamayan tuhaf biçimler aldı. Halk yine de hâlâ Tan-
rı'nın ve Meryem Ana'nın sürekli koruması altında bulu-
nan şehrin felakete sürüklenmesini engelleyeceğini umut
etti ve tehdit altındaki Hristiyanların belleğinde eski bir ri-
vayet canlandı: Gökyüzünden bir şövalye inecek ve Kons-
tantin'in sütununa gelip, kendisine bir melek tarafından
getirilen topuzla düşmanları "İran Dağları'na" kadar kova-
layacak ve yok edecekti¹⁰⁴.

Müttefik Avrupa'dan hiçbir yardım gelmedi. Venedik
Senatosu, daha Şubat ayının sonunda "Tanrı'ya saygıdan,
Hristiyanların iyiliği, Venedik'in şerefi ve tüccarların ra-
hatlığı ve yararı için" Venedik'te ve kolonilerde 12 kadar
kadırgayı silahlandırma ve Doğu'nun tehdit altındaki met-
ropolüne gönderme kararını almıştı: Giacomo Loredano,
belki de adı seferin sonucunun iyi olacağına dair bir işaret

103 Barbaro, s. 759 ve devamı; Pusculus s. 240 ve devamı; Karşılaştırma için bk.
"Notes et extraits", I, s. 289, 290 Notlar.

104 Kritovulos; Dukas, s. 289-290.

sayıldığı için bu filonun genel komutanlığına getirildi. Ama hazırlıklar ancak 7 Mayıs'ta tamamlanabildi. Loredano'ya, Türkleri mümkün olduğunca esirgemesi ve herhangi bir provokasyona maruz kalmadığı sürece onlarla savaşa girmemesi yönünde talimatlar verilmişti. Aynı zamanda Bartolomeo Marcello, İmparator ve Osmanlı Sultanı arasında, gerekirse padişahın “çok ağır olmayan şartları” altında barışı sağlamak amacıyla Venedik elçisi olarak II. Mehmed'e gönderilmişti¹⁰⁵.

Venedik tarafından zamanında müdahale etmesi için başvurulmuş Aragon Kralı, bir zamanlar yerine başkasını bile getirmeyi düşündüğü Konstantiniyyeli kuzeni olan imparatorun lehine henüz bir karar vermemişti ve daha 12 Şubat'ta savaş ciddiye bindiği takdirde, ortak düşmanlarına karşı ittifak kurmayı teklif etmiş olan Karamanoğulları da sözlerini yerine getirmemişlerdi. Venedik tarafından yardıma çağrılan Macaristan ise parmağını bile oynatmamıştı: Kral Ladislas, Alman Sarayı'ndan henüz dönmüştü ve Macaristan kendi iç mücadeleleri ile yeterince uğraşmak zorundaydı¹⁰⁶. İmparator Konstantin, ayrıca uzaktaki Fransa Kralı'na da boşuna yardım için talepte bulunmuştu. Fransa Kralı daha 1452 yılının yazında Fransa'nın koruyucusu olan Saint Denis'in Rum kökenli olduğunu unutmadığını, ancak Fransa'nın iç meselelerinin bir Haçlı Seferi için müsait olmadığını cevabını vermişti.

Fransa Kralı ayrıca Manuel Hrisoloras'ın halefi ve anne tarafından İlario Doria'nın ve Paleologların akrabası olan İtalyan hümanist Franciscus Filelfius tarafından hazırlanmış bir tavsiye mektubu almıştı. Franciscus Filelfius, kralı

105 Karşılaştırma için bk. Zorzo Dolfin Kroniği, Thomas baskısı; ayrıca Det-
hier-Hopf, III.

106 Cornet-Barbaro, Ek; Alfonso'nun siyaseti için bk. Cerone, Archivio storico per
le provincie napoletane, 1902.

bu mektubunda açıkladığı yöntemler ile acınacak hâlde 60 bin savaşçıdan oluşan Türk Devleti'ni ve bununla birlikte dünyadaki Müslüman hükümdarlığını yok etmekten daha kolay bir şey olmadığına ikna etmişti¹⁰⁷. Nihayet Haziran ayının başında, Tanrı'nın bayrağı altında beş kadırganın silahlandırılmasını görüşmek üzere Papa tarafından gönderilen Ragusa Başpiskoposu, Venedik'e geldi¹⁰⁸. Aynı dönemde papanın bir diğer vekili,

Türklerle hâlâ barış yapmamış ve beklemeye geçmiş olan İskender Bey (Kastriot)'i Doğu'ya yapılacak bir sefere ikna etmek üzere Arnavutluk'a gitmişti, ama boşuna¹⁰⁹. Bu olaylarda en fazla menfaati olan Cenevizliler ise yedi gemiyi bir araya getirmiş ve 11 Haziran'da kaptanın gemisinde Saint Georg'un bayrağı göndere çekilmişti. Ama bu deniz gücü, sadece Cenova'nın, daha sonra Venedik'in, güneydeki kralın ve kuzeydeki büyük dükün dahil olacağı İtalya savaşı için hazırlanmıştı¹¹⁰.

3 Mayıs tarihinde, Loredano'nun Ege Denizi (Arşipel) bölgesine gelip gelmediğini öğrenmek için iç limandan küçük bir gemi gönderildi. Gözcüler, moralleri daha çok bozan olumsuz bir haberle geri döndüler. 5 Mayıs'ta Türkler, Galata'nın Saint Theodoros Tepesi'ne bir batarya yerleştirerek yine Hristiyan filosuna karşı saldırıya geçmeyi denediler, ama sadece Cenevizli bir ticaret gemisi hasar gördü¹¹¹. Diğerleri çekilen zincirin ötesinde, Galata surlarının altında daha iyi bir yer aradılar, ama bu esnada sürekli olarak atılan

107 Karşılaştırma için bk. Philelphus Epistolae; Ducange, *Fam. byz.* s. 246 ve devamı; ikiside Dethier-Hopf, III'te tekrar basılmış.

108 "Notes et extraits", I, s. 280 ve devamı.

109 "Notes et extraits", II, s. 485 ve Not 2.

110 "Notes et extraits", II, s. 485 ve Not 2.

111 Barbaros, s. 769 ve devamı; Kritovulos; Pusculus, s. 234 ve devamı; Dukas, s. 278.

g llelere maruz kaldılar¹¹². Eski konumlarına ancak birkaç gün sonra geri d nebildiler.

7 ve 12 Mayıs'taki ani saldırılar, Bizanslılar tarafından başarı ile geri püskürtüldü. Bunun  zerine Türkler güçlü bir y r r kule inşa ettiler ve buraya yerleştirilen birlikler, Edirnekapı'da tehdit altındaki noktada açılan hendekleri toprakla doldurmayı başardılar. Derhal Galata'dan İstanbul'a kadar bir köprü kuruldu ve bu sayede sadece top atışları için çok iyi bir yer edinmekle kalmayıp, dikkati kara tarafındaki çalışmalardan başka bir yöne çekmek için iyi bir fırsat yaratılmış oldu. Bunun dışında Novobrd 'dan getirtilen maden işçilerine birçok yönde la ımlar kazdırıldı¹¹³, ama Bizanslıların teknik adamı olan Alman Johann Gross'un yetenekleri sayesinde bu la ımlar etkisiz hâle getirildi¹¹⁴.

26 Mayıs günü gece geç saatlere kadar, Türk ordug hında, özellikle de sultanın bizzat karargâhını kurduğu Topkapı önlerinde büyük ate ler görüldü. Aynı zamanda öyle büyük bir gürültü koptu ki, Bizanslılar "gökyüzünün   kece ini" düşünmeye ba ladılar. 28 Mayıs'ta toplar eskisinden daha yoğun ateş etmeye başladı ve Türk münadiler, herkesin kendisine tahsis edilen yerde ertesı sabah yapılacak büyük saldırıya hazır olmalarını haber verdi. II. Mehmed, bunun üzerine emirlerinin zamanında yerine getirilip getirilmedi ini denetlemek üzere atı ile bizzat Türk safları arasında gezindi. Tüm bu hazırlıklar şehirden de fark edildi ve kutsal eşyaları, mukaddes imparator mezarlarını ve değerli sanat eserlerini barındıran tüm kilise ve manastırlarda, sanki Hristiyan İstanbul'un son gününe hazırlık yapar gibi çanlar  almaya başladı.

112 Aynı yer.

113 Karşılaştırma için bk. Rusculus, s. 244. ve devamı, Tedaldi, s. 897.

114 Leonardus Chiensis.

Şafak sökmeden üç saat önce Türk karargâhlarında hareket başladı. Demir değnekler ve kırbaçlarla harekete geçirilen Hristiyan yardımcı birlikleri ve ikinci derecedeki Müslüman askerlerin görevi, Topkapı'da fiçılar, çuvallar, vs. gibi dolgulardan oluşan harap olmuş surlara merdivenleri dayamaktı. Bunlar kitleler hâlinde öldüler, ama asıl orduya büyük bir hizmette bulundular. Yerlerine çok kolaylıkla başkaları konulabileceği için bu insanlar hiçbir Osmanlı komutanı tarafından fazla önemsenmezdi. Merdivenler surlara dayandıktan sonra ise II. Mehmed'in ve her iki beylerbeyinin komutası altındaki yeniçeriler, sultanın da bulunduğu Topkapı ile Silivri Kapı ve Eğrikapı'da¹¹⁵ harekete geçtiler: Bu seçkin ve zafere aşına birlikler demir gibi disiplinleri içinde ya yenecekler, ya da öleceklerdi. Aralarında, Hristiyanlar tarafından vurulup, yere düşene kadar özellikle Ulubatlı Hasan dev cüssesi ile göze batıyordu¹¹⁶. Bombardımanın yarattığı dumanlar etraflarını çevreliyor ve kuşatma altında olanların, ilerleyen yeniçerileri görmelerini engelliyordu.

Bu karar gününde de asıl komuta yine Giustiniani'de idi. Yerli ve yabancı nüfuzlu kişilerle etrafı sarılmış imparatorun kendisi ise görünmüyordu. O, kutsal varlığını korumak zorunda idi ve çatışmaya giremezdi. Ama ölüme hazırlıklıydı ve Ayasofya'da Kutsal Takdis Merasimi'ni tamamlamıştı. Cenevizli Protostrator'u kıskanmalarına rağmen başlarında balyosları bulunan Venedikliler var güçleriyle savaştılar. Bizanslı birliklerin başında bu arada Osmanlı şehzâdesi Orhan da belirdi. Dış surların önünde sabahın ilk ışıklarına kadar çatışmalar devam etti¹¹⁷. Giustiniani, bir mermi ile göğsünden öldürücü bir yara aldı ve adamları tarafından gemisine götürüldü.

115 Tedaldi.

116 Phrantzes, s. 285-286.

117 Dukas, s. 284.

Bu yüzden müdafaacıların saflarında büyük bir boşluk açıldı ve genel bir karmaşa meydana geldi. Hiç kimse, ortadan kaybolan komutanın yerine geçmeye cesaret edemedi. Topların kulak yırtıcı sesi ve yeniçerilerin sinir bozucu nalleri altında hiçbir emir duyulmadı. Bir kez geri püskürtülen Türkler, alçak dış surlarla birkaç yerinden büyük hasar almış, yüksek iç surlar arasındaki boşluğu derhal doldurdular. Bazıları, surlara çabucak dayanan merdivenlere çıkarak Giustiniani'nin kısa bir süre önce yaralandığı, terk edilmiş burçlara çıkmayı başardılar. Aynı anda, genelde Cenevizlilerin hendekleri ve dış surları savunmak için surların arasından çıktıkları küçük kapı işgal edildi ve birçok yeniçeri bu kapıdan geçerek, şehre girdi.

Ancak bu büyük karmaşanın içinde, surların her yerinde kıyasıya savaş veren her iki milletin savaşçıları da bu başarıyı fark etmediler. Bu arada Marmara Denizi'ndeki büyük filonun denizcileri karaya çıktılar. Onları, Haliç'e indirilmiş olan gemilerin mürettebatları takip etti. Hiçbiri kendilerine vaat edilen ganimetleri kaçırmak istemiyordu.

Çatışmalar devam ederken, şehre girmiş olan yeniçeriler, genelde ahşap evlerin bulunduğu dar sokaklardan geçerek merkeze; dikilitaşların bulunduğu Hipodrom'a ve mukaddes Ayasofya Kilisesi'ne doğru ilerleyen süvari birlikleri oluşturdular. Niyetleri, kendilerine vaat edilen ganimetlerden en iyisini almaktı. Her yerde özellikle güçlü ve güzel köleler, ya da özgürlüklerini satın alabilecek kadar zengin olanları aramaya başladılar. Sadece onlara karşı gelenleri, ya da ellerinde kanlı silahları ile rastladıkları Bizanslı veya Frenk askerlerini öldürdüler, zira Osmanlılar, elde edecekleri kazancı, insanları tıpkı Timur gibi katlederek, yok edecek

kadar aptal değildiler¹¹⁸. Yalnızca yollarına çıkan hastalar, yaşlılar ve küçük çocuklar kurban edildiler¹¹⁹.

Günlerden, İstanbul'da birçok kutsal eşyanın yanında, onun da eşyalarının barındığı Azize Theodosia günü idi (29 Mayıs) ve "delikanlıların ve genç kızların en güzel uykularına daldıkları¹²⁰" sabahın erken saatleri olmasına rağmen, kiliseler tıklım tıklım insan dolu idi. Başlarına gelen talih-sizlikten haberdar olup, bu habere inanmış olanların sayısı - bazıları sadece gülüp geçmiş ve Tanrı'nın korumasını hiçbir zaman esirgemeyeceğini iddia etmişti! - gittikçe artmış ve her mevki ve sınıftan insan bir araya toplanmıştı. Açgözlü vahşiler gibi, ancak aldıkları disiplin sebebiyle birbirleri ile çatışmayan Osmanlılar, sanki onlar için bir araya getirilmiş bu insan ganimetinin arasına daldılar ve ellerinden, elbiselerinden ve sakallarından tuttukları esirleri alıp götürdüler. Kiliseler ve evler alelacele soyuldu: İmparatorun sarayından, Prodrornos Manastırı'ndan, bugün bile görülebilen muhteşem güzellikte mozaik resimlerle süslenmiş olan ve Meryem Ana'nın ünlü resmini barındıran Mone Tes Horas Kilisesi'nden¹²¹ ve Protostrator'un evinden kumaş, kim, altın, gümüş, inciler, kıymetli taşlar, özellikle değerli ciltlerinden dolayı dikkat çeken kitaplar gibi kıymetli eşyalar yağmalandı ve sultanın etrafındaki devletin ileri gelenleri bu yağmadan muhtemelen en büyük payı aldılar. Bir çoğu, öldürülen veya kaçan Rumların yerine geçip, daha sonra oturacakları evleri bile seçtiler.

II. Mehmed, imparatorluk şerefini - O, artık gerçekten bir imparatordu! - en çirkin tutkuların ve açgözlülüklerin baş gösterdiği çatışmalarda görünerek, ayaklar altında

118 Doğu'nun geleneklerini çok iyi bilen Dukas'ın anlatımı ile karşılaştırınız, s. 287.

119 Dukas, s. 295.

120 Dukas, s. 288.

121 Fetihten sonra Kariye Cami (ed).

çığnemek istemedi. Artık sonuna kadar açılmış olan, karargâhını kurduğu iki ay boyunca, İstanbul'u fethetmeyi hayal ettiği sur kapısının önünde bekledi. Burada kendisine ayrıca, artık Müslümanlara ait İstanbul'un¹²² eski hükümdarının hayatta olmadığı haberi ulaştı. Aynı dönemde yaşamış tarihçi Dukas'ın kayıtlarına göre makamını ve şehrini kaybettiği anda acı içinde: "Burada bir Hristiyan yok mudur ki beni öldürsün?"¹²³, diye haykırmış; daha sonra kalabalığın içinde muhtemelen ezilmişti. Sultanın emriyle çok daha sonraları cesedi aranmaya başlandı. Nihayet, gelecekte Aydın Beyi olacak bir Türk huzura geldi ve işgal edilen ilk kapının önündeki ölülerin arasında İmparator Konstantin'e benzeyen birini gördüğünü bildirdi. Bunun üzerine derhal oraya gidildi ve imparator, kana bulanmış mor çoraplarından tanındı. İmparatorun başı kesildi ve aynı gün, Bizanslılara artık bir hükümdarlarının olmadığını ve bundan sonra Osmanlı Sultanı'nın himayesinde olacaklarını göstermek için, akşama kadar tutulacağı Augusteon Sütunu'na¹²⁴ dikildi¹²⁵. Birkaç gün sonra aynı kesik baş, II. Mehmed'in zafer haberini en etkili biçimde yaymak için bir Müslüman hükümdardan, diğerine gönderildi. İmparatorun cesedinin, eğer denize atılmadıysa, nereye gömüldüğü hâlâ bilinmemektedir.

Üç gün sonra¹²⁶, yağma için öngörülen süre sona erdiğinde, birçok cadde temizlenip, doymuş, memnun olmuş ve yorulmuş Türkler, karargâhlarına veya kendilerine gösterilen yerlerine geri döndüklerinde ve kiliselerde artık hiçbir Türk askeri kalmadığında, şehrin Müslüman asıllı yeni İmparatoru Sultan Mehmed, sade bir merasimle şehre girdi.

122 Konstantiniyye'nin Türkçe adı.

123 Dukas, s. 286.

124 Ayasofya'nın önündeki meydana (ed).

125 Dukas, s. 300.

126 Montaldo.

Hiçbir insanının görünmediği caddelerden¹²⁷ geçerek, doğrudan Ayasofya Kilisesi'ne gitti ve burada dua ederek, kiliseyi camiye dönüştürdü. Minberin önüne geldi ve kutsal masanın taşında rahmet ve zafer inayetine ihsan eden Allah adına namaz kıldı¹²⁸.

Sakız Adası'ndan gelen askerler, Cenova'dan yeni gelen paralı askerler, birçok koloni sakini, hatta Galata komutanının yeğeni bile İstanbul'u müdafaa edenlerin saflarına katılmış olmasına rağmen¹²⁹, Galata komutanı kendisi ve Osmanlılara karşı resmen savaşa girmemiş olan Galatalılar adına af dilemek üzere¹³⁰, Zağanos Paşa'nın teşvikleri ile Ceneviz kolonisinin ileri gelenlerinden Babila Pallavicini'yi ve Marchione de Franchi'yi bir tercümanla birlikte II. Mehmed'in huzuruna göndermişti. Durumları, direnmeyen ve bu yüzden kendileri için koruma ve mülkleri ile oturdıkları evleri için saygı talep eden Hristiyanların konumundaydı. İstanbul'un fethini geciktiren iki yanlı davranışları kınandıktan sonra, sultanın Edirne'den gönderdiği bir fermânla talepleri yerine getirildi¹³¹, ancak surlar kısmen yıkıldı ve San Kroke Kulesi de surlarla aynı akıbete uğradı. Galatalılar, bütün silahlarını teslim etmek zorunda bırakıldılar ve sultan, geri dönmeyen Galatalıları mallarına Hazine adına el koymakla tehdit etti. Galata komutanı bunun üzerine derhal Sakız Adası'na bir gemi gönderdi ve onları geri çağırdı¹³². Sultanın kullarından biri yönetici olarak ta-

---

127 Dukas, s. 302.

128 Dukas, s. 299.

129 "Notes et extraits" XI, s. 74-79.

130 Dukas, s. 297.

131 Bu antlaşmanın Yunancası ve İtalyancası Cenova Arşivinde bulunmaktadır, Oriente (1410-830; Zorzo Dolfin, el yazısı ile Bibl. Marciana, lat. cl. XIV, c 267, fol. 24 v; Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 26 Not I; Hammer, I, Ek, s. 675 ve devamı; ayrıca birçok el yazması kitapta vardır.

132 Pedosta'nın mektubu: "Notes et extraits" XI, s. 74-79; Karşılaştırma için bk. Dukas, s. 313.

yin edildi, komutan görevinden alındı ve bundan böyle Galata'da bir mahkeme başkanı, halk arasından seçilen dört kişi ile birlikte yargı işlerini yürüttü¹³³.

Gemilere gelince; ölen imparatora ait beş kadırga artık halefi olan sultana geçti. Frenklerin gemilerinden de bazılarına el konuldu. Ancak, Venedik, Girit ve bazı Ceneviz gemileri - özellikle de mezarının bulunduğu Sakız Adası'nda kısa bir süre sonra ölen Giustiniani'yi götüren gemiler¹³⁴ - karmaşa anından ve zafer sarhoşluğundan istifade ederek kaçmışlardı. Ayrıca birçok Latin, hatta Rum kökenli şehir sakinleri de bütün mal varlıklarını da yanlarına alarak bu gemilerle uzaklaşmışlardı. Türk kıyafetleri içinde basit teknelerle kendilerini kurtarmaya çalışanlar arasında bulunan İstanbul'un Latin Patriği İsodor ve dostu Midilli Metropolitisi Leonardo kaçmayı başarmıştı. Bahtsız Osmanlı şehzâdesi Orhan ise tanınmış ve derhal öldürülmüştü¹³⁵.

Venedikli balyos Girolamo Minotto'nun ise daha fethin ilk günü barış bozucu ve padişahın düşmanı olarak boynu vurulmuştu ve devlet aleyhine suç işleyenlerde genelde olduğu gibi, genç oğlu ve yedi Venedikli de onunla birlikte idam edilmişti¹³⁶. Katalan konsolosu, iki oğlu ve birkaç tüccar da aynı gerekçelerle öldürülmüştü. Rumlar arasında "Rumların direği"¹³⁷ diye adlandırılan ve imparatoruna dinî meselelerden dolayı kızgın olduğu için kuşatma sırasında adı hiç duyulmayan Bizans Grandükü ve İstanbul'daki hadiselerin asıl lideri Lukas Notaras ise II. Mehmed tarafından af

133 "Notes et extraits", I, s. 293.

134 15 Eylül'de Venedik hükümeti mirasının akıbeti ile ilgileniyordu. Cenova Arşivi, Lett. 18, fol. 428, No. 1791; Karşılaştırma için bk. Dethier-Hopf, III, s. 813 Notlar.

135 Dukas, s. 300-301; Chalkokondylas, s. 398; Sommern'in anlatımı, "Notes et extraits", I, s. 311. Kritovulos'a göre Orhan, böyle bir utancı yaşamamak için yüksek surlardan atlamıştır.

136 Karşılaştırma için bk. "Notes et extraits", I, s. 288-289.

137 Pusculus'un anlatımı, Dethier-Hopf, III, s. 144.

edilecekmiş gibi görünüyordu. Ama birkaç saat sonra güçlü ve nüfuzlu Grandük, iddia edildiği gibi, iki oğlunun sarhoş olan Fatih tarafından suistimal edilmesine direndiği için değil¹³⁸, muhtemelen Bizanslı düşmanlarının çabaları sonucu iki oğlu ile birlikte celladın baltası altında öldü. Osmanlı Sultanı bu sayede belki de Grandük'ün zengin mirasını elde etmeye çalışmıştı.

Sultan, Rum makamlarından sadece şehrin dış mahallelerindeki yöneticileri yerinde bıraktı. Ancak, kendisi tarafından kabul edilen bir otorite ile Hristiyan tebaa ile bağlantı kurmak ve onun aracılığıyla vergi toplamak istediği için patriğe de gereksinim duyuyordu. Türkler ne de olsa daha önce de fethettikleri şehirlerde piskoposlara ve metropolitlere tüm mahkeme imtiyazlarını, bazı gelirleri ve şerefli makamlarının bir kısmını bırakmışlardı. II. Mehmed, Hristiyan Ortodoks Kilisesi'nin hiyerarşi düzenini değiştirmeye niyetli değildi; aksine bu hiyerarşide kendisine ve amaçlarına yarar sağlayacak ve bazı yönlerden devlet düzeninden hâlâ mevcut eksiklikleri kapatacak çok faydalı bir yönetim aracı gördü. Halkın nefretle karşıladığı ve papanın vekili olan kaçak İsodor'u artık kimse aklına bile getirmiyordu. Onun yerine geçirilmek üzere son zamanlarda hiç çıkmadığı keşiş hücrelerinde sık sık ziyaret edilen ve bu yüzden Ortodoks inancının gizli lideri sayılan Gennadios Scholarios sultanın huzuruna çağrıldı ve yeni patrik ilan edildi. Yeni patrik Osmanlı padişahı ile yemek yedi ve kendisine değerli bir kaftan hediye edildi. II. Mehmed, avlunun ortasına kadar ona eşlik etti ve misafiri, sultana ait bir at üzerinde evine döndü. Camiye dönüştürülen Ayasofya yerine kendisine Konstantin'in mezarını ve Saint Andreas, Lukas,

138 Dukas'ın s. 302-305'te belirttiği gibi.

Timotheus, Spiridion ve Margarete'nin¹³⁹ kutsal eşyalarını barındıran Kutsal Havariler Kilisesi verildi ve bu kilisenin kutsallığı büyük salonda bulunan bir Türk'ün cesedi ile bozulduğunda Gennadios, Pammakaristos'un güzel binasına taşındı¹⁴⁰. Kendisine yakın metropolitler, onun liderliğini tanıdılar. Gerçekte ise Müslüman olan yeni imparatorun teveccühü ile patrik olmuştu ve önemli olan da bu idi. Rumların ve Doğu kökenli Hristiyanların en büyük ruhban lideri, gelişmeleri kayıtsız şartsız kabul etmişti. Halk ve Rumların çoğu bu otoriteyi tanıyorlardı ve böylece vergi ödemekle yükümlü olan yeni tebaanın her türlü muhalefeti daha baştan önlenmişti¹⁴¹.

“Gavur ortağı” olduğundan şüphelendiği yaşlı Vezir Halil Paşa'yı görevinden alıp, malına mülküne el koyduktan ve gençlik yıllarında kendisine büyük hizmetler veren bu yaşlı lalayı öldürmeye cesaret edemeyerek¹⁴², mahkum olarak Edirne'ye gönderdikten sonra¹⁴³, yeni “İmparator” II. Mehmed, Süleyman Bey adında bir Türkü İstanbul subaşısı görevine getirdi. Süleyman Bey'in görevi, şehri temizlemek, makamlarını Türk sistemine uygun hâle getirip, Türk memurlar tayin etmek ve İstanbul'un nüfusunu kaçanları geri çağırıp, üç ay içinde imtiyazlı Müslüman nüfusu buraya yerleştirerek, düzen kurmaktı. Yargı görevleri bir kadıya verildi. Muhafız kıtası olarak sadece 1.500 yeniçeri bırakıldı¹⁴⁴, ancak boş evlere birçok asker ve kapıkulu

139 Hac seferleri için bk. Cod. mon. lat. 8501, fol. 79; Ducange, Const. christiana, B, s. 105 ve devamı.

140 Phrantzes, s. 304 ve devamı. Kritovulos'a göre gelecekteki patrik ancak daha sonra Edirne'de köleler arasında bulunmuş ve 1453 sonlarına doğru patrikliğe getirilmiştir.

141 Patriğin mahkeme davaları konusundaki hakları, Venedik'e karşı yeni antlaşmada garanti edildi; Barbaro, Cornet baskısı, Yıl 1454. Karşılaştırma için bk. Dolfın'ın kroniğindeki onaylama: “sel prende citade, quella lassa in sua lege”.

142 Phrantzes, s. 293-294; Kritovulos, ; Chalkokondylas, s. 406.

143 Podesta'nın mektubu, *Aynı eser*, s. 77.

144 Galata Podestası'nın mektubu; Sadeddin, II, s. 165.

yerleştirildi. Hristiyanları duaya çağırın çanlar yasaklandı. Sultan Mehmed, bunun üzerine 18 Haziran'da Edirne'ye dönmek üzere yola çıktı¹⁴⁵.

---

145 Sürekli belirtilen kaynaklar, özellikle Dukas, s. 313-314; Pusculus s. 169 - İstanbul'un fethinin eleştirel anlatımları için bk. Mordtmann (1858 ve von Vast, "Revue historique", 1880. Karşılaştırma için bk. Krause, İstanbul'un 13 ve 15. yüzyıllarda fethi (1870; Vlasto, Les derniers jours de Constantinople (Paris 1883; Paspatis (Atina 1890; L. Fincati, "Archivo veneto" XXXII, s. 1-36; Karşılaştırma için bk. Pastor I, İkinci baskı, s. 500 ve Not 2, 3; Mordtmann, Esquisse topographique de Constantinople, Lille 1892.

İkinci Bölüm

İstanbul'un Fethinin Sonuçları

Dört gün süren bir deniz yolculuğundan sonra İstanbul'dan kaçan gemiler Eğriboz'a varmış ve burada güçlü filosu ile dönen Loredano ile karşılaşmıştı¹⁴⁶. Papaya ait kadirgalar daha önce emir almadan geri dönmüşler ve kaptanları bu yüzden mahkemeye çıkartılmışlardı¹⁴⁷.

Felaket haberi ise fethedilen şehirdeki akrabalarının ve dostlarının kaderini öğrenmek için birçok ileri gelen ve halktan kişinin endişe içinde haber bekledikleri Venedik'e ancak Haziran ayının sonlarına doğru, Sommaripa¹⁴⁸ Kadirgası'nın ve daha sonra Mora yollarından geri dönen gemilerin getirdikleri haberlerle doğrulandı. En iyi, en zengin ve en yetenekli evlatları artık kaybedilmiş İstanbul'da, sultan tarafından el konulan ve intikamın nasıl alınacağı belirsiz olan Galata'da bulunan Cenova için felaket haberinin boyutu daha da büyüktü. Roma'ya ilk gelen mektuplar, yaşlı ve iyi niyetli Papa Nikolas üzerinde derin bir iz bırakmıştı. Tüm ticaret şehirlerinde ve tüm Hristiyan prenslerinin saraylarında bir zamanlar güçlü ve zengin olan Bizans'ın düşüşüne ilişkin haberler endişe ve üzüntü yaratıyordu.

Aynı zamanda gelen ateşli uyarılar, Batı'ya Fatih'in hırslı amaçları hakkında bilgi veriyordu ve derhal yardım isteniyordu. İsodor, Sakız Adası'ndan Leonardo ve denizlerin Venedikli kaptanı gibi 29 Mayıs tarihindeki felaketten sağ kurtulmayı başarmış olan tecrübeli politikacılar bile İtalyan

146 Zorzo Dolfin.

147 Dresden Kraliyet Kütüphanesi, Cronicon F. 33, fol 144.

148 Latin idareci (ed).

tüccarlar ve öğrenciler gibi Takımadaları fethetmeye ve belki de Karadeniz’de ve Tuna boylarındaki konumunu sağlamlaştırmak için Kefe’yi ve Cenova’nın Kırım’daki topraklarını, daha sonra Trabzon’u, Silistre’yi, Belgrad’ı ve Semendire’yi topraklarına katmaya niyetli olan sultanın yaptığı hazırlıklardan bahsetmeye başladılar. Rodos Şövalyeleri’nin üstad-ı a’zamı baharda adalarına yapılacak bir saldırıdan endişe duymaya başladı¹⁴⁹, Kıbrıs Kralı da Venedik’ten kendi devleti için koruma istedi¹⁵⁰. Eylül ayında Kıbrıs Sarayı’nın bir elçisi, Türklere karşı yardım talebi ile birçok İtalyan saray ve şehirlerini ziyaret etti¹⁵¹ ve gittiği her yerde, Yeni Roma’nın kâfir yeni imparatorunun kibirli ve parlak sözlerle eski mukaddes Roma’yı papazların elinden alıp, cihan imparatorluğunu Osmanlı biçimine uygun bir şekilde tekrar kurmak ve zamanın “Büyük İskender”i unvanına sahip olduğunu göstermek için yanıp tutuştuğunu söylediğini iddia etti¹⁵². Türk ordusunun yaklaşık 200 bin askerden; önyargılı ya da endişe içindeki aynı gözlemcilere göre donanmanın da 24 büyük kadirga, birçok kalyon ve tekne ile büyük sayıda nakliye araçları olmak üzere 200 araçtan oluştuğu tahmin edilmekte idi¹⁵³.

Bu fırsattan istifade ederek, en iyi klâsik kaynaklardan seçilen Latin malzemelerini kullanmakta birer hitabet ustası olan ve bir Cicero gibi ateşli konuşmalar yapmak veya bir Livius stilinde güzel tasvirlerde bulunmak için hiçbir

149 Rinaldi’nin eserindeki mektubu, Yıl 1453; aynı kişinin Alman liderine başka mektubu, Viyana Kraliyet Kütüphanesi, el yazısı 3520, fol 29-30; aynı mektup ve üçüncü bir mektup için bk. Cod. lat. mon., 19697, fol. 127 ve devamı.

150 Venedik Arşivi, Sen Secr. 19, fol. 210.

151 Priorista, Floransa Magliabecchina Kütüphanesi XXV, 379 ve başkaları; Karşılaştırma için bk. Commemoriali XIV, s. 121-122; 15 Ocak 1454 (Predelli V bas-kısı), s. 83, No. 272.

152 “Et asserit maxime et notabilissime se esse facturum et velle alterum esse Alexandrum”; Venedik Arşivi, Sen. Secr. 19, fol. 216.

153 Aynı yer.

fırsatı kaçırmayan hümanizmin savunucuları, feryat ve fi-gan etmeye, kehanetlerde bulunmaya, lanetler yağdırmaya ve hayali projeler hazırlamaya başladılar.

İstanbul'un fethinden sonra II. Mehmed'e acizane ve övgü dolu sözlerle bir akrabasının serbest bırakılması için yazmayı düşünen Filelfius, daha 1451 yılında kaleme aldığı bir eserle kuzeyden Macarlar; Batı'dan Fransızlar, İtalyan-lar, Arnavutlar ve Mora Despotluğu'nun güçleri ile Fransa Kralı VII. Charles'ın komutası altında birleşmiş bir Avrupa deniz gücü ile Osmanlılara karşı yapılacak üçlü bir saldırı-dan bahsetmişti¹⁵⁴.

Katedral baş papazı Veronalı Timoteo, Haçlı Seferi için Venediklilere ve Cenevizlilere, Giacomo Piccinino'ya¹⁵⁵, Carlo Gonzara'ya, güçlü Sforza'ya¹⁵⁶, zengin Floransalılara ve tüm İtalyan prenslerine seslenmişti. Benzer bir şekilde Alman Kreyburglu Benedikt de şikâyet ve uyarılarda bulunmuştu¹⁵⁷. Latin Kilisesiyle birleşen Rumların lideri olan ünlü Kardi-nal Bessarion, Venedik Doju'na yazdığı bir mektupta İstan-bul'un, "En yüce san'atların okulu" olan" bu şehrin kade-rine ağıtlar yakıyor ve gittikçe güçlenmeye başlayan Osmanlı gücünün kolayca nasıl kırılabilceğini göstermeyi kendine vazife ediniyordu¹⁵⁸. Başkaları da benzer yolları takip edi-yorlardı, ama kullanılan sözcükleri her seferinde ne kadar

154 *Cod. lat. mon* 5333, fol. 25 ve devamı. Ayrıca Dethier-Hopf, III. Philelphus'un Venedik'e yerleşmes hakkında: *Sen Terra* 4, fol. 135.

155 Karşılaştırma için bk. Floransa Arşivi, Strozzi-ane, seria prima 111, fol. 115, Yıl 1455: Türklerle savaşmaya hazırdır.

156 Viyana Kraliyet Kütüphanesi, ms. 3210, fol. 1-6 ; Baskısı: Pez-Huber, *Codex dip-lomatico-historico-epistolaris*, Augsburg-Graz 1729, III, s. 367-368; Karşılaştır-ma için bk. Maffei, *Verona illustrata* II, s. 519. Başka bir el yazısı için bk. Bolonya Üniversitesi Kütüphanesi, ms. 182, fol. 122 ve devamı.

157 Viyana Kraliyet Kütüphanesi, ms. 3520, fol. 34 ve devamı; *Cod. mon. lat.* 27603, fol. 99 ve devamı; Baskısı: Pez-Huber III (Cilt V, s. 362-367).

158 *Cod. Lat. Monacensis*, 5333, fol. 77 ve devamı. Konstantiniyye'nin düşüşüne iliş-kin bir vaaz için bk. Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, ms. 940. Midilli metropol-itinin vaazı, Dorotheos XII.

değişse de içeriğindeki hayali safsataları hep aynı kalıyordu: Olağanüstü, uygulanması mümkün olmayan ve kibir dolu.

Bilginler, “Muhammed’in dini” ve “Osmanlı hanedanının soy kütüğü” hakkında araştırmalar yaparak¹⁵⁹, vakit geçirirken; Doğu’daki Hristiyanlar ağıtlar yakarak, eski kehanetler¹⁶⁰ ve genelde büyük oranda hayali dayanan hikâyelerle avunurken; Batılılar, bahtsız bir imparatorun, hain bir vekilden ve şeytanın zafere götüren entrikalarından¹⁶¹ bahseden safdil efsaneler uydururken; nihayet imparatorun kendisi dahil olmak üzere “Yahudiler tarafından çarmıha gerilen İsa’nın vekili” olarak papaya gönderilen “Hektor’un ve diğer Truvalıların halefi ve intikamcısı” II. Mehmed tarafından gönderildiği iddia edilen sahte aşagılama mektubu orada, burada okunurken¹⁶², İtalya’daki gerçek siyasetçiler ve mesuliyetlerinin boyutunu çok iyi anlamış olan Papalık makamı, olanların intikamını almak veya düzeltmek için hiçbir çare bulamadılar. Venedik’in, yazı sanatının bir ustalık örneği¹⁶³ olan uyarı mektubu, Roma’ya vardığında; gerek alıcısı, gerekse onu Haçlı Seferi’ne çağıran göndericisi, İtalya’daki şartlar ve bunların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan Lombardiya Savaşı’ndan dolayı, İsa adına barışı sağlama bahanesi ile bir müdahalenin söz konusu olmadığını biliyorlardı. Kasım ayındaki bir oturumda

159 Milano, Abrosiana Kütüphanesi, R. 113, fol 18 ve devamı, 205 ve devamı; od. lat. monacensis 14668, fol. 1 ve devamı.

160 Viyana Kraliyet Kütüphanesi, cod.hist. LXXX-LXXXI.

161 Leipzig Üniversitesi 1327 no.lu el yazısı; Viyana Kraliyet Kütüphanesi 12880, fol. 265 ve devamı; “Notes et extraits”, I, s. 332 ve devamındaki çizim; sözde İstanbul Patriği Samuel’in sahte bir mektubu, “Erdel Vatandaşlık Bilgisi Birliği Arşivi”, II, s. 156 ve devamı.

162 Örnekleri, Floransa Magliabecchiana Kütüphanesinde II, 4, 109, fol 97 - 99; Karşılaştırma için bk. cod. lat. monac. 3507, fol 353. Karşılaştırma için bk. ayrıca Münih Kraliyet Kütüphanesi, Cod lat. 4689, fol. 146 ve Bauer, *Der Türkenschreck in Europa (Avrupa’daki Türk Korkusu)*, Breslau 1877.

163 Magliabecchiana Kütüphanesi, VIII, 1282, fol 40.

İtalya'da barışı sağlamak için orada bulunan Floransalı elçiler¹⁶⁴, kalbi derinden yaralı yaşlı papanın, Türk tehlikesi hakkında resmî bir konuşma yaparken gözlerinin yaşardığını görmüşlerdi¹⁶⁵. Ama bu yaşlar sadece acısından değil, hiçbir şey yapamamanın yarattığı çaresizlikten de kaynaklanıyordu. Papa, Fermo ve San Angelo¹⁶⁶ Kardinallerine barış ve kutsal savaş adına Napoli Kralı ile onun rakibi Floransa'yı, ayrıca Venedik'i ve Milano'yu ziyaret etme görevini vermekle yetinmek zorunda kalmıştı¹⁶⁷. Kısa bir süre sonra, herşeyin bağlı olduğu Napoli'den olumlu cevap geldi: Ankona'da bir barış kongresi yapılacaktı¹⁶⁸. Çoğu, en azından beş yıllık bir ateşkes antlaşması yapılacağından emindi¹⁶⁹. Papa ise tüm Hristiyan dünyasına savaş vergisi çağrısında bulundu, ama kimse bu fedakârlığı yapmaya hazır değildi; kardinallerden ise gelirlerinin yüzde onunu bağışlamalarını istedi. Bir sonraki yaz, üçüncü bir vekil, Ragusa Başpiskoposu (Arşiveki) Johann, "Türklere karşı savaşacak filonun Papa vekili" tayin edildi¹⁷⁰. Başpiskopos Johann, papaya ait beş kadırgayı silahlandırmak üzere Venedik'e geldi, ama hazırlıklar birkaç yıl sürmesine rağmen, bu misyon da sonuçsuz kaldı. Papa, uzun çabalar sonucunda nihayet 25 Şubat tarihinde, Napoli'de İtalya Cumhuriyetleri ve yarımadanın tiranları arasında sağlanan barışı ilan edebildi¹⁷¹.

---

164 Cenova Arşivi, Lib. Div. 57.

165 "Notes et extraits", II, s. 502.

166 Milano Arşivi, Bolle e Brevi, busta XXXVIII.

167 Venedik Arşivi, Sen Secr. 19, fol. 206.

168 30 Temmuz, Aynı yer, fol. 208-209.

169 Rebort de Marcellis'in Milano Dükü'ne yazısı; Roma, 11 Eylül, Milano Devlet Arşivi.

170 Rinaldi, Yıl 1453-1454 ve "Notes et extraits", II., s. 30; Venedik Arşivi, Sen. Secr. 19, fol. 201: 18 Temmuz 1453.

171 Milano Arşivi, Sez. istorica, Autografi Pontefici.

Cenova'nın Osmanlı Sultanı'ndan bir beklentisi yoktu ve kendini Osmanlılarla savaşta görmüyordu¹⁷². Giusti-ni-ani, ölen Bizans İmparatoru'nun paralı askeri olarak kabul ediliyordu. Galata ise resmen Bizanslıların tarafını tutmamıştı. Sadece metropole geri dönen ve Türklerden ağır zararlar gören bazı Galatalıların menfaatleri açısından ara sıra tedbirler alınıyordu. Eylül ayında, Osmanlı Sultanı'na elçi gönderme fikri ortaya atılmıştı¹⁷³, ancak Ekim ayının sonunda¹⁷⁴, özellikle Kefe'yi kurtarmak için elçiler seçilebilmişti. Elçilere verilen talimatlarda, Kefe ve Karadeniz'deki diğer topraklar Bizans'a ait olmadığı için Cenova'nın vergi ödemeyeceği belirtiliyordu¹⁷⁵. Her zaman dikkatli olan, ancak büyük talihsizlikler yaşamış olan kurnaz Cenevizlilerin, İstanbul'un fethinden sonra yapabilecekleri tek şey bu idi¹⁷⁶. Cenova, Temmuz ayında Napoli Kralı'nın¹⁷⁷ ve Katalanların düşmanca niyetlerini ve sürgün edilen siyasi mültecilerin (Fuorusciti) entrikalarını unutmamıştı¹⁷⁸.

Diğer taraftan Venedik, her fırsatta vermekte olduğu güzel vaatlere rağmen, güçlü Osmanlı Sultanı'na karşı herhangi bir düşmanlıkta bulunmak istemiyordu¹⁷⁹ ve bu yüzden sadece Eğriboz'da, Pitileon'da, Aegina'da, Modon'da, İnebah-

172 Karşılaştırma için bk. Niccolo Soderini'nin Milano Dükü'ne yazdığı mektup (Milano Arşivi, Genova, 1455 yılına kadar: "I Genovisi non anno perduto in Levante nulla Turcho, et vuole buona pace colloro: di che egliono sono tutti di buona voglia et molto allegri" (14 Ağustos 1453.

173 Cenova Arşivi, Lett. 18, fol. 422, No. 992.

174 Diverse Filze 20; 23 Ekim.

175 Filze C.: Duo artuculi in instrucionem data legatis missis ad regem Turcorum: 'Si vero rex ipse aut sui ullum sermonem facerent de censu seu tributo propter Capham et alias terras Maris pontici persolvendo, volumus respondeatis nos non fuisse miratos si pro terris que quondam fuerunt sub imperio Grecorum Excellentia Sua tributum aliquando petiit'. Karşılaştırma için bk. s. 53.

176 "Notes et extraits", I.

177 Cenova Arşivi, Lib. Div. 57: 10-13 Temmuz.

178 Lib. Div. 57.

179 Loredano Tork gemilerinin bazılarını zapt etmiştir. Cod. it, monacensis 527, fol. 503.

tı'da, hatta İşkodra'da ve tehdit altındaki diğer kolonilerde takviyeler ve tamiratlar yapmakla yetindi¹⁸⁰. Loredano ayrıca Doğu Akdeniz sularında sürekli olarak geziniyordu ve bu esnada birkaç korsan gemisi zapt etmişti. Venedik, hemen 14-16 kadirga, daha sonra ayrıca 20 kadirga daha inşa etme kararını almıřtı¹⁸¹. Doğu Mora'ya giden yollar o yıl için yasaklandı¹⁸². Ayrıca Eğriboz'un fethedildiğine dair yanlış bir haber yayıldı¹⁸³. Sultan Mehmed'in teveccühünü kazanmak için Venedik o kadar ileri gitti; daha doğrusu o kadar derine battı ki, İstanbul'un fethi sırasında katledilen soydaşlarını göz ardı ederek, hiçbir şey olmamış gibi davrandı. İlk genel yas günlerinin daha henüz sona erdiği 12 Temmuz'da¹⁸⁴ Marcello'ya olup bitenlere rağmen, sultanın sarayına planlanan ziyareti gerçekleştirmek için yoluna devam etme ve Osmanlı Sultanı'na fetih esnasında Venediklilerin İstanbul'daki çatışmalara katılımindan Venedik'in haberdar olmadığını ve böyle bir yönlendirmede bulunmadığını ileri sürerek, mazur gösterme emri verildi. Sultan bu arada daha yüksek bir g mertebesine ulaştığı için ona ayrıca uygun şartlar altında barış teklif edecekti. Venedik, sadece haraç ödeme yükümlülüğünün vereceği utançtan mümkün olduğunca uzak kalmak istiyordu. Bunun dışında, özellikle "Boğazların" tesinde Bizans İmparatoru'na ait olan Limni, Gökçeada ve Semadirek Adalarını Venedik'e devrettiği takdirde, "ticarî vergi" adı altında yılda 3 ila 5 bin altın ödemeye razı olacaktı. Ayrıca ithal edilen tüm mallar

180 Venedik Arşivi, Sen Mar 4, fol. 199 ve devamı; 4 - 12 Temmuz; 5, fol. 2 : 9-14 Ağustos

181 Aynı eser, fol. 2 (9 Ağustos ve diğerleri: Sen Terra 3, fol. 75, 77 - 78; Sen Secr. 19, fol. 210 - 211

182 Sen Mar 5, 6 - 7

183 Not. Coll. 17, 7

184 5 Temmuz'da elçiye Eğriboz'da bekleme emri verildi; Sen Secr. 19, fo. 203 . 9 Kasım'da kışı geçirmek üzere dönmüştü; oradaki subayların Girit'e yazdıkları mektuplar; Duc. e lett. ric. Q 26

üzerinden yüzde 2 oranında ve ihraç edilen mallar üzerinden de aynı oranda gümrük ödemeye ve Türkler ve Venedikliler veya Venedik vatandaşları arasındaki hukuki anlaşmazlıklarda bir kadının yetkisini tanımaya hazırdı¹⁸⁵. Buna rağmen, barış antlaşması işi uzadıkça uzadı ve Aralık ayında durumun tehlikeli bir hâl aldığı gerekçesiyle savunma için tedbirler alındı. Nihayet, 23 Nisan 1454'te Sultan Mehmed antlaşma imzalamaya yanaştı. Barış antlaşması çerçevesinde eski maddeler yenilendi ve ticarî ilişkilerle, komşuluk münasebetlerini düzenleyen yeni maddelerle genişletildi. Ancak, alınacak vergi ve buna bağlı olarak Bizans adaları ile ilgili hususlar bu antlaşmada yer almadı¹⁸⁶.

Venedikliler bu arada Karamanlıların elinde bulunan ve ipek, kırmızı kök boya ve şap ticareti için çok uygun bir konumda bulunan Kızkalesi (Gorigos Limanı)'nin İstanbul'un yerine geçecek bir liman olduğuna karar vermişler ve bu amaçla bir elçi heyeti göndermişlerdi¹⁸⁷.

1455 yılının başlarında Venedik, Eğribozlu Nikola Sagundino'yu Aragon Kralı'na göndermişti, ama boşuna. Napoli'de yaptığı konuşma büyük bir ilgiyle izlenmişti, ama uzun zaman önce Bizans İmparatoru Konstantin'den Limni Adası'nı¹⁸⁸ isteyen ve topraklarını işgal etmeyi çok arzula-
dığı¹⁸⁹ Arnavutlarla ilişki içinde olan Kral Alfonso, ortaklaşa yapılacak bir faaliyete ikna olmadı. Napoli, Doğu'daki

185 Cornet, "Diario Barbaros" eserindeki ek; Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 13 ve devamı; *Sindicamenti* II, fol. 69 .

186 *Commemoriali*; Predelli, *Libre Commemoriali* V, s. 91-92, No. 288. Ayrıca Creta, Ducali e lettere ricevute, Q. 26'da "capitoli da novo contrati et conclusi"den bahselidir. Bernardo Giustiniani'nin Doca Foscari'nin cenazesinden yaptığı konuşmasında Venedik'in siyasetini savunuyor; cod. lat. XI, 9 Marciana Kütüphanesi, fol. 42 ; basılmış hali: Orazini, *elogi e vite scritte da letterati veneti* I.

187 Sen. Terra, 3, fol. 78; 14 Eylül 1453; Creta, Ducali 27, fol. 2.

188 Phrantzes, s. 327.

189 Karşılaştırma için bk. "Notes et extraits", II, s. 45 ve devamı. Ayrıca yukarıdaki eser s. 28.

geleneksel siyaseti gereğince, kralın “ordunun komutanı” dediği yeniden faaliyete geçmiş olan İskender Bey’e, “Kral vekili” olarak Raymond Orrofa komutasında birkaç birlik gönderdi¹⁹⁰. Bu aslında Venedik’e karşı düşmanca bir hareketti, zira İskender Bey daha Temmuz ayında Dıraç Bal-yosu’na karşı düşmanca niyetler beslediğini belli etmiş¹⁹¹ ve ancak sonbaharda bu düşmanlıklardan vazgeçmişti¹⁹². İstanbul’un düşüşü, Akçahisar’ın bu genç kahramanının şerefini o kadar zedelemişti ki, Venedikli gemilerle Leş Li-manı üzerinden İtalya’ya geçmeyi ve Roma ile Napoli’yi de ziyaret etmeyi düşünmüştü¹⁹³. Napoli Kralı bu arada ayrıca “Lancelothus de Macedonia” adında bir kişi ile irtibat hâlinde idi¹⁹⁴. Ancak Avrupa’ya ilk kez gelen Karaman elçileri bile kralın harekete geçmesini sağlayamadılar¹⁹⁵. 1453 yılının Ekim ayında Napoli’de bulunan ve vaftiz edilmiş olan Türk veliahtı Şehzâde Davud’a yabancı prens olarak mutat hediyeler verilmiş¹⁹⁶ ve İstanbul’dan kaçan Demeter “Calapa” ve “Rum şair Theodor”a o kadar özen gösterilme-mişti¹⁹⁷. Kral Alfonso ise hırsını göstermek için Cerbe, Tunus ve Trablus’taki Müslümanlara karşı seferler düzenleme imkânına sahipti ve bunu da çağdaşları tarafından övgülerle yüceltilen kahramanca seferlerle haklı olarak kanıtladı¹⁹⁸.

İstanbul subaşı bugün haklı olarak “Eski Saray” diye anılan yeni bir sarayın inşasını sürdürürken¹⁹⁹, Sultan

190 “Notes et extraits”, II, s. 45 ve devamı.

191 Sen. Mar fol. 1.

192 Sen. Mar fol. 6; Ljubic, X, s. 17

193 Ljubic, X, s. 18.

194 Francesco Tranchedino, Viyana Kraliyet Kütüphanesi 2398.

195 “Notes et extraits”, II, s. 51.

196 Aynı yer.

197 Napoli Arşivi, Esecutoriali 1442-1460, fol. 345 - 346, 431 - 433; Hopf, II, s. 125

198 Gaspari Pelegrini, Historia Amphonsi primi, Neapolis regis, Napoli Ulusal Kütüphanesi El Yazıları IX, 22, fol. 49 ve devamı. Krala gönderilen Sırp elçiler için bk. “Notes et extraits”, II, s. 53. Karşılığında Giunio de Gradis gönderilmiştir.

199 Dukas, s. 317-318; Kritovulos.

Mehmed Edirne’de Balkan Yarımadası’nın tüm Hristiyan güçlerinin, Takımadaların, Trabzon’un ve Rodos’un elçilerini kabul ediyordu. O, artık eskiden olduğu gibi “hükümdar ve emir” değil, madalyonlarında yazdığı gibi “Rumeli ve Anadolu’nun büyük padişahı”²⁰⁰ ya da İtalyan sanatçı Konstantius’un bronz bir resmindeki ünvanıyla “Asie et Gretie İmparator”²⁰¹ idi. Bu yeni kimliğiyle Sultan Mehmed, bu arada İstanbul’un fethinin somut delilleri olmak üzere Mısır Sultanı’na İstanbul’da alınan 200 genç esir göndermişti. Müslümanların bir diğer hükümdarı olan yaşlı Tunus Kralı’na da aynı şekilde hediyeler göndermiş ve her ikisine İslâm davasını müttefik güçlerle destekleme teklifini götürmüştü²⁰². Müslüman dostları da özel elçiler gönderecek zaferini kutlamışlardı²⁰³, ama bunların hepsi o an için sadece şekilden ibaretti: Mısır Sultanı, II. Mehmed’i sadece “Osmanoğlu büyük Murad Bey’in oğlu, Muzaffer Melek (Melek el-Nasr Mehmed)”²⁰⁴ olarak görüyor ve Sultan Mehmed’in haklı üstünlüğünü tanıımıyordu. Aksine, Kıbrıs Kralı’na karşı davranışlarından dolayı Sultan Mehmed’i “sert bir şekilde kınıyordu”²⁰⁵.

Enez, Sakız Adası ve Midilli Adası’ndaki Cenevizliler, daha küçük adalardaki Rumlar ve İstanbul’daki felaketin haberi geldiğinde, Venediklileri ve hatta Türkleri yardıma çağıran Arnavutların Aksak Peter komutası altındaki genel bir isyanını bastırmak zorunda kalan Mora despotlarının haraç

200 Dethier-Hopf, III, s. 950, Notlar.

201 Thuasne, Gentile Bellini et Sultan Muhammed II, Paris 1888.

202 Venedikli Deniz Kaptanının mektubuna göre, 30 Eylül, Sen Secr. 19, fol. 216.

203 Kritovulos, ; Karşılaştırma için bk. cod. it. monacensis 90, fol. 5 ve devamı.

204 “Eccellentissimo Einelcar Enasar Mahomet, figliulo del gran Marambach, figliulo di Ottomane”; daha aşağıda: “il isgnore Elmachâr Hassari, figliulo d’Ottomano”.

205 “Ammonitioni grande”; Aynı yer, Kasım 1453.

vergisi yükseltilmişti²⁰⁶. Despotlar bundan böyle yıllık 10 bin , Sakız Adası 6 bin ve Midilli 3 bin duka altın ödeyecekti²⁰⁷.

Ancak artırılan vergiler karşılığında, Venedik'in ticarî vergiyi ödemek için talep ettiği şartlar kendilerine de tanınarak bir dereceye kadar tazmin edildiler. İstanbul'un düşüşünden birkaç gün sonra kalan son Bizans adaları Limni, Gökçeada ve Taşoz sakinleri, Bizans İmparatoru tarafından tayin edilen komutanları İtalyan gemilerine binip kaçtıktan sonra, kayıtsız şartsız teslim olacaklarını bildirmek üzere Gelibolu'ya Kaptan-ı Derya Hamza Bey'in yanına metropolitlerini ve kurnaz Kâtip Kritovulos'u göndermişlerdi. Bunu haber alan Sultan Mehmed, Takımadaların bu bölgesine Müslüman bir subaşı göndermeye gerek duymamıştı; aksine iki şehir, altı kale ve 100 köyü kapsayan ve metropolitin ikameti olan büyük Limni Adası ile Taşoz Adası 2.325 altına²⁰⁸ kadar bir haraç artışı karşılığında, oğlu padişahın sarayında bulunan Midilli hükümdarı Dorino'ya bıraktı. Enez'de bulunan diğer Gattilusio'ya 200 altın²⁰⁹ karşılığında küçük bir yerleşim merkezini, 20 kale ve sadece 20 köyü kapsayan Gökçeada tahsis²¹⁰. Bundan Sultan Mehmed'in denizlerde sadece üç amaç güttüğü görülebilir: Büyük İskender'in ünü, Cengiz Han'ın zenginliği ile onun güvenli ve rahat devlet yönetimi.

206 Sen. Secr., aynı yar; Sen. Mar 5, fol. 12 ; Arnavutları için bkz. Sathas, I, s. 215-217. 28 Eylül'de Venedik'te Mora meselesi görüşüldü; Sen. Terra, 3, fol. 80. 17 Ekim'de Niccolo de Canali Mora'ya gönderildi; Sathas, I, s. 217. Kardinal İsdor, Venediklilere despotla barış için arabuluculuk yapmayı teklif etti; Sen. Mar 5, fol. 13; 11 Aralık 1453. Ayrıca Sen. Terra, 3, fol. 92 . Özellikle Chalkokondylas, s. 407.

207 Dukas, s. 314-315.

208 Dukas, s. 328.

209 Dukas, Aynı yer.

210 Kritovulos. Adaların tarifi için 1436 yılında yazılan "terre hodiernae Grecorum et dominia secularia et spiritualia ipsorum"; vod. monacensis lat. 18298, fol. 115 ve devamı.

Amaçları, doymak bilmez toprak hırsı ve Batı Avrupa'da Hristiyan kanına susamışlığı hakkında en dehşet verici çeşitli rivayetler yayılırken, Sultan Mehmed yaz boyunca Edirne'de kalmış ve burada elçileri kabul etmişti. Ancak yılın sonlarına doğru önce Galata'ya, daha sonra 24 Aralık tarihinde de İstanbul'a gelmişti. Yanında artık Halil Paşa yoktu; Arnavut kökenli Zağanos Paşa da gözünden düşmüştü; ikisine de Anadolu'da toprak verilmişti. Padişah, Zağanos'un kızı olan eşini bile göndermişti. Sultan Mehmed üzerinde tesiri olan tek kişi artık Zağanos Paşa'nın diğer kızı ile evli olan Rum kökenli Mahmud idi. O, aynı zamanda Hellaslı Arhont Filaninos'un torunu ve Mihaloğlu'nun oğlu olup, kendi şahsi cesareti dışında soyunun tüm zihinsel özelliklerini de taşıyordu²¹¹.

Sultan Mehmed, İstanbul'da kaldığı süre içinde, tüm tesisler ve görkemli bahçeleri ile birlikte en az sekiz fersah büyüklüğünde olacak olan yeni sarayın inşaatını gezdi ve İstanbul surlarında yapılan acil, ama kaba tamiratları izledi. Kiliseler, cami olarak kullanılacak şekilde tamir edildi ve duvar resimleri ile mozaiklerin çoğu kireçle kapatıldı. Manganai Manastırı'na dervişler yerleşti; Pantokrator Manastırı'nda artık Türk kunduracıları çalışıyordu. Küçük kiliselerin kurşunlu çatılarıysa sökülüp, sultanın sarayında malzeme olarak kullanıldı²¹².

Gelibolu'da yeni vezirin denetimi altında donanmayı büyütme çabaları başlatıldı ve böylece İstanbul fatihinin bir sonraki seferinin büyük Eğriboz Adası'na yapılacağı izlenimi yaratıldı²¹³.

211 Özellikle Kritovulos. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 403-404. Sultanın İstanbul'a varışı için bk. Venedik'te Antonio Merliano'ya gönderilen tarihsiz mektup, Milano Arşivi, Venezia.

212 Dukas, s. 317-318.

213 Antonio Merliano'ya gönderilen mektup.

Ancak, 1454 yılının bahar aylarında yelken açan donanmanın asıl hedefi, daha yakındaki adalardı, ama kesin hedefi belli değildi. Bu yüzden Midilli Adası'nın Beyi, bu bilgiye sahip olmamızı sağlayan tarihçi Dukas aracılığıyla sultana haracını, toplam 6 bin altın tutarında bir hediye, değerli kumaşlar ve bol erzak gönderdi²¹⁴.

Hâlâ donanmanın kaptanı olan Hamza Bey, nihayet 180 gemi ile Sakız Adası önlerinde mevzilendi (29 Mayıs). Sakız Adası, kısa bir süre önce bir Cenevizli'nin alacağı olan 40 bin altın yüzünden Osmanlılar ile anlaşmazlığa düşmüş olduğundan Hamza Bey bu adaya düşmanca davrandı ve San İsidora Limanı'nın çevresindeki üzüm bağlarını tahrip etti. Sakız Şehri ise oldukça sağlamdı ve savunma için 20 gemi hazır bekliyordu. Ada sakinleri tarafından gönderilen aracılar - bunların arasında bulunan Quirico Giustiniani dahil olmak üzere - esir alındılar. Türk gemileri daha sonra, limanında birçok büyük savaş gemisinin hazır bulunduğu Rodos önlerinde belirdi²¹⁵. Daha sonra Küçük Langos Adası'nda ve Rodos Şövalyeleri'ne ait İstanköy Adası'nda yağma yapıldı. Burada 22 gün kaldıktan sonra Türkler, İstanköy ve Raheia kalelerinde mustahfız kıtası bırakmadan tekrar gemilerine bindiler. Hamza Bey'in seferi, Sakız Adası'nın ödediği 20 bin altın dışında neredeyse hiçbir kazanç getirmediği için, ondan önceki Kaptan-ı Derya Baltaoğlu'nun İstanbul surları altındaki mağlubiyetini affetmiş olan Sultan, Hamza Bey'in önce kellesini istedi²¹⁶, ama daha sonra bundan vazgeçip, onu Antalya subaşı olarak Anadolu'ya gönderdi²¹⁷.

---

214 Dukas, s. 321-322.

215 Dukas; Adaların savunması için alınan tedbirler hakkında bilgi için bk. Cenova Arşivi, Div. 57: 14 Temmuz 1453.

216 Kritovulos.

217 Dukas, s. 321 ve devamı. Kritovulos'un verdiği bilgilerle her zaman uyumayan ayrıntılı bilgiler. Önemli bir haber Vigna, *Codice diplomatico I*, s. 300'de bulunabilir; Karşılaştırma için bk. s. 353-354.

Takımadalara yapılan bu askerî harekâtla birlikte Sultan Mehmed ayrıca Karadeniz'e de bir seferin yapılmasını emretti. Bu sefer, oradaki Ceneviz kolonilerine kendi hükümdarlığını kabul ettirmekten ziyade, daha çok eski komşularına gücünün büyüklüğünü hissettirmek içindi.

Cenova, bütün risklerden kurtulmak için Kasım ayında yapılan bir antlaşma ile Karadeniz'deki topraklarını Banco di San Giorgio'ya devremişti²¹⁸. Buna rağmen, Cenova kendini burada yaşayan soydaşları için sultanla görüşmesi gerektiğini düşündü. Bu yüzden 1454 yılının Mart ayında Kefe'nin ve etrafındaki yerlerin gelecekte Osmanlı Devleti ile ilişkilerini II. Mehmed'le birlikte düzenlemek üzere iki elçi gönderildi.

Elçiler, elleri boş döndüler. Cenevizlilerin Karadeniz'deki hakimiyetini engelleyen, bugüne kadar Osmanlı Sultanı'na hiç başvurmamış olan Tatar Hanı idi. II. Mehmed'in üstün gücü, Timur'un ve Cengiz Han'ın halefi; Lehlerin, Rusların ve Romenlerin korkulu rüyası Tatar Hanı'nın hoşuna gitmiyordu. Hacı Giray, Kefe'yi kendisi için istiyordu; bunun karşılığında köleler dahil olmak üzere toplanan ganimetin tamamını sultana bırakmaya hazırdı. Kefeliler, burtun üzerine vergiyi 600 Sommi²¹⁹ daha yükselterek hanı kendi taraflarına çekmeye çalıştılar. Cenevizlilerin tüm limanlarında ve Turla (Dinyester) Nehri ağzında zayıf Boğdan Prensi Petru Aron'un elinde bulunan Akkirman'da tehlikenin savulması için hazırlıklar yapıldı. Takımadalarla meşgul olan Kapudan Paşa'nın vekili olarak gönderilen Timur Hoca'nın komutası altındaki 56-60 gemiden oluşan Osmanlı filosu nihayet geldiğinde herşey tam bir savunma konumunda idi. Türkler, Akkirman (Mon-kastro) Limanı'nı ziyaret edip, kısa bir süre için Sivastopol'u işgal ettiler ve 13-14 Haziran

218 Ayrıca "Notes et extraits", I, s. 290, Notlar.

219 Para birimi (ed).

tarihinde çok ciddi bir biçimde olmasa da Kefe'ye saldırdılar. Ayrıca Mankup veya nam-ı diğer Theodori'de Uluğ Bey adında Tatar ismi taşıyan bir Hristiyan hanın hüküm sürdüğü Kırım sahillerinde ganimet aramaya çıktılar. Bu gemiler, Sultan Mehmed'in yeni gücünü en görkemli şekilde sunduktan sonra yaz aylarında Gelibolu'ya geri döndüler²²⁰.

1455 yılının Mart ayında nihayet Kefe elçileri ile bir antlaşma yapıldı; orada bulunan Cenevizliler, gizliden gizliye yine de ellerinde tuttukları Samastro'dan vazgeçtiler ve sultanın hazinesine vergi olarak 3 bin altın ödemeyi taahhüt ettiler²²¹. Sultan Mehmed bu arada Boğaz'a sekiz yeni tabya kurmuş ve bu sayede Karadeniz'deki hükümdarlığından vazgeçmeye niyeti olmadığını ilan etmişti.

Akkirman ve Tuna ağzında bulunan Kili limanlarının civarını Türklerin yeni saldırılarından korumak ve Boğdan balıkçılarının bundan sonra da açık denizlerde yelken açma hakkını korumak amacıyla Prens Petru Aron da sultanın emirlerine boyun eğmek ve gönülsüz de olsa yılda 2 bin Macar altını vergi ödemeyi taahhüt etmek zorunda kaldı. Sultanın bu konuda bugüne kadar muhafaza edilen bu türdeki tek vesika olan imtiyaz belgesi, II. Mehmed Belgrad kuşatmasından geri döndüğü ve Anadolu'da bulunduğu bir dönemde Saruhan Bey İli'nde hazırlanan 5 Ekim 1456 tarihli belgedir²²².

220 Belgrano, "Atti della societa ligure" XIII, s. 261 ve devamı; Vigna, codice diplomatico I, s. 86 ve devamı, 102 ve devamı, 130 ve devamı, 136- 139-140, 351; Karşılaştırma için bk. Wolkow, Vier Jahre aus der Geschichte der Stadt Kaffa (Kefe Şehri'nin Dört Yılı "Odessa Edebiyat Birliği Yayınları" (Ruşa VIII, s. 109 ve devamı; ayrıca Jorga "Chilia şi Cetatea-Alba".

221 Hurmuzaki, II, s. 670-671; Rykaczewski, Inventarium, Paris 1862, s. 139; Karşılaştırma için bk. s. 13 ve devamı; Karşılaştırma için bk. "Chilia şi Cetatea-Alba" s. 119-120. Karşılaştırma için ayrıca Giurescu, Capitulațiile Moldovei cu Porta Ottomana, Bükreş, 1908, s. 54 ve devamı.

222 Vigna I, s. 112 ve devamı, 269, 284 ve devamı.

Üçüncü Bölüm
Sultan Mehmed'in Tuna Boylarında
Sırlara ve Macaristan'a Karşı
İlk Savaşları-
Takımadalardaki Fetihler

Sultan Mehmed, Takımadalardaki seferlere pek fazla ilgi göstermiyor ve henüz barış içinde olduğu Venediklilere ve düşmandan saymadığı Cenevizlilere ait olan Thalassokrateia'yı düşünmüyordu. Anadolu'ya geçip, bir Osmanlı'nın elde edebileceği en büyük başarılardan birini elde ettikten sonra atalarının başkenti olan Bursa'yı ziyaret ettiğinde, komşuları, Büyük İskender'in korkulan benzeri olan Osmanlı Sultanı'nın da gösterdiği büyük çabalardan sonra her normal insan gibi dinlenmeye çekileceğini umuyorlardı²²³.

Sultan Mehmed ise aksine Macaristan'ın menfaatlerini ve Balkan Yarımadası'nda Hristiyan hükümlerinin tekrar canlanmasına ilişkin beslenen umutları temsil eden ve uzun yıllar boyunca edindiği tecrübeler ve dikkatli davranışlarından dolayı özellikle çekilnilmesi gereken yaşlı ancak faal Sırp Despotu Georg Brankoviç'i yerinden etmeye, hatta gerekirse tamamen ortadan kaldırmaya kararlı idi. Bu kararını tetikleyen başka hadiseler de vardı: Sırp topraklarının tamamı babası II. Murad'ın hükümdarlığı sırasında Osmanlı Eyaleti hâline gelmiş ve sadece Hunyadi'nin başarılı müdahalesi sonucunda Georg Brankoviç topraklarının büyük bir bölümünü geri kazanabilmişti. Bu yüzden Sultan Mehmed, kendini babasının bu kayıplarını telafi etmek zorunda

---

223 Anadolu seferi için bk. Kritovulos, II, 9.

hissediyordu. Bu toprakların onu cezbeden en önemli yerleri, despotun teşebbüslerini finanse ettiği Novobrd'o'daki zengin madenler ve Macarlara ait Belgrad'dan başlayarak, zenginliğini buna borçlu olan Brankoviç'in topraklarından geçip, Filibe üzerinden artık Osmanlılara ait olan İstanbul'a kadar uzanan, askerî ve ticarî önemi bulunan tarihi yola sahip olmaıktı.

1 Ağustos 1453 tarihinde Sırp elçiler sultanın huzuruna gelmişler ve artırılan 12 bin altın tutarındaki yeni vergiyi getirmişlerdi. Elçiler çok iyi karşılanmışlardı ve İstanbul'da esir alınan birçok Hristiyan'ın, özellikle de rahiplerin ve rahibelerin özgürlüğünü satın almalarına izin verilmişti²²⁴. Sırp Despotu Georg, o dönemde Adriyatik Denizi sahillerinde fetihlerle meşguldü: Bosna Kralı aracılığıyla kurulan ittifak sayesinde - nihayet babası ile barışan Stefan oğlu Vladislav muhtemelen despot Georg'un bir akrabası ile evlenmişti²²⁵ - kendini daha da güçlü hissediyordu. Komutasındaki Sırp-lar, ilk önce Venediğin hizmetinde bulunan Çernoyeviç'e saldırdılar²²⁶. Venedik, kurnaz Georg'un öncelikle dikkatini yönelttiği Zenta bölgesinde de ilerleme kaydediyordu. Novobrd'o'nun da sahibi olan Georg için, serbestçe ve belki de Osmanlı yardımı ile Adriyatik Denizi sahillerinde genişleyebilmek için Osmanlı Sultanı'na daha yüksek bir vergi ödemek büyük bir fedakârlık gerektirmemiş olsa gerek. Ayrıca diplomatik yetenekleri sayesinde 1451 yılında Macaristan'la Osmanlı Devleti arasında sağlanan ve 1454-1455 yılına kadar sürecek olan üç yıllık ateşkes antlaşması sayesinde tamamen güvende olduğuna inanıyordu.

Sultan Mehmed, 1454 yılında yapılan sefere bizzat komuta ediyordu. Niyeti bu kez düşman bölgesini sadece

224 Dukas, s. 315.

225 Karşılaştırma için bk. Klaic, s. 389-390.

226 Ljubic, X, s. 19-23.

boydan boya geçip, her yeri tahrip etmekte. Hızlı gelişen bu sefer sırasında binlerce esir alınmış ve yeni Hristiyan nüfus olarak İstanbul'a getirilmişti. Semendire'de sıkışıp kalan despot tarafından üzerine gönderilen süvariler -Hunyadi'yi ziyaret eden bir Venedikli 9 bin atlıdan bahseder- kolayca geri püskürtüldüler. II. Mehmed, Brankoviç'in birçok mal varlığının bulunduğu Sivrihisar (Ostrovitsa)'a kadar geldi ve kaleyi hiç çaba göstermeden kolayca aldı. Yeniçerilerden ve Karaca Bey'in Rumeli sipahilerinden oluşan büyük ordu, yoluna devam etti ve birkaç gün sonra Tuna boylarında Semendire'nin yüksek ve geniş surlarının önüne geldi. Sultan Mehmed, dış surları ve şehrin korumasız kalan dış mahallelerini kolayca almayı başardı. Ama tam bir kuşatma yapmak için vakit çok geçti.

Sultan Mehmed, iddia edildiği gibi, papanın, Aragon Kralı'nın ve Burgonya'nın askerlerinden korktuğu için değil, Ekim ayında tekrar Edirne'de olabilmek için geri çekilme emrini verdi. Sırpların yıllıklarında Sultan Mehmed'in akını, ülkenin tahribi ve Sivrihisar'ın alınması ile ilgili bilgiler kayıtlı olup, ayrıca efendisi gittikten sonra Karaca Paşa'nın kendi hesabına bir sefer düzenlediği de belirtilmektedir²²⁷. Osmanlı kroniklerinde ise bu hadiseler kısaca geçiliyor²²⁸, zira bu seferde Osmanlı silahlarının çevresinde şan ve şöhret parlamamıştı. Asıl Sırp savaşı, daha sonra başlayacaktı²²⁹.

227 Bogdan, Ein Beitrag (İnceleme, s. 523. Sadeddin'e göre despot, Üsküp yolunu kapatarak savaşın çıkmasına sebep olmuştu.

228 Zinkeisen, II, s. 73 Not 2.

229 "Sırp Yeniçeri". Bu sefer hakkında fazla bilgi olmadığı için Antonio Guidobono'nun Milano Dükü'ne yazdığı mektuptan şu alıntı ilginç olabilir (Milano Arşivi, Venezia, 1421-1456: ". De novo non c'è cossa veruna, salvo chel Turcho era venuto verso le parte de Valachia e del despoto de Rassa cum grande zente. El qualo despoto, credendo voiesse cum dexordine, cum alchune zente, circha VIII^m, ando per assaltarli. Milano Arşivi trovo li Turchi bene in ordine et hebe la pezore. Ne remassero prexi et morti la più parte d'essi Ungari. Poy chel predetto Turcho sente chel papa, la Maiestate del Re d'Aragona et Duchia de Bergogna andevano o vero mandaveno alchuna possanza verso Constantinopoli, delibero

Sultan Mehmed'in Sırlara karşı fazla sonuç getirmeyen bu seferi sırasında Hristiyanların İtalya'da barışı sağlayıp, müttefik güçlerle bu "Nabukadnezar'ı" Anadolu'ya gönderme çabaları sonuç vermemiş olmakla beraber yine devam etmişti.

1454 yılının Aziz Georg gününde (23 Nisan) Papa vekili Padova Piskoposu Castiglioneli Johann'ın²³⁰ uyarılarına istinaden Regensburg Şehri'nde Haçlı Seferi'nin görüşülmesi için ilk meclis toplandı. Savaşçı Hristiyan idealinin ateşli temsilcisi, topraklarının barbarların istilasından koruma hakkının coşkulu savunucularından ve Almanları, Macarları, Lehleri ve Romenleri barındıran Doğu Avrupa'daki şartları iyi bilen büyük hümanist ve hitabet ustası, Kardinal Piccolomini ünvanı ile tanınan Aeneas Silvius, güzel sözlerle "kâfir köpekler" tarafından istila edilmiş

Şarktaki Hristiyanların hâlini anlattı ve tüm inananların Kutsal Papalık ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bayrağı altında birleşerek Haçlı Seferi düzenlemeleri için çağrıda bulundu. Burgonya ve Bavyera Dükleri, Brandenburg Dükü Albert, Leh Kralı Kazimir'in temsilcisi olarak Gnese Piskoposu Dr. Ludko, Savoy ve Avusturya Kontlarının, Almanların ve bazı prensliklerin temsilcileri, ikna olmasalar

---

de retornare indirecto per providere ad decta citade Constantinopoli. Et cossi retorno cum una parte de sue zenta più utile. Li altri sono restati ad danni del predicto dispoto e de' Valachi. Il Bianco stà là vicino ad la garde del Danubio, aspeta grande exercito de Ungari, quali non porano meterse in seme, fine non sia facto el raccolto, quale serà facto ad kalende d'agosto. Queste sono novelle portare per uno Venetiano, persona intendente, partito dal Bianco da XVIII di in quā". - Semendire için verilen mücadelelerden sadece Hunyadi'nin Krala gönderdiği mektuplarda bahsedilir - Fejer, Genus Johannis Corvini, s. 202 ve devamı; ayrıca Hurmuzaki, II, s. 47-48: "captaque exteriori civitate Zendero, ob-sidens circumvallavit".

230 Karşılaştırma için bk. cod. monacensis 1586, fol. 385 ve devamı; *Cod. Lat. Monacensis*, 9503, fol. 354-356; Karşılaştırma için bk. Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi cod. 940.

da konuşmaları zevkle dinliyorlardı. İmparator, Fransa Kralı'nı da davet etmişti²³¹.

Bu toplantıda, imparatorlukta beş yıllığına barış sağlamak ve üç yıllığına “Türkleri Avrupa’dan kovacak” büyük bir orduyu bir araya getirmek için tedbirler alındı. Gelecekte Hristiyanlık adına savaşacak askerler - yaklaşık 200 bin olacağı tahmin ediliyordu - orduya yazılmak için üç üyeden oluşan bir komisyona başvuracaklardı. Denetim, altı denetçi tarafından yapılacaktı. Nisan ayında, birliklerin Tuna boylarına doğru harekete geçmeleri emri verildi. Aynı anda İtalyan filosu Doğu Akdeniz’e doğru harekete geçecek ve Gelibolu ile Midilli üzerinden Osmanlıların gemilerini yok etmeye çalışacaklardı. İmparatora, Haçlı Seferi’ne katılmaya eğilimli olduğunu bildiren Burgonya²³² ve Savoy Dükü’ne çağrı yapılacak ve aynı zamanda “Bulgar, Arnavut, Dalmaçyalı, Hırvat ve köle veya yabancılarla oluşan” Ragusa, “Hristiyan olan Trabzon Kralı”, Gürcistan Kralı ve “Türlklere karşı savaşmaya hazır kâfir Karamanlı” ile ittifak kurmaya çalışılacaktı²³³.

İmparatorluktaki barış, Noel ile birlikte başlayacak ve beş yıl sürecekti. Hristiyanlık davası için savaşanların ise eski Haçlı seferlerinde olduğu gibi mal varlıkları ve şahsiyetleri güvence altında olacaktı. Diğer ayrıntılar Frankfurt’ta veya Nürnberg’te yapılacak bir sonraki mecliste, Eylül ayında görüşülecekti²³⁴.

231 *Cod. Lat. Monacensis*, 4143, fol. 105 ve devamı. Aeneas Sylvius’un ünlü Alman Kardinal von Kues’e gönderdiği mektup; Graz 21 Temmuz 1453, *Cod. Lat. Monacensis*, 37603, fol. 84. Karşılaştırma için bk. Stırya Devlet Arşivi I, yıllık rapor (1869, s. 56 ve devamı ve Görres Topluluğu Yıllıkları, XII, s. 351 ve devamı.

232 “Notes et extraits”, I, s. 342 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Oliver de la Marche, Anılar, Bölüm XXIX.

233 Giovanni Mocenigo’nun elçi olarak gönderilmesi hakkında bilgi: *Aynı eser*, s. 15 ve Girit Dükü’nün Arşivi, Ducale e lett. ricevute, Q. 28.

234 *Cod. Lat. Monacensis*, 5333, fol. 97-100; 26604, fol. 10 ve devamı; 7384, fol. 6 ve devamı; 27063, fol. 161; *cod. germ.* 1586; Nürnberg Şehir Arşivi, Bündel s. 1, L. 79, N. 26a.

İmparator'dan çok, henüz reşit olmayan 15 yaşındaki Macar Kralı Ladislas'a, Haçlı Seferi için Çicerovâri belagat içinde çağrıda bulunuluyordu. Bu amaçla Küçük Ermenistan'dan henüz dönmüş olan ve beraberinde Patrik Gara-bed'in²³⁵ ve Roma ile birleşmiş Ermenilerin dört başpiskoposunun şikâyetlerini de getiren Kefe Piskoposu ve Padua Piskoposu da Budin'deki saraya²³⁶. İtalyan şairler ise Hunyadi'yi Haç'ın gelecekteki intikamcısı olarak övüyorlardı²³⁷.

Ancak yaşlı kahramanın 1453 yılı içerisinde başka dertleri vardı: Oğlu Ladislas'ı evlendirmek istiyordu ve bu amaçla Venedik'e Bizans başkenti İstanbul'un tekrar kazanılması için değil, geline takılacak ve Venedik Cumhuriyeti'nin garanti edeceği mücevherler için yazı yazmıştı. Yıl sonuna doğru başka bir amaçla 400 süvari ve piyade ile İtalya'ya gitme niyeti vardı²³⁸. Francis, bu konuda 1453 yılında Hunyadi'nin İstanbul'daki muhasarayı kaldıracak bir harekâta bulunacak olursa, Silivri olmasa bile Misivri'nin kendisine teslim edilmesi gerektiğine dair bir belge hazırlamış olduğunu belirtmektedir²³⁹. Bu şart yerine getirilmedikçe tehdit altında olanlara yardım etmek istememişti²⁴⁰.

1454 yılının Şubat ayında ise Cenevizliler, Türklerin bu en büyük düşmanının başka bir büyük planı olduğundan emindiler²⁴¹: Hunyadi'ye Haçlı Seferi için davetiye gönde-

235 "Carebeth, generalis omnium Adrmenorum, et patriarche Vagscibat", *Cod. Lat. Monacensis*, 3520, fol. 34 ve devamı.

236 *Cod. Lat. Monacensis*, 5333, fol. 39. Aynı yerde Grosswardein Piskoposu Johann'ın cevabı.

237 Basinius, Franciscus Durantis Fanensis şiirleri, cod. IV F. 24, Modena Kütüphanesi; Macarların Türklere karşı zaferine ilişkin kehanetler: cod. marcianus X, 299, fol. 72 ve devamı.

238 Sen. Terra, 3, fol. 69, 8687.

239 s. 326-327.

240 1452 yılının kış aylarında Türklerin Erdel'e saldıracaklarından korkuluyordu. Kronstadt Arşivi, Schnell Koleksiyonu, II, No. 33.

241 "Vestrum laudabile in Teucros propositum et christiani nominis defensione atque tutela"; Cenova Arşivi, Divers. Filze 21; 21 Şubat 1454.

rılmıştı; O ise herhangi bir kesin vaatte bulunmadan güzel sözlerle cevap vermişti. 11 Ocak'tan beri, Tuna boylarındaki bu devletin Osmanlı istilasına karşı neler yapılabileceğini görüşmek üzere Macaristan'da bir toplantı yapılyordu. Alınan kararlarda olağanüstü tehlikeye dikkat çekilmekle beraber, toplumsal katmanlar gelecek için eski imtiyazlarından bir nebze olsun fedekârlık yapmak istemiyordu. Hâlâ Bohemya'da bulunan kralı hükümetin tüm mertebelerinde temsil eden Hunyadi, ordu komutanı tayin edilmişti. Öncelikle Kral Sigismund tarafından uygulanan sisteme göre, toplanmaları yönünde emir çıkartılan²⁴² askerlerden, daha sonra süvari ve piyadelerden büyük bir ordu oluşturulacaktı. Bu emirlere riayet etmeyenler için büyük cezalar öngörölüyordu²⁴³. Bu kararlar kendisine bildirilen Kral Ladislas, Mart ayında Bohemya'da Türk meselesini görüşmek için bir toplantı düzenledi ve Bohemyalılardan 6 bin piyade ve 1.200 zırhlı şövalye göndereceklerine dair söz aldı²⁴⁴.

Tabii ki ne Almanya'da, ne de tehdit altındaki Macaristan'da ordunun toplanması için hiçbir hazırlık yapılmıyor ve Osmanlı Sultanı bu yüzden Takımadalardan, Tuna boylarına kadar askerî harekâtını rahatlıkla gerçekleştirebiliyordu. Batı'daki Hristiyanlar buna dikkat bile etmiyorlardı; aksine 20 Eylül tarihinde Frankfurt'ta toplanacak yeni meclisi düşünüyorlardı.

Ancak imparator, “meşgul olması gereken başka meseleler” olduğu için bu meclise de bizzat gelmeyecek, yerine mareşalini, Şansölye Ulrich'i ve sarayın başka yüksek rütbeli memurlarını, temsilcileri olarak gönderecekti. Kral Ladislas, Bohemya Şansölyesi'ni ve Macaristan Kral Vekili'ni

242 İmparatorluk sınırlarını geçmek zorunda değildiler.

243 *Cod. Lat. Monacensis*, 13192, fol. 128 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Fessler, II, s. 546, *Corpus iurium hungaricum*.

244 Fessler, Aynı yer.

göndermişti. Papa adına Aenaes Silvius ve bu meclisi ter-
tipleyen Pavia Piskoposu gelmişlerdi. Mecliste çoğunluk
Almanlarda idi. Mecliste Regensburg'da alınan kararların
yürürlüğe girmesine karar verildi ve Macar Kralı'ndan Türk-
lerle yeniden barış imzalamaması istendi. Papa bütün İtal-
yan güçlerinin rızasını alarak, güçlü bir donanma kuracaktı.
Ayrıca ilgisizliğini kırmak için Fransa Kralı'na elçiler gön-
derilmesine karar verildi. İmparatorlukta barış iki yıl sü-
recekti ve Roma-Cermen İmparatoru, Macar Kralı, bunla-
rın şansölyeleri ve prensleri Viyana-Neustadt'da yeni yılın
başlarında, Mabet temizliği yortusuna doğru (2 Şubat) son
hazırlıkları yapmak üzere tekrar toplanacaklardı²⁴⁵.

Hunyadi, o güne kadar imparatorluğun barışı ihlal eden
tutumuna karşı hiçbir harekette bulunmamıştı. Ancak,
Frankfurt'ta toplanan meclisten sonra Firuz Bey'in Kuzey
Sırbistan komutanı olan oğlu, Türklerin çok daha önceleri
almış oldukları Alacahisar'da yalnız kalınca -büyük ordu-
nun bir araya getirilmesi imkânsız görüldüğünden- küçük
bir süvari birliğiyle Tuna'yı geçti. Aynı zamanda Türklerle
yapılan barış antlaşmasının süresi de geçmişti²⁴⁶. Alacahi-
sar'da Sırp Beyi yenildi ve esir alındı. Geri dönüş yolunda
Hunyadi, Severin üzerinden Macaristan'a gitmek üzere Vi-
din yoluna saptı ve Vidin'e saldırdı, ama başarılı olamadı²⁴⁷.

245 Cod. Lat. Monacensis, 5333, sonra 26604, fol. 10 ve devamı. Ayrıca Münih Dev-
let Arşivi "Türkenhilff"de 1446 bis 1516".

246 Macaristan Başkanı'nın verdiği bilgilere göre, Viyana'dan gönderilen bir mek-
tup, Macaristan'da bu tarihten önce savaş kararı alınmadığını onaylar: "Isto anne
de regno Ungariae nullus apromptuaret se super Turcis: ita esse iam conclusum,
sed ad annum proxime futurum, propter pacem cum ipsis Turcis per gubernato-
rum initam"; Kronstadt Arşivi, Schnell Kolleksiyonu II, No. 12

247 Karşılaştırma için bk. Krala ve Erdefe gönderilen mektuplar, Teleki, X, s. 430;
Keve, 10 Ağustos 1454. Karşılaştırma için ayrıca: Aragon Kralı'na gönderilen
tarihsiz Ragusa mektubu - Ragusa Arşivi, Lett. Lev., 1454-1460, fol. 262: Quem
gubernatorum castra posuisse contra quoddam oppidum Teucorum in ripis
Danubii nuncupatum Bdign. Intelleximus quod oppidum comodate loci et
suis fortissimis meniis in rem ipsius magnanimi gubernatoris futurus est si ipso

Buna rağmen Hunyadi'nin bu kısa seferi bir çoğu tarafından Hristiyanların büyük bir zaferi kabul edildi ve Ragusa, Kasım ayında bu harekâta Macar komutana "ebedî ün" sağlayacak bir sefer olarak övgüler yağdırdı²⁴⁸.

Sırp Despotu, bu sefere katılmamıştı, zira böyle küçük kahramanlıklarla sürekli ilerlemekte olan Osmanlılara karşı uzun sürecek bir başarı elde edilemeyeceğini çok iyi biliyordu. Aynı zamanda altın sesinin de Türklerin kulaklarına iyi geldiğini bildiği için, Osmanlı Sultanı'nın kısa bir zaman önce geri istemeye cesaret edemediği çok değerli bir bölgeyi elinden almış olmasına rağmen, vergiyi 30 bin altına kadar yükseltmeyi teklif etti. Talebi olumlu karşılandı ve Despot Georg, sultanın asla teveccühünü tekrar kazanamasa bile tekrar Semendire'ye geri dönmesine izin verildi ve 19 Kasım'da buraya vardı. Belki de daha o zaman II. Mehmed'le barışı sağlamıştı, zira kendi elçileri ile Hunyadi'nin elçileri aynı ay içinde bu amaçla Divân-ı Hümayûn'a gelmişlerdi. Artık bütün riski ve masrafları kendine ait olacak bir savaş sürdürmeye niyeti olmayan Hunyadi, görüşmelerin sonucunu Belgrad'da²⁴⁹ bekliyordu. Kış aylarında Macar birliklerinin buraya gelmesini emretmişti²⁵⁰, zira sonbaharda veya kış aylarında Osmanlı Sultanı'nın yeni bir saldırısı bekleniyordu. Hatta Hunyadi'ye, Sultan Mehmed'in geri dönme-yip, Şehirköy (Piot) ile Sofya arasında bir yerde bulunduğu haberi gelmişti²⁵¹. Ne zaman ki Tuna Nehri donarak, düşmanlar için köprü görevini göremeyecek kadar ince bir buz

---

potiri contigerit". Alacahisar savaşı, 1 Eylül tarihinden sonrasında gerçekleşmiş olmalı, zira Sırp yıllıklarında 6963 yılı (1 Eylül 1454 - 1 Eylül 1455 geçmektedir. Ayrıca Bizans kronikleri - Dukas, s. 315-317; Chalkokondylas, s. 414 ve Macar Thuróc s. 265; özellikle de Venedik mektubu.

248 "Dipl. Ragusa", s. 561; Karşılaştırma için bk. s. 556-557.

249 "Dipl. Ragusa", s. 557, 560, 565-568.

250 Aynı yer, s. 569; Teleki, daha önce belirtilen eseri.

251 Daha önce belirtilen mektubu.

tabakası ile kaplandı²⁵², Hunyadi'nin işte o zaman Türklerin meydan okumanın intikamını kanlı bir biçimde alacaklarına dair endişesi kayboldu.

Hakaret ettiği ve zarar verdiği Osmanlıların, Macaristan sınırlarına saldırmayacaklarına emin olan Hunyadi, Belgrad'dan yola çıktığında Sırp Despotu Türklerle barışı imzalamıştı bile. Hunyadi ise Budin'de, tıpkı Neustadt'taki Meclis Toplantısı'nda olduğu gibi Osmanlı Sultanı üzerine yapılacak büyük sefer için tedbirlerin alındığı meclis toplantısına katıldı.

1455 yılı Şubat ayında imparatorun bizzat katıldığı ve Aragon elçileri ile Leh elçilerinin de hazır bulunduğu Neustadt'ta, Haçlı Seferi fikrinin en ateşli savunucusu yine bir konuşma yaptı ve "Latince güzel bir konuşma" ile yüksek makamlardaki beylerin "soğumaya yüz tutmuş ruhlarını" ısıtmak için en iyi hünerlerini sergiledi. Özellikle "Alman Aşıl" diye adlandırdığı Brandenburg Dükü Albert'e övgüler yağdırdı. Aragon ve Burgonya elçilerinin huzurunda tek başına Türklere karşı büyük bir sefer düzenleyecek güçte olan Roma-Cermen İmparatorluğu'na dikkat çekti ve Macar Kralı'nın topraklarından 40 bin asker getirebileceğini söylediği Hunyadi'nin, kutsal davayı cesaretle yürütmek için Batı'dan da en az o kadar asker istediğini bildirdi. İmparatorun elçisi Ulrich Riederer de aynı şekilde Almanca bir konuşma yaptı. Yığınla teklif yağdı. Bu tekliflerden dolayı Roma-Cermen İmparatoru, Alman prensleri ile çelişkiye düştü. Çıkan anlaşmazlıklar sonucu Alman elektörlerin elçileri Trier Başpiskoposu ile birlikte, "Roma-Cermen İmparatoru'nun karşı çıkmasına rağmen", Macar Kralı'na danışmak üzere

252 Karşılaştırma için bk. Macar elçisinin Neustadt'taki konuşması; Viyana Kraliyet Kütüphanesi, ms. 3147, fol. 281 ve devamı: "Profecto nisi hyems solito levior Danubiun, qui illa ex parte nobis murus est, fragili, admodum glacie astrinxisset, arderent iam vici nostri, castella quaterentur, machinis urbes everterentur".

Viyana'ya gittiler. İmparatorluğa bağlı 72 şehirden sadece 30'unun temsilcileri burada idi, zira muhalefetin sözcüsü olan Trier Elektörü'nün dediği gibi: "İtaat çok azdı". Aynı zamanda "imparatorluk dahilinde ayrımcılık olduğu ve barış sağlanamadığı" için "imparatorluğun tekliflerine riayet etmeyeceğine" dair endişeler ortaya atılıyordu. İmparator'a defalarca barışı tekrar sağlamak amacıyla gelmesi için çağrı yapıldı, ama boşuna. Macar elçiler, savaşa devam etmeyi, 20 bin savaşıyı silahlandırmayı ve Hristiyan ordusuna erzak sağlamayı teklif etseler bile²⁵³ hiçbir sonuç alamadılar. Neticede yine eski projeye dönüldü²⁵⁴.

Budin'deki Macaristan Meclisi ise 23 Şubat 1455 tarihinde Türklere karşı savaşı onayladı. Vaizler tarikatından Burgonya elçisi Peder Nikolas, efendisinin savaşa hazır olduğunu belirtmek için Hunyadi'nin huzuruna gelmişti. Aragon Kralı'nın bir filo kuracağına emindi²⁵⁵.

Ancak bu arada 24 Mart'ta Papa Nikolas öldü. Ölüm haberi geldikten sonra İmparator III. Frederik, Neustadt'taki siyasî rakiplerinin karşısına çıkmak istemedi ve onlara paninin ölümü ve Eflak filosunun belirsizliği sebebiyle planların 1456 yılının bahar aylarına ertelendiği cevabını verdi. İmparatorun aldığı bu karar hakkında birçok şey söyleseleler de Şubat ayında hiçbir sonuç alınamayan meclisin üyeleri Nisan ayının sonunda temelde memnun bir biçimde dağıldılar²⁵⁶.

253 "Antea, propter indutias quas cum Turcis habebamus, non licuisset pugnare, nunc autem, quando eas ultimus nuper clausit dies, libenter auxilium et operam nostram pollicemur, ad postulata respondere promptissimi"; Viyana Kraliyet Kütüphanesi ms. 3147, fol. 281 ve devamı.

254 Nürnberg Arşivi, Aynı yerde.

255 "*Dipl. Ragusa*", s. 572-573.

256 Nürnberg Arşivi, s. 1, L. 79, Cilt V, No. 4: Neustadt'taki görüşmelere ilişkin raporlar. Kral VII. Karl'ın mektubu: Viyana kayıt Defterleri K., fol. 231; 2 Mayıs 1455: "Necessarium sit hoc tempore nostro contra Turchos arma capessere, qui

Papa V. Nikolas'ın İspanyol kökenli, ünlü bir âlim ve tanınmış bir Türk düşmanı olan halefi III. Kalixtus'un, 8 Nisan'da bu makama getirildiği gibi, İstanbul'u Hristiyanlara geri verene kadar huzur bulamayacağını beyan etmesi ve 14 Nisan'da Macar Kralı'na Türkleri Avrupa'dan çıkartma niyetini bildirmesine rağmen²⁵⁷, Roma-Cermen İmparatoru'nun herşeyi ertelemesiyle 1455 yılı için bütün hazırlıklar engellenmişti. İmparator ise bu sayede Haçlı Seferi'ne bizzat katılma sözünü yerine getirmek zorunda kalmadı ve 23 Nisan tarihinde Macar Kralı'nın elçisi Aeneas Silvius aracılığıyla savaşın ancak 1456 yılının Mayıs ayında, ayrıca kararlaştırılacak bir komutanın yönetimi altında başlatılabileceğini ve Alman prenslerini ikna etmek için onlarla bizzat görüşeceğini bildirdi²⁵⁸.

Batı'dakiler, Haçlı Seferi'nden vazgeçtikleri sırada Sultan Mehmed, yapılan barış antlaşmasına ve gösterdiği lütufkârlığa rağmen, ikinci Sırbistan seferine başlamıştı, zira Macaristan'daki hazırlıklar sebebiyle vaatlerini ve buna bağlı tüm yükümlülükleri geçersiz kabul ediyordu.

1455 yılının bahar aylarında her zamanki 50 bin Anadolu ve Rumeli sipahisi Karaca Bey ve Anadolu Beylerbeyi'nin komutası altında, II. Mehmed'in yeniçerileri ile birlikte hazır bulunduğu Edirne'de toplandı. Ordu, Osmanlıların geleneksel hareket zamanı olan Hristiyanların Aziz Georg gününde (23 Nisan) harekete geçti ve yedi gün sonra Tunca Nehri'ni çevreleyen dağların altında "Konstantin'in topraklarına" vardı. Köstendil'e gelindikten sonra kuzeyde Sofya

---

nostram religionem pessumdare nituntur". Karşılaştırma için bk. Teleki, X, s. 439-440.

257 Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 61 ve devamı ve yukarıda belirtilen Nürnberg Arşvinideki mektup: "Ut illi immanissimi hostes christiani nominis non solum a civitate constantinopolitana, quam nuperrime occupaverunt, sed a finibus Europe penitus expellantur".

258 Cod. Lat. Monacensis, 7384, fol. 6.

yolu yerine Kratova'ya giden güneybatı yoluna saptılar ve Osmanlı Devleti'nin genişlemesi için son zamanlarda oldukça iyi çalışmış olan ve seferleri sırasında, Kral ve Voyvoda arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı zarar gören bölgelerden birçok Hristiyan'ı – 11 bin kişiden bahsedilmekte idi - köleliğe sürükleyen Bosna Voyvodası'nı beklediler.

Burada geçirilen birkaç gün içinde Sırp uç komutanlarından bazılarının öncü akıncılara saldırmaya cüret ettikleri anlatıldı. Yeniçerilerden bir tanık, Sırpların - özellikle Sitnitsa'dan gelenler oldukça kalabalıktı - gerçek bir zafer yaşadıklarını ve sadece sultanın bizzat olaya el koyması ile "Trepanya sularına" doğru geri çekildiklerini anlatır²⁵⁹.

Nihayet İshak Bey'in oğlu ve kuzeybatı eyaletlerinin uçbeyi İsa Bey geldi ve ordu zengin Novobrdo'ya doğru hareket etmeye devam edip, sınırı geçtikten 25 gün sonra oraya vardı²⁶⁰.

Sırp Despotu, tıpkı 1454 yılında olduğu gibi, açık direniş göstermedi. Şehirler ile kaleler askerî birlikler ve erzakla donatıldı. Köylülere ya kalelere, ya da büyük ormanlara ve dağlara kaçmaları tavsiye edildi. Devletin yeni başkenti Semendire, uzun sürecek bir kuşatmaya hazırdı. Georg, eşini ve çocuklarını, ayrıca saraydan birkaç kişiyi alıp, Tuna Nehri'ni geçerek, güneyde geniş topraklara ve güçlü kalelere sahip olduğu Macaristan'a geçti. Hunyadi ile uzun bir süre önce barıştığından, burada onu hiçbir tehlikenin beklemediğinden emindi²⁶¹.

II. Mehmed ve adamlarına büyük zenginlikler vaat eden Novobrdo'nun, kuşatması Mayıs ve Haziran ayı boyunca

259 "Sırp Yeniçeri". Ancak ne resmî Türk kronikleri, Sadeddin, II, s. 170 ve devamı, ne de Rumların resmî tarihçisi Kritovulos, bu konuda hiçbir şey anlatmamaktadır.

260 Muhtemelen sultanın ruznâmesini kullanılan Kritovulos'ta verilen tarihler.

261 Belirtilen kaynaklar.

tam 40 gün sürdü ve kuşatma Macarların tehditlerine rağmen rahatsız edilmeden sürdürüldü.

Kaleyi kurtarmaya gelebilecek kıtalar söz konusu değildi. Kuşatma sadece içeride bulunan askerî birliklerin cesaretinden dolayı uzuyordu. Türkler, bu ünlü gümüş şehrine ancak Haziran ayının başında girebildiler²⁶².

Her zamanki gibi buraya da bir subaşı ve bir kadı bıraktı ve çoğu köle olarak alınan şehir sakinleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni başkentine yerleşmek üzere uzaktaki İstanbul'a götürüldüler. Birkaç gün sonra, yine madenlere sahip olan, Ragusa'ya ait bir ticaret kolonisini barındıran ve Brankoviç'in topraklarına dahil olan Trepçe alındı²⁶³. Zagorya bölgesindeki Prizren ve Bihor²⁶⁴, Rumeli sipahileriyle yağmaya gönderilen Rumeli Beylerbeyi²⁶⁵ Karaca Bey'e teslim oldular. Morava Nehri'ne kadar tüm bölge ilhak edilerek, doğrudan Osmanlı Sultanı'na bağlandı²⁶⁶.

Ordu, muhtemelen Eylül ayında nihayet Sofya üzerinden, muharebe alanını II. Mehmed'in genç çelebi olarak Hunyadi ile yapılan başarılı savaşta daha önce gördüğü Kosova'ya kadar ilerledi. Burada Selanik'e ilerleme emri verildi ve II. Mehmed ilk kez Selanik'te birkaç gün dinlenip, Batı'nın ticaret yolunu takip ederek, İstanbul'a döndü²⁶⁷.

Novobrdonun düştüğü ve "Misya'nın Sırbistan dediğimiz bölgesinin" ilhak edildiği haberini alan Ceneviz Doju Pietro di Campofregoso, durumu 26 Ağustos 1455 tarihinde yazılı olarak yeni papaya bildirdi ve yardım isteyerek,

262 "Dipl. Rag.", s. 580: Üzücü haber, Ragusa'dan gönderildi ve 11 Haziran'da ulaştı.

263 Sadeddin, II, s. 473. "Sırp Yeniçeri" Novobrdoda esir alınmış, ama verdiği bilgiler kimi zaman yanlış veya karmaşık.

264 Engel, Geschichte Serwiens (Sırbistan Tarihi), s. 407.

265 Sadeddin, II, s. 173.

266 Karşılaştırma için bk. Bogdan, İnceleme, s. 523'te verilen Sırp yıllıkları.

267 Geri çekilme hakkında bilgi için bk. d II, s. 173; Phrantzes, s. 384; Chalkokondylas, s. 414.

imparatorluğa yükselen II. Mehmed'e bağlı Takımadalar-daki Hristiyan yerleşimlerinin durumunu anlattı. Ayrıca Sakız Adası'nı tehdit eden donanmadan da bahsetti ve Cenevizli Maonesler tarafından yönetilen bu büyük adanın, Kıbrıs ve Rodos'taki Latin hükümdarlığının da sonunu getireceğine dikkat çekti²⁶⁸.

Gattilusio ve Cenevizli Moanes aileleri arasında her zaman anlaşmazlık konusu olan Sakız Adası, gerçekten de 1454 ve 1456 yıllarında Osmanlı Sultanı'nın dikkatini çekmişti. Ancak müdahale için gerekli sebebi adada bulunan Hristiyanlar bizzat kendileri verdiler. Fırsatını bulduğunda ve oradaki şartlar, ancak Türklerin sahilde veya adalarda yeni bir yerleşim yeri kurması ile düzelecek bir hâle geldiğinde mahalli idarecileri makamlarından aldı ve ilk anda kolonileştirmese bile, şehirlere kadılarını ve subaşılarını yerleştirdi.

Midilli Prensi Dorino, 1455²⁶⁹ yılında öldü ve mirasını, vekili Domeniko Gattilusio'ya bıraktı. Gattilusio, derhal 3 bin altın vergi ile birlikte tarihçi Dukas'ı Osmanlı Sultanı'na gönderdi ve kabulü hakkında görüşmesini talep etti. II. Mehmed Osmanlı kaynaklarına göre vasalın bizzat gelmesini ve hil'atını (altın işlemeli kemha (brokar) kaftanını) şahsen almasını istedi. Tabii ki bu kabul, ayrıca hediyeler, verginin artırılması ve bir kısım toprakların verilmesiyle desteklenecekti. Gattilusio, büyük Sırp seferi sırasında Osmanlı Sultanı'nın huzuruna çıktı ve onu, vezirleri Mahmud ve Seyyid Ahmed ile birlikte Bulgar topraklarında, Türklerin İzladı diye adlandırdıkları Slatitza'da buldu. Burada, Sakız Adası'nın yeni hükümdarı Taşoz Adası üzerindeki haklarından feragat etti ve vergiyi 1.000 altın daha yükseltmeyi vaat

268 Cenova Arşivi, Oriente, 1400-1830; 18. yy'dan bir suret.

269 Hopf, II, s. 152.

etti. Ayrıca yazılı bir sadakat yemini etmesi istendi. Hil'atı, ancak bu şartlarla alabildi²⁷⁰.

Yazın ortalarında, İspanyol asıllı genç bir musahib olan yeni Kapudan Paşa Yunus, Gelibolu'dan yola çıktı. Birçok geminin hasar gördüğü ya da tahrip olduğu ağır bir fırtınaya rağmen, hiçbir düşmanlıkta bulunmayacağı Sakız Adası önlerine geldi. Buradan da oradaki prensin kayınvalidesine ait bir gemiyi araştıracağı Midilli önlerine vardı. İstanbul'un fethinden sonra yapılan bu ikinci deniz seferinin amacı, ancak Kaptan-ı Derya Yunus Paşa'nın Yeni Foça'daki önemli şap madenlerinden dolayı rotasını Anadolu sahillerine çevirdiğinde belli oldu. Yeni Foça önlerine gelindiğinde sipahiler karaya çıktı ve şehri çatışmaya girmeden fethettiler. Şehir sakinleri arasında sadece yeniçeri ocağı için 100 çocuk seçildi. Osmanlı'nın bir komutanı, Foça'da kaldı. 14 Kasım tarihinde Kapudan Paşa tekrar Gelibolu'ya geldi ve bir hafta sonra, ayın 24'ünde Eski Foça'nın da üzerinde hilal taşıyan al renkli Osmanlı bayrağı dalgalandı²⁷¹.

1455'de ölen Palamedes'in ikinci oğlu olan Enez Beyi Dorino Gattilusio'nun, ölen ağabeyinin dul eşi, dayıları ve kendini bu hükümdarlığın yasal mirasçısı olarak gören oğullarıyla ilişkileri o dönemde çok kötü idi²⁷². Denizlerde, Meriç Nehri'nde, özellikle kuzeydeki gölde balıkçılık ve sahildeki tuz yataklarından dolayı, Enez, gelirlerinin üçte ikisini zaten almalarına rağmen, Türklerin hırsını kabartacak kadar zengindi. Dorino'nun düşmanı olan yengesi sultanın sarayına gelip, dayısı aracılığıyla şikâyetlerini bildirdiğinde ise seferinden dönmüş olan II. Mehmed, Enez'e karşı bir fe-

270 Dukas, s. 328 ve devamı. Venedik kaynakları için bk. Hopf, II, s. 126.

271 Dukas, s. 331 ve devamı. Kritovulos.

272 Hopf'un verdiği secerelerde - Karşılaştırma için bk. Yunanistan II, s. 152 - sadece II. dorino, Lodovico Fregoso ile evli kızı Ginevra, başka iki kız çocuğu ve gayri meşru Lucchino görülmektedir; Kritovulos, daha detaylı olup, o dönemde yaşadığı için olayları daha iyi biliyordu.

ti h harekâtı düzenlemeye karar verdi. Bu sefere karar vermesinde ayrıca Enez'deki Hristiyanlarla sürekli olarak anlaşmazlıklar yaşayan Ferecik ve İpsala'daki Müslümanların gönderdikleri haberler de etkili olmuştu.

Batı'dan her türlü yardımın önünü kesmek için, seferin tarihi olarak oldukça ağır geçen kışın ortaları belirlendi. Kapudan Paşa Yunus'a, Enez'e doğru yelken açma emri verildi ve kısa bir süre sonra limanda ve Meriç Nehri'nin ağzında 10 Türk gemisi belirdi. II. Mehmed, muhafızları ve acilen bir araya getirilen sipahilerle soğuklardan dolayı büyük acılar içinde İpsala'ya geldi ve buradan Enez sakinlerine derhal teslim olmaları çağrısında bulundu. Kışı Semadirek'te geçiren Dorino, adada olmadığı için Osmanlı birliklerine teslim olmakta gecikmediler. Şehre önce Mahmud Paşa girdi (24 Ocak), akabinde sultan bizzat geldi. Enez, yeniçeri ocağına 150 çocuk vermek zorunda kaldı ve Murad, şehrin ilk subaşı oldu.

Sultan geri döndükten sonra Yunus Paşa, anahtarlarını II. Mehmed'in tarihçisi ve methiyecisi Kritovulos tarafından getirildiği Gökçeada'yı aldı. Semadirek önlerine bir Osmanlı gemisi geldi ve Dorino'ya en kısa zamanda Osmanlı başkentine gelmesi emredildi. Dorino, artık Subaşı Murad tarafından yönetilen adasına uğramadan bu emre derhal uydu. İstanbul'a gizlice geldi ve adalarını, hatta belki de Enez'i, Midilli Adası'ndaki kuzeni ile aynı şartlar altında alabilmeyi umuyordu. Ancak yeni subaşının entrikalarından dolayı beklentileri suya düştü. Bunun yerine Cenevizli bu hükümdar, en güzel eyaletlerden biri olan uzaktaki Sighna'ya sürgüne gönderildi. Ancak elinde kılıcı ile yanındaki Türklerden kaçmayı başardı ve önce sıcak karşılanmadığı Midilli'ye, oradan da Takımadaların sultana ihanet ettiği için onu barındırmaktan korkan Venedikli Dükü'ne gitti. Dorino, sonunda doğrudan Venedik tarafından yönetilen

İstendil (Tinos) Adası'nda kaldı ve burada yüksek rütbeli bir memurun kızı ile evlendi²⁷³.

Nihayet 1456 yılının bahar aylarında yapılan son bir seferle Takımadalardaki geçici yeni düzen tamamlandı. Cenevizlilerin korktukları gibi²⁷⁴, korsan yatağı olan Karya Beyliği'ne tayin edilen Yunus Paşa'nın halefi İsmail Paşa, Sakız Adası üzerine yürüdü. İlhak ve bir subaşı tarafından yönetilme tehlikesini ortadan kaldırmak için bu büyük ada bir sefere mahsus olmak üzere 30 bin altın ve her yıl 10 bin altın vergi ödemeyi taahhüt etmek zorunda kaldı. Başlarındaki komutanları Rum Nikola'dan memnun olmayan Limni Adası sakinleri - Midilli'de hüküm süren Gattilusio-lar Kokkinon Kalesi'ni ellerinde bulundurdukları Limni'de de geniş haklara sahiptiler²⁷⁵ - bizzat Osmanlı bir memurun getirilmesini talep ettiler ve yönetime Hamza Bey getirildi. Mayıs ayında Osmanlı Donanması'nın Takımadalardaki üçüncü seferi sona erdi²⁷⁶.

Onları artık çok başka görevler bekliyordu, zira Osmanlı Devleti'nin tüm güçleri, aynı anda Sırlara, mağrur Macarlara, mütekebbir Hunyadi'ye ve değişik uluslardan gelen hayalperest Haçlılara karşı savaşmak üzere Belgrad'a doğru harekete geçirilmişti.

---

273 Karşılaştırma için bk. Sadeddin, II, s. 168-170'teki sade ve gerçeğe uygun anlatım; Dukas, s. 335'teki notlar; Kritovulos'taki ilgili bölüm.

274 Venedik Arşivi, Creta, "Ducali ve lett. ric", Q. 28.

275 Hopf, s. 335 ve devamı.

276 Dukas, s. 335 ve devamı.

Dördüncü Bölüm

Belgrad Kuşatması ve Tuna Boylarındaki Savaşlar

1455 yılının sonbaharında yeni papa, Türklere karşı yapılacak büyük sefer için gerekli tüm tedbirleri almıştı. Kasım ayında Papa vekili olarak San Angelo Kardinale, imparatorun yanına gelmiş, çekingen ve dikkatli İmparator III. Frederik'e Haçlı Seferi'nin başına geçme teklifinde bulunmuştu. Amacına ulaştığı için kendi kendini övüyordu. Varna Savaşı'nda ölen selefi Giuliano Cesarini'nin şanını yakalamak isteyen bu hırslı ruhban reisi bununla yetinmeyip, bütün Alman prenslerine de yazılar gönderdi ve Osmanlı Sultanı'nın Bosna üzerinden Almanya'ya yapacağı bir saldırının tehlikelerini hatırlatarak²⁷⁷, "Alman milletinin şerefının" sözü konusu olduğunu vurguladı²⁷⁸. Neustadt'tan yola çıkarak, henüz Macaristan'a geri dönmemiş genç Macar Kralı'nın yanına gitti ve yine Haçlı Seferi'nin önemli faktörlerinin sözlerine kandı, zira Macarların hazırlıkları, ancak papanın verdiği bilgilere göre daha 1 Nisan'dan²⁷⁹ önce yola çıkacağı ve "Papa vekili, Genel kaptan ve amiral" olarak daha Ocak ayında Patrik Akileilalı Ludwig'in tayin edildiği söylenen güçlü bir donanma kadar ciddi idi²⁸⁰.

277 "Cum iste Christi persecutor, Christianorum occisor, per regnum Bozne, federe et tributo ei obnixum, facile in Germaniam potest copias suas adducere"; Münih Devlet Arşivi, Türkenhilff eseri, No. 6.

278 "De fide et honore inclite ancionas Germanie".

279 "Per totum mensem Martii proxime instantis vel circa Kal. Aprilis ad summum".

280 Papanın krala gönderdiği mektup. 7 Ocak 1456; Nürnberg Arşivi, s. 1, L. 79, No. 26. Kralı'n şehirlerle gönderdiği uyarılar, Aynı yer.

Yortu Bayramı'ndan önce Alman elektörleri gerçekten de aralarında bir toplantı yaptılar. Haçlı Seferi'ne karşı tutumları ise papanın temsilcisi olarak Norveç Başpiskoposu tarafından ruhban sınıfının gelirlerinin yüzde onu tutarında vergi toplanması teklifine ve Türkler üzerine yapılacak sefer için bağış toplamak amacıyla kurulan bağış sandıklarına karşı yapılan itirazlar belirliyordu²⁸¹. İmparator tarafından güya prensliklere ve şehirlere gönderilen uyarılar da bir işe yaramıyordu. Kutsal savaş fikri daha başlamadan sona ermişti.

Macaristan'da Hunyadi 1455 yılı boyunca kralın etrafındaki adamların, özellikle de intikam düşkünü Cilly Kontu'nun rekabetiyle uğraşmak zorunda kalmıştı. Gerçi Cilly Kontu'nun babası Frederik daha o yıl ölmüştü, ama öyle görünüyordu ki, nefretinin tamamını oğlu Ulrich'e miras bırakmıştı. Hunyadi'yi öldürmek için birçok plan yapıldı. Bu yüzden Macaristan'ın en iyi adamı olan Hunyadi yaz aylarında bütün rütbelerini terk etti ve Erdel'de Bistriz Kontu unvanı ile yetindi. Ayrıca rakipleri ile resmen barıştı ve evlilik yoluyla ailelerin birleşimi için onayını verdi - ancak gelin adayının ölmesi ile bu akrabalık bağı kurulamadı. Sefaya düşkünlerle çevrili bir çocuğun beceriksizce yönetmeye çalıştığı devletin siyaseti, artık bir zamanlar Hunyadi'nin temsil ettiği politika değildi.

Bu yüzden 1456 yılı için toplanan mecliste Hunyadi'nin ruhu yoktu. Aksine Macar Kralı sadece kendi zevklerini düşünüyordu. Toplanan ruhban reisleri ve asilzâdeler, Haçlı Seferi yapılması hâlinde bildik vaatlerini tekrarlamak ve her çiftlikten devletin savunması için birer gulden alınmasına dair vaatte bulunmakla yetindiler. Eğlenceler, avlar ve

281 Münih Devlet Arşivi, Türkenhilff, No. 10, 11; Nürnberg, Briefbücher 26, fol. 115.

ziyafetler ise II. Mehmed Tuna boylarına varıp, onları bu tembellikten kurtarana kadar devam etti²⁸².

Aziz Georg gününde (23 Nisan), sultanın bizzat yöneteceği yeni bir sefere çıkmak üzere Osmanlı ordusunun tüm birlikleri Edirne’de toplandı. Bu seferin Macaristan üzerine yapılacağı biliniyordu. Daha kış aylarında Rumeli Beylerbeyi’nin komutası altında Eflak üzerine bir akın yapılmıştı. Hunyadi, 1455 yılında Eflak Prensi Vladislav’la ilişkilerini düzeltti; Kasım ayında ise muhtemelen Tuna boylarındaki sınırları savunma durumuna geçirmek için Eflak’a geldi²⁸³. Macaristan’ın Balkan Yarımadası’ndaki sadık gözcüleri Ragusalılar daha Mart ayında beklenen saldırıyı bildirmişlerdi; tıpkı 1453 yılında olduğu gibi toplar önden gönderilmişti ve Üsküp’te bekliyorlardı. Nisan ayında Ragusa’ya gelen Venedik balyosu Marcello, Türklerin Tuna boylarında uzun zamandan beri gözlerine kestirdikleri kalelere saldıracaklarından kesinlikle emindi²⁸⁴.

Mevcut şartlar altında Hunyadi, tehdit altındaki Macar Devleti’ni korumak için hiçbir şey yapamazdı. Osmanlılara karşı sırtını sağlama almak için yapabileceği tek bir şey vardı; o da Boğdan’da kendisine ait olduğunu iddia ettiği diğer timarları da geri isteyen ve bahar aylarında Fogaras Kalesi’ne saldırmış olan zayıf ve güven vermeyen Eflak Prensi Vladislav’ın yerine Eflak’a başka bir prens göndermekti. Babası gibi adı Vlad olan Drakul’un oğlu o dönemde

282 Karşılaştırma için bk. Katona XIII, s. 1025 ve devamı; Pray, Ann. Reg. Hung. III, s. 157 ve devamı.

283 Kronstadt Arşivi, Belge No. 140; 15 kasım. Ayrıca bir Romen’den bahsediliyor “Kaffrwcz Radwl de partibus transsalpinis Turcos, huius regni inimicos, ad regnum istud, una cum nonnullis Wolahys de regno Transsalpinarum importavit civitatemque domini nostri regis Saam (! vocatam et certas partes regni huius per ipsos Wolahos et Turcos spoliare fecit, ipisque Wolahy omnia spolya illarum parcium ad Wolahyam asportarunt”; Aynı yer, No. 141 (ayrıca Teleki, X, s. 489. Karşılaştırma için bk. “Dipl. Rag.”, s. 585, 589.

284 “Dipl. Rag.”, s. 592.

Boğdan'da idi. Macaristan hükümeti, prensi ile anne tarafından akraba olduğu Vlad'ı Boğdan'dan taht varisi olarak geri çağırmişti ve ona koruma sağlıyordu. Hunyadi'nin desteği sayesinde Vlad, 1456 yılının Nisan veya Mayıs aylarında Eflak'taki mirasına sahip çıkmak üzere ülkeye girdi ve belki de o dönemlerde Vlad'ın emri ile öldürülen Vladislav'dan - mezarı, başkenti Tırgoviște yakınlarındaki Dealu Manastır'ındadır - uzun yıllar süren hükümdarlığını elinden aldı²⁸⁵.

Sultan Mehmed, Sofya'ya giden olağan ordu yolunu takip ederek, Alman ustalar tarafından o dönem için oldukça iyi tahkim edilmiş²⁸⁶, Tuna Nehri ile Sava Nehri arasında, batı yönündeki tek açık yeri yüksek bir sur, derin bir hendek ve çift surlarla çevrili kalesi ile her türlü saldırıya karşı oldukça iyi korunan Belgrad'a yöneldi. Üsküp ve Alacahisar'dan getirtilen toplar hiç vakit kaybetmeden yerlerine yerleştirildi. Hristiyanların dehşetle anlattıkları bu toplardan 12 tanesinin "uzunluğu 31 karış, genişlikleri ise 7 karıştı" ve birkaç gün sonra Belgrad surları harabeye döndü. Hunyadi'nin zaferden emin olduğu ünlü mektubunda ifade ettiği gibi, artık açıkta idi. Hendeklerin büyük bir kısmı, tıpkı 28 Mayıs'ta İstanbul'da olduğu gibi, büyük miktarlarda taş, toprakla doldurulmuştu. Belgrad'daki Macarlara, İstanbul'un son Rum savunucularının kaderini yaşatmayı planlayan II. Mehmed, Azize Margarete'nin günü olan ve 21 Temmuz'u 22 Temmuz'a bağlayan gece saldırı emrini verdi.

Kalede, sadece az sayıda Alman ve Macar bulunuyordu, zira Macaristan'ın her yerine yardım için yazılar²⁸⁷ gönderen

285 "Geschichte des Rumänischen Volkes" (Romen Halkı Tarihi I; özellikle de "Conv. lit". XXXV'te "Lucruri noua despre Vlad Tepeş" ve "Indreptari și întregiri", s. 13 ve devamı.

286 Bir İtalyan, Belgrad'ı İtalya'daki orta dereceli bir kale ile karşılaştırıyor: "El cassero, che nui chiamamo la ciptadella, che è per uno bono castello de Italia". Karşılaştırma için bk. Jirecek, Ticaret Yolu, s. 122-123.

287 Teleki, X, s. 525 ve devamı.

Hunyadi, Tuna Nehri'nin diğerk kıyısında Petervaradin'de karargâh kurmuştu ve yanında sadece 3 bin piyade ve 100 tüfekli asker bulunuyordu. Bu küçük orduda ayrıca 300 kadar da Leh vardı. Devlet büyüklerinden Belgrad'da veya çevresinde sadece Hunyadi'nin eniştesi Mihail Szilagyi, Uylaklı Nikolas, Kanijeli Ladislas, Sebastian Rozgony²⁸⁸ ve birkaç kişi daha vardı. Macaristan, en önemli menfaatleri hiç bu kadar hafife almamış ve şerefini hiç bu kadar utanacak derecede unutmamıştı. Macar Kralı'nın 1 Ağustos olarak belirlenen seferi tabii ki yapılmadı²⁸⁹.

Belgrad'ın yine de hiçbir Hristiyan şehrinde görülmediği kadar savunucuları olacaktı. Ayın ilk gününde beş küçük nakliye gemisi ile bu savunucuların bir kısmı gelmiş ve Hristiyan ilahiler altında Türkler tarafından henüz kuşatılmamış şehre girmişti. Ayın 14'üncü günü, Sultan Mehmed'in topları tahribatlarına başladıklarında, Belgrad önlerinde binlerce kişiyi taşıyan 200 gemi belirdi. Bunlar, özellikle Macaristan'dan olmak üzere, Almanya'dan, Bohemya'dan, mu'tezil Erdel'den, hatta İtalya'dan gelen sıradan insanlardı: Zanaatkârlar, keşişler, rahipler ve bunlara benzer diğerk askerler, yani "şehirlerden, köylerden ve pazar yerlerinden basit halk". Bunların hepsi, Abruz kökenli, yetmiş yaşındaki keşiş Giovanni di Capistrano'nun ateşli ve oldukça dokunaklı ve tamamen halk dilindeki konuşmaları sayesinde kazanılmıştı. Bu tuhaf fanatik keşiş, İspanya'yı, Fransa'yı, Alman İmparatorluğu'nu, Lehistan'ı ve - 1455 yılından itibaren - Macaristan'ı gezmiş ve halkın önünde olduğu gibi, yüksek makamlı ruhban reisleri ve prensler, hatta Neustadt Meclisi'nde bizzat imparatorun huzurunda Hristiyanların manevi görevlerinden, tehdit altında bulunan inançlı Doğu'dan ve Yahudilere, Hussitlere, mu'tezillere

288 Bonfinius, dec III, I, VIII.

289 Nürnberg Arşivi s. 1, R. 79, No. 20.

(şizmatiklere) ve Türklere karşı şart olan Haçlı Seferi'nden bahsetmiş, bir çoğunu her yerde yeni evler kurulan men-sup olduğu Fransisken Tarikatı'na katılmaya ikna etmişti. Papa, San Angelo Kardinali aracılığıyla ona haçı teslim etmiş ve savaş sırasında mucizeler yaratacak Saint Bernardino resimli bayrağı göndermişti. O, kutsal bir havari gibi görülüyordu ve Belgrad'da kısa süre içinde en çok saygı gö-ren adam hâline gelecekti.

15 Temmuz'da Capistrano ve kendisinden yaşça çok daha küçük olan Hunyadi, kaleye girdiler. Tuna Nehri üzerindeki az sayıda büyük Türk gemileri, nehirde çok uzun süre ka-lamadıkları için bağlantı yolları henüz kesilmemişti. Buna rağmen, kaleye girmek için geceyi beklediler. Bu arada ne-hirde bulunan büyük gemiler defalarca 200 küçük Hristi-yan gemisinin saldırısına uğramış ve oldukça büyük zarar görmüştü. Üç kadirga batmış ve dört kadirga Zemun (Zem-lin/Semlin) surları altında yapılan savaş sırasında zapt edil-mişti. Her iki nehir, Hristiyanların erzak ve asker tedariki için tamamen açıldı ve Macar gemileri iç kalenin toprakları al-tında güvenli bir barınak bulmuşlardı.

Türklerin hücumu, şafak sökmeden birkaç saat önce başladı ve sabah saatlerine kadar sürdü. Toplam 600 kadar yeniçeri, üç kez şehre girmeyi başardı, ama her seferinde kaleden şehre inen Hunyadi tarafından geri püskürtüldü-ler. Coşkulu bir ruh hâli içinde hayatlarını ortaya koymak-tan çekinmeyen "Haçlılar", "saf insanlar" direnişe ve takibe oldukça büyük hizmetler verdiler. Türkler üçüncü kez geri çekilmek zorunda kaldıklarında, Hristiyanlar tarafından toprakların bulunduğu yere kadar takip edildiler. Genelde çok dayanıklı olan mükemmel eğitilmiş askerler, bu sefer öfke-den gözü dönmüş bu kitleye direnemedi; suya ve hendek-lere atılarak, tahrip edilen topraklarının yanında öldüler. An-cak, ortalarında sultanın hareketsiz bir şekilde beklediği

yeniçeri saflarının önüne geldiklerinde tabii ki geri çekilmek zorunda kaldılar ve ganimet hırsına kapılarak, yağmaya çıktılar. Osmanlılar, bu sayede rahatça geri çekilmek için hazırlık yaptılar. Ertesi sabah, toplanan karargâhın yerinde sadece birkaç kalıntı görüldü. Ölülere, İslâm geleneklerine göre gömmüşler, ağır yaralıları ise kağnılarla yanlarında götürmüşlerdi. Geri çekilenler arasında artık Karaca Bey yoktu: O, kendisine isabet eden bir taş gülle ile ezilmişti. Efendisini korumak için kendi bedenini siper eden Yeniçeri Ağası Hasan Ağa da artık hayatta değildi²⁹⁰. Sultan Mehmed ise bir okla bacağından yaralanmıştı²⁹¹.

Bu başarı nasıl büyük bir mucize ise Osmanlıları takip etmek o kadar büyük bir imkânsızlık olacaktı. Savaşı kazananların, isterlerse artık Türk Devleti'nin tamamını kolayca alabileceklerine dair söyledikleri fazla ciddiye²⁹²: Bu duygu selleri hakkında bir Alman: "Macarların geleneklerini ve böbürlenmelerini bilirsin", diye yazmaktaydı²⁹³. Petervaradin, Futtak ve birçok başka şehirde, Tuna boylarında, daha yukarıda Budin'de ve Viyana'da nihayet toplanmış olan imparatorluk birlikleri ve yağmacılar, gelmesi mümkün olmadığı için hiçbir zaman gelmeyecek olan emri beklediler, zira Haçlı Seferi fikrine son darbeyi vuran tam bir anarşi hüküm sürmekteydi. Ana sorumluluğu taşıyan Capistrano ve komutan olarak kabul edilen Hunyadi için herşey kötüye döndü, ancak her ikisi de ölümle bu durumdan kurtuldular. Macar Devleti'nin büyük komutanı 11 Ağustos'ta sağlıklı karargâhında 1455 yılından beri kol gezen vebaya yenik düştü ve Ekim ayının sonunda Napolili Papaz Capistrano da Uylak Şehri'nde hayata gözlerini yumdu.

290 Chalkokondylas, s. 423.

291 Dukas, s. 337 tarafından onaylanır.

292 "Totum regnum Turciae obtinere possem valde leviter".

293 "Tu nosti mores et clamores Ungarorum". *Cod. Lat. Monacensis*, 27063, fol. 131 ve devamı.

Onlarla birlikte Haçlı Seferi'nin şövalyelik ve kutsal ruhu ebediyyen kayboldu.

Üstlerinde haç işaretini taşıyan savaşçılar yanlarında getirdikleri erzakları kısa bir süre sonra tüketmiş ve ülke için dayanılmaz bir bela hâline gelmişlerdi. Köylüler, onları yok etmek üzere sonunda ayaklanmışlardı. Ancak kış aylarına doğru bahtsız savaşçılardan birkaçı, üzüntü dolu tecrübeler edinerek geri dönmüşlerdi: Günahlarından arınmışlar, ama güvenlerini, cesaretlerini ve fedakârlık ruhunu²⁹⁴. “Mağlup” sultan ise rahatça İstanbul'a geri dönmüştü ve organize olmuş gerçek bir gücün temsilcisi olarak her an hayalperestlerin çaresizlik içindeki dirençleri sebebiyle şimdilik başarılı olmayan denemeyi tekrarlayacak güçte idi²⁹⁵.

II. Mehmed, 1454-1455 yılları arasında fethedilen yerlerde Ali Paşa'yı sancakbeyi olarak bırakmıştı. O dönemlerde Despot Georg'un üzerine yürümek için bir sebebi yoktu, zira tecrübeli bu yaşlı adam, Haçlı Seferi fikrini desteklemiyordu ve 1455 yılında yapılan barış antlaşması ile

294 Nürnberg komutanlarının mektupları; Nürnberg Arşivi, Briefbücher 26, fol. 196 a-b, 202 a-204, 210, 234, 236, vs.

295 Türk tarafından anlatım için bk. Sadeddin, II, s. 174 ve devamı; “Sırp Yeniçeri” ve Kritovulos; ayrıca Chalkokondylas. Hunyadi'nin mektubu, Macarların ve Hunyadi'nin kendi bakış açısını yansıtır. Bu mektup hakkında bilgi için bk. Pray, Ann. Reg. Hung. III, s. 180-181; Fejer, Genus Ioannis Corvini, s. 223-225; Hurmuzaki, II, s. 59-60 (Karşılaştırma için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 5141, fol. 132; 4143, fol. 115-116; 14610, fol. 201. Ayrıca Ljubic, X, s. 94-95. Capistrano ve adamlarının bakış açıları hakkında bilgi için bk. Giovanni di Tagliacozzo'nun mektupları (Wadding, *Epistola ad Petri de Jacoviccio* [sic] de Tagliacocco brevissima, de la vita del beato Johanni Capistrano; Roma Kütüphanesi, Vittorio Emmanuele, ms. 37, fol. 101 ve devamı; ayrıca Leipzig Üniversite Kütüphanesi el yazısı 1092; Nürnberg Arşivi mektupları s., L. 73, N. 16; s. 1, L. 79, N. 26 a ve *Cod. Lat. Monacensis*, 27063, fol. 1310; 6 Ekim tarihli mektup: Karşılaştırma için bk. Bosnalı Stefan'ın mektubu; *cod. marc.*, cl. XIV, 246, fol. 157; Wadding, *Annales Minorum* II, s. 340 ve devamı; Katona, *Aynı eser*, s. 1033 ve devamı; Macar kronikleri ve Aeneas Sylvius'un “Opera” adlı eserindeki tanıklığı; Futtak'tan gönderilen 15 Ekim tarihli mektupta, Nürnberg komutanları şöyle demektedirler: “herkesin dediği kadar büyük değil, ama birçok Hristiyan Türklerin elinde kaldı ve Türklerin elindeki tüfekler ve diğer şeyleri daha önce kimse görmemişti”.

eski topraklarının en azından bir kısmını tekrar geri almış olmaktan memnundu. Belgrad kuşatması ve akabinde cereyan eden hadiseler sırasında kendini henüz kuşatmaya maruz kalmamış Semendire'ye kapatmış ve hiçbir uyarının kendisini bekleme konumundan çıkartmasına izin vermemişti. Hunyadi'nin ölümünden sonra, Semendire'ye gelen Macar Kralı'nın huzuruna 1.500 süvari ile birlikte çıktı²⁹⁶. Hatta daha sonra, Sırp Despotu ile Hunyadi'nin, davasını artık oğulları Ladislas ve Matyas'tan bile daha ateşli bir biçimde yürüten eniştesi Mihail Szilagyi arasında saldırılara kadar giden düşmanlıklar çıktı. Szilagyi, Belgrad'da Cilly Kontu'nu öldürttü ve kale ile şehri, ailesinin özel mülkü ilan etti. Sırpların bir saldırısı sırasında Mihail'in kardeşi öldürüldü, o da bunun karşılığında intikamını aldı. Sırp Despotu Georg, sağ elinin iki parmağını kaybettiği büyük bir direnişten sonra Kupinik köyünde esir alındı. Büyük miktarda para ve Macaristan'daki yerlerinden feragat ederek özgürlüğünü satın almak zorunda kaldı, ancak anlatılanlara göre Sırp haydutlar, despotun parasını tekrar Szilagyi'nin bu iş için görevlendirdiği memurlarının elinden alıp, kendisine getirmişlerdi. Belgrad Kalesi'nden ayrıldığında hâlâ Türklerin gizli dostu idi, daha doğrusu mümkün olan tek fırsatı kendi menfaati için çok iyi değerlendiriyordu²⁹⁷. Ama son hadiseler ve buna bağlı yorgunluklar artık çok yaşlanmış bu adamı mezarın eşiğine getirmişti. 24 Aralık 1456 tarihinde, muhtemelen Semendire'de, hayata gözlerini yumdu²⁹⁸.

296 Nürnberg komutanlarının mektupları: Kasım başları. Novobrd'da sözde isyan hakkında bilgi için bk. Capistrano'nun bir mektubu - katona, *Aynı eser*, i, s. 1101-1103.

297 "Sırp Yeniçeri" ve "Sırp Yıllıkları"; Engel, *Geschichte Serwiens* (Sırbistan Tarihi, s. 411 ve devamı ve Fessler, II, s. 568-570; ve diğer kaynaklar.

298 "Sırp Yıllıkları", Bogdan, *Aynı eser*, s. 523. Bu tarih, 1457 yılında değil 1456 yılında Cuma gününe rastlamıştır. Ayrıca daha 14 Aralık 1457 tarihinde Gregor'un ve Mara'nın elçileri Ragusa'ya gelmiştir; "Dipl. Rag.", s. 600. Karşılaştırma için bk. Ragusa Arşivi, Lett. Lev., 1448-1488, fol. 179-180, 189-190, 190-194.

Ardında, sadece Kantakuzen İrene'den olan üç oğul bırakmıştı. Bunların içinde sadece en genç oğlu Lazar yönetimi devralacak nitelikleri taşıyordu. Daha büyük olan diğer iki oğlu Gregor ve Stefan kördü. Gerek Belgrad'daki Macarlar, gerekse Alacahisar ve Güney Sırbistan'da bulunan Türklerden çok çekmiş olan Sırp Despotluğu'ndaki hükümdarlığa bir taraftan dul eşi İrene ve kardeşi Thomas ile diğer taraftan herşeye rağmen "dindar" bir kadın olan Osmanlıların dul gelini Mara göz dikmişlerdi. Birkaç ay sonra - 1457 yılının Mayıs ayında - Osmanlı Sultanı, henüz Mora akınına çıkmadan önce Mara, rivayetlere göre Lazar tarafından zehirlenerek, Rudnik'te aniden öldü. Stefan, önce özgür Sırbistan'daki gücü tamamen eline geçirmiş olan en küçük kardeşi Lazar'ın yanında kaldı; daha sonra Macaristan'a, oradan da 1460 yılında Arnavutluk'a kaçtı²⁹⁹. Gregor, Mara ve Thomas Kantakuzenos ise sultanın huzuruna geldiler ve genç olduğu kadar hırslı da olan Lazar'la ilgili şikâyetlerini sundular³⁰⁰.

Belgrad'ın kurtuluşu ile ilgili haberler, Hunyadi'nin gürur dolu kısa mektubu ve Capistrano ile İtalyan yandaşlarının coşkun anlatımları sayesinde kısa bir süre içinde tüm Avrupa'ya yayıldı. İmparator III. Frederik, Neustadt'ta bir ayin düzenletti. Venedik'te ve buna ait topraklarda yaşayan Venedikliler de aynısını yaptılar. Hatta Papa III. Kalixtus, sevincini göstermek için yeni bir kutsal gün ilan etti³⁰¹. Bir an için Papa tarafından bir araya getirilen kadırgaların İstanbul'u geri kazandığına inanıldı, ama bu sadece Roma

299 Engel s. 413; "Dipl. Rag.", s. 748.

300 "Sırp Yıllıkları", Bogdan, *Aynı eser*, s. 523.

301 "Festum duplex Transfigurationis domini nostri Ihesu Christi cum gratiis et indulgenciis solemnitatis Corporis Christi"; *Cod. Lat. Monacensis*, 18967, fol. 214.

tarafından yayılan bir dedikodu idi³⁰². Bütün Hristiyan dünyasını kutsal savaşa çağırmak üzere yeni çağrılar gönderildi; her Hristiyan yerleşim merkezinde günde bir kez çanlar çalındırılacak ve Türklerin Avrupa'dan kovulması için inançlı insanların duaları ile birlikte gökyüzüne yayılacaktı³⁰³.

Ama sadece Papa görevini yerine getiriyordu ve baharda kadırgalarının yelken açmasını sağlamak için hazırlıklar yapıyordu. İmparator ise sonbahar için yapılması planlanan ve gerçekte muhaliflerinin kendisine karşı yapmaya çalıştıkları meclis toplantısının ortadan kalktığı için memnundu. Macaristan'da ise daha önce belirttiğimiz gibi, Hunyadi'nin en büyük oğlu Ladislas, en büyük düşmanı Cilly Kontu Ulrich'i Kasım ayında Belgrad'da öldürtmüştü. Macar Kralı, katili ölümle cezalandırdı ve 1457 yılının Mart ayında Budin'de idam ettirdi. Zayıf karakterli Kral Ladislas, Hunyadi'nin büyük mirasını devralabilecek yetenekte bir adam değildi³⁰⁴.

Şartlar müsait olmasına rağmen, II. Mehmed 1457 yılı için yeni bir sefer planlamamıştı. Bu hareketsizliğin sebebi, Belgrad kuşatmasında yaşanan büyük kayıplar değil, aksine Temmuz ayında aldığı yara ve özellikle oğulları Bâyezid ve Mustafa'nın sünnet düğünleri için yapılan hazırlıklardı³⁰⁵.

Avrupa Kıtası'nda sadece 1455³⁰⁶ yılında, kendini "Aragon Kralı'nın Genel Komutanı"³⁰⁷ olarak adlandıran ve Venedik'e ait Draç ile Kimara üzerinden sürekli olarak asker,

---

302 Nürnberg yazışmaları; Kreyburg'lu Benedikt'in mektubu, *Cod. Lat. Monacensis*, 27063, fol. 131 ve devamı.

303 Nürnberg Arşivi, Briefbücher (Mektuplar 26, fol. 150; *Cod. Lat. Monacensis*, 5141, fol. 133-134.

304 Fessler, II, s. 564 ve devamı.

305 Sadeddin, II, s. 179 ve devamı; Karşılaştırma için bk. Sathas, Mon. I, s. 236 No. 157.

306 İskender Bey, Şubat ayında Venedik'ten destek istemişti; Ljubic, X, s. 27. Karşılaştırma için bk. s. 28-30.

307 *Cod. mon. it.* 551 altındaki Ragusa kroniği, 1454 yılında Auplay'dan "Zuan Scanderbeg" in geldiğinden bahsetmektedir: Ancak onu çağıran Stefan'ın yanına gitmek istememiş, bu sebeple Ragusa onu Redoni'ye götürmüştür.

silah ve erzak temin edilen İskender Bey'e³⁰⁸ karşı başlatılan savaş devam ediyordu. Yönetimi, önce İsa Bey'in oğlu, yani Evrenos Bey'in torunu aldı³⁰⁹ ve Berat'a saldıran Arnavutları yendi (Temmuz). Kendini "Türk Sultanı'nın Genel Komutanı" olarak tanıtan Sebalia³¹⁰ komutasındaki başka bir Türk birliği, İskender Bey'in elinden birkaç kaleyi almasına rağmen, aynı başarıyı kaydedemedi (1456-1457)³¹¹. İskender Bey'in daha zayıf olan komşuları ve akrabaları, kurnazca İskender Bey'e karşı ayaklandırıldı³¹². Venedik, İskender Bey'in karşısına "İşkodra'dan Draç'a kadar tüm Arnavutluk'un komutanı" olarak tanıtılan yaşlı Arianites'i çıkardı (1456). Arnavutluk'un özgür ruhunun en iyi temsilcisi olan İskender Bey, yine de amcası Musa'nın toprakları olan Debre (Dibra)'yi ve Zenevisilerle, son Arnavut hanedanı Balşaların topraklarını almayı başardı. Sahil kenarındaki Rotezo'da, eski Mat'ta ve Tomornitsa'da sadık adamları hüküm sürüyordu ve büyük Tomor Sıradağları'nın hem bu tarafında, hem diğer tarafında bulunan Arnavut reisleri onun hükümdarlığını tanımıştı³¹³. Belgrad seferinin yapıldığı yıl, Alacahisar'ın eski komutanı Firuzoğlu ve Arnavutluk sancakbeyliğine getirilen Mihaloğlu Ali komutasındaki bir Osmanlı birliğinin, Akçahisar ve Svetigrad civarındaki dağlarda ve sahilde, Biograd yakınlarında, ülke insanları tarafından sevilen ve sadakatle desteklenen bu cesur kahramanla savaştığı söylendi³¹⁴.

308 "Strennus gencium armorum capitaneus Maiestas nostre"; Kral Alfonso tarafından 1457 yılının Ocak ayında tanınan imtiyaz için bk. "Esecutoriale" 1442-1460, fol. 285.

309 Sadeddin, II, s. 183; Chalkokondylas, s. 431 ve devamı.

310 Ljubic, X, s. 124.

311 Hopf, II, s. 134; ayrıca Ljubic, X s. 44; Ocak 1454.

312 Aynı yer.

313 Hopf, *Aynı eser*. Dagno'nun akıbeti hakkında: Ljubic, X, s. 90 ve devamı.

314 Chalkokondylas, s. 416.

Antik örneklere göre bir destan yazmak isteyen Güney İtalyan Barletti tarafından daha sonra toplanan efsanelerde Türk hükümdarlığı altındaki Arnavutluk'ta çarpışan beylerden bahsedilir, ama gösterilen çabaların sonucu yoktur. Sonuçta, sadece İskender Bey'in henüz İtalya'ya kaçmasını gerektirecek bir şey olmamıştı. 1457 yılının Nisan ayında Napoli Kralı Alfonso, Akçahisar Piskoposu ve barış içinde yaşayan ülke insanları nezdinde Sırp ve Rum hükümdarlar tarafından kendilerine tanınan eski mülkiyet ve ticaret imtiyazlarını onayladı³¹⁵.

Türkler, nihayet vadilerden çoğunu işgal etmeyi başardılar. İskender Bey daha 1457 yılında İsa Bey ve Hamza Bey tarafından Leş'e kadar geri püskürtüldü, ancak papanın gönderdiği paralar ve birlikler ve Aragonlu Napoli Kralı'nın desteği ile Osmanlılara Tomornitsa'da büyük bir mağlubiyet yaşattı: Devşirme Hamza Bey (Zenevisi), savaş esiri olarak Napoli'ye götürüldü; İskender Bey ise ödül olarak bu bölgelerde "Genel Komutan" mertebesine yükseltildi. Zenevisi, zaman zaman Venedik'e ait Dagno ve Satti şehirlerini de işgal eden³¹⁶, Arta'nın eski despotu Carlo Musachi Thopia ve III. Leonardo Tocco, Sinan Bey, Yunus Paşa ve Karaca Bey'le yaptığı savaşlarda yanında yer aldılar (1458-1459). Arnavut boyları ilk kez İskender Bey'in zafer işareti altında birlik içinde hareket ettiler³¹⁷.

Diğer taraftan, Belgrad üzerine yapılacak yeni ve daha güçlü bir saldırı beklenmemesine rağmen, Hasanoğlu İsa'nın

315 Jirecek, Slav Filolojisi Arşivi XXI, s. 78 ve devamı. Ayrıca Barletius, passim. Karşılaştırma için bk. Pisko, Skanderbeg. İskender Bey'in Venedik ve 1456 yılında Chimara'nın işgal ettiren Aragon Kralı ile ilişkileri hakkında bilgi için bk. Hopf, II, s. 133-134; Ragusa ile ilişkileri için bk. Gazulo ve Ninazo'nun elçilikleri - 1459 - "Dipl. Rag.", s. 745 ve devamı.

316 İskender Bey ve venedik arasında bu konuda 1458 yılında yapılan bir antlaşma: "Commemoriali", V, s. 139-140, No. 62.

317 Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 50 ve devamı.

komutasında Tuna boylarında birkaç birlik belirdi, ancak çok fazla başarı elde edemedi³¹⁸.

Bosna uçbeyi İsa Bey'in Bosna Kralı Stefan ile anlaşarak Ragusa'yı kuşatmak için hazırlıklar yaptığı dedikodusunun doğru olmadığı anlaşıldı³¹⁹. Bu yıl içerisinde Osmanlı topraklarına yeni bölgeler katılmadı.

Aynı dönemde Osmanlılar denizlerde büyük zarar gördüler ve Hristiyanların savunmasını hareketsiz izlemek zorunda kaldılar. Papanın kadirgaları sonbaharda hazırlanmış ve açık denizlerde görülmüştü. Bazı prenslerin kendi bölgelerinin yüzde onluk katkı paylarını kendi zimmetlerine geçirmekten çekinmemelerine rağmen, sadece Dalmaçya'da Haçlı Seferi amacıyla toplanan 4 bin altın değerindeki onda bir vergileriyle papa, Patrik Lui (Ludwig)'yi amirali olarak gerçek bir savaş misyonu ile görevlendirmeyi başardı. Patrik Lui, 11 kadirga ve toplam 32 gemi ile Rodos'a geçti. Hristiyan filosu buradan Limni'ye doğru yelken açtı. Emrinde en fazla 100 asker bulunan Osmanlı subaşısı Murad, Hristiyanlardan kaçmak zorunda kaldı. Luis adında bir İspanyol, Limni'de komutan olarak bırakıldı. Haçlılar, birkaç gün sonra Taşoz Adası önlerinde belirdiler ve adayı zorla aldılar. Kritovulos, Patrik Lui tarafından görevlendirilen bir memura Gökçeada'yı teslim etti. Batı'nın intikamını almak için yola çıkan gemiler, Kutsal papanın bayrağı altında ayrıca Semadirek, Sakız Adası ve Midilli önlerine geldiler. Ancak Lui tekrar Rodos'a döndükten sonra Kapudan Paşa İsmail Bey, iki yıllık vergisini ödemiş olmasına rağmen, Midilli hükümdarına saldırdı ve başarısız bir şekilde Midilli Kalesi'ni kuşatmaya aldı. Yenilmez

318 Özellikle "*Dipl. Rag.*", s. 595 ve devamı. Makuscev, *Monumenta hist. Slav. merid.*, Varşova 1874, s. 216; Budin'deki Venedik elçisi Pietro de Tommasi'nin Milano Arşivindeki raporları; Missive 38; Sadeddin, II, s. 183.

319 "*Dipl. Rag.*", s. 577, 602.

kabul edilen Osmanlı silahlarının uğradıkları itibar kaybı için bu çok zayıf bir teselli idi³²⁰.

Yine de kayıp kabul edilen bu yıl, Osmanlıların genişlemesi için oldukça önemli iki haberle tamamlandı. 20 Kasım'da, Fransız Kralı'nın kızı ile evlilik hazırlıkları yapan genç Macar Kralı öldü; ve yine Kasım ayında Sırp Despotu Georg Brankoviç'in büyük oğlu Gregor'un - O, Osmanlı Padişahı II. Murad tarafından gözlerine mil çekilen bahtsızlardan biri idi - kız kardeşi ve Osmanlıların dul gelini Mara'nın elçileri, 1456 yılında ölen despotun mirası konusunda pazarlıklar yapmak üzere Divân-ı Hümâyûn'a geldiler³²¹. Bunun dışında İspanyol asıllı enerjik papa, bir sonraki yılın Ağustos ayında hayata veda etti.

Bu önemli hadiseler sayesinde Kuzey yolu Türkler için tekrar açıldı. Ancak Sultan Mehmed, Balkanlardaki Mora ve Arnavutluk meselelerinin öncelikli olduğuna karar verdi ve bu amaçla 1458 yılının bahar aylarında harekete geçti.

---

320 Kritovulos ve Dukas, s. 337-337; Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 429. Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 153; "Yıllıklara" göre Magnos ve "Guerre dei Turchi" (Türklerin Savaşı el yazısı belge).

321 "Dipl. Rag.", s. 600; Ragusa Arşivi, Lett. Lev. 1448-1488, fol. 179 - 180, 189-190, 190-194.

Beşinci Bölüm

Avrupa'nın ve Anadolu'nun Sultan Mehmed'in Hükümdarlığı Sırasında Kesin Sınırlarının Çizilmesi

Önce Mora meselesi kesin bir çözüme kavuşturuldu. Mora Yarımadası'ndaki huzursuzluklar hâlâ devam ediyordu ve Rum bağımsızlığının bu son sığınağına kesin ve utanç verici bir son hazırlayacaktı³²². Aksak Peter Bua'nın (Arnavutlarda: Saketay) yıllar boyunca şehirlere ve köylere yerleşen Arnavutları, artık sadece kalmalarına izin verilmesi ile yetinmek istemiyorlardı. Despotluğun ilk kurucusunun ve savunucusunun bir halefi olan ve Mora'ya geri dönen Manuel Kantakuzenos'u ülkenin hükümdarı ilan etmişlerdi. Rumlardan kurtulmak için 1453 yılının sonbaharında ülkeyi Venedik Cumhuriyeti'ne teklif etmişlerdi³²³ ve Venedik, gerekli görüşmeleri yapmak üzere bir elçi göndermişti. Aynı zamanda Cenevizlilerin ve Katalanların da Mora meselesine karışmakta olduğundan bahsediliyordu³²⁴. Mora Yarımadası'nda Frenklerin en son temsilcisi olan II. Centurione, Rum akrabaları Paleologlar ile ihtilafa düşmüş ve nihayet (1454) Klomutsi Kalesi'nde esir alınmış, ama kısa bir süre sonra serbest bırakılmıştı³²⁵. Doğu'nun geleneklerine

322 Theodoro Spandugino Cantacusino, *Commentari della origine de' principi turchi*, Florasna baskısı, 1551, Sansovinos toplu eserleri, "Hist. universale dell' origine, etc. de' Turchi".

323 Sathas, *Mon. I*, s. 215 ve devamı. Venedik özellikle Balyabadra, Klarentza, Leon-dari, Vostitsa ve Gürdüs'ü istemişti.

324 Aynı yer, s. 220.

325 Sathas, *Aynı eser*, s. 219; Karşılaştırma için bk. Hopf, *II*, s. 118. Modon'daki Venediklilerin arasında, I. Centurione'nin gayri meşru oğlu Giovanni Aasane de bulunuyordu; Sathas, *Aynı eser*, s. 229 ve devamı.

göre, toprakları bir hükümdarın otoritesi altında neredeyse tamamen bağımsız yöneten sayısız kalelerin sahipleri; aralarında en güçlüleri olarak Gürdüs (Korint)'te hüküm süren Mihail Asanes, ayrıca Bokalis Leontarios, Lukanes, Melissenos, vs.³²⁶, hükümdarlarının despotluğun iç işlerine karışmasını istemiyorlardı. Muhlion Piskoposu³²⁷ gibi, din adamları Ortodoks ruhbanına oldukça saygılı davranan Türk hükümlerliğini, sürekli anarşi hâlinde olan “ulusal” duruma tercih ediyordu. Enerji, yaratıcılık ve kıvraklık konusunda kardeşinden üstün olan ve birçok yerde sempati toplayan Despot Dimitrios, kardeşi Thomas ile sürekli düşmanlık içinde idi³²⁸. Topkapı önlerinde hayata gözlerini yuman kardeşleri Bizans İmparatoru Konstantin'in ölümünden hiçbir ders almamışlardı. Özellikle Dimitrios, Osmanlı Sultanı'nı doğal hâmisi ve ülkenin gelecekteki tek hükümdarı olarak görüyordu. Hristiyanlara göre kâfir olan bu büyük hükümdara karşı kin duymuyordu, hatta Sultan Mehmed'i Roma İmparatorluğu'nun aynı Tanrı'nın lütfu ile yöneten imparatoru olarak kabul etmeye ve doğumu ile geçmişine uygun bir makam elde etmek söz konusu ise kendi kızını sultana cariyeye veya yasal eş olarak - aradaki fark önemli değildi, zira Dimitrios sadece kendi menfaatlerini düşünüyordu - vererek, feda etmeye hazırdı. Eşkiya güruhları, sonunda huzursuz olan Arhontlarla birleştiler, Dimitrios'u başkentinde kuşattılar ve kardeşi Thomas, Batı'nın temsilcisi olarak Venedik'e başvururken, yine Turahan Bey'i yardıma çağırmaya mecbur kaldılar³²⁹.

1454 yılının kış aylarında, yaşlı Turahan Bey'in oğlu Ömer, Türklerin Bizans tahtında hak iddia ettiği dönemlerden

326 Bilgi için bk. Hasan Bey tarafından 1545 yılında verilen imtiyaz belgesindeki isimler; Miklosich ve Müller III, s. 290.

327 Chalkokondylas, s. 447 ve devamı.

328 Daha 1454 yılında; Sathas, *Aynı eser*, I, s. 218 ve devamı.

329 Hopf, II, s. 118-119.

kalma eski dostu ve müttefiki Dimitrios tarafından yardıma çağrıldığında, Peloponezya ya da Mora Yarımadası'ndaki durum böyle idi. Ömer'in gelmesini sağlamak için Osmanlıların son seferi sırasında Tesalya uçbeyinin esir alınan oğlu serbest bırakıldı. Sipahiler, yolda ganimet ve köle toplayarak, İthome'ye kadar ilerlediler. Arnavutlar, Paleologların bu müttefikleri sayesinde oyunu tamamen kaybetti. Yeni despotları Kantakuzenos ise ortadan kayboldu³³⁰. Osmanlı Sultanı adır.a çıkartılan bir imtiyazla, Hasan Bey ülkenin tüm ileri gelenlerine, hatta Peter Bua'ya mülklerinin ve haklarının tamamen koruma altında olacağına dair güvence verdi (26 Aralık 1454)³³¹. 1455 yılının Eylül ayında Akhaya Prensi de bir daha dönmemek üzere kaçak olarak İtalya'ya gitti³³².

Ancak, bu şekilde büyük bir tehlike atlatan Paleologlar, papanın Türklerin baskısından kısa bir süre sonra kurtulacaklarını vaat eden yazılarına kanarak, vergiyi zamanında ödemeyerek, savaş ilan etmiş kabul edildiler³³³. 1458 yılındaki vergi borçları üç yıl için 18 bin altına kadar çıkmıştı. Son Acciajuoliler tarafından yönetilen Atina, o dönemde hem maddi, hem manevi en kötü günlerini yaşıyordu. Mirasçısı ve halefi olarak ardında genç oğlu Francesco'yu bırakarak, 1451 yılı civarında ölen Dük Nerio'nun ölümünden sonra Giorgio hanedanından bir Frenk kızı olan dul eşi, sefa içinde bir hayat yaşamaya başladı. Anabolu'da Venedikli bir subay olan Bartolommeo Contarini'de, yasal dükün vasisi olarak Atina sakinlerine zorla kabul ettirilen yakışıklı ve

330 Phrantzes, s. 383: Aslında bu bölgelerdeki olayları en iyi bilendir; oğlu Johann o tarihlerde öldürüldü; Phrantzes, elçi olarak Sırbistan'a gitti; Aynı yer. Karşılaştırma için bk. Atinalı Chalkokondylas, s. 407-412.

331 Miklosich ve Müller, *Aynı eser*.

332 "*Dipl. Rag.*", s. 583.

333 Dimitrios Asanes ve diğerleri Venediklileri Muğla'ya, Aegina karşısındaki kalelere, hatta Atina'ya çağırdılar (Kasım 1456; Sathas, I, s. 230-231. Papa ile ilişkiler için Hopf, II, s. 125.

genç, yeni bir eş bulmuştu. Nerio'nun gayri meşru kuzeni Franko, o dönemde Osmanlı Sultanı'nın sarayında idi ve haklarını korumak için sultandan onay ve destek istedi³³⁴. Mihaloğlu Mehmed, Tuna boylarında dolaşırken³³⁵, Sultan Mehmed Mora'ya bizzat bir akın düzenlemeye karar verdi. Mayıs ayında, Edirne'deki karargâh hâlâ dursa da³³⁶, çadırlar toplanıp, savaş tuğları dikildiği anda ordu acele ile güneybatıya doğru hareket etmeye başladı ve kısa bir süre sonra Turahanoğlu Ömer'in sancakbeyliğini yürüttüğü Tesalya'ya geldi. Thomas, verginin 3.500 Bizans altını tutarındaki kısmını İsthmus Derbendi yakınlarında bulunan sultana gönderdi, ama boşuna. Sultan Mehmed, Mayıs ayında oraya vardığında Gürdüs'ün savunma durumuna geçmiş olduğunu gördü. Şehir teslim olmayınca, Karaca Bey'in ölümünden sonra Rumeli Beylerbeyi görevine de getirilen Veziriazam Mahmud Paşa, kuşatmaya devam etmek üzere orada bırakıldı. Birliklerin büyük bir kısmı ise Sultan Mehmed'in bizzat komutası altında, bir zamanlar muhteşem güzellikte olup, I. Murad tarafından tahrip edilen Germe Hisarı'nın harabelerini aşarak, küçük çeteler hâlinde yarımadanın vadilerine dağıldılar. Ömer Bey'in sipahileri Tarsos, Akova, Rupela, Pazenika, Kalavrita ve Leondari önlerinde belirdi ve bu küçük kalelerin hepsini teslim olmaya zorladılar. II. Mehmed ise Dimitrios Asanes'e ait Muhlion'a, Balyabadra'ya ve Vostitsa'ya saldırdı. Bazı yerlerde Rumların güçlü düşmanlarına karşı birkaç gün direnecek kadar haysiyet gösterdiler. Sultan Mehmed ise hemen her yerde yumuşak ve esirgeyici biçimde davranıyordu.

Thomas, Türkler tarafından Benefşe (Monemvasia)'de kuşatma altına alınmıştı. Mezistre (Mistra)'de saklanan

334 Chalkokondylas, s. 451 ve devamı; Hopf, II, s. 119, 127-128.

335 Chalkokondylas, s. 441 ve devamı.

336 "Dipl. Rag", s. 608.

Dimitrios ise İsthmus Derbendi'ne hükmeden Gürdüs'e kurtarmak için Mattheos Asanes'i gönderdi. Ancak, Türklerin asıl ordusu dönüş yollarında buraya geldiğinde şehrin yeni Rum komutanı, 6 Ağustos tarihine kadar dört ay süren bir dirençten sonra şehri nihayet teslim etmek zorunda kaldı ve Osmanlılardan 400 yeniçeri orada askerî birlik olarak bırakıldı. Despotlar, aynı anda Mora'nın üçte birinde Osmanlıların doğrudan hükümdarlığını tanıdılar; ellerinde kalan diğer bölgeler için, Türk vasalları olarak her yıl 3 bin altın ödemeyi taahhüt ettiler. Ömer Bey, bu yeni eyaletin sancakbeyi görevine getirildi.

Sultan Mehmed, buradan Atina'ya geçti ve oradaki şartları yeniden düzenlemek için dört gün orada kaldı. Nerio'nun dul eşi Megara'ya kapatılıp, burada daha sonra öldürülürken, Franko'ya 1456 yılından önce Atina Düklüğü'nün tamamı verilmişti. Bunun karşılığında II. Mehmed oraya varmadan önce Atina, Türkler tarafından işgal edildi ve Franko'nun sahası, Theben ve Bootiya ile sınırlandırıldı. Eğriboz'daki Venedikliler de sultana değerli hediyeler gönderiyorlardı. Sultan Mehmed, buradaki şartları düzenledikten sonra yoluna devam ederek, Üsküb'e doğru hareket etti ve Ekim ayının ortalarında ordusu ile birlikte buraya vardı. Macaristan, sonbaharda topraklarına bir saldırı yapılmasını beklerken³³⁷, Osmanlı Sultanı yolunu Edirne yönüne çevirdi³³⁸.

Aynı zamanda Kapudan Paşa'ya Hristiyanları barındırmış olan adalar üzerine bir sefere çıkması emri verildi. İsmail Paşa, sonbaharda 150 gemi ile yelken açtı ve üç gün sonra Dorino'nun oğullarının birbirleri ile savaş hâlinde

337 "Dipl. Rag", s. 611.

338 Karşılaştırma için bk. Kritovulos, ve Phrantzes, s. 388 ve devamı; Chalkokondylas, s. 447 ve devamı; Dukas, s. 340 ve devamı; Chron. breve, o yıla ait. "Sırp Yeniçeri"nin kayıtları eğitimsiz ve saf bir tanığın anlatımıdır. Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 128.

oldukları Midilli Adası'nın önüne geldi. Papanın Sergio adında biri tarafından yönetilen kadırgaları Sakız Adası'na kaçtı. Bu sayede Türkler, Molibos Kalesi'ni kuşattılar, ama kaleyi fethedemediler. Adanın efendileri ise vergiyi zamanında ödemeyi taahhüt ettiler. Osmanlı Donanması'nın adalarının önünde belirmesi ile dehşete düşen Sakız Adası'nın Maonezleri ve Takımadaların Dükü de aynı vaatlerde bulundu. Kritovulos'un çabaları sayesinde, Despot Dimitrios'un elçisi Asanes aracılığıyla 3 bin altın tutarında bir vergi teklif ettiği Gökçeada tekrar geri kazanıldı ve Limni Adası'nda yeni efendisinin sadık bir hizmetkârı olan Rum Kritovulos, aynı başarıyı gösterdi: Kotzinon ve Palaiokast-ron kaleleri teslim oldu³³⁹.

Bütün bu hadiselerden sonra Mora'da yeniden huzursuzluklar başladı. 1460 yılının başlarında Balyabadra'daki Osmanlılar, şehrin surları altındaki düzlükte Despot Dimitrios'a ait birliklerin Thomas'a ait birliklere karşı savaştığını gördüler. Papa tarafından kışkırtılan³⁴⁰ Thomas, 1458 yılında Türklerin eline geçen Kalavrita'yı ve kardeşinin başka kalelerini zapt etmişti. Kardeşler arasında Isparta Metropolitisi aracılığıyla Kastritsa'da sağlanan barış, uzun sürmedi³⁴¹. Thomas, kardeşini kızı ve Kral Alfonso'nun bir kuzeni ile evlendirerek, ülkeyi Aragonların eline bırakmaya çalışmakla suçluyordu³⁴². Zenevisi hanedanı³⁴³ mensubu bir Arnavut olan Şahincibaşı Hamza Bey ve Mora Yarımadası'nın yeni

339 Kritovulos, ; Chalkokondylas, s. 470. Gökçeada ve Limni Adalarının Venediklilerin eline geçmesini sağlamak için kurulan komplo hakkında bilgi için bk. Sathas, I, s. 231-232; Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 152-153.

340 Karşılaştırma için bk. II. Pius'un 1 Haziran 1459 tarihli mektubu: "Peleponnesus ferme tota, que Morea dicitur, ab Imperatore Turchorum rebellans, ad christianam, devotionem redierit"; Nürnberg Arşivi L B, 69, 36. Ayrıca Rinaldi, 1459 Yılı.

341 Phrantzes, s. 391-392.

342 Sathas, I, s. 232-233.

343 Hopf, II, s. 129.

Sancakbeyi Ahmed Paşa ile eski Sancakbeyi Ömer Paşa ve Yunus adında bir başka kişi, Dimitrios'un üzerine yürümek üzere emir aldılar, ama Türklerin müdahalesi de yarımada barışı sağlamaya yetmedi³⁴⁴.

Bu yüzden yeni bir seferin yapılması gerekmişti, ama Sultan Mehmed önce kendisine oldukça rahatsızlık vermeye başlayan İskender Bey meselesini halletmek istiyordu.

Bu yüzden 1459 yılının bahar aylarında yeniçeriler ve sipahiler Arnavutluk üzerine yürüdü. Vezirizam Mahmud'a bu zor vadilerde yolları açma görevi verildi ve o, Arnavutların yoğun direnişlerine rağmen bunu başardı. Bunun üzerine Osmanlı Sultanı, Akçahisar'a doğru yola çıkabildi. Hristiyan Arnavutluk'un hükümdarı, Osmanlıların üstün gücüne direnemedi ve resmen mutlak hükümdar olarak kabul ettiği Osmanlı Sultanı'na nakden ödenecek vergi yerine bundan böyle her yıl koyun ve devşirme vermeyi vaat etti³⁴⁵. 1461 yılında artık tutunması mümkün olmayan İskender Bey, gemiye binip, İtalya'ya gidecekti³⁴⁶.

1460 yılının bahar aylarında savaşın hedefi Mora'ya yöneldi. 27 gün süren bir yürüyüşten sonra Sultan Mehmed, 1460 yılının Mayıs ayında, yeniden Rumların tekrar geri kazanmayı umut ettikleri Gürdüs'e vardı. Görünüşe göre iki Paleologla birden savaşıyordu: Dimitrios tarafından kendisine elçi olarak gönderilen Asanes'i zindana attırdı. Dimitrios ise Mahmud Paşa tarafından Mezistre'de kuşatıldı ve Asanes, serbest bırakıldıktan kısa bir süre sonra Dimitrios da teslim oldu. Dimitrios, ayağa kalkıp kendisini kapıda karşılayan sultanın çadırına, Hristiyanlara göre kâfir

344 Chalkokondylas, s. 459-460. Karşılaştırma için bk. Gerland, Patras, s. 69-70.

345 Kritovulos.

346 1460 yılının sonunda Ragusa tarafından kendisine mektuplar gönderilir: "*Dipl. Rag.*", s. 748. Ayrıca Ljubic, X, s. 146-147. Ragusa'ya geldiği takdirde karşılanması için yapılacak hazırlıklar, Ağustos 1461; Aynı yer, s. 751.

olan sultan ile eşit bir prens gibi girdi. Sultan Mehmed, bozguna uğramış Dimitrios'a sağ elini uzattı. Kendisine ayrıca birçok hediye, kumaş, at, vs. hediye edildi. Osmanlı hükümdarının bahtsız yılgın Dimitrios'un genç kızını haremine almak istemesi kimseyi şaşırtmadı. Dimitrios'a bunun üzerine sadece Gökçeada, Limni, Taşoz ve Semadirek Adaları verilmekle kalmadı, Enez ve kendi bölgeleri ile birlikte, en az 300 bin akçe değerinde bir gelir de bırakıldı³⁴⁷. Eski despot Dimitrios, sultanın eşi olan kızının da ölümüne şahit olduktan sonra, 1470 yılında Edirne'de Keşiş David olarak hayata veda etti³⁴⁸. "Bu bahtsız hadiselerin tetikleyicisi" Dimitrios Asanes ise 1460 yılında Dimetoka'ya taşındı ve 1467 yılında burada öldü³⁴⁹.

Thomas'a ait topraklarda ise sultan çok farklı davrandı. Mezistre, 400 yeniçeri kaleye yerleştirildikten sonra esirgenirken, direnmeye cüret eden Kastritsa, 300 esirin öldürülmesi - hatta bazıları kazıklara çakıldılar -, kadın ve çocukların köle yapılması ve evlerin ateşe verilmesi ile cezalandırıldı. Gardiki, teslim olmayı sadece bir gün geciktirdi, ama bundan daha yumuşak bir muamele görmedi³⁵⁰. Bahtsız Thomas bunun üzerine Kalamata ve Marrathios'tan Mantinea'ya, daha sonra Temmuz ayının sonunda ise Portolongo üzerinden Korfu'ya kaçtı. Ragusa'nın³⁵¹ Gravosa Şehri'nde kısa bir süre konakladıktan sonra sultanın, kendisi veya oğlu teslim olmadıkları sürece affetmeyi reddetmesi üzerine 16 Kasım'da buradan İtalya'ya yöneldi. Thomas'ın eşi, Venedik'te yabancı topraklarda öldü³⁵². Thomas ise 1465 yılına kadar yaşadı. Papa, en büyük oğlu Andre-

347 Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 470.

348 Phrantzes, s. 449.

349 Aynı yer, s. 428-429.

350 Aynı yer, s. 416 ve devamı.

351 "Dipl. Rag.", s. 748.

352 Karşılaştırma için bk. Sathas, I, s. 233 ve devamı; "Dipl. Rag.", s. 748.

as'ı halefi kabul etti. Hem kendisi, hem kardeşi Manuel Katoliktiler³⁵³. Thomas'ın üçüncü oğlu Gidos, Rumeli Beylerbeyi oldu ve 1473 yılında Uzun Hasar'la yapılan savaşta hayatını kaybetti³⁵⁴. Sultan Mehmed, sonbaharın ortalarına doğru tekrar Edirne'ye geldi³⁵⁵.

Mora'da artık sadece Venedik'e ait yerler ve papa adına Katalanlı bir korsan tarafından işgal edilen Benefşe ve bir Rum Kalesi Hristiyanların elinde³⁵⁶. Ayamavra'da hüküm süren Despot Tocco, Ergiri Kasrı'nı Türklere bırakmak zorunda kaldı³⁵⁷. Sultan, yolu üzerinde Atina Tiranı Franko'nun³⁵⁸ ve Zağanos Bey'in canlarını aldırttı³⁵⁹ ve ona bırakılan toprakları Hamza Bey'in yönettiği Mora Sancağı'na dahil etti.

Bu arada Papa III. Kalixtus'un ölümünden sonra hümanist ve Haçlı Seferi'nin yorulmaz vaizi, Almanya ve Macaristan'ın papa vekili Aeneas Silvius, Papa II. Pius olarak tahta çıkmıştı. Yaşlı ve hastalıklı olmasına rağmen, en önemli ilgi alanı hâlâ Osmanlılara karşı yapılacak genel bir Haçlı Seferi idi. Görevine, bütün Hristiyanlara yaptığı ateşli bir çağrı ile başladı ve bütün prensleri, özellikle de İtalyan olanları, Mantua veya Udine'de yapılacak büyük bir konseye davet etti³⁶⁰.

Papa Pius belki de II. Urban'ın büyük bir kitle önünde bir konuşma yaptığı ve onları Haçlı Seferi'ne ikna ettiği Clermont Konsili (Piacenza toplantısı) gibi bir toplantının hayalini kuruyordu. Genç Milanolu Dük Gian Galeazzo ve

353 Phrantzes, s. 400 ve devamı.

354 Phrantzes, s. 450.

355 Kritovulos, ; Chalkokondylas, s. 471 ve devamı; Dukas, s. 340 ve Phrantzes, s. 391 ve devamı. Karşılaştırma için bk. "Sırp Yeniçeri"nin notları ve Sadeddin, II, s. 183 ve devamı.

356 Hopf, II, s. 130-131.

357 Aynı yer, s. 136.

358 Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 128

359 Chalkokondylas, s. 483.

360 *Cod. Lat. Monacensis*, 519, fol. 79.

Faenzas, Carpis, Carregios gibi beyler eşliğinde 1459 yılının Mayıs ayında Mantua'ya geldiğinde ise Hristiyan güçlerinden çok azının temsilcilerinin geldiğini gördü. Buna rağmen taleplerine uyuldu ve genel bir Haçlı Seferi kararlaştırıldı. İmparatorluk, 42 bin askerden oluşacak büyük bir birlik sağlayacaktı; Hunyadi'nin Mart ayında kral seçilen küçük oğlu Matyas ile cesur ve hırslı bir krala sahip olan Macaristan, 20 bin süvariye hazır tutacaktı; Burgonya Dükü Philipp, 2 bin atlı ve 4 bin piyade göndermeyi teklif etti. İmparatorun kendisi genel komutanlık görevini üstlenecekti ve papa savaşa bizzat katılmayı vaat etmişti³⁶¹.

Kısa bir süre sonra ret cevapları gelmeye başladı. Hatta 15 Ocak 1460 tarihinde Papa Pius, Haçlı Seferleri'nin başına geçemeyeceğini bildirdi. Sadece Rum Kardinal Bessarion, günahıtan af belgelerini dağıtmak, âşâr vergisini toplamak ve imparatoru teşvik etmek üzere "barış meleği" olarak imparatorluğa gönderildi³⁶².

1460 yılının Eylül ayına kadar Almanya'da bir meclis toplamak imkânsızdı. Bu tarihten itibaren imparator başkenti Viyana'da Montferrat Kontu ve Burgonya Dükü elçilerinin de hazır bulunduğu bir toplantı düzenledi.

Bessarion ve Burgonyalı'nın konuşmaları hâlâ Haçlı Seferi'ne ateşli bir çağrıdan ibaretti. Papa tarafından bağışlanan 150 bin altın (20 bini Macaristan'a gönderilmişti), 200 prenze gönderilen mektuptan, dükün 1.000 piyade ve 2 bin şövalye gönderme veya 18 bin altın bağış yapma teklifinden, San Angelo Kardinali'nin Macaristan'a ve diğer ruhban reislerinin Fransa, İngiltere ve İspanya'ya gönderilmesinden bahsedilir. Muhtemel müttefikler arasında sadece Leh

361 Karşılaştırma için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 215, fol.172; 7080, fol. 400-401; 459, fol. 246 - 253 - Papa Pius'un 1 Haziran 1458 tarihli mektubu. Ayrıca *Cod. Lat. Monacensis*, 4143, fol. 116.

362 Nürnberg Arşivi L B 69, 36.

Kralı, Karaman Beyi ve Arnavutlar değil, “Polonya Kralığı sınırlarının yakınlarında olduğu ve Müslüman olmadıkları³⁶³” söylenen Tatarlar da sayılıyordu. Ama tüm bu “güzel, krallara layık ve muhteşem konuşmaların ve tekliflerin” hiçbirini başarı getirmedi.

Mantua’da alınan kararların “Alman milleti” üzerinde bağlayıcı olamayacağı söylendi ve Trier ile Mainz Başpiskoposları’nın ölümlerini, Macaristan’daki taht değişikliğini, Eflaklara karşı duyulan güvensizliği ve Türkler hakkındaki haberlerin yetersizliğini ileri sürerek bahaneler yaratmaya çalışıldı. Papa II. Pius, 11 Ekim’de İmparator III. Frederik’e yazdığı mektupta Almanya’nın namus borcundan³⁶⁴ bahsetti ve Palatina Dükü Frederik’i komutan vekili olarak önerdi³⁶⁵, ama boşuna. Projenin tamamı, Tribrakius Mutinensis’in³⁶⁶ öğütleri ve “sapkınların kanını akıtmak için” gelen “Doğu’nun gururlu hayvanını” lanetleyen “muhteşem astrolog” Riminili Teodor’un kehanetleri³⁶⁷ ve Fransa’daki Papa vekili Donato Belloria di Serravalle’nin tavsiyeleri kadar boş çıktı³⁶⁸.

Venedik Doju o ilk coşku ile İstanbul’un tekrar geri kazanılması için kısa bir süre sonra yapılacak Haçlı Seferi’ni bildirmek üzere Asya’nın Hristiyan prenslerine birer yazı göndermiş³⁶⁹; Bolonyalı Peder Lodoviko ise onları ikna etmek için bizzat yanlarına gitmişti. 1460 yılına doğru ay-

363 Nürnberg Arşivi, Aynı yer.

364 “Erit sine honore Germania si ad nihilum recidet tanta expectatio”.

365 Aynı yer; Karşılaştırma için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 519.

366 Ferrara Kütüphanesi II, 310: “Carmen de apparatu contra Turcum”.

367 “Quel fiero animale che d’Oriente - Pare vegnir a spargere sangue cristiano - De la meschina chismatica gente”, *Aynı eser*, I, 604.

368 *Cod. vindobon lat.* 2152. Karşılaştırma için bk. “oratio Saracenorum regi Bohemie tum missa, anno M^o CCCCLX”, *Cod. Lat. Monacensis*, 218. Ayrıca Ambrosiana Kütüphanesi F. 33 Sup., fol. 112.

369 “Le cosse che hariti ordinà sul facto dela recuperatione dela cita de Constantino-poli”.

rica Herhere (Gürcistan'da) Dükü³⁷⁰, Gürcistan Kralı Georg, Kral Pangratios ve Bendian ile görüştüğünü ve 40 bin ile 20 bin veya daha az süvari hazır tutabileceklerini bildirdi³⁷¹. Gregor, bunun dışında Trabzon İmparatoru'ndan ve onun müttefiki ve damadı olan İran'ın Türkmen hükümdarı Uzun Hasan'dan yardım umuyordu³⁷².

Anadolu'yu Türkmenler ve kısmen Hristiyan prensler için kazanmayı hedefleyen bu komplonun mutlaka engellenmesi gerekiyordu. Akkoyunluların lideri Uzun Hasan, 1461 yılında Karakoyunluların lideri Cihanşahzâde Hasan Ali'yi yenerek, İran-Ermeni bölgesinde eski Tigranokerta³⁷³ dolaylarına yerleşmişti. Ancak, Osmanlılara karşı bir Timur'un zaferlerini tekrarlayacak güçte değildi. Horasan, Kirman, Sistan ve İran ile Afganistan o dönemde Timur'un diğer taht mirasçılarını kenara itmeyi başaran ve son yıllarda bozkırlardan akın eden vahşi kabilelerin akınını durduracak yetenekte olan haleflerinden, Miranşah'ın torunu Ebu Said Mirza'nın yönetiminde idi. Özbek Hanı Ebulhayr'ın Cuki komutasındaki birlikleri ile Bürge Sultan'ın birliklerine karşı yapılan savaşlarda üstün olan O idi. Doğu'nun güçlü hanlarının bu büyük halefi daha kısa bir süre önce rakibi Mirza Hüseyin'i yenmişti ve bozguna uğrayan Cuki'yi eski Binaket Şehri'ndeki Şahrüh Kalesi'nde

370 "Gorgara, duca de Charchere, in Zorzavia".

371 "Hò facto pace con lo rè Zorzo, fiolo che fù "di Alessandro, e con Pangrati, rè de Chotatissa, di Zorzavia, e con Baendiano de la chà di Lpartia, signori de tuta Mengarilie. Noi tutti christiani che siamo qui a queste parte havemo fato conventione e concordia insieme andar contra l'Infedeli con tute nostre possanze. . Insieme con Guglie et Avogarti, li quali instamente sono soi sugetti".

372 "Io imperador de Trapessunda, insieme con Ugin Cassan turcho, genero delo dicto imperador, e con Bardebecho, Arimenio [che] hano facto parentà insieme". Milano Arşivi, Venezia, sec. XV - XVI, s.d. Benzer mektuplar Aeneas Sylvius'un eserlerinde bulunabilir.

373 Antik bir yerleşim yeri olan bu şehrin tam olarak neresi olduğu konusunda bir görüş birliği yoktur. Diyarbakır, Silvan ve Kızıltepe civarında olduğu iddiaları vardır (ed).

kuşatmaya hazırlanıyordu. Uzun Hasan ise bu şehrin 1462 yılında alınmasından sonra kendi yönetiminde bulunan Azerbaycan'a bir saldırı düzenlenmesinden endişe duyuyordu³⁷⁴. Bu şartlar altında Osmanlılarla zorlu bir savaşa girmek Uzun Hasan için çok büyük bir hata olacaktı. Aksine, Karadeniz sahillerindeki Hristiyan ve Müslüman dostlarını feda etmeye hazırды.

Barbarların stilinde çalım satan rakip olarak karşımıza çıkan Uzun Hasan ve hedeflerine doğru sessiz sakin ilerleyen Sultan Mehmed arasındaki düşmanlıklar daha 1460 civarlarında başlamıştı. Ermenistan ve İran bölgesinin hükümdarı Uzun Hasan, kılıç hakkına istinaden kendini Timur'un tek ve gerçek halefi olarak görüyordu ve Batı'daki komşusundan uzun zamandan beri ödenmeyen haracı talep ediyordu. Timur'un ölümünden sonra geçen 60 yıl için ödenmesini istediği haracı birkaç bin eyer, kilim ve sarık olarak hesaplıyordu. Sultan Mehmed ise cevabında talep ettiklerini bizzat getireceğini bildiriyordu. Bu yüzden düşmanlıkların artık engellenmesi mümkün değildi³⁷⁵.

Ioannes Komnenos'un kardeşi İmparator Ioannes'in kızını vermiş olduğu Uzun Hasan, ayrıca Trabzon'un vergisini de topluyordu³⁷⁶. Bunun dışında Karakoyunlu Hüseyin Bey'i av sırasında esir almış ve şehirini işgal etmişti³⁷⁷. Ermenilere ait Erzincan'ı ise kuşatmaya almıştı³⁷⁸.

Bir sonraki yılın ilkbahar aylarında, Mora'daki meseleler düzene sokulduktan sonra Sultan Mehmed Anadolu'daki savaşı başlattı. Kapudan Paşa Kasım Bey ve ikinci komutanı Yakup Bey, 300 gemiden oluşan bir filonun başında

374 Vambéry, II, s. 1 ve devamı.

375 Dukas, s. 339.

376 Chalkokondylas, s. 490.

377 Sadeddin, II, s. 199-200.

378 Chalkokondylas, s. 461

bulunuyorlardı. Bu yeni seferin hedefi bilinmediğinden - Sultan Mehmed kadıaskere, yani en yüksek hakimine bile bilgi vermemiştir - Boğdan'dan en uzaktaki Kili Limanı'na kadar bütün Hristiyan hükümdarlar korku içinde titriyorlardı. Ne zaman ki Osmanlı Sultanı saray halkı ve Rumeli birlikleri ile birlikte Anadolu Beylerbeyi'nin ve Karamanoğullarının kendisini beklemekte oldukları Anadolu'ya geçti, asıl maksadı o zaman anlaşıldı³⁷⁹.

Sultan Mehmed, birkaç gün Bursa'da kalıp, babasının mezarını ziyaret etti. Birlikleri daha sonra kuzeydoğuya yönelip, Filos Çayı'nı geçti ve Amasra aylar öncesinden Türkler tarafından işgal edildiği için³⁸⁰, ancak Sinop önlerinde durdular.

Denizle çevrili bu güzel şehir, emirlerin tavşan ve ge-yik avına çıktıkları muhteşem ormanlar barındıran bir burunla anakaraya bağlı idi. I. Murad'ın ikinci evliliğinden dolayı İsfendiyoğulları ile akrabalık bağı bulunan Sultan Mehmed'i babası İsmail Bey'in selamlarını iletmek için Hasan Bey karşıladı. İsmail Bey yaklaşık 10 bin oldukları tahmin edilen bir orduya ve muhtemelen Cenevizlilerden aldıkları çeşitli boylarda toplara sahipti. Gemilerinden biri ise Osmanlı Donanması'nda bile benzeri bulunmayan güçteydi. İsfendiyoğullarının toprakları her ne kadar sadece Penderaki'den Paflagonya'ya ve oradan, kızı Sultan Mehmed'in ikinci gözdesi olan ve genelde eniştesinin sarayında bulunan oğlu Turgut Bey'in topraklarına kadar uzansa da, ancak Gürcistan'daki madenlerin kendisiyle yarışabileceği yılda 200 bin altın kazandıran büyük maden ocaklarından dolayı çok zengin bir ülke idi.

379 Kritovulos.

380 Kritovulos ; Sadeddin, II, s. 193-194'te Sultan Mehmed'in Bolu'dan yola çıkarak oradaki prensi esir almak için bu şehre karşı yaptığı şahsi bir seferinden bahseder, ancak bu mümkün değildir. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 460.

Ama İsfendiyaroğlu İsmail Bey savaşçı değildi ve bugüne kadar güvenli ve korunaklı ikametinde rahat bir hayata alışmıştı. Ayrıca, her türlü direnişin Osmanlı Sultanı tarafından sert ve acımasız bir biçimde cezalandırıldığını da biliyordu. Osmanlı'nın veziri ve Kızıl Ahmed'in komutası altındaki öncü birliklere birkaç gün direndikten sonra, Filibe vilayetini ve bütün vergilerden ve harçlardan muafiyet talep etmeye karar verdi. Osmanlılar ise İsmail Bey'e Makedonya Dağlarındaki Üsküb'ü teklif ettiler. Daha güçlü olan sultanın teklifine boyun eğmekten başka çaresi yoktu. Sultan Mehmed, İsfendiyaroğulları Beyi'nin sarayından tüm hazineleri topladı ve 50 bin altın değerindeki madenleri işgal etti. Daha sonra yeni sancakbeyine kendisi ile birlikte gitmek isteyen herkesle birlikte Rumeli'ye geçmek üzere gemilere binmeleri yönünde emir verdi. Yeniçeriler birkaç gün sonra, İsmail Bey'in eşi tarafından yönetilmekte olan Kastamonu'ya girdiler³⁸¹. İsmail Bey'in, entrikaları sayesinde bu fethi hızlandıran bir kaçak ve Bolu'da³⁸² Osmanlı Beyi olan kardeşi Kızıl Ahmed, Sinop'a sancakbeyi olarak tayin edildi ve yeğeni Hasan, bugüne kadar yönetmekte olduğu Bolu'ya subaşı olarak atandı³⁸³. Ancak Kızıl Ahmed, kısa bir süre sonra aynı rütbe ile sancakbeyi olarak Rume- li'ye gönderildi ve buradan önce Karaman Sarayı'na, oradan da Uzun Hasan'ın yanına kaçtı³⁸⁴.

381 Kritovulo ve Chalkokondylas, s. 485 ve devamı. Sadeddin'e göre, İsmail Bey'e Anadolu'daki Yenişehir, İnegöl ve Yarhisar kaleleri verilmiştir, ama bu pek olabirmiş gibi görünmüyor; II, s. 199. Ama Türklerin bu tarihçisi oldukça detaylıdır: İsmail Bey'in Filibe'ye gönderilişini, Kızıl Ahmed'in kaçışından sonraki bir tarihe rastladığını belirtiyor; Karşılaştırma için bk. aşağıdaki belirtilen yerler. Karşılaştırma için bk. Filibe yakınlarındaki Stenimaka Şehri'nin adını veren "Sırp Yeniçeri".

382 Sadeddin, II, s. 195-196.

383 Sadeddin, II, s. 199; Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 485.

384 Sadeddin, II, s. 206.

Bu fetihten sonra Osmanlı Donanması doğu yönünde zenginliklerinden çok, güzelliği ile Fatih'in dikkatini çekmiş olan Trabzon'a doğru yelken açtı. Ordu ise Sultan Mehmed'in genç oğlu Bâyezid'in hüküm sürdüğü Amasya'ya, oradan da Sivas'a geçtikten sonra Doğu Karadeniz Dağları'nın dar geçitlerine girdi ve burada 18 gün kaldı. Osmanlı birlikleri belki de hiçbir zaman, özellikle de yağmur altında, bu kadar tehlikeli bir yol gitmemişti. Tıpkı Arnavutluk'ta sultanın bizzat katıldığı seferde olduğu gibi, bir Türk suikastçı tarafından yüzünden yaralanana kadar Veziriazam Mahmud Paşa bir günlük bir mesafede önden gitti³⁸⁵. Bu hadiseden sonra sultanı korumak için tüm tedbirler alındı. Silahdarlar, ok yağmuru ile efendilerini korumaya hazır bir vaziyette sultanın yanında at koşturdular. En arkadan atlı sipahiler geldi ve bunların arkası da diğer birlikler tarafından korundu. Uzun Hasan'ın yeğeni Hurşid komutasındaki Akkoyunluların bir saldırısı Gedik Ahmed Paşa tarafından geri püskürtüldü³⁸⁶. Sultan Mehmed, Uzun Hasan'ı davranışları için cezalandırmak üzere Azerbaycan'a bizzat saldıracakmış gibi görünüyordu. Hamza Bey'in komutasındaki Rumeli sipahileri Koyulhisar (Koyunluhisar)'a saldırdılar, vezirin Turan ve İran bölgelerini tahrip ettiler³⁸⁷.

Ancak, Sultan Mehmed nasıl ki bu güçlü Türkmen ile çarpışmaya ve onun bir müddet sonra Sultan Ebu Said Bahadırhan'la da karşı karşıya gelmek isteyeceği böylesi uzak bölgelere bir sefer yapmaya hazır olmadığı gibi, Uzun Hasan da Sultan Mehmed ile savaşmayı göze alamıyordu. Bu yüzden Uzun Hasan'ın annesi Sara, lalası ve çeşitli hediyelerle birlikte Osmanlıların karargâhına geldi. Bu ziyaretten çok memnun olan Sultan Mehmed birliklerini kuzeye,

385 Aynı hadise "Sırp Yeniçeri"de anlatılıyor.

386 Sadeddin, II, s. 202.

387 Sadeddin, II, s. 199 ve devamı.

barış antlaşmaları sayesinde neredeyse onun sayılabilecek Trabzon'a doğru çevirdi; ancak yine de şüphe ile yaklaşılan Uzun Hasan'ın iyi niyetinin bir güvencesi olarak Türkmen kadını yanına tuttu.

Trabzon İmparatorları 15. yüzyılda karışık ve pek de şerefli olmayan bir hayat sürmüşlerdi. Kir Aleksios'un eşi, resmen zina ile suçlanmış ve oğlu Ioannes, bunu annesini ve babasını zindana kapattırmak için bir bahane olarak kullanmıştı. Aleksios, tekrar özgür kaldıktan sonra taht sırasını, burada hüküm süren Türk modasına göre İskender diye çağrılan ve Midillili bir Gattilusio ile evli olan ikinci oğlu Aleksander lehine değiştirmek istemişti. Ama Ioannes, destek almayı başardı ve Trabzon yakınlarındaki Mega Kaldeia'ya sahip olan Trabzon'un muhafız alayları onun tarafına geçtiklerinde babasını tahttan indirip, öldürttü ve daha sonra inanılmaz bir iki yüzlülükle babasını öldürenleri mahkum ettirip, gözlerine mil çektirdi ve sakat bıraktı. Trabzon, bu siyasi anarşi ve ahlaksızlıklardan oluşan şartlar altında sadece Ioannes'in eşinin akrabası olan Gürcistan Krallarının ve aynı Komnenos ailesinden gelen ve Kırım'da serbestçe hüküm süren Mankup hükümdarlarının³⁸⁸ desteği ve komşu Türklerin para ve birçok boyun eğmelerle kazanılan teveccühleri ile ayakta durabiliyordu. Ancak Rumların Doğu'daki bu son kalesi Trabzon İmparatoru Ioannes zamanında bir kez Erdebil Şeyhi komutasındaki Sisam ve diğer adaların birlikleri; daha sonra ise yine Amasya Sancakbeyi Hızır Bey³⁸⁹ tarafından işgal edildi ve 2 bin köle alındı. Baba katili Ioannes bunun üzerine Osmanlı Sultanı'na 3 bin altın haraç vermeyi önerdi ve "imparatorluğunu" geri aldı. Ioannes öldüğünde kardeşi David dört yaşındaki yeğenini

388 Karşılaştırma için bk. Panaretos'un kroniği, "Viyana Akademisi İncelemeleri", 1844 yılı; daha ayrıntılı Lampros, 1907.

389 Chalkokondylas, s. 416.

ortadan kaldırdı ve sadık bir vasal olarak hükümdarlığını kabul ettirmek için Sultan Mehmed'in huzuruna geldi. Bu hadise, ilk Mora seferi sırasında meydana geldi³⁹⁰. Ancak David, Uzun Hasan'la irtibata geçip, evlilik bağı ile bir de akrabalık ilişkileri kurduğu anda kendi kaderini kendi tayin etmiş oldu.

Talihsiz imparatorun ciddi bir direniş gösterebileceği düşünülemezdi bile. Aslında 2 bin süvariden³⁹¹ oluştuğu söylenen bir öncü birlik oldukça sarsılmış ve gemi toplarının deniz tarafındaki surları büyük oranda zarara uğratmasına ve Mahmud Paşa'nın Skylolimne'deki ordugâhından gizlice David'in başka bir taht müddeisi olan yeğeni Georg ile ilişki içerisinde, komutası altındaki kuşatma 28, hatta 32 gün sürmüştü. İmparator, Sultan Mehmed'den sadece zengin bir timar ve ikinci kızı vasıtası ile bir aile bağı kurmayı talep ediyordu³⁹². O, Dimitrios Paleologos'un yaptığını yapmaya çalışıyordu, ama Osmanlı Sultanı bu sefer hiçbir şartı kabul etmek niyetinde değildi. Yeniçeriler, surlarda açılan bir gedikten Trabzon'a girdiler. Aralarından seçtikleri 400 kişiyi şehirde bıraktılar. Azaplara ise şehrin alt kısmında evler verildi. Kasım Bey, ödül olarak Trabzon Sancakbeyliğine getirildi ve Hızır Bey'in yeni sipahilerine yer açmak için askerî aristokrasi mülklerinden çıkartıldı. Şehir sakinlerinden bazıları, Osmanlı askerleri arasında paylaştırıldı ve kimisi İstanbul'a yetenekli ustalar ve uyumlu vatandaşlar kazandırmak üzere gemilere bindirildi. 1.500 genç, sultanın sarayına gönderildi ve burada yeniçeri saflarına dahil

390 Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 461 ve devamı. Panaretos'un kroniği bu kadar ileri gitmiyor.

391 "Sırp Yeniçeri".

392 Trabzon prenseslerinin komşu Müslüman beyleri ile evliliklerine sıkça rastlanıyordu.

edildi³⁹³. Trabzon'un kaderi savaşla fethedilen diğerk şehir-lerin akıbeti gibi oldu.

Sultan Mehmed, dağlar arasındaki dar vadilerden, korku salan ve başına buyruk ahalisiyle Canik bölgesinden geçerek, 28 günlük bir yolculuktan sonra Bursa'ya vardı ve sonbahar sona ermeden Avrupa'ya geçti. David, eşi, Sultan Mehmed'e verilmesi vaat edilen kızı, imparator oğlu Georg ve bilim alanında oldukça bilgili danışmanı Georg Amirutzi, kendisinden önce varmışlardı bile. Ioannes'in oğlu Aleksios, Midilli Adası'nda bırakılmıştı. Genç prenses sultanın haremine girdi ve tahtın varisi Georg, Müslüman oldu. Ancak Amirutzi'nin ihaneti sayesinde sultanın eline David'in Uzun Hasan ile evli olan kızının bir mektubu geçtiğinde, Sultan Mehmed Trabzon hanedanına mensup tüm erkekleri öldürttü. Dinini değıştiren Georg bile bu kaderden³⁹⁴. İmparatorun kızı Prensese Anna önce Makedonya Sancakbeyi Zağanos Bey ile evlendirildi. Zağanos Bey'in makamını ve hayatını kaybetmesi üzerine Evrenoszâde Yunus Bey'e eş olarak verildi. Son olarak Sultan Mehmed'in isteğı ile Müslümanlığa geçti ve sultanın haremine dahil edildi³⁹⁵.

---

393 Kritovulos ve Chalkokondylas, s. 497.

394 Chalkokondylas, s. 497-498.

395 Chalkokondylas, s. 527.

Altıncı Bölüm

Sırp Karmaşaları – Bosna'nın İlhakı - Sultan Mehmed'in Tuna Boylarında Romenler ve Macarlarla Savaşları

Sultan Mehmed, uzun bir aradan sonra artık tekrar Macarların ve Romenlerin saldırılarına uğrayan kuzey sınırlarına vakit ayırabiliyordu.

Despot Lazar, bu arada vergiyi 2 bin altın kadar yükseltmeyi teklif ederek, Sultan Mehmed'in tarafında yer almıştı³⁹⁶. Despot Lazar'ın ayrıca Macarlara saldırdığı ve Keve (Kowin) Kalesi'ni ellerinden aldığı söylendi. Bununla beraber, yeni Macar Kralı da 20 Ocak 1458 tarihinde beklenmedik bir zamanda hayata veda eden Despot Lazar'a karşı hiçbir harekette bulunmamıştı.

Thomas Paleologos'un kızı olan dul eşi Helena (Elen), taht mücadelesinde bulunacak çok sayıda varisten dolayı bölünmüş ve zayıflamış Sırbistan topraklarını elinde tutmayı başaramadı. Tahtın varislerinden biri olan Gregor, Atos Dağı'ndaki Kilandar Manastırı'nın keşiş cüppesini giyene kadar Osmanlı Sultanı'nın yanında kaldı; 1460 yılında ise hayata veda etti³⁹⁷. Georg'un en büyük oğlu, kör olmasına rağmen, Türklerin yardımı ile mirası devraldı³⁹⁸. Oğlu Vuk'un ise Semendire'ye yerleştiği söyleniyordu³⁹⁹ - daha sonra Macaristan'a ve buradan da Arnavutluk'a kaçtı⁴⁰⁰. Lazar'ın diğer kardeşi Stefan, Semendire'de yaşıyordu. Ragusa

396 Chalkokondylas, s. 414-416.

397 Engel, *Geschichte von Serwien*, s. 415.

398 "Mon. Hung. Hist", Acta extera IV, s. 12.

399 Aynı yer, s. 18.

400 Engel, *Geschichte von Serwien* (Sırbistan Tarihi), s. 413.

kaynaklarında “Kantakuzen” ailesine mensup olarak gösterilen ve 1461 yılında Ragusa’ya gelen⁴⁰¹ Cilly Kontu’nun dul eşinin de burada adı geçer⁴⁰². Macaristan’ın davaları konusunda bilgi sahibi olan çevrelerde ise Szilagyî’nin yönetmekte olduğu ve kısa bir süre önce tahkim edilmiş olan Belgrad’ı; Semendire ve Sırbistan’ın Brankoviç’ten kalan bölümleri ile birleştirme niyetinden bahsediliyordu⁴⁰³. Nihayet, Belgrad birlikleri aralarında Lazar tarafından zapt edilen Keve ve çok önemli bir yer tutan Güğercinlik⁴⁰⁴ kalelerinin de bulunduğu üç kaleyi zapt ettiler. Helena, sıkı ilişki içinde bulunan babasının tavsiyelerine uyarak, Papa Pius’a başvurdu ve Kutsal Papalığın himayesine girdi (Mart). Macaristan’daki Papa vekili San Angelo Kardinali, papanın Sırbistan üzerindeki hükümdarlığını ilan etmek için geldi⁴⁰⁵, ama içlerinde sadece Osmanlı Sultanı, korumasız kalan bu topraklar üzerindeki haklarını kabul ettirmeyi başardı.

Sultan Mehmed, Mora’daki Paleologlara karşı ilk seferi için hazırlanırken (1458), Veziriazam Mahmud Paşa’yı ve onun tahtta hak iddia eden kardeşi Mihail (Amolulo) Angeloviç’i⁴⁰⁶, Vidin Sancağı’nın desteği ile toprakların tamamını ilhak etmeleri emri ile Sırbistan’a gönderdi; Tuna boylarındaki donanma da yardıma çağrıldı⁴⁰⁷. Türkler, 10 Mayıs tarihinde Resava Kalesi’ni kolayca aldılar. Mahalli voyvodaların yönetiminde bulunan birçok kale de aynı kade maruz kaldı. Semendire önlerine geldiklerinde Türkler şehre girmeyi başardılar, ama güçlü kalenin birlikleri cesurca direndi. Uzun süren bir direnişten sonra daha

401 “Dipl. Rag.”, s. 749, 752.

402 Kontes hakkında bilgi için bk. “Mon. Hung. Hist”, Aynı eser, V, s. 98-99.

403 “Mon. Hung. Hist”, IV, s. 12, 16-17, 20, 28; ayrıca 65-66.

404 Aynı yer, s. 19.

405 Raynaldus ve Theiner, Monumenta Slavorum meridionalium.

406 “Mon. Hung. Hist”, Aynı eser, s. 18.

407 “Mon. Hung. Hist”, Aynı eser, s. 27-28.

önceleri saldırıya uğrayan Güğercinlik de teslim oldu. Aynı şekilde Sivrihisar⁴⁰⁸ ve birçok Ragusalının yaşadığı Rudnik madenleri de Türklerin eline geçti⁴⁰⁹. Belgrad önlerine kadar ilerlediler⁴¹⁰. Bu sefer, ancak Eylül ayının sonunda tam bir başarı ile tamamlandı. Macar Kralı Matyas, Tuna boylarına yaklaştığı sırada, Veziriazam Mahmud Paşa Koso-va'ya geri döndü.

Tuna ve Sava Nehri boylarındaki Macar sınır eyaletleri, Mihail Szilagyi'nin daha kış aylarında aldığı tedbirlere rağmen, sipahilerin akınına uğramış ve Türkler geri dönüş yolunda yanlarında birçok esir götürmüşlerdi. Seçildikten kısa bir süre sonra eski düşmanları ve kendisine şimdi düşmanlıkla bakan eski dostları, hatta hükümdarlığı kendi adına isteyen amcası Mihael Szilagyi ile mücadele etmek zorunda kalan yeni Macar Kralı Matyas, acilen birkaç birlik toplayarak, Tuna boylarına geldi ve Belgrad'ı tahkim edip, Türk tehdidinden korumak için Tuna'yı geçti. 1458 yılının Ekim ayında Osmanlı Sultanı, Veziriazam Mahmud Paşa'nın kendisini beklediği Üsküb'e vardığında, genç Macar Kralı, Güney Macaristan'daki Türkleri geri püskürttükten sonra 1456 yılından beri dünyaca tanınmış "Nandoralba'da" bulunuyordu. Szilagyi, 3 bin Macar ile gayet iyi bildiği bu kaleye girdi ve tıpkı 1456 yılında olduğu gibi, bu sefer de Tuna Nehri'nin ötesinde binlerce Haçlı toplandı⁴¹¹. Kral Matyas ise nefret ettiği, ancak Macaristan için vazgeçilmez amcası Szilagyi'yi tıpkı trajedilerde olduğu gibi Belgrad'da esir aldı, hatta bu hareketi ile övündü⁴¹². Allah'tan, Sultan Mehmed saldırmayı düşünmüyordu ve Kral Matyas'ın da herhangi

408 Aynı yer, s. 15 ve devamı; Szilagyi'nin 14 Mayıs tarihli mektubu; s. 25.

409 Karşılaştırma için bk. "Sırp Yıllıkları" ve Sadeddin, II, s. 186 ve devamında ana hatları ile doğru olan anlatımı; Karşılaştırma için bk. Kritovulos.

410 "Mon. Hung. Hist", Aynı eser, s. 35-36.

411 "Mon. Hung. Hist", Aynı eser, s. 37.

412 Fessler, III, s. 16 .

bir teşebbüsde bulunmaya niyeti yoktu. Bu ikisinin savaşa tutuşacağını düşünenler, hayal kırıklığına uğramışlardı⁴¹³.

Helena'nın konumu ise hâlâ Semendire'de bulunmasına rağmen, bu hadiselerden dolayı giderek tutunulamaz hâle gelmişti. Sırp mirası üzerinde hak talep etmek için 1459 yılında, 1455 yılından beri papanın himayesi altında bulunan ve Jan (Yanoş) Hunyadi tarafından tahta çıkartılıp, defalarca Türklerin kendisine ve topraklarına mutlak olan saldırısını ve Bosna'nın çöküşünü görmektense, büyük Hristiyan ordusunun saflarında ölmeyi tercih ettiğini pek çok defalar söyleyen Bosna Kralı Stefan Thomas, Macaristan'a geldi⁴¹⁴. Kral Stefan, daha 1458 yılında Sırbistan için Helena'nın memurlarına karşı güneybatı kesiminde savaşı başlatmış ve buraya yerleşmiş Türklere karşı da savaşmıştı. Sadece üç beş kaleyi almakla kalmamış, 22 Şubat⁴¹⁵ tarihinden önce ayrıca çok önemli olan Srebrenica'yı geri almıştı. Kaynaklara göre Osmanlı Sultanı bu yeni mülkünü tanımış ve Kral Stefan bunun karşılığında Osmanlı Devleti'ne 9 bin altın tutarında vergi ödemeyi kabul etmişti⁴¹⁶. Stefan'ın kendisi ile aynı adı taşıyan oğlu, 1458 yılının sonlarına doğru ölen Despot Lazar'ın tek kızı Helena ile nişanlanmıştı. Baba oğul, Aralık ayında Segedin'de toplanan ve ana gündemi Türk savaşından oluşan Macaristan meclis toplantısına geldiler. Bu mecliste kralın ve ruhban reislerinin mülklerinde hafif süvarinin ve Sek, Kuman, Saksonya vs. asıllı asilzâdelerin mülklerinde atlı birliklerin oluşturulması ve gerektiğinde halk arasında savaşabilecek herkesin askere alınması yönünde kararlar alındı; Bosnalı prensler de istediklerini elde

413 "Dipl. Rag.", s. 612.

414 Karşılaştırma için ayrıca 1456 yılında Venedik'e verdiği beyan: "Quotidie inde sinenter ruinam regni nostri nobis inferri a Turcorum Imperatore expectamus"; Ljubic, X, s. 88; Karşılaştırma için bk. Klaic, s. 401 ve devamı.

415 Klaic, s. 405'te verilen tarih.

416 "Mon. Hung. Hist", Acta extera IV, s. 6, 11, 29.

ettiler. O sıralarda Macaristan'dan kaçan ve hayatta olan Stefan'ın ve Gregor'un küçük oğlu Vuk'un da içinde bulunduğu Branko-viçlere ait mirasın tamamı, bu diğer Sırp hanedanına verildi⁴¹⁷. Genç Stefan'ın 1 Mayıs 1459 tarihinde Lazar'ın kızı Helena ile evlenmesiyle Bosna'nın Tuna boylarındaki Sırp larla birleşmesi kesinlik kazandı.

Ama Bosna kaynaklı Sırp saltanatı yine de nihai çöküşten kaçamayacaktı. 1459 yılının Haziran ayında Semendire tekrar Türkler tarafından zapt edildi ve bu yeni sancağın başına Mihaloğlu Ali Bey getirildi⁴¹⁸. Voyvodaların ihane-tine uğrayan Helena⁴¹⁹, hazineleri ile birlikte Macaristan'a kaçtı. Kısa bir süre sonra buradan İtalya'ya geçip, orada kaçak olarak bulunan babası ile buluştu. Papanın himayesine girdi ve 1474 yılında burada rahibe olarak öldü⁴²⁰.

Bosna'ya karşı yok etme savaşı, Sırbistan'ın tamamen ilhakının doğal bir sonucu olacaktı. Bosna'da, Osmanlılardan aldığı yardımlarla topraklarını gerek Bosna Kralı'nın, gerekse Ragusa'nın aleyhine genişletmeye çalışan "San Sabbas Dükü, Chum ve Sahillerin Hükümdarı, Sdrina Kontu ve Bosna Devleti'nin Büyük Voyvodası"⁴²¹ Stefan, Bosna Kralı Stefan Thomas'ın eski rakibi olarak kalmıştı⁴²². Venedik tarafından, Osmanlı Sultanı'ndan Zenta ve Kotor'u timar olarak istemek ve almakla suçlanmış olsa da oraya saldırmaya cesaret edemiyordu. Bosna'daki durumu büyük bir ilgi ile takip eden Venedik Cumhuriyeti, 1461 yılında aynı tehdit

417 Katona XIV, s. 166-168. Karşılaştırma için bk. "Mon. vaticana Hungariae" I, Cilt VI, s. 1 ve devamı; "Acta extera", IV, s. 30 ve devamı.

418 Karşılaştırma için bk. Bogdan, *Aynı eser*, s. 524'te verilen "Sırp Yıllıkları"; Kritovulos, ve "Sırp Yeniçeri".

419 Chalkokondylas, s. 460.

420 Engel, *Aynı eser*, s. 415; Karşılaştırma için bk. Phrantzes, s. 446-447.

421 Milano Dükü'ne yazdığı bir mektubu böyle imzalamıştır; Blagaj, 25 Eylül 1458; "Mon. Hung. Hist", VII, s. 287-288. Aynı yerde (s. 288-289) oğlu Vlatko'nun da adı geçer.

422 Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 94, 115.

altında bulunan ve bundan sürekli olarak şikâyetçi olan bu iki prens arasında bir antlaşma sağlamaya çalışmıştı, ama boşuna⁴²³. Kendi aralarında bölünmüş bir vaziyette Bosna eyaletleri felç olmuş gibi, Türklerin elinden acımasızca gelecek son darbeyi bekliyorlardı. Türklerin 1460 yılında 40 bin altın ödemeye mecbur kıldıkları Hersek'e yapılan akın, sanki sonun başlangıcını simgeliyordu⁴²⁴.

Yaşlı Kral Stefan Thomas 10 Temmuz 1461'de yeni Hırvat Banı Paul ile yapılan savaş sırasında öldüğünde⁴²⁵ ve oğlu genç Stefan, sultanın huzuruna çıkmadan tahta çıktığında, Osmanlıların büyük bir sefere kalkışacakları aşikârdı. Yeni Kral Stefan Tomaşeviç de bunun karşısında tedbir almış ve Sırbistan'da bulunan Osmanlıların saldırısına uğrayan Stefan'ı kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Güçlü Yayça Kalesi'ne yerleştiğinde Bosna Kralı'nın etrafını Bosna'nın bütün baronları, knezleri ve voyvodaları sarmıştı. Papa, buna hasetlenen Macar Kralı'nın⁴²⁶ tüm itirazlarına rağmen, Bosna Kralı'na taç giydirdiğinde de hepsi yanında idi. Stefan'ın cesareti ile ünlü büyük oğlu Vlatko da aynı zamanda Yayça'da idi. Stefan; Bosna, Hırvatistan ve Dalmaçya Kralı unvanını alarak, ziyafetler ve boş ünvanlarla hayatının ve devletinin son günlerinin yaklaştığını göz ardı etmeye çalıştı⁴²⁷.

Daha bir süre ayakta kalması sadece tesadüflerden kaynaklanıyordu. Daha 1460 yılında Macso Banı Simon Nagy'nin komutası altında bulunan Belgrad'da savaşlar meydana gelmişti. Macarlar şehrin kuşatılacağından korkuyorlardı⁴²⁸. Sultan Mehmed, Trabzon'a yönelmeden önce, Ali Bey'in bölgesine giren ve kısa bir süre önce yeğeni Macaristan Kralı

423 Ljubic, X, s. 164 ve devamı.

424 Aynı eser, s. 192 ve devamı; Klaic, s. 411-412.

425 "Mon. Hung. Hist", IV, s. 85.

426 "Mon. Hung. Vaticana" I, VI, s. 18-19.

427 Klaic, Aynı eser, s. 414 ve devamı.

428 "Mon. Hung. Hist", Aynı eser, s. 77 ve devamı.

Matyas ile barışmış olan⁴²⁹ Szilagyı'yı başka bir asilzâde ile birlikte Bulgaristan'da, Tuna Nehri'nin kenarında ele geçirdiği haberini aldı. Esirler, İstanbul'a getirildi ve 1461 yılının Ocak ayında burada sultanın emri ile basit birer mütecaviz gibi boyunları vuruldu⁴³⁰. Bu hadise, dar bir kapsamda bile olsa Macaristan ile savaşın başlamasına sebep oldu.

Kral Matyas, o dönemde henüz kendi komutası, ya da en azından kendi adı altında Türklere karşı büyük bir savaş yürütmeye niyetli değildi. Hatta Kulpa ve Szava-San Demeter şehirlerini ateşe verdikten sonra Futtak Şehri'ne kadar ilerleyen Mihaloğlu Ali Bey'in 1460-1461 yılında yaptığı akının intikamını bile almayı düşünmüyordu. Macaristan'a bağlı Tuna boylarındaki Türk komutan Mihaloğlu Ali Bey, o dönemde nihayet Mihail Szilagyı ve Peter Sokoli tarafından geri püskürtülmüştü.

Mihaloğlu Ali Bey, bunun üzerine Tımişvar Banatı'na girdiğinde Voyvoda Pongracz komutasındaki Eflak birlikleri karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştı⁴³¹. Kral Matyas, kendini Türklerin bu barış bozucu teşebbüsünün intikamını almakla mükellef saymıyordu. Osmanlı Sultanı'nı Tuna boylarında rahatsız etme işini, insanları kazıklara oturtmaktan sapıkça bir zevk aldığı için "kazıklı" anlamına gelen "Tepeş" lakabına istinaden Kazıklı Voyvoda diye anılan Eflak'taki vasali Vlad'a bıraktı.

Vlad, Belgrad'ın kuşatmadan kurtulmasından sonra 1456 yılının Eylül ayında, Cilly Kontu'nun Hunyadiler karşısı siyasetini yürüten Kral Ladislas'ın hükümdarlığını tanımıştı. Ladislas Hunyadi ise bunun karşılığında Vlad'ın öldürülen selefi Prens Vladislav'ın kardeşi, taht varisi Dan'ın

429 Kronstadt Arşivi, Stenner, I, No. 15. Yortu Bayramından önceki Pazartesi yazılan mektup (26 Mayıs 1460).

430 "Sırp Yeniçeri"; *Mon. Hung. Hist*, *Aynı eser*, s. 67; Fessler, III, s. 24.

431 Bonfinius, dec., III, I. IX.

davasını üstlenmişti. Dan, Erdel'in Sakson şehirlerinde yaşıyor ve geçimini buradan sağlıyordu. Vlad, kısa zaman sonra amcası ile arası açılan Macar Kralı Matyas'ın kral seçilmesi ve Hunyadi hanedanının rakipleri tarafından karışına taht varisi olarak Kral Frederik'in çıkartılması neticesinde Macaristan'da barışın uzun bir süre için askıya alınacağını ve gücünün zayıflayacağını bilincine vardığında Erdel'i taciz etmeye ve zarar vermeye başladı. 2 Mart 1460 tarihinde Dan, Kral Matyas'ın bilgisi dahilinde Eflak üzerine yürüdü, zira karşı Kral Frederik'in davasını çoktan terk etmişti. Ancak burada Vlad tarafından esir alındı ve sonra acımasızca idam edildi. Dan'ın taraftarları, hatta bağrına çocuklarını basmış kadınlar bile kazıklara çakıldı. Erdelliler, şehirlerinde başka taht varislerini de barındırdıklarından, Vlad 1460 yılının bahar aylarında ve Ağustos ayında Braşov (Kronstadt) dolaylarına ve Olt bölgesinde Sibiu (Hermannstadt) civarlarında dehşet verici yıkım seferleri düzenledi. O dönemlerde sadık bir Türk vasalı olarak kabul ediliyordu⁴³² ve her ikisi de Vlad Drakul'un oğulları olan kardeşi Radul ile birlikte babalarının sözüne karşılık Osmanlı Sultanı II. Murad'ın sarayında rehine olarak yetiştikleri hatırlara geliyordu.

Ancak daha sonra Vlad'ın siyasi görüşünde bir değişiklik oldu. Vlad, vergilerini ödemedi, ama Sultan Mehmed, sınırlarında vergilerini ödemeyen Hristiyan prenslerin yaşamasına izin vermek niyetinde değildi. Vlad, ayrıca ölen kahraman Jan Hunyadi ve ondan sonra Szilagyı tarafından temsil edilen eski Hunyadi siyasetinin bir taraftarı olarak, kısa süre önce amcası ile barışan Macar Kralı ile barış

432 Ljubic, X, s. 165; Şubat 1461: "Tolse [Maometto] tuta la Vlachia, la qual se teg-niva cum li Hungari, la qual anchora signoriza al presente". Ayrıca "Mon. Hung. Hist", Aynı eser, s. 68.

yapmıştı⁴³³. Kendisi için yararlı olacak bu komşusunu ebediyyen kendi tarafına çekmek için Kral Matyas onu bir akrabası ile nişanladı⁴³⁴.

Bu hadiseler Osmanlı yönetimi tarafından duyulduğunda, birçok Hristiyan prence bu gibi uğursuz emirler götüren ünlü Rum asıllı Yunus Bey (Katabolinos) aracılığıyla Vlad'a tahta çıktığı 1456 yılından beri, tıpkı Boğdan'ın ödediği gibi⁴³⁵, her yıl için 2 bin altın olmak üzere, ödenmeyen toplam 10 bin altını ödemesi; fethedilen tüm şehirlerden toplandığı gibi, her yıl 500 çocuk ve 50 at vermesi; daha önce Türklerin sahip olduğu Yergöğü'yü ve Turnu (Küçük Niğbolu)'yu iase tedarik bölgesi olarak teslim etmesi ve Vlad'ın Osmanlı başkentine bizzat gelmesi yönünde bir ültimatoma verildi. Vlad, bu ültimatoma cevaben Yergöğü önlerinde kendisini bekleyen Niğbolu ve Vidin Sancakbeyi Hamza Bey'i esir aldı ve başkenti Tırgovişte'nin kapıları önünde kazığa oturttu. Diğer esirler de Hamza Bey'le aynı kaderi paylaştılar. Dobruca'dan başlayarak, Kili civarlarından Hırsova, Tutrağan, Marotin, Yergöğü'ne, kale kumandanı öldürülen Rusçuk'a, oradan Firuz Ağa'nın oğullarından biri olan subaşısının kellesinin uçurulduğu Niğbolu'ya, Turnu, Svişto, Samovit, Gigen'e ve yeni bir Eflaklı kumandanın getirildiği Rahova (Orehovo)'ya kadar Tuna boylarında ve deniz kenarında bulunan tüm Türk kaleleri, Macar Kralı'na kurbanlarının sayısını aşırı yüksek bildiren⁴³⁶ voyvodanın her yeri yıkıp yakan Romenleri ile karşılaşılıyordu. 11 Şubat 1462 tarihinde Vlad, her tarafı kan içinde Tuna boylarına geldi ve Macarların kendisine borçlu olduğu yardımı istedi.

433 Ama daha 1460 yılında, Matyas ve Szilagyı tekrar anlaştıktan sonra Eflaklı tüccarlara problem çıkartmama emri verilmişti; Kronstadt Arşivi.

434 Bogdan, Vlad Tepeş, s. 78 ve devamı.

435 Dukas, s. 345; Jorga "Acte și Fragmente" III, s. 12.

436 Vlad Tepeş, s. 78 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Jorga "Geschichte des rumänischen Kriegswesens" (Romanya Harp Kuvvetleri Tarihi).

Tabii ki, Kral Matyas'ın Venedik elçisinin huzurunda da vaat ettiği ve Erdel'e gönderilen emirlere rağmen bu yardım hiçbir zaman gelmedi⁴³⁷. Matyas, Macaristan'da hâlâ Frederik'in taraftarları ve Giskra'nın Bohemyalı çeteleri ile yeterince uğraşmak zorunda idi. Ayrıca, yeni yılın ilkbahar aylarında, Tuna Nehri için gemi toplayan Sultan Mehmed'in Belgrad'a saldıracağına inandıkları için kral daha dikkatli olmak zorunda idi. Ancak, Sultan Mehmed 26 Nisan tarihinde yola çıktığında, bu seferin sadece Eflak'ı cezalandırmak için yapıldığı kısa sürede anlaşıldı. Tıpkı II. Murad'ın ve Vlad Drakul'un zamanında olduğu gibi Erdel de bu düşmanlıklardan nasibini aldı. Mayıs ayının ortalarında ya Sultan Mehmed, ya da genelde Vezirizam Mahmud Paşa tarafından yönetilen öncü birlikler Niğbolu önlerine geldi. Bunun dışında Morava Nehri'nden aşağı doğru giden bir Sırp filosu Vidin surlarının altında belirdi ve Tuna üzerinden geçişi kolaylaştırdı. Oklarla silahlanmış Romen köylülerin direnişi, dünyanın en iyi ordusunu durdurması mümkün değildi. Alçak, bataklıklar ve ormanlarla kaplı Eflak sahillerine ilk olarak 120 topla birlikte Mahmud Paşa indi (Haziran başı).

Osmanlılar, güçlü kaleleri ve sağlam yerleşim yerleri olan ülkelerde savaşa alıştı. Bunları zapt etmek her zaman kolay olmuyordu, ama bir kez Türklerin eline geçtiler mi, burada uzun süreli yeni bir eyaletin oluşacağından emindiler. Romenler ise genelde köylerde yaşıyorlardı. Çoğunlukla Saksonyalılar ve Macarlar tarafından kurulan az sayıda şehirler dağların eteklerinde idi ve geniş bir yarımdaire oluşturmuyorlardı. Küçük barakalarla çevrili uzun ticaret yolunun dışında sadece küçük çiftlik evleri görülebiliyordu. Bazı yerlerde, hafif saldırılardan korunmak amacı

437 "Columna lui Traian" Dergisi, 1883, s. 34-35.

ile küçük çitler veya alçak hendekler de bulunuyordu. Sadece ahşap evleri sipahiler tarafından ateşe verilen liman şehri İbrail (Braila), biraz daha iyi tahkim edilmişti ve yukarı bölgelerde Argeş Dağları'nda "Kazıklı Voyvoda" tarafından kurulan ve harabeleri bugün bile yüksek bir kayanın üzerinde görülebilen yeni Bran Şatosu (Poienan Kalesi) yükseliyordu. Sultan Mehmed, bu şekilde yaşayan bir halka karşı ne yapacağını pek bilemedi.

Bu yüzden önce Prens Vlad'ın başkentine yöneldi, ancak bu ülkenin hükümdarı da tıpkı Bosna Kralı gibi bir yerden bir yere dolaşıp durmaktaydı. Bundan dolayı Sultan Mehmed, Tirgovişte'yi açık ve terk edilmiş bir vaziyette bulduğunda şaşırды. Bu ülkedeki Boyarların aileleri derin bir gölle çevrili bir kalede; muhtemelen Bükreş yakınlarındaki Kazıklı Voyvoda'nın hatıralarıyla dolu Snagov'ta, saklanıyorlardı. Sultan Mehmed, burada askerlerinin yazın güneşinden ve kışın soğğundan kavrulmuş kemiklerini görerek dehşet içinde kaldı. Kazıkların üzerinde ise Yalomita Vadi-si'nin kuşları, yuva yapmıştı.

Seferin tamamı boyunca hiçbir çatışmaya girilmedi. Sadece Türk kaynaklarında, Romen Boyarların öncü birliği sandıkları asıl orduya saldırdıklarından bahsedilmektedir⁴³⁸. Vlad, sanki ortadan kaybolmuştu, ama karanlık bir gecede ortaya çıkıp, sultanın karargâhına saldırmaya cüret etti. Bunun üzerine oluşan karmaşada birçok Osmanlı'nın ölümü kendi ellerinden oldu. O dönemlerde Tuna boylarında yapılan tüm teşebbüslere komutanlık eden ve ülkeyi iyi bilen biri olarak kılavuzluk yapan Mihaloğlu Ali Bey'in⁴³⁹, gün doğumunda kaybolan Romenleri takip ettiği

438 Sadeddin, II, s. 212-213.

439 Sadeddin, II, s. 212'de yanlışlıkla: "Evrenoszâde Ali Bey"; bu orduda ayrıca Ali Bey'in kardeşi İskender Bey, Malkoçoğlu Bâli Bey, Arnavutluk Sancakbeyi Nasuh Bey ve Davutzâde Umur Bey bulunuyordu; *Aynı eser*, s. 213.

anlatıldı. Döndüğünde beraberinde birkaç kelle getirdi ve bu cüretkâr teşebbüsün intikamını almış olmakla övündü.

Bu hadiseler, Tırgovişte'ye varmadan önce meydana geldi. Vlad ise bu esnada acilen, o dönemlerde hırslı, ancak hiç de maceraperest olmayan komşusu Boğdan Prensi Stefan tarafından bütün güçleri ile birlikte kuşatma altına alınmış olan Kili'ye yöneldi. Prens Stefan'ın amacı, Vlad'ın yarattığı karmaşalardan faydalanarak, prensliğini uzun bir süredir Eflak ile savaştığı güney sınırına doğru genişletmekti. Vlad, şehre geldi ve 2 Haziran tarihinde Stefan ayağından yaralandı.

Bu esnada Turahan Bey'in oğlu ve Mora'nın eski Sancakbeyi Ömer Bey'in komutasındaki sipahiler, ganimet toplamak ve güçlü orduya erzak temin etmek için Karpat Dağları'nın vadilerinde ilerlediler. Bu, Türklerin tek başarısı idi. Haziran ayında sıcaklar sadece Eflak steplerinde değil, dağların yakınlarında da çekilmez bir hâle gelmişti. Osmanlı tarihçisi, sıcakları şöyle anlatıyor: "Altı mil yol boyunca bir damla su yoktu ve hava öyle sıcaktı ki, toprak ateş gibi yanıyor, demir sanki mum gibi eriyor ve savaşçıların kalpleri sıcaklardan ve susuzluktan kavruluyordu"⁴⁴⁰. Osmanlı karargâhında açlık baş göstermeye başlamış ve geri çekilmek artık bir zorunluluk hâline gelmişti. Eflak'ta, Mora'daki despotlukta, Sırp topraklarında ve Trabzon'da uyguladığı yönetim şeklini (birkaç subaşının bağlı olduğu bir sancakbeyi ve en iyi toprakların sipahiler arasında dağıtılması) getirmeyi düşünen Sultan Mehmed, burada nihayet huzuruna gelen Vlad'ın kardeşi, özellikle ahlaki zaafiyetinden ötürü "Güzel" diye anılan Radul'u ülkenin prensliğine getirmiş olmaktan memnun bir şekilde ayrıldı. Sultan, Radul'un eşliğinde Niğbolu'ya döndü. 11 Temmuz'da tekrar

440 Sadeddin, II, s. 212.

Edirne'ye vardı. Kili önlerine gelen gemiler, özellikle ağır yaralı Stefan'ın geri çekilmesinden dolayı kaleyi sekiz gün boyunca boşuna kuşattıktan sonra, Gelibolu Limanı'na geri döndüler⁴⁴¹.

Kral Matyas, Erdel'e geldiğinde - Kasım ayında Braşov'da görüldü - Boyarlardan çoğu Radul'un tarafına geçmişti, zira Snagov Şehri ani bir baskınla ele geçirilirken, burada birçok değerli rehine alınmış ve ülkenin ileri gelenleri, isteyerek ya da istemeyerek - gerçi kana susamış Vlad'ı da sevmezlerdi - Radul'u kabul etmek zorunda kalmışlardı. Stefan, bu arada Eflak ile yaptığı savaşa son vermişti. 1461 yılında kaçak Petru Aron'u bulmak için Sek topraklarına yaptığı akın için Kral Matyas tarafından cezalandırılma zamanı henüz gelmemişti. Genç Macar Kralı, Erdel'e kaçan dostu Vlad'ı, Bohemyalı Giskra ile birlikte krallığına göndermekten başka bir şey yapamıyordu. Vlad, Macarların himayesi altında Ruçar'a kadar ilerledikten sonra Osmanlı Sultanı'na bir mektup yazdı ve tekrar prens olarak tanınmak amacı ile Macar Kralı'na karşı tekliflerde bulundu. Ama Radul mektuplara el koydu ve bunları Macar Kralı'na sundu. Kral Matyas derhal Vlad'ı esir aldı ve Hristiyanlık davasına ihanetten, sadakatsiz bir vasal ve nankör bir akraba olarak yıllarca esir tutulacağı Vişegrad'a gönderdi⁴⁴².

441 Chalkokondylas, s. 504 ve devamı; "Sırp Yeniçeri"; Makuscev II'deki İtalyan raporlar (Sırp "Glasnik" Dergisi'nde, Seri 2, XIV-XV; Jorga "Acte şi Fragmente" III; Macar "Acta extera" IV, s. 142 ve devamı; ayrıca Romen "Columna lui Traian" Dergisi, Yıl 1883. Macar kaynaklı bazı haberler Teleki, XI, s. 28 ve devamında verilmiştir. Dukas, s. 343-345'te küçük bir not. Türk yıllıklarında, bu hadiseler tam bir bölüm ayrılmıştır; Sadeddin, s. 212 ve devamı; Leunclavius "Sırp Yıllıkları". 584 ve devamı; Kili mücadeleleri için bk. Bogdan'daki Boğdan devlet kronikleri, Cronicele Moldovenesti (1891 ve "Cronice inedite" (1895. Ayrıca Jorga "Chilia şi Cetatea-Alba", s. 122 ve devamı; "Istoria lui Stefan-cel-Mare", s. 75 ve devamı ve *Geschichte des Rumänischen Volkes* (Romen Halkı Tarihi), I, s. 338 ve devamı.

442 Papanın Sekreteri Gobelinus tarafından derlenen açıklamaları. Karşılaştırma için bk. Rinaldi, aynı yıl hakkında sultanın bu seferinin tamamı verilmiştir.

Eflak üzerine yapılan sefer, istenen sonuca varmamıştı. Yeniçeriler ve sipahiler yorgun bir vaziyette geri dönmüşlerdi. Bir çoğu Romen oklarına, kimisi de açlığa ve vebaya yenilmişti. Ama tüm bu hadiseler Sultan Mehmed'in cesaretini kıramazdı. Edirne'ye vardiktan birkaç gün sonra Kapudan Paşa'ya, Venedikli subaylar ve himaye altında olanlar dışında Doğu bölgelerinde tek başına Hristiyan hükümranlığını temsil eden Midilli Prensi'ne saldırması yönünde emir verdi. Aynı anda amiralinin işini kolaylaştırmak için kara birliklerinin başına bizzat geçmek için gerekli tedbirleri aldı.

Midilli'ye doğru yelken açan donanma, 24 üç çifte kürekli kadirgadan ve 100 daha küçük gemiden oluşuyor ve 2 bin kadar taş gülle taşıyordu. Sultan Mehmed ise daha hafif birliklerle bizzat yola çıkmıştı. Üçüncü günde Vezir Mahmud Paşa komutasındaki donanma, Midilli Şehri'nin önüne varmış ve derhal kuşatmaya başlamıştı.

Adada, o dönemde Nikolo Gattilusio yönetime zorla el koymuş ve kardeşi Dominik'i öldürtmüştü. Osmanlı Sultanı'nı düşman olarak Midilli Adası'na çeken ise üçüncü Gattilusio Lucchino'nun entrikaları idi. Sultan Mehmed, Nikolo'yu 3 bin altın tutarındaki vergiyi zamanında ödememek, sultandan izin almadan yönetime el koymak ve nihayet Osmanlı Devleti'nden ayrılmak için Türklere ait kaleleri işgal eden Katalan korsanları yardımı çağırarak suçluyordu.

Osmanlılar, şehri iki hafta boyunca kuşatmaya aldılar, ancak şehrin teslim olmaya niyeti yoktu. Osmanlı Sultanı, Anadolu'daki karargâhından bizzat adaya geçmek zorunda kaldı. Adaya varışı ile Latinlerin son cesaret kırıntıları da yok oldu ve sultana kalenin anahtarını getirdiler (16 Eylül). Sultan Mehmed, sadece 300 korsanın başını kesttirdi, hatta bazılarını ikiye böldürdü. Adanın Rum nüfusunun bir kısmı Osmanlı ordusunda hizmete alındı ve kısmen İstanbul'a yerleştirildi. Bir kısmı ise bundan böyle ünlü bir

Kadı'nın oğlu olan Samiyot Ali Bey'in Sancağı hâline gelecek olan adada kaldı. 200 yeniçeri ve 300 sipahi Ali Bey'in yanına yerleşti. Sultan Mehmed ise yeni fethedilen bu sancakta dört gün kaldı⁴⁴³.

Gattilusiolar, İstanbul'a getirildi ve burada esir olarak tutuldular. Nikolo ve Enez varisi Lucchino, birçok suçlama ile kadı önüne çıkartıldılar. İslâm dinine geçerek, bu durumdan kurtulabileceklerini düşünmüşlerdi, ama kısa bir süre sonra tekrar zindana atıldılar ve hain olarak idam edildiler. Gattilusioların kısa bir süre öncesine kadar filiz veren hanedanından, artık sadece Trabzon İmparatoru Aleksios'un Osmanlı Sultanı'nın haremünde bulunan güzel dul eşi kalmıştı⁴⁴⁴.

1462 yılında, Stefan'ın üç oğlu arasında Ragusa'nın yardımı ile uzun bir süre annesinin ve kendisinin davası için babasına karşı savaş yürüten oğlu Vladislav, Divân-ı Hümayûn'a gelmiş ve Hersek topraklarının kendisine bırakılması hâlinde 100 bin altın ödemeyi vaat etmişti⁴⁴⁵. Bu hadiseden sonra Sultan Mehmed, Stefan'dan Bosna Krallığı'na ve Ban Paul'un yönetimi altındaki Hırvatistan'a giden yolları güvence altına almak için vazgeçilmez saydığı Klobuk, Misevak ve Zazvina kalelerini talep etti⁴⁴⁶.

Kral Stefan, yılın ilk aylarında Sultan Mehmed'in kendisine karşı sefer hazırlığı içinde olduğunun bilincine varmıştı ve Dalmaçya ile İstirya'nın da tehdit altında olduğunu belirterek, Venediklilerden yardım istedi. Sultan Mehmed,

443 Kritovulos; Chalkokondylas, s. 520 ve devamı; Dukas, s. 346; İtalyanca tercümesi s. 511-512.

444 Sadeddin, II, s. 216-217 ve "Sırp Yeniçeri"deki kısa açıklama; Karşılaştırma için bk. özellikle Leonard von Chios, "De Lesbo a Turcis capta epistola Pio Papae II. missa", Hopf baskısı, Königsberg 1866. Karşılaştırma için bk. Hopf, Yunanistan II, s. 153.

445 Ljubic, X, s. 227.

446 Aynı eser, s. 228.

Stefan Tomaşeviç'in Semendire'nin kaybindan dolayı kızgın olduğu için 50 bin altın tutarındaki vergiyi ödemeyi reddettiği bahanesiyle kralın üzerine yürüdüğünde, çoğu voyvodası ve kralın Katolikleştirmeye yönelik siyasetinden hoşlanmayan halkı tarafından terk edilmiş bir vaziyette yalnız kalmıştı. Mihaloğlu Ali Bey'in kralın birçok kez barışı bozduğunu belirten ve son olarak Türk kalelerinden biri olan Kızılağaç Yenicesi'ni zapt etmekle suçlayan raporları da sultanın bu intikam seferini düzenlemesine sebep olmuşlardı⁴⁴⁷.

Türkler, Arnavutluk Beyi İsa Beyin de onlara katıldığı Üsküp'te toplandılar. Ordu, Vuçitrin üzerinden hareket etti. Burada Mihaloğlu Ali Bey'e Macarların karışmasını engellemek için Sava Nehri'ne doğru hareket emri verildi⁴⁴⁸. Önce Podrinyes alındı ve voyvodasının boynu vuruldu. Bobovac, Sultan Mehmed saldırı için gerekli topları döktürmeye vakit bulamadan teslim oldu. Veziriazam Mahmud Paşa yine birkaç bin seçkin atlıdan oluşan öncü birliğine komuta etmekle görevlendirildi. Yanına da en cesur sipahilerin komutanı olarak Turahanoğlu Ömer Bey verildi. Mahmud Paşa, Pliva ve Vrbas nehirleri ile güçlü surlarla çevrilmiş ve yüksek bir kayanın üzerine inşa edilmiş bir vaziyette tüm saldırılara karşı durabilecekmiş gibi görünen yeni başkent Yayça'ya doğru ilerledi. Ama voyvodaların çoğunun terk ettiği kral, burada bile kendini güvende hissetmedi ve Rumeli Beylerbeyi'nin hızlı sipahilerinden daha kuzeydeki Kliutch (Kliacza/Glutz)'a kaçtı.

Ancak iç bölgenin bu dağlık arazisinde bile düşmandan kaçma şansı çok azdı. Ömer Bey'in birlikleri kısa bir süre sonra burada belirdi ve Stefan, bu birliklere köprüde saldırdığında savaşı Türkler lehine çevirmek için Veziriazam Mahmud Paşa yardımı geldi. Kral, hayatının bağışlanacağına

447 Sadeddin, II, s. 218.

448 Katona, XIV, s. 624.

dair söz aldıktan sonra teslim olmak zorunda kaldı ve tüm kale komutanlarına yazılı olarak boş yere daha fazla direnilmemesi için emir verdi.

Mahmud Paşa, bu değerli esir ve aralarına daha sonra kattığı amcası Radivoy ile onun 13 yaşındaki oğlu ile birlikte geri döndü ve Yayça'yı kuşattı. Bosna'nın başkenti uzun süre direnemedi. Sultan Mehmed, savaşmaya fırsat bile bulamadan Yayça'ya geldi (Haziran 1463).

Bosna'nın eski hükümdarını yendiği diğer taç giymiş krallara gösterdiği teveccühle karşılaşmadı, zira Sırbistan ve Bosna'nın varisi, papanın musahibi Stefan Tomaşević'in Gregor gibi bir rahip olarak veya Sırp prensesleri gibi bir manastıra çekileceğine ya da Müslümanlığa geçiş merasiminden sonra barışçıl ve sadık bir biçimde Anadolu'daki bir sancağı yönetebileceğine inanmıyordu. Sultan Mehmed, vicdanını rahatlatmak için önce ulemâdan⁴⁴⁹ esire karşı bir fetva aldı, ardından boynunu vurdurdu. Stefan, Yayça yakınlarına gömüldü. Kalıntıları kısa bir süre önce kesik başı göğsünün üzerine yatırılmış bir vaziyette "Kral mezarında" bulunduktan sonra, oradan alınıp, yakınlarda bulunan Fransisken Manastırı'nda yeni bir mezara konuldu⁴⁵⁰.

449 Fetva dönemin önde gelen ulemasından Musannifek diye anılan Bistami Ali Efendi'den alınmış ve bir rivayete göre infaz işlemi de ona yaptırılmıştır (ed).

450 Bosna seferi için bk. Sadeddin, II, s. 217 ve devamı; Kritovulos, ; "Sırp Yeniçeri"-deki açıklamalar; Chalkokondylas, s. 530 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Klaic, s. 428 ve devamı. - 1474 yılında papa şöyle yazmıştır: "Bosnie regem cruentus hostis propria manu truncavit" (Nürnberg Arşivi, s. w 165/1 I. Cesedin çıkartılması hakkında bilgi için bk. Ciro Truhelka, Geschichte und Denkwürdigkeiten von Jajce (Yayça Tarihi ve Tarihi Yerleri, Saraybosna 1888. Ragus kroniğine göre Kral Thomas "sotto Blagaj", yani Blagay yakınlarında öldürülmüştür. - Kraliçe Maria birçok Bohemya asilzadesi ve nüfuzlu voyvoda İvanis ile Ragusa'ya gitti ve Macaristan'da öldü. I. Stefan'ın dul eşi Katerina, (öl. 1478, son günlerinde Roma'da yaşıyordu. Çocukları Sigismund ve Katerina, Müslümanlığa geçmek zorunda kaldılar; Klaic, s. 437 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 384-385; "Mon. Hung. Hist", V, s. 44; Aynı eser, s. 177-178, 179-184. Bahtsız anne, 14 yaşındaki oğlu ile 10 yaşındaki kızı henüz Hristiyanlıktan vazgeçmeden önce

Türk ordusunun diğer birliklerinden bazıları Hırvatistan'a akın edip, Ban Paul'u esir aldılar. Ban Paul, esaretteyken öldü; belki de komşusu Kral Stefan ile aynı akıbete uğramıştı⁴⁵¹. Mahmud Paşa, bu sefer sırasında Kral Stefan'ın topraklarına da akın etti ve başkent Blagaj başarılı bir şekilde direnmesine rağmen, Hersekli Stefan bundan sonra topraklarının yarısı ile yetinmek zorunda kaldı. Güney Bosna gibi diğer bölgeler, Batı'nın yeni Sancakbeyi Minnet Bey'e verildi. Özellikle yaşlı Stefan'ın 1466 yılında ölümünden sonra, ileride daha ayrıntılı olarak anlatılacağı gibi, henüz Hristiyan olan Hersek, çöküşe doğru gitti ve 1480 yılı civarında büyük Sandalı'nin devleti tamamen ortadan kalktı⁴⁵².

Bosna, Macaristan Krallığı'nın bir parçası olarak kabul edildiğinden hiçbir Macar Kralı'nın Türklerin buraya yerleşmesine göz yumması mümkün değildi. Kral Matyas, İmparator Frederik'e karşı düşmanlıklarını ve tüm diğer hedeflerini bir kenara bırakıp, Osmanlılara savaş ilan etmek zorunda kaldı.

Diğer taraftan, Arnavutluk'taki konumunu sağlamlaştırmak için Venedik'e birden fazla kez elçi gönderen İskender Bey - Leş'den hareketle Türklerin elinden aldığı Satti'den (1458)⁴⁵³ de feragat etmişti⁴⁵⁴ - Hersek'in işgal edilmesinden sonra kendini tehdit edilmiş hissetmekte idi. Bu yüzden Macarların doğal bir müttefiki hâline gelmişti.

Rumeli'nin son zaferlerden dolayı cesaretleri iyice artan Türk beyleri, Mora'daki Venedik topraklarına bir Sırp

---

para ile geri almaya çalıştı, ama boşuna. Ailesinin tüm malvarlığını ölümünden sonra Papalığa bıraktı; Rinladi, aynı yıl hakkındaki açıklamaları.

451 Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 271, 310-311. Paul'un davası hakkında bilgi için bk. *Aynı eser*, s. 375, 378; "*Mon. Hung. Hist*", V, s. 30; VII, s. 292-293.

452 Klaic, s. 435-436, 442 ve devamı; Sadeddin, II, s. 223-224; Chalkokondylas, *Aynı eser*.

453 "Commemoriali", V, s. 139-140, No. 62; Ljubic, X, s. 144.

454 Ljubic, X, s. 206-207, 225-226 ve devamı.

veya Rum Eyaleti gibi muamele etmekten⁴⁵⁵. Evrenoszâde İsa Bey, 3 Nisan 1463 tarihinde Arhos'u zapt etmiş ve şehir sakinlerini 25 Temmuz tarihinde İstanbul'a götürmüştü. 1462 yılının Kasım ayında tüm komutanlar arasında en gözde olan Turahanoğlu Ömer bey, İnebahtı (Lepanto) yakınlarındaki bir kaleye saldırmış, Modon civarına da sipahiler yerleşmişti⁴⁵⁶. Bu, Venedik'le savaş anlamına geliyordu.

---

455 Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 154.

456 Chalkokondylas, s. 544-545; Phrantzes, s. 414-415; Kritovulos; "Chron. breve".

Haçlı Seferi Fikrinin Yeniden Canlanması- Hristiyanların II. Mehmed'e Karşı İttifakı

1463 yılının bahar aylarında Kardinal Bessarion, yaşlı mutaassıp Papa II. Pius'un projelerini görüşmek üzere Venedik'e gelmiş ve Venediklilerin, kendi topraklarında ruhban sınıfından yüzde onluk vergisinin toplanmasını kabul ettirmişti. Bu esnada ayrıca Haçlı Seferi sırasında önde taşınacak bayrak kutsandı ve bir seremoni ile Venediklilere ve bütün dünyaya yapılacak büyük teşebbüsler anlatıldı⁴⁵⁷. Papalığın, bu bahar aylarındaki tüm faaliyetleri bununla sınırlı idi. Batı'nın büyük hükümdarları, Fransa Kralı ve Burgonya Dükü'nden ise hiç ses çıkmıyordu.

Bu yüzden, bir taraftan 30 kadırgadan oluşan filosu Alvisio Loredano komutasında hazır tutulan Venedik, diğer taraftan ise Tolna'da toplanan mecliste ordu kurmak için güçlü kararlar almış olan Macaristan⁴⁵⁸, tek başına kalmıştı.

Macar Kralı, Mayıs ayında küçük bir ordu ile Türklerin olası bir saldırısını geri püskürtmek için güney sınırındaki Batta karargâhına gelmişti. Sultan Mehmed, Bosna'da savaşırken, Macar çeteleri etrafta dolaşarak, fırsatını buldukları her yerde Mihaloğlu Ali Bey'e zarar vermeye çalışıyorlardı. Ancak yazın ilk ayları ile birlikte savaş tekrar sona erdirildi⁴⁵⁹.

Sonbaharda, Venedikliler Türklerle şiddetli bir biçimde savaşmaya karar verdiklerinde ise Kral Matyas düşmanlıklara

457 Zinkeisen, II, s. 281 ve devamı. Karşılaştırma için bk. "Cronaca Zena", fol. 266

458 Fessler, III, s. 35 ve devamı.

459 Fessler, III, s. 37 ve devamı.

tekrar başladı. 12 Eylül'de Petervaradin'de yapılan bir antlaşma ile her iki taraf, Haçlı Seferi fikrine birlikte hizmet etmeyi taahhüt ettiler. Venedik ayrıca 40 kadirgayı silahlandırmayı vaat etti⁴⁶⁰.

Ortak savaşın bu ilk yılında ise sadece Macar Kralı'nın faaliyetleri ön plana çıktı. Kral Matyas, babası gibi büyük bir Haçlı Seferi ile Balkan Yarımadası'nı fethetme ve Türkleri Avrupa'dan tamamen çıkartma umuduna kapılmadı. Defalarca verdiği kayıplar ve büyük felaketler, Hunyadilerin bu gururlu ve biraz da kibirli halefini daha dikkatli davranmaya sevk etmişti. Ayrıca Romen örneği, ona daha az araçlarla Türklere karşı belki daha hafif, ama bir o kadar da uzun süreli başarılar elde edilebileceğini öğretmişti. Böylelikle yanına 4 bin savaşçı alıp, etrafındaki Bosnalı kaçaklara danışarak, doğrudan eski başkent Yayça'ya doğru yola çıktı.

Osmanlı Sultanı, her zamanki gibi kalelerde ve takviye edilen şehirlerde çok az sayıda yeniçeri bırakmıştı. Yayça'da da sadece 400 yeniçeri vardı. Bunun dışında, intikam almak için gelen Hristiyan ordusunun yakında olduğunu duyan halkın arasında Pataren mezhebine bağlı olanlar olmasa da Katolikler, Fransiskanların kışkırtması ile "kâfirlere" başkaldırdılar. Yayça'ya vardıktan dört gün sonra - 1 Ekim tarihinde - Kral Matyas, Yayça Şehri'ne girmeyi başarmış, ancak kalede bulunan ve her biri, Macar kaynaklarında adı "Haram Bey" olarak geçen, Harambaşı İlyas Bey yönetimindeki 430 seçkin yeniçeri⁴⁶¹ uzun bir süre inatla direniş gösterdiler. Kral Matyas bu yüzden, kuşatma hazırlıklarını bizzat denetlemek üzere Yayça'da kaldı. Açlıktan ölmek üzere olan Türkler ancak üç ay sonra, 26 Aralık

460 Ljubic, X, s. 272 ve devamı; Özeti: "Commemoriali", V, s. 150, No. 93.

461 "Re vera optimi milites, ad bella doctissimi", diyor şansölye yardımcısı Lukas Propst von Erlau tanık olarak. Yayça'den yazmış olduğu mektup (Nürnberg Arşivi s. 101/3 Yayça'nın Macarlar tarafından fetheni ilişkin önemli bir belgedir. Aynı yerde kralın hakim "Ludovicus de Palatio"ya gönderdiği bir mektup da muhafaza edilmektedir.

tarihinde, yapılması planlanan ve geri püskürtmeyi başaramayacakları saldırıyı engellemek için teslim oldular. Taç giyme gününe yakın bir tarihte geçit merasimlerinde böyle kahramanları gösterebilmekten memnun olan Kral Matyas, daha önce alınan kalelerin birliklerinin hayatını bağışladığı gibi, onların da hayatlarını bağışladı. Ayrıca daha ileriye gitmeye de niyeti yoktu; yenilmesi zor Osmanlı Sultanı'nın elinden böylesine büyük bir eyaleti kolayca alabilmiş olmak ona yetiyordu⁴⁶².

Macarların bu başarısı, Hersek'te büyük yankı uyandırdı. Stefan, Sultan Mehmed çekildikten hemen sonra, sahil kesiminden geri gelmiş ve üç kale dışında bütün topraklarını geri almıştı. Özellikle, sadece kendi toprakları ile yetinmeyip, Srebrenica'ya kadar Pavloviçlere ve Kovaçeviçlere ait toprakları da zapt eden oğlu Vlatko'nun⁴⁶³ bu hadiseler sırasında adı duyuldu. Macar Kralı, Vlatko ile bir antlaşma yaptı ve bu genç prensi kendi özel himayesine aldı⁴⁶⁴. Stefan, Macar Kralı'nın yanına bizzat gelmiş ve Yayça'nın alınması sırasında yardım etmişti⁴⁶⁵. Stefan'ın büyük oğlu, Venediklilerle yapılan bir antlaşmaya aykırı olarak babasına ve babasının ikinci evliliğinden olma üçüncü kardeşi Stefan'a karşı ayaklanmamış olsa idi, Hersek'te herşey eski hâline gelmiş olacaktı⁴⁶⁶.

462 "Sırp Yeniçeri", komutası altında bulunan Zvečaj'de Macarlar tarafından esir alınmıştır. Ayrıca Bonfinius, dec. III, lib. IX. Karşılaştırma için bk. "*Dipl. Rag.*", s. 620 ve devamı: Matyas'ın Yayça'dan bir belgesi: 14 Aralık 1463; s. 759 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Katona, *Aynı eser*, s. 652 ve devamı. Matyas, Ragusalılar tarafından şehirlerini ziyaret etmek üzere davet edilmiştir. Birliklerin de Narenta Nehri'nden geçmeleri bekleniyordu; "*Dipl. Rag.*", s. 769. Ayrıca Kritovulos, ve Sadeddin, II, s. 218 ve devamı. Özellikle de papanın krala gönderdiği mektup: "Matthiae epistolae ad romanos pontifices" I (Mon. Vaticana) I, Cilt VI, s. 25 ve devamı. "Mátyás Király Levelei", Fraknoi I baskısı, s. 45 ve devamı.

463 1455 yılından beri Venedik tarafından destekleniyordu; "*Commemoriali*", V, s. 134-135, No. 43

464 Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 278 ve devamı, 281, 286.

465 "*Mon. Hung. Hist.*", V, s. 5.

466 Aynı yer; Karşılaştırma için bk. Katona XIV, s. 657; "*Dipl. Rag.*", s. 769 ve devamı.

Osmanlı Sultanı'nın Bosna'ya karşı ikinci bir seferi bu hadiselerden dolayı zorunluluk hâline gelmişti. Sultan Mehmed gerçekten de 1456 yılının bahar aylarında kuzeydoğuya yöneldi. Macarlar tarafından zapt edilen kalelerin çoğu, hükümdarlığını tekrar kabul etmek zorunda kaldılar. Daha sonra, büyük toplarına güvenerek, Yayça'yı kuşattı. Ancak kısa bir süre sonra burayı kuşatmanın zaman kaybından başka bir şey olmadığını anladı: Sandali tarafından inşa edilen kale, tüm saldırılara direnecekmiş gibi görünüyordu. Yapılan iki saldırı da geri püskürtüldü. Sultan Mehmed, 20 günlük bir kuşatmadan sonra geri çekildi, ancak Minnet Bey'in oğlu Mehmed'e Yayça'da savaşmaya devam etme emrini verdi⁴⁶⁷. Kalelerin büyük bir bölümü, tekrar Osmanlı Sultanı'nın eline geçti. Macar kaynaklarında, Kral Matyas'ın baharda Emerich Zapolya'yı "Bosna Valisi"⁴⁶⁸ olarak gönderdiği anlatıldı ve Matyas Corvinus'un methiyecileri, Sultan Mehmed'in bu Macarları büyük bir ordunun öncüleri zannettiği için alelacele kaçtığını söylerler. Gerçekte ise Haziran ayında bile Macar Kralı'nın hiçbir hareketi görülmemiştir. Aksine, Matyas bütün yaz boyunca başka davalarla uğraşmıştı. Venedik'e ancak Ekim ayında, Macarların Futtak'taki karargâhlarından ayrıldıkları ve tekrar Bosna'ya akın ettiklerine dair haberler geldi⁴⁶⁹. Sava Nehri kenarındaki İzvornik kuşatıldı, ancak Matyas'ın burada tıpkı Yayça'da Sultan Mehmed'in başına geldiği gibi şansı bir türlü gülmedi. Yine de ordunun bir kısmı Zapolya'nın komutası altında büyük maden şehri Srebrenica'yı almayı başardı, ama bu başarının komutanı tekrar İzvornik

467 Kritovulos; Sadeddin, II, s. 234 ve devamı; Bonfinius, *Ende der III. Dekade* (III. On Yılın Sonu). Orijinal vesikalar neredeyse hiç yok; "Mátyás Király Levelei", I, s. 63.

468 Kralın tarihsiz bir mektubu, "Epistolae Matthiae ad romanos pontifices", s. 71-72.

469 Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, s. 311.

surlarının altında savaşmaya devam ettiğinde okla gözünden yaralandı. Yılın son ayları idi ve kış çok çetin geçiyordu. Ayrıca kuşatma altındaki Mihaloğlu İskender Bey'in yardımına kardeşi Ali'nin, İshak Bey'in oğlu İsa'nın, Turahanoğlu Ömer Bey'in ve Osmanlı Sultanı'nın temsilcisi olarak Veziriazam Mahmud Paşa'nın bizzat gelmekte olduğu haberi yayıldı. Bu haber üzerine Macar birlikleri alelacele Sava Nehri'ni geçtiler ve 1464 yılının Hristiyan seferi bu şekilde sona erdi⁴⁷⁰.

Venedikliler, Mora'ya yönelik seferlerine çok daha muhteşem bir biçimde başladılar. 1463 yılının Mayıs ayında, Taddeo Dükü'nün oğlu, ünlü Condottiere Bertoldo Este'nin komutası altındaki binlerce savaşçı Alvis Loredano'nun yönetimindeki gemilere bindirildi. Aynı yıla ait bir uyarı mektubunda Filelfius, Bertoldo'yu en fazla 52 bin askere sahip Osmanlı Sultanı'nın zayıflığını öne sürerek savaşmaya davet etmiş ve Draç'dan geçen yolu tavsiye etmişti⁴⁷¹. Loredano, 32 kadirgaya ve daha birçok gemiye komuta ediyordu. Venedik, nadiren bu kadar büyük bir donanma oluşturmuştu⁴⁷².

Bertoldo'nun ilk başarısı Arhos'u tekrar geri alması idi (5 Ağustos). Buraya Girit'ten 300 okçu bırakıp⁴⁷³, Germe Hisarı (Heksamilion/Eksamil)'nin tekrar inşasına başladı. Surlar, sekiz gün içerisinde neredeyse Paleologlar zamanında olduğu gibi tamamlanmıştı. Venedikliler, bu sayede

470 Karşılaştırma için bk. Katona, *Aynı eser*, s. 725 ve devamı; "Mon. Hung. Hist", IV, s. 257, 277 ve devamı, 303 ve devamı. Sırlar ve Eflak prenslerinin 1465 yılında Türklerle barış için yaptıkları arabuluculuk hakkında bilgi için bk. "Mátyás Király Levelei", I, s. 78, 86. Türklerin aynı yıl için saldırı hazırlıkları hakkında bilgi için bk. *Aynı eser*, s. 82-83.

471 "De imbecillitate et ignavia Turchorum", cm *Cod. Lat. Monacensis*, 5333, fol. 19 ve devamı.

472 "Cron. Zena", fol. 366 ve devamı ile diğer kronikler.

473 Sathas, *Monumenta VI*, s. 95-96: Sigismondo Malatesta'nın sekreterinin mektubu; Dresden kroniği F. 33, fol. 117. Türklere şehri teslim eden Argos'taki papaz, ölümle cezalandırıldı. Mezistre ve Leondari şehirleri de ele geçirilirken, kaleler alınamamıştır; Dresden kroniği F. 33.

Osmanlıların yardımcı birliklerinin önünü kesmeyi umuyorlardı. Surlar tamamlandıktan sonra Sinan Bey'in en fazla 400 yeniçeri ile bulunduğu Gürdüs'ü kuşatmaya başladılar. Sinan Bey, Osmanlı Sultanı'nın alelacele gönderdiği Ömer Bey'in yaklaşmakta olduğu haberini alınca, cesurca bir çıkartma yaptı ve Bertoldo bu çatışma sırasında ölümcül yaralar alarak (20 Ekim-4 Kasım) tarihinde öldü. Aynı ayın 13'üncü gününde, bu arada hastalanan Alvise Loredano, filosu ile birlikte İsthumus Derbendi'nin sularında gücünü tamamen kaybetmiş bir vaziyette kaldı⁴⁷⁴.

Bu bahtsız seferi kendi lehine çevirmek için gösterdiği son çabalar, Takımadalara doğru yelken açmak oldu. Anabolu'da kış karargâhına çekilen kara birliklerinden kalanlar, bu esnada Rumeli Beylerbeyi Davud Bey'i geri püskürtmeyi başardılar⁴⁷⁵, ancak hava şartlarının çetinliği, sayısız fedakârlıklar ve dur durak bilmeyen düşmanlarının sürekli saldırıları neticesinde telef oldular⁴⁷⁶. Veziriazam Mahmud Paşa, Hristiyanlar geldiğinde Rumlar tarafından Osmanlı subaşıları kovulan bütün kaleleri ve şehirleri tekrar geri almayı başardı⁴⁷⁷. Ayrıca Artalı Toccoların zayıf düşmüş despotluğuna da cezası verildi⁴⁷⁸.

Venedikliler, bahar için başka hazırlıklar yapmadılar ve Türkler bu esnada çok önemli bir konuma sahip olan Arhos'u geri almayı başardılar. Turahanoğlu Ömer Bey,

474 Girit Arşivindeki "ex Galea, apud Eximilia" mektubu, Duc. e lett. ricevute" Q. 31.

475 Sekreterin mektubu.

476 "Cron. Zena", *Aynı eser*; Karşılaştırma için bk. Kritovulos, ; Sadeddin, II, s. 229 ve devamı; Chalkokondylas, s. 558 ve devamı; Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", IV, s. 241.

477 Kritovulos.

478 Chalkokondylas, s. 551 ve devamı. Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", *Aynı eser*, s. 32. Loredano, 23 Şubat 1465 tarihinde Modon Limanı'na vardı; Girit Dükü'nün Arşivi, "Duc. et lett. ricevute" Q. 31. Ayrıca "Commemoriali" XV, fol. 91; Predelli baskısı, s. 150-151 (Venedik'in Mora'da sahip olduğu istihkamların durumu).

düşmanlığını açıkça ilan eden Venedik'in kolonilerine zarar vermek amacı ile Modon'a geldi ve Modon yakınlarında bulunan "Değirmenler Kalesi" (Molini/Myloi) ateşe verildi. Koron ve İnebahtı yağmalandı⁴⁷⁹. Ancak Benefşe aynı yıl içerisinde Hristiyanların eline geçti⁴⁸⁰. Türklere ait Vostitsa ise daha 1463 yılında ateşe verilmişti⁴⁸¹.

Alvise Loredano'nun haleflerinin emri altında hareket eden Venedik Donanması, Korsan Komino'nun çağrısı üzerine, Lerino Adası'nı⁴⁸² ve güçlü Palaiokastron dahil olmak üzere Limni Adası'nın birkaç yerini⁴⁸³ işgal etti. Ancak Midilli açıklarında gelip, birkaç gün boyunca Midilli Şehri'ni kuşatmaya çalıştıklarında⁴⁸⁴, aralarında 45 kadırganın bulunduğu güçlü Osmanlı Donanması'nın Veziriazam Mahmud Paşa komutasında yaklaşmakta olduğu haberi geldi (18 Mayıs). Osmanlı Donanması, Hristiyanların Takımadalardaki başarılarını çok kısa bir süre içinde sona erdirdi⁴⁸⁵. Hristiyanların buradaki tek kazancı, Midilli Adası'ndan birkaç bin kişinin Eğriboz'a aktarılmış olması ile sınırlı kaldı (Mayıs)⁴⁸⁶. Midilli Adası'ndaki başarısızlıktan sonra donanma komutanı Orsato "delirdi"⁴⁸⁷ ve kısa bir süre sonra Venedik'te ümitsizlik içinde öldü.

Venedikliler ise yine aynı yıl (1464 içerisinde) çok daha büyük bir teşebbüs yapmayı planladılar. Papa II. Pius, önceki

479 Dresden Kroniği F. 33, fol. 118; fazla ayrıntılı bir anlatım. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, *Aynı eser*.

480 Phrantzes, s. 415.

481 Aynı yer; Sathas, Monumenta VI, s. 95.

482 Dresden Kroniği F. 33. Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 153 ve devamı.

483 Aynı yer; Chalkokondylas, s. 565; Phrantzes, s. 415.

484 Karşılaştırma için bk. Hopf, II, s. 155.

485 Aynı yer; Kritovulos. Ayrıca Sathas, I, s. 244. Karşılaştırma için bk. Giacomo Barbarigo (Sathas, VI, s. 6: Quella (l'armada da Mar ad ogni volontà del Turcho su la più vincta imprexa del mondo ce abandonarà, zioè ad ogni segno et voce che fesse lev ar el Turcho de armata che uxisse del stretto, se ne anderà).

486 "Cron. Zena"; Dresden Kroniği F. 33.

487 Dresden Kroniği F. 33 .

yılın Ekim ayında Venedik'e bir mektup göndermiş ve kısa zaman sonra kendisini, Burgonya Dükü'nün ve çeşitli ülkelerden gelecek Haçlıların yola çıkacaklarını ilan etmişti. Ocak ayında papanın tekrar tüm sadık ve cesur Hristiyanlara seslenişi duyuldu⁴⁸⁸. 27 Kasım 1463 yılında Orsato Giustiniani donanma komutanı makamına getirilmiş ve bir hafta sonra altın sırmalı bayrağı Kardinal Bessarion tarafından takdis edilmişti. Orsato, hiç vakit kaybetmeden tehdit altındaki Mora'ya doğru yelken açmıştı. 7 Şubat 1464 tarihinde yeni Venedik Doğu Kristoforo Moro'nun dört meclis üyesi ile birlikte Haçlı Seferi'ne katılacağına dair karar alınmıştı. Sanki Dandolo'nun günleri tekrar geri geliyordu:

İstanbul'u tekrar geri almak için bir Haçlı Seferi yapılacaktı, ancak Filelfius, Papa II. Pius'un İstanbul'a kendi yeğenlerinden birini imparator olarak tayin etmek istediğinden şüpheleniyordu - "bir Paleolog'un yerine bir Piccolomini!"⁴⁸⁹. Kardinal Bessarion ve kutsal ittifakın diğer üyeleri ile Haçlı Seferi'ne katılacak olan diğerleri için 10 kadirga hazırlandı. Lauro Querini, Mart ayında Girit'ten bir rapor yolladı ve Türklerin durumu hakkında bilgi verdi⁴⁹⁰.

Bahar geçti, ancak papa söz verdiği gibi Ankona'ya gelmedi. Gelişi, Temmuz ayının sonunu buldu. 30 Temmuz 'da Venedik Doğu süslenmiş görkemli bir kadirga ile yola çıktı. 4 Ağustos'ta San Nikolo del Lido'ya vardı ve ayın 9'unda 18 kadirga ile Pola Limanı'ndan ayrıldı. 13 Ağustos'ta Ankona'da bu güçlü filonun limana girdiği görüldü. Papa ise bu arada muhtemelen sevinç ve umuttan çok, heyecandan hastalandı ve ayın 14'ünü 15'ine bağlayan gece hayata

488 Nürnberg Arşivi s. 10, 165/2 I.

489 Parma Kütüphanesi, ms. 216, fol. 144: "Quo orientale illud nobilissimumque imperium in terciuum sororis filium nescio quem transferret: a Paleologis in Piccolominos"; Papa Pius'un halefi Papa Paul'a gönderilen mektup; 17. Kal. Ekim 1464.

490 "De Turci potentia"; Marciana Kütüphanesi, cl. XIV, 265, fol. 96 ve devamı.

gözlerini yumdu. Venedikliler ise ölümünden sonra, Haçlı Seferi için bizzat hazırlık yapmamış olmaktan duyduğu utançtan dolayı kendini öldürdüğünü her yere yaydılar⁴⁹¹. Papa, sadece Osmanlı tahtının bir varisini, sultanın sözde daha genç bir kardeşini, kendisi için kazanabilmişti; nitekim yanında öyle biri vardı⁴⁹².

Papanın ölümünden sonra Haçlı Seferi teşebbüsü büyük bir sekteye uğradı. Venedik Doju kısa bir süre sonra Venedik'e geri döndü ve burada denizlerin yeni kaptanı olarak Giacomo Loredano, selefi Orsato, başarısızlığından dolayı duyduğu üzüntüden dolayı 10 Temmuz'da Doğu Akdeniz'de hayata veda etmişti) 11 kadirga ile denizlere doğru yelken açtı (27 Ağustos). Görevi, önce Mısır'dan gelen zenci köleleri haksız yere alıkoyan Rodos Şövalyeleri'nin üstadı a'zamına göz dağı vermekti. Bu görevi yerine getirdikten sonra Venedik gemileri Sakız, Limni ve Bozcaada'ya doğru yol aldılar ve sahillerini ellerinde bulunduran Türklerin yoğun saldırısına uğradıkları Çanakkale Boğazı'na kadar geldiler⁴⁹³. Bertoldo'nun ölümünden sonra başka bir vali ve Malatesta hanedanından bir prens olan Riminili Sigismondo'nun hüküm sürdüğü⁴⁹⁴ ve vebanın kol gezdiği Mora'ya sadece yolda birçok bahtsızlığa uğrayan birkaç yardımcı birlik gönderildi. Venedik Cumhuriyeti'nin Türklere karşı gerçekleştirdiği en önemli şey, Papa II. Pius tarafından toplanan 37 bin altını ve kendi hazinesinden eklediği

491 "Cron Zena"; Karşılaştırma için bk. Ljubic, X, aynı yıla ait bilgiler.

492 Ljubic, X, s. 309.

493 Sathas, VI, s. 99'daki "Sekreter". Ayrıca *Aynı eser*, de s. 104 Antonio Duodos'un düşünceleri: "El tentar passar el stetto al Dardanello von hè al proposito, perchè hè di certo dano e de nula sperata vittoria: che dove zuocha le bonbarde vicine non val la valentisia del homeni". Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", IV, s. 318.

494 Karşılaştırma için bk. özellikle Sathas, Monumenta VI, s. 92 ve devamı.

diğer yardım paralarını, Hristiyanlığın öncüsü olarak Kral Matyas'a göndermek oldu⁴⁹⁵.

Sigismondo Malatesta, defalarca Mora'nın tamamını Venedik adına almayı vaat etmişti. Mora Yarımadası'nda gerçekten de Rumlar ve Arnavutlar arasında önemli sayıda taraftar da buldu. Dağlarda birçok yere sahip olan ve Venedik'e yüzlerce süvari sağlayabilecek derecede güçlü olan Peter ve Aleksios Bua - üçüncü kardeşleri Bua devşirme olmuş ve Hamza adını almıştı - Venedik'in San Markos bayrağının altında savaşıyorlardı. Mora'nın ileri gelenlerinden Mihail Ralli, "Mora'nın en önde gelen adamı" (il principal homo de quela Amorea), akrabası Mihail Ralli Drimi ve Protostrator İshak, Venedik'ten yana taraf tutmuşlar ve "Brazi" ailesine mensup yiğit gözü pek Zakonileri ve Mainotları (di Maina ve di Zacciona) Venedik'e kazandırmıştı. Demonoianni ve Bokali aileleri de Venedik'in himayesi altında idi⁴⁹⁶. Venedikliler'in elinde hâlâ güçlü Anabolu Kalesi, sonra Mantinea, Benefşe ve Vatika bulunuyordu. Ancak Mezistre'ye yaptıkları bir saldırı geri püskürtüldü ve küçük ordunun en ünlü komutanlarından ikisi burada hayatlarını kaybettiler⁴⁹⁷. Ama Mora Sancakbeyi Ömer Bey'in Venedik'i bu topraklardan çıkartma teşebbüsleri de başarısız oldu⁴⁹⁸.

Hristiyan paralı askerleri ve hafif süvarileri kışı önce Anabolu'da, sonra Mantinea'da geçirdiler. 1465 yılının Temmuz ayında, Ömer Bey Mezistre'den Muhlion'a hareket ederken, Venedikliler bölgenin güneyindeki Kalamata'da

495 "Cron Zena" ve diğer Venedik kronikleri; "*Mon. Hung. Hist*", *Aynı eser*, s. 285 ve devamı. Venedik'le yaptığı antlaşma, 17 Mart 1464; "Commemoriali", V, s. 152-153, No. 98.

496 Hopf, II, s. 155-156.

497 Karşılaştırma için bk. Barbarigo'nun Sathas, Monumenta VI, s. 1 ve devamındaki raporları ve *Aynı eser*, s. 93. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, *Aynı eser*.

498 *Aynı eser*; Mora'daki durumlar hakkında bilgi için bk. "Mátyás Király Leveli", I, s. 84-85.

görüldüler⁴⁹⁹. Ancak Türklerle Venedikliler arasında hiçbir çatışma meydana gelmedi; aksine her iki ordu, iase ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan askerî akınlarla yetindiler. Ani baskınlar çok az görülüyordu. Türkler bu esnada bir iki kale aldılar. Hristiyanlar ise kısa bir süre sonra cesaretlerini kaybederek, Türklerin yeni bir harekâtının haberi geldiğinde kaçtılar⁵⁰⁰. Nihayet, Koron dolaylarına geri çekilmek zorunda kaldılar. Ömer Bey ise bu esnada ganimeti paylaştırmak üzere Atina'ya geldi⁵⁰¹ ve kış aylarında birçok köle aldığı büyük bir sefer düzenledikten sonra İstanbul'a geri döndü⁵⁰².

Donanma, bu hadiseleri sadece seyretmekle yetindi. Osmanlı gemilerinin tersanelerden ve limanlardan ayrılacakları haberi geldiğinde⁵⁰³ Boğazlara doğru yönelmekle vazifelendirilmiş gibi görünüyordlardı. Sadece Gelibolu açıklarında Türklerle Venedikliler arasında küçük çatışmalar yaşandı, ama Türkler sahillerini korumayı çok iyi biliyorlardı⁵⁰⁴. Nihayet, yorulmuş ve morali iyice bozulmuş olup, Mora'da ünlü Rum düşünür Gemisthius Plethon'un naaşını İtalya'ya getirmekten başka hiçbir başarı elde edememiş Maletesta'ya, 50 yoldaşı ile birlikte geri dönme izni verildi⁵⁰⁵.

Çok uzun zamandan beri serseri topluluğundan başka bir şey olmayan Mora ordusunun başına onun yerine Giacomo

499 *Aynı eser*, s. 2. Proveditore Barbarigo'nun, "ex Mantegna", 18 Haziran 1465 tarihinde Girit hükümetine gönderdiği mektup, "Ducali e lett. ricevute" 31: "Amarbej è pur nel luoco uxato, al Muchlj. . Pur se hà di stratioti circe 1600; stemo uniti al meglio potemo; fin 4 zorni se reduremo verso el Misistra", vs. Ayrıca Aynı yerde Venedik Doğu'nun 17 Ağustos tarihli emri, Q. 30; Benefşe'deki kötü durumlar hakkında 22 Kasım tarihli rapor.

500 "Queste gente sono si impaurite, che il solo nome di Turchi gli meteno in fuga"; *Aynı eser*, s. 24.

501 *Aynı eser*, s. 58.

502 *Aynı eser*, s. 63, 84.

503 *Aynı eser*, s. 63: Kış 1465-1466; Karşılaştırma için bk. Chron. F. 33, fol. 122.

504 Chron. F. 33.

505 Sathas, VI, s. 81

Barbarigo geçti. Yeni donanma kaptanı Vittorio Capello, Eğriboz Adası'nın karşısındaki Aulis'i işgal etti ve buradan kolayca alınan ve denizcileri tarafından yağmalanan Gökçeada, Taşoz ve Semadirek adalarına yöneldi (Ağustos)⁵⁰⁶; hatta gemilerine aldığı 250 süvari mürettebatın da katılımı ile şehre saldırdıkları, ateşe verdikleri ve ganimet olarak 500 kölenin dışında birçok hayvan da aldıkları Atina'ya kadar geldi⁵⁰⁷.

Bu başarılarla hasetlenen Barbarigo; Balyabadra, Klarentsa ve eski Akhaya Prensligi'ni ilhak etme planının tekrar gündeme getirdi. Balyabadra'yı fethetmeyi başardı, ama Ömer Bey'in komutası altındaki Türkleri takip ederken, dik-katsizliğinden dolayı pusuya düştü ve Balyabadra'nın alındığı gün olan 12 Ağustos 1466 tarihinde Siderokastron önlerinde hayatını kaybetti. Cesedi, kalenin mazgallarından sarkıtıldı⁵⁰⁸. Bu hadise üzerine Venediklilerin cesareti öylesine kırıldı ki, şerefi zedelenen hasta Capello, şu inanılmaz sözleri yazmıştı: "Bir Türk'ün yüzüne bakmaya cesaretleri yok. Bu yüzden 250 Türk 4 bin kişiyi geri püskürtüp, sahillerine kadar kovalayabildi⁵⁰⁹." Capello'yu savunmaya çalışan "Büyük" Mihail Ralli, esir alındı ve kazığa oturtuldu. Balyabadra Başpiskoposu da onunla aynı kaderi paylaştı ve kazığa oturtularak öldü⁵¹⁰. Ancak 2 bin kişilik ordusundan çoğu kaçmayı başardı. İki ay sonra, Türk donanmasının, Eğriboz'a kaçmak zorunda kalan güçlü Loredano'yu yendiğine dair bir dedikodu çıktı⁵¹¹. Capello, tıpkı ondan ön-

506 "Cron Zena" fol. 271.

507 "Cron Zena" Aynı yer; *Aynı eser*, s. 99; Phrantzes, s. 425 ve devam

508 "Cron Zena" Aynı yer; ayrıca Kritovulos, ve Phrantzes; Chron F. 33, fol. 123.

509 "Cron Zena": "Le sue zenti dell'armada, et maxime i stradioti non haveano animo, nè volto de guardar uno Turco, per modo che 250 Turchi rompete et cazarono fin alla Marina homini IIII^m armadi de coraza".

510 "Cron Zena", Aynı yer; Phrantzes, *Aynı eser*; ayrıca Sathas, I, s. 237 ve devamı; "Mon. Hung. Hist", V, s. 32-33.

511 "Mon. Hung. Hist", V, s. 42-43; Karşılaştırma için bk. s. 48-49.

ceki donanma kaptanları gibi, 1467 Nisan ayındaki bahtsız savaşta yorgunluktan ve üzüntüden öldü.

1466 yılında, daha henüz bu hadiselerden önce, Venedik'in olup bitenlere vakıf danışmanlarından biri, üç savaş yılına rağmen herşeyin hâlâ eskisi gibi olduğunu yazdı⁵¹². Bu anlamsız ve şanssız savaştan yorulmaya başlayan küçük toprak sahipleri, varlıklarını korumak için komşu Türklerle anlaşma yoluna gitmeye başladılar. Arnavut yerleşim merkezlerinin yanı sıra Korfu, İnebahtı, Benefşe, hatta valisi 1466 yılının Şubat ayında Likona'da Ömer Bey'le görüşen Eğriboz, bu yola başvurdular⁵¹³.

Daha sonra, Venedik'le Mora'nın ileri gelenleri ve Mahmud Paşa'nın başını çektiği Osmanlı yönetimi⁵¹⁴ arasında bizzat görüşmeler yapıldı. Mahmud Paşa, Venedik dostlarının hangi sebepten ötürü Floransalıların ve Cenevizlilerin⁵¹⁵ tüm yardımlarına rağmen, sadece gümrük gelirlerinin azalmasından dolayı Osmanlı hazinesine zarar vermekten başka hiçbir amaca hizmet etmeyen bu savaşı başlattıklarını sordu. Despot Artalı Leonardo ve Ragusalılar, yapılacak bir antlaşmanın şartlarını belirlemek için Venedik'e elçi gönderdiler. Venedik, böyle bir antlaşmayı yapmayı reddetmedi, ama ilk zamanlar Mora'nın tamamını ve Midilli Adası'nı isterken, daha sonra "Mezistre, Balyabadra, Arkadya (Arkadia) ve Modon'a kadar tüm sahiller"⁵¹⁶ ile yetindi ve nihayet taleplerini eski toprakları ile sınırlandırdı: Kendisi için Koron, Modon, Anabolu, Arhos ve İnebahtı bölgesini⁵¹⁷ ve Macar müttefiki ile Hristiyan ittifakının diğer üyeleri için Türklere

512 "Siamo quello se era il primo zorno"; Sathas, VI, s. 102.

513 Aynı eser, s. 71, 73, 81.

514 "Mon. Hung. Hist", VII, s. 291-292.

515 "Mon. Hung. Hist", IV, s. 370; V, s. 15.

516 "Mon. Hung. Hist", Aynı eser, s. 10. -

517 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", s. 14; ayrıca s. 26; Ljubic, X, s. 327 ve devamı.

ait Bosna toprakları⁵¹⁸. Tek düşüncesi, karşılığında ileride herhangi bir Hristiyan askerî harekâtı yapılmaması için hiçbir garanti vermeden, yalnızca parasal yardım elde etmek olan Kral Matyas, yerinden kıpırdamayınca, barış konusu daha ciddi bir meseleye dönüştü. Ne 1465 yılının sonlarına doğru daha güçlü bir donanmanın hazırlanması için verilen emirler, ne Aloisio Loredano'nun tekrar donanma kaptanlığına seçilmesi ve 1466 yılının bahar aylarında Germe Hisarı'nı tekrar inşa etme projesi ne de Karamanlılar, Uzun Hasan ve hatta "Moralı bir Arnavut" olan Mısır Sultanı ile görüşme niyeti hiçbir sonuç vermedi⁵¹⁹. Zira Venedik, barışı hepsinden çok istiyordu ve Venedik balyosu tekrar serbest bırakıldığında herkes sevinç içinde idi⁵²⁰.

Osmanlı Sultanı ise Venedik için büyük harcamalar ve güzide pek çok tebaasının kaybı anlamına gelen Mora savaşını çok fazla önemseymiyormuş gibi görünüyordu. Sanki sadece kendini savunmak istiyor ve hiçbir saldırı projesi hazırlamıyormuş gibi idi⁵²¹ ve durum gerçekten de böyleydi. Yarımada'daki az sayıda kalelerden hiçbirisi sultanın veya herhangi bir vezirinin bizzat harekete geçtiğini görmemişti, zira Osmanlı Sultanı, Mora Yarımadası'nın zamanla kendiliğinden eline düşeceğinden emindi. O, Batı'da kendisini bekleyen daha büyük görevlere gözünü dikmiş ve böylelikle bir kez daha ileri görüşlü büyük bir devlet adamı olduğunu kanıtlamıştı: Amacı, Almanya'ya ve Venedik'in İtalya'daki eyaletleri İstria ve Friuli'ye giden yolu açmaktı.

518 "Mon. Hung. Hist", IV, s. 341 ve devamı.

519 "Gli ne diede speranza, però che questo Soldano Lè Albanese de la Morea"; "Mon. Hung. Hist", IV, s. 370. Karşılaştırma için bk. s. 349-350; Sathas, VI, s. 14.

520 "Mon. Hung. Hist", IV, s. 327.

521 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", IV, s. 370: "De là se fà pocha extima de la guerra de la Signoria"; V, s. 74: "Persuadendosi che lo Turco non debia offendere ale lor terre, si loro non li dano molestia, havendo veduto questo per passata esperienza".

Hersekli Stefan, son yıllarında bu bölgedeki eski topraklarının sadece küçük bir bölümüne sahipti. Türkler, güneydeki kaleleri elinden almışlardı. 1464 yılında ise himayesi altında bulunduğu Macar Kralı, bu topraklarını Agram, 40 bin altın ve Macaristan'da birkaç parça mülk karşılığında takas etmeyi önerdi. Ama daha cevabını bile beklemeden iki kalesini işgal etti ve buna kızan Stefan, Bocche di Cattaro civarındaki topraklarını terk etmeye hazır olduğu Venedik'e şikâyetle bulundu⁵²².

Venedikliler ise Narenta ve Karinya (Kraina)'da işgalci olarak karşısına çıktılar⁵²³. Elinde artık sadece Novi ya da nâm-ı diğer Kastelnuovo Kalesi kalmıştı ve 1466 yılı içerisinde, muhtemelen Nisan ayında, burada hayata gözlerini yumdu. Oğullarından Vladislav, Türklere tüm topraklarını daha önceden kaptırmıştı⁵²⁴. Diğer ikisi, babasının ölümünden sonra "Hersekli" lakabını taşıyan Vlatko ve "Kont" Stefan, iyi anlaşıyorlar ve babalarının mirasının mümkün olduğunca büyük bir bölümünü kurtarmaya çalışıyorlardı. 1469 yılında, Macaristan'a tâbi olan Ragusa, bu ikisini, kendilerine karşı haksızlık yapmış olan kralla barıştırmaya çalışıyordu⁵²⁵.

Osmanlı Sultanı, böylesine küçük bir kazanç için bu hadiselerle müdahale etme gereğini duymamıştı. Ancak, iş Venedikliler tarafından desteklenen, Aragon'un himayesine alınan ve Macarlar tarafından isyanlara teşvik edilen Iskender Bey'e gelince, durum değişiyordu.

522 "Mon. Hung. Hist", IV, s. 388-389; Ljubic, X, s. 349.

523 Ljubic, X, s. 337, 346; Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 43.

524 Venedik'e gönderdiği bir elçi topluluğunun arasında Manoli Kantakuzenos da vardı; Ljubic, X, s. 347.

525 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 5, 6, 7 ve devamı, 13; Ljubic, s. 336 ve devamı, 350 ve devamı, 374, 396 ve devamı, 431 ve devamı; "Dipl. Rag", s. 629, 774-775, 785, 787 ve devamı, 796-797.

İskender Bey, 1462 yılında Roberto Orsini komutasında hizmet verdiği Napoli'den (kendini genelde Napoli Krallığı'nın komutanı olarak tanıtıyordu)⁵²⁶ tekrar, Sırbistan'ın kaçak varisi Stefan Brankoviç'i de barındırdığı Akçahisar'a dönmüştü. Ayrıca, Stefan'ın henüz Macaristan'dan yardım beklediği dönemlerde onunla da iyi ilişkiler içinde idi.

İskender Bey'in koruyucusu Napoli Kralı, Stefan'ın oğullarından daha sonra kırıllığındaki dört kale karşılığında güçlü Nova Kalesi'ni isteyecek ve sultan tarafından kendisine gelen akrabalık kurma teklifinden dolayı Bosna'nın tamamının kendisine bırakılması hâlinde bu kaleyi tekrar iade etmeyi vaat edecekti⁵²⁷. İskender Bey ise Venedik'ten para, İtalyan birlikleri, bir kadirga ve sekiz yaşındaki oğlu için koruma talep etmişti. Gerçekten de Arnavutluk'a 1.000 asker gönderilmiş ve İskender Bey'e Türklere karşı savaşını sürdürmesi için 2 bin altın verilmişti. 1464 yılına kadar İtalyan birliklerine Cimarosto komuta etmişti: Venedik, bu şekilde kendisine yer ve Osmanlı Sultanı ile komutanlarının başına iş açmış olmaktan memnundu. İskender Bey, üzerine yürüyen Ömer Bey'i yendi, ama 1464 yılından 1466 yılına kadar Venedik'e barış için teklif götürdü⁵²⁸.

526 "Georgius Castriota, alias Skanderbeg, dominus Albanie ac generalis capitaneus Regie Maiestatis in partibus Grecie"; *"Mon. Hung. Hist"*, IV, s. 116-117. 1461 yılının tarihin veren mektuplar muhtemelen fazla ileri alınmıştır, zira Hopf'a göre 1461 yılında Napoli'de savaşarak 1462 yılında Ragusa üzerinden geri dönmektedir; II, s. 123; Karşılaştırma için bk. Chron. F. 33.

527 Karşılaştırma için bk. "Mátyás Király Levelei", I, s. 142-143.

528 *"Mon. Hung. Hist"*, IV, s. 203, 229-233, 286, 306-308, 351; Ljubic, X, s. 319, 334 ve devamı, 359 ve devamı, 362, 365. Venediklilerin Lek Dukakin ve İvan Çernoyeviç ile ilişkileri hakkında bilgi için bk. Ljubic, X, s. 323 ve devamı. İskender Bey'in Balaban Bey ile 1464 yılında Oroniç, Ohrida, vs. gibi yerlerdeki mücadeleleri hakkında bilgi için bk. Hopf, II, s. 156; Rinaldi 1465, No. 18 ve kimi zaman şüpheli de olsa Barletti. Karşılaştırma için bk. "Matthiae epistolae ad romanos pontifices" s. 29-30. Papanın Kral Matyas'a gönderdiği uyarılar (1465, Aynı yer, s. 59-60.

Sultan Mehmed, 1466 yılının baharında -1465 yılında hastalanmıştı- Manastır⁵²⁹ üzerinden tekrar Arnavutluk Dağları'na doğru ilerledi. Geçitler, zorlu savaşımlardan sonra alındı ve bölgenin iç kısımlarına bir yol açıldı. İskender Bey'in bu şekilde teslim olacağı umuduyla Türkler geçtikleri her yeri yağmaladı. Ama savaşın sonunu ancak Akçahisar'a yapılacak olan saldırı getirecekti. Daha önce Yayça'da olduğu gibi, Arnavutlar, birçok Venedikli ve belki de Aragonlu Napoli Kralı'nın askerleri⁵³⁰ tarafından çok iyi savunulan kale o kadar direndi ki, Osmanlı Sultanı bu kaleyi alarak, Venedik'e ait Arnavut topraklarındaki konumunu haklı çıkarma niyetinden vazgeçmek zorunda kaldı. Venedikliler, Temmuz ayında gelen bir elçiden "Akçahisar'ın kurtulduğu⁵³¹" haberini aldılar. Osmanlı Sultanı geri çekilmişti, ama Otranto'ya yapılacak bir saldırıya öncülük edecek olan Avlonya'yı müstahkem hâle getirdi ve buraya 400 yeniçeri yerleştirdi. İskender Bey'in taleplerine rağmen, tehdit altında kalan Venedikliler, Türklerin sahildeki bu "Yeni Kalesi'ne" saldırma cesaretini gösteremediler⁵³². Sultan Mehmed, iç bölgelerde Elbasan Şehri'ni kurdu ve Müslümanların buraya yerleştirilmesini sağladı⁵³³. Büyük Osmanlı ordusu beraberinde 3 bin Arnavut esir götürdü⁵³⁴. Venedik'e ait yerleşim yerlerine sadece nehir suları yükseldiği için henüz saldırmamışlardı⁵³⁵.

Osmanlı Sultanı'nın geri çekilmesinden sonra da Arnavutluk'taki küçük boyutlu savaş, ani saldırılar ve kurnaz

529 Sadeddin, II, s. 238-239.

530 İskender Beyin Napoli'ye yaptığı yardım başvurusu, Mayıs ayı, "Dipl. Rag.", s. 774-775.

531 "Locus Croye conservatus sit"; Ljubic, X, s. 371.

532 Ljubic, X, s. 372-373; Karşılaştırma için bk. s. 367, 369.

533 Sadeddin, II, s. 239. Elbasan'ın kolonizasyonu ve tahkim edilmesi Kritovulos'ta geçiyor. Ayrıca Phrantzes, s. 425. Avlonya hakkında: "Mon. Hung. Hist", IV, s. 228.

534 "Cron. Zena".

535 Aynı eser; Karşılaştırma için bk. Bogdan'daki Sırp kroniği.

baskınlar için oldukça elverişli olan dağlarda devam etti. 7 Eylül'de Venedik'e Arnavut kökenli bir devşirme⁵³⁶ olan Türk komutanı Balaban Bey'in, büyük bir mağlubiyete uğradığı haberi geldi⁵³⁷. Bu mağlubiyetin intikamı çok kısa bir zamanda alınacaktı. Kasım ayında Venedikliler, İskender Bey'in kısa bir süre önce kaçmak zorunda kalmasıyla, parası Venedik tarafından ödenen savunucularıyla birlikte artık sadece Akçahisar'ın ülkedeki Hristiyan hükümranlı-ğını temsil ettiğinden şikâyet ediyorlardı⁵³⁸.

1467 yılının Nisan ayında kendi topraklarından kovulan ve Venedik'ten 2 bin altın almış olan Arnavutluk Prensi İskender Bey, tekrar topraklarına geri dönmeyi denedi. Vergileri 1453 ve 1458 yıllarında olmak üzere, iki kez toplam 5 bin altına yükseltilmiş olan Ragusalılar⁵³⁹, yardım edemeyeceklerini bildirdiler. Sultan Mehmed, çok yakın zamanda Filibe'deki karargâhından yola çıkarak, yine bağımsızlığı, Batı'nın zengin Hristiyanlarına karşı yaptığı planları engelleyen Arnavutluk üzerine yürümüşü. Mayıs ayında dağlık bölgenin vadileri yağmalandı. Türkler yine Akçahisar'ı kuşatma altına aldılar, ancak bu sefer, yanında 200 Aragonlu asker bulunan ve metbu hükümdarı Napoli Kralı Ferdinand'ın Türklerle iyi ilişkiler içinde olduğundan ötürü Venediklilerin şüphelerini üzerine çekmiş olan İskender Bey orada değildi⁵⁴⁰. Kale, bu sefer de teslim olmadı ve Sultan Mehmed,

536 Barletti'ye göre.

537 "Cron. Zena"; Kritovulos,

538 "Pulse ex ea d. Scanderbego, nihil superest ex omni dicione eius nisi oppidum Croie, conservatum a nostris peditibus et custodium usque ad presens". Ljubic, X, s. 384; "Mon. Hung. Hist", V, s. 41-42. Daha sonra 400 Türk öldürdüğü söylenen İskender Bey'in bir zaferi: *Aynı eser*, s. 47 ve devamı. 1467 yılının Şubat ayında Balaban Bey Akçahisar'ı tamamen kuşatma altına almıştı; *Aynı eser*, s. 73.

539 Ragusa Kroniği 1452-1510; Münih Kraliyet Kütüphanesi it. 551. Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 95.

540 Yanlış atılmış 1471 tarihi altında Milano Dükü'ne verilen rapor; "Mon. Hung. Hist", IV, s. 225-226; Ljubic, X, s. 389, 395-396. Ayrıca s. 387-388, 388 ve devamı; "Mon. Hung. Hist", V, s. 59-60.

hükümdarlığı sırasında üçüncü kez, tıpkı daha önce Belgrad ve Yayça'da ve Akçahisar'ın ilk kuşatmasında olduğu gibi, Hristiyanlar tarafından iyi savunulan bir kalenin güçlü surları önünde geri çekilmek zorunda kaldı⁵⁴¹.

Burada bıraktığı, muhtemelen 1466 yılında İskender Bey'e yenilen Balaban Bey, limanında Venedik'in sekiz savaş gemisi bulunan Venedik'e ait Dıraç'a saldırmayı denedi⁵⁴², ancak Ağustos ayında kuşatmadan vazgeçti. Bu arada, İskender Bey, kız kardeşinin oğlu olup, Balaban Bey tarafından tayin edilmiş ve sahil boyundaki Redoni'ye karargâh kurmuş olan Müslüman yeğenine saldırdı ve Venedik'e ait bir kadirgada boynunu kendi elleri ile vurdu⁵⁴³.

Bu başarısından dolayı İskender Bey yine eski konumuna kavuştu ve Akçahisar'a tekrar sahip oldu. Komşu beylerle yeni bir savaş için planlar yaptı ve yardım talep etmek için Dıraç Başpiskoposu Paul Angelo ile birlikte genç oğlu Johann'ı Venedik'e gönderdi⁵⁴⁴. Ancak bir sonraki yılın başlarında, muhtemelen 18 Ocak tarihinde, Türk akıncılara karşı düzenlediği bir sefer sırasında⁵⁴⁵, halkına şarkılarla yâd ettikleri kahramanlıklarını miras bırakarak⁵⁴⁶, Venedik'e ait Leş'te hayata veda etti. Musakiler, aralarından biri olan Aleksios'un Venedik'e barış elçisi olarak hiz-

---

541 Bogdan'daki Sırp kroniği s. 524'te Tomornitsa bölgesinin yağmalandığı belirtilir.

542 "Cron. Zena".

543 *Aynı eser.*; "Et solum havea lasato uno nepote de Scandr, il qual è renegato, con cavalli 12300, el qual se haveva ridotto in forteze al caoredondo, che è trà Durazzo et Croia". Redoni hakkında bilgi için bk. Ljubic, X, s. 399: "locus Rhodonorum".

544 Ljubic, X, s. 399.

545 Ljubic, X, s. 404-405; 3 Şubat 1468: "Mortuus est magnificus quondam Scandarbegus"; *Mon. Hung. Hist.*, V, s. 93: "Scanderbeg hè passato de questa vita; havea la febre, et, essendo corsi certi Turchi nel paese, volsi montar a cavallo, e mori in tre giorni"; Karşılaştırma için bk. Phrantzes, s. 430; ayrıca Hopf, II, s. 157.

546 Karşılaştırma için bk. Chron. F. 33, fol. 136: "I popoli cantavano le sue imprese con dolcissimi versi, a tal che anchora era solito che ogni otto giorni le fanciulle della città si radunavano insieme et in mezzo le strade cantavano le lodi del morto principe"

metlerini sunan Spanolar, Streksiler ve Akçahisar'ın üst kısmındaki dağın sahibi olan Nikolas Skura ile Türklerle yine antlaşma içerisinde olan Çernoçeviçlerle, Pastroviçler⁵⁴⁷, Ariniter'in kızı olan dul eşi Andronika'nın, reşit olmayan oğlunun ve kardeşlerinin haklarını hiçe sayarak ülkeyi bölüştüler. Andronika, oğlu ile birlikte İskender Bey'e Napoli Kralı tarafından çok önceleri vaat edilen Tran'a kaçtı⁵⁴⁸. Venedik, kendini bu paylaşımdan dolayı 1469 yılında Akçahisar'ı işgal etmek zorunda hissetti⁵⁴⁹. Ülkede tam bir anarşi havası hakimdi, zira Dukakin kardeşler de kendi aralarında savaşıyordu ve Aleksios Dukakin, Türkleri yardıma çağırmıştı⁵⁵⁰.

Bu arada Osmanlı Sultanı ile yapılan görüşmeler, bal-yos yardımcısı Antonio Michele, daha sonra Spano, bir Yahudi ve bu amaçla özel olarak Divân-ı Hümayûn'a gönderilen Leonardo Boldu aracılığıyla devam ettirildi, ama hiçbir sonuç getirmedi⁵⁵¹. Diğer taraftan o dönemde Bohemya'daki hadiselerle meşgul olan Macar Kralı'nın da isteği aynı idi. 1467 yılının sonunda, Osmanlı Devleti ile ateşkes antlaşmasının yapıldığına inanıldı ve 1468 yılında Varad'a bir Türk elçi geldi⁵⁵². Kral Matyas, aynı zamanda Hristiyan müttefikleri aleyhine kendisine ait Bosna topraklarını genişletmekten de çekinmiyordu. Klis'i işgal etti, Stefan'ın elinden bazı kaleleri aldı ve genç Vlatko'nun elinden mirasını alıp, Narenta'da Venedik'in San Markos bayrağını indirtti⁵⁵³. Hırvatistan'daki hükümdarlığının sınırlarını da genişletmek istediğinden, Segnalı Frangepaniler, özellikle de kardeşleri ile

547 Arnavutların o zamanki boyları hakkında 1455 yılında Venedik'le Stefan Çernojeviç arasında kurulan sözleşmede bilgi verilmiştir. "Commemoriali", V, s. 125-126, No. 18. Ayrıca s. 132 No. 38.

548 Hopf, II, s. 157.

549 Ljubic, X, s. 404, 440; Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 41-42, 84.

550 Dresden Chron. F. 33, fol. 125.

551 "Mon. Hung. Hist", V, s. 14, 15; Ljubic, X, s. 379, 402-403.

552 Ljubic, X, s. 376-377, 402-403, 406; "Mon. Hung. Hist", V, s. 9, 77, 79-80, 95.

553 "Mon. Hung. Hist", V, s. 47.

savaş hâlinde olan Kont Stefan ile çarpıştı⁵⁵⁴. Bu hadiselerden sonra Venedik’le işbirliği düşünülemezdi.

Almanya’daki imparatorluk meclisi toplantısında, İtalya ile barış görüşmeleri, müttefik donanmasının ve Alman ordusunun silahlanması için hazırlıklar ve Macaristan ile yapılacak bir antlaşma hâlâ gündemde olmasına rağmen, doğuştan Venedikli olan yeni papa Paul’un Haçlı Seferi projeleri birer hayal ürünü olarak kaldı. Kral Matyas, 1466 yılında Regensburg (Radasbona)’da her ne kadar 24 gemiden oluşan bir filo inşa ettirdiyse de, Türkler bu gemilerle hiçbir zaman karşılaşmadılar⁵⁵⁵. 1466 yılının Kasım ayında, Almanya Nürnberg’de imparator tarafından Temmuz ayında Macaristan’ı içinde bulunduğu tehlikelerden koruyacak Hristiyan ordusunun komutanı olarak atanan ve Belgrad kuşatması zamanında Hunyadi’nin yoldaşlarından biri olan Grafeneckli Ulrich’in kendini tanıttığı bir meclis toplantısı yapıldı ve beş yıllık bir barış sağlayan imparatorlukta her yüzüncü adamın üç yıl boyunca Haçlı Seferi’nde görev yapmasına karar verildi. Kral Matyas’ın elçileri, kralın 5 bin savaşçı sağlamayı, Haçlı Seferi’nin gümüş ve altın sikkelerini kabul etmeyi, Haçlı Seferi süresi boyunca Belgrad, Salankamen, Severin, Orsova ve diğer kaleleri Haçlıların emrine vermeyi⁵⁵⁶ ve birliklerinin Haçlı Seferi komutanına sadakat yemini etmesini sağlamayı kabul ettiğini bildirdiler. Haçlı Seferi, her kilisede haftada üç kez dualar yapıldıktan sonra, Jan Hunyadi’nin stilinde cüretkâr muharebelere meydan vermeden, 1468 yılının bahar ayında

554 Aynı eser; daha aşağıda.

555 “Mátyás Király Levelei”, I, s. 152 ve devamı.

556 Ayrıca İmparatorun Albert von Sachsen’e yazdığı mektuplar; Dresden Arşivi 9321: “Iamque regem prefatum dispositum dicto capitaneo nonnulla castra et loca regni sui munitissima concedere velle, per que tute et absque ulla offensa exercitum ducere per Ungarium nutu suo libere possit”. Ulrich, kısa bir süre sonra Papa vekili Akuileia Patriği ile anlaşmazlığa düşmüştür; Cod. Germ. Monacensis 1586, fol. 44’teki protestasyonu.

başlatılacaktı. İmparatorluğun gümrük ücretleri Haçlı Seferi için kullanılacaktı. Burada toplanan Alman Brandenburg Prensleri Albert ve Frederik, Bavyera Prensi Otto ve Württemberg Prensi Eberhard'ın huzurunda papa, temsilcisi Girit Başpiskoposu Fantino della Valle aracılığıyla Macaristan'a 140 bin altın ve "sahil kenarlarında Türk topraklarına bitişik diğer yerlere de buğday ve başka ihtiyaç maddeleri" gönderdiği ile övünüyordu. Alman prenslerinden ikisi, Otto ve Eberhard, Türklere karşı yapılacak sefere bizzat katılmayı teklif ettiler. Mutezil Hus taraftarı olmasına rağmen, dindar bir hristiyan olan Bohemya Kralı Georg Podiebrad bile ve İtalyan mahmisi, Grenobelli Antonio Marini tarafından hazırlanan ve kendisi tarafından Kral Matyas'a sunulan Haçlı Seferi planlarının ateşli bir taraftarı idi⁵⁵⁷.

Aziz Veit günü olan 28 Haziran 1467 tarihinde yapılan imparatorluk meclisinin ikinci toplantısında her katılımcının getireceği birliklerin sayısı belirlendi. Papa, bu toplantıda Venedik'in 44 kadirga, 6 çektiri ve 6 nakliye gemisi hazırlayacağını; Napoli Kralı Alfonso'nun "elinden gelen yardımı yapacağını" ve Milano Dükü'nün barışa ikna edildiğini bildirdi. "Birçok bey, şövalye, asker ve sairlerinden" oluşacak bir Alman barış konseyi kurulmasından bahsedildi ve birliklerin baharda Aziz Georg (23 Nisan) gününde Bratislava (Pressburg/Pozsony) veya Korneuburg önlerinde toplanmalarına karar verildi. Kral Matyas ve Nisan ayında Venedik'i ziyaret eden⁵⁵⁸ "Türklere karşı yapılacak seferin baş komutanı" çok iyi dosttular. Mayıs ayında ikisi de Hussitler⁵⁵⁹ tarafından kuşatılan Gossdelan'a gelmişlerdi⁵⁶⁰. Nihayet,

557 "Mélanges Monod"daki kendi yazım: "Un auteur de projets de croisades, Antoine Marini".

558 "Mon. Hung. Hist", V, s. 53.

559 Katolik Kilisesi'ne karşı çıkan Hus taraftarları (ed).

560 Ulrich burada şöyle yazmıştır: "Nürnberg'ten ayrıldıktan sonra Türkler Erdel ve başka bölgelerden birçok Hristiyanı Türkiye'ye götürdüler ve birçok insana zarar

20 Temmuz tarihinde imparator, tüm özel düşmanlıkların durdurulmasını emretti ve Regensburg'da yapılacak üçüncü bir meclis toplantısı için çağrıda bulundu. Nitekim 25 Nisan 1468 tarihinde İtalya'da barış ilan edildi⁵⁶¹ ve başarısız Nürnberg Meclis Toplantısı'ndan sonra (Bahar 1468), 1 Ekim 1469 tarihinde yapılacak yeni bir imparatorluk meclisi toplantısı konuşulmaya başlandı⁵⁶².

Yine sadece zaman kaybedildi ve Macar elçiler Siremli Piskopos Baltazar ve Pösingli Sigmund, "bir meclisin sadece bir başka meclis için hazırlık olduğunu" söyleyerek, işin özüne parmak basmış oldular⁵⁶³.

Ayrıca kral adına, Macaristan'ın Türklerin önüne çıkacak ilk kurban olmaya niyetli olmadığını belirttiler⁵⁶⁴. Burada, Almanların düşmanı kısa bir süre sonra kendi topraklarında göreceklere dair ortaya atılan kehanette çok kısa bir zamanda gerçeğe dönüşecekti⁵⁶⁵. 1468 yılı bitmeden imparator, papanın elinden kutsal kılıcı almak için Roma'da bulunduğu bir zamanda, Bosna Sancakbeyi İsa Bey'in sipahileri Skardona, Zarda (Zara) ve Spilit (Spalato) önlerinde belirdiler ve buradaki Venedik topraklarında birçok Dalmaçyalı köle aldılar. Daha sonra Aralık ayına doğru Şebenik önündeydiler. Segna ve Modrus kontluklarında bü-

---

verip, korku saldılar". Hainler, Krala Böğürdelen Kalesi'ni teslim ettiler; "*Mon. Hung. Hist.*", V, s. 67.

561 Ljubic, X, s. 407.

562 Ljubic, X, s. 429; Karşılaştırma için bk. Katona XV, s. 1 ve devamı.

563 "Semper dieta dietam parat".

564 "Si perendum sit, saltem Sua Maiestas prima non fiat"; Nürnberg Arşivi s. I, L. 79, Cilt 5, No. 4; *Cod. Lat. Monacensis*, 26604, fol. 10 ve devamı; *Cod. Germ. Monac.* 1348, fol. 9 ve devamı, 15 ve devamı.

565 "A suis subditis Alamanie principes maledictiones audient et clamores contra eos ad celam ascendentes". Bu projelerin ve meclis toplantılarının gidişatı hakkında bilgi için bk. Nürnberg Arşivi s. 101/103, s. I, R. 79, No. 26 a; s. I, L. 209; s. I, L. 79, Cilt 5, No. 4; Innsbruck Devlet Arşivi K. Arşiv 6 A, Belge II, 363; Dresden Arşivi 9321; *Cod. Lat. Monacensis*, 16225; Münih Devlet Arşivi, "Türkenhilff" de a. 1416 ad 1518, No. 12.

yük yağmalar yapıldı. Fiumililer da bu acımasız misafirlerle karşılaştılar ve İstriya ile Venedik Eyaleti Friuli'nin güvenli-ğinden endişe duyulmaya başlandı⁵⁶⁶. Bir sonraki yıl, dün-yanın en cüretkâr askerleri olan bu akıncılar - sanki "ha-vadan uçarak gelmişlerdi" - imparatora ait olan Ljubljana Kalesi'nin önünde belirdiler. Hırvatistan sınırını geçtiler ve tekrar Segna Kontu ile Korbau Kontu'nun topraklarını ziya-ret ettiler⁵⁶⁷. Kral Matyas, Segna'yı işgal edip, gaddar, ama çalışkan Blasius'u Bosna, Slovenya ve Hırvatistan Banlığı Magyarlığı'na getirerek, güneydeki bu sınırını korumaya ça-lıştı⁵⁶⁸. İmparator ise yağmalanan Hırvatistan'a bir seyahat yapmakla yetindi (1470)⁵⁶⁹.

1468 yılında Türk korsanlar Andre (Andros)'ye saldırıp, adanın hükümdarı Giovanni Sommaripa'yı öldürmüşlerdi⁵⁷⁰. Yılın sonlarına doğru Mora'ya tekrar 4 bin Türk atlı gönde-rildi⁵⁷¹, ancak taraflardan hiçbiri bir teşebbüsde bulunmadı. Denizlerde ise Venedikliler Niccolo de Canale'nin komutası altında 1469 yılının Ağustos ayında 26 kadirga ile Enez'e saldırmış ve yedi günlük bir kuşatmadan sonra almışlardı. Venedikli denizciler, bu verimli şehirde beş saat boyunca Türklerden daha beter yağmalarda bulundular. Ganimetleri-nin yaklaşık 200 bin altın olduğu tahmin edilirken, Türklerle-rin elindeki esirlere karşı takas edebilecekleri 2 bin esiri de beraberinde götürdüler. Bu kaba denizciler, Türklerin saygı

566 Ljubic, X, s. 413-414, 419-420, 422 ve devamı. 427 ve devamı, 429, 432; "Mon. Hung. Hist", V, s. 77, 87, 90, 100 ve devamı, 117, 119 ve devamı, 122-123, 131-133, 135, 148.

567 Aynı eser, s. 447-448, 453 ve devamı, 459, 461, 466; Karşılaştırma için bk. Katona XV, s. 402 ve devamı.

568 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, . 163 ve devamı, 174 ve devamı.

569 Aynı eser, s. 171.

570 Ljubic, X, s. 413; Karşılaştırma için bk. Hopf, Andros, ilgili bölüm.

571 "Mon. Hung. Hist", V, s. 8.

gsterdikleri rahibeleri bile rahat bırakmadılar⁵⁷². Yeni Foça da Enez'le aynı kaderi paylaştı, ancak Eski Foça'ya yapılan saldırılar başarısızlıkla sonuçlandı. Bu beklenmedik zafe-
rin sevinci ile Venedik'te ve Venedik'in sahip olduğu bütün topraklarda üç gün boyunca çanlar çaldı ve kalelerin tepe-
leri ile meydanlarda ateşler yakıldı. Bu büyük şehir, korku ile andıkları Türklere karşı bir zafer elde etmiş olmanın se-
vincini yaşıyordu⁵⁷³. Papa vekili Calahorrali Rodrigo ise bu fırsatı, Türklere karşı Haçlı Seferi'ni düzenleyecek olan ge-
nel bir konseyin kurulmasına karşı çıkmak ve bu misyonu “Hristiyan Cumhuriyeti'nin tek lideri ve hükümdarı” olarak papaya bırakılmasını sağlamak için kullandı⁵⁷⁴.

1466-1467 yıllarından itibaren Balkan Yarımadası'nın her yerinde veba kol geziyordu⁵⁷⁵. Osmanlı Sultanı, bu ölümcül hastalıktan kaçmak için ikinci Arnavutluk seferinden sonra Tuna Nehri'nin Eflak boylarındaki Vidin'e ve Niğbolu'ya, ora-
dan da daha sonra Dobruca'ya geçmek zorunda kalmıştı⁵⁷⁶. Daha sonra (1468) Karaman'da çıkan isyanı bastırmak ve Karamanoğulları Beyliği'ni bir sancağa dönüştürmek için Karaman'a hareket etti. Venedikliler, düşmanlarının kendilerinden “altı aylık yol” mesafesinde uzaklaştığını duyduklarında, buna sevindiler⁵⁷⁷. Ama bir yıl sonra, 1469 yılında, Sultan Mehmed, Eğriboz'u ellerinden almak için Venediklilere büyük bir darbe vurmaya karar verdi.

572 Dresden Chron. F. 33: “Molti hanno creduto che per questo mancamento fosse-
ro puniti nella presa di Negroponte”.

573 “Cron. Zena”. Aynı tarihte Phrantzes, s. 447'de geçiyor. Karşılaştırma için bk.
“Mon. Hung. Hist”, V, s. 228. Her iki tarafın da adalara saldırıları hakkında bilgi
için bk. Zinkeisen, II, s. 315 ve devamında Sanudo ve Sabellico açıklamaları.

574 “Utunicum caput et monarcham Reipublicae christiane”; Marciana Kütüpha-
nesi, lat. Jan. 90. Burada Enez'de esir alınan asilzâdelerden bahsedilmektedir.

575 Karşılaştırma için bk. Phrantzes, s. 429.

576 Kritovulos, ; Karşılaştırma için bk. “Mon. Hung. Hist”, V, s. 93.

577 Karşılaştırma için bk. “Mon. Hung. Hist”, V, s. 84.

Venedikliler, Türk gemilerinin bir araya toplandığını zamanında haber aldılar ve 1470 yılının Şubat ayında Venedik'te 14 ve ayrıca kolonilerde de 14 kadirganın inŒa edilmesini emrettiler. Ayrıca tñfekli 400 asker Eğriboz'a gönderildi. Ordu, karadan batıya doğru ilerlerken, 2 Temmuz tarihinde Osmanlı Donanması'nın 110 kadirgası, 3 çektişi, ayrıca 200 kadar sair tekne ile birlikte Çanakale Boğazı'ndan çıkarak denizlere doğru yelken açtı. Türk donanması, beş gün boyunca boşuna kuşatılan Palaiokastron dışında⁵⁷⁸, Gökçeada'yı ve Limni Adası'nı zapt etti. Ayın 15'inde İskiri (Skyros) Adası yağmalandı, ama güçlü kalesi ele geçirilemedi⁵⁷⁹. Nihayet ayın 25'inde gemiler Darius (Daro) Kanalı'na vardılar⁵⁸⁰.

Sultan Mehmed ve oğullarından biri, muhtemelen Cem Sultan, donanmanın bir kısmı ile bizzat gelmişlerdi⁵⁸¹. Bütün Türk güçlerinin Eğriboz yakınlarında toplanması birkaç hafta sürdü. Yeniçeriler, Türklerin adayı San Markos Kilisesi'nin yakınlarında anakaraya bağlamak için kurdukları bir köprüden adaya geçtiler. Sultanın koyu kırmızı çadırı, San Chiara Kilisesi'nin yanına kuruldu ve buradan İsa Kapısı'nın bombardımanı başladı. Başka bir top Darağacı Kapısı'na kuruldu ve San Franseskos Kapısı vezirin denetimine verildi. Templier Kapısı ise iki topla ateşe tutuldu. Giudecca Kapısı'nda da Türk topları görölüyordu⁵⁸².

Türklerin Limni ve Gökçeada'dan ayrılmasından sonra Palaiokastron ve İskiri Adası'nda bir süre kaldıktan sonra⁵⁸³

578 Phrantzes, s. 447; Nanni de Itrö.

579 Nanni de Itrö.

580 "Ad columpnas super portam s. Marci Nigroponti insule"; *Aynı eser*.

581 "Imparator . in mari accessit cum trecentis milibus hominum, non expectando exercitum qui supra portam s. Marci fuit, quorum tm. sexaginte milia"; *Aynı eser*.

582 Karşılaştırma için bk. Dresden Chron. F. 33, fol. 127-128.

583 Şehir sakinlerinin sayıları hakkında verdikleri bilgiler: "Quelli, non sependo in latino dire il numero delle galee, toccandosi i capelli, mostravano che il numero era grande"; Dresden Chron. F. 33, fol. 225 ve devamı.

buradan yola çıkarak, 2 Temmuz tarihinde Bozcaada açıklarında görülen Venedik donanma komutanı Niccolo de Canale, Sultan Mehmed'in bu teşebbüsünü engelleyecek güçte idi. Ama adanın başkentinin önüne geleceğine 34 gemi ile önce Girit'e gitti ve çeşitli kolonilerin gemileri ile buluşmak üzere kaptanını Modon'a gönderdi. Canale, ancak 29 Mayıs tarihinde o sırada kuşatma altında olan Eğriboz'a doğru yola çıktı ve 8 Haziran'da 45 kadırgası ve 10 gemisi niha yet bir araya toplandı⁵⁸⁴.

Osmanlı Sultanı, Eğriboz'da 1453'de İstanbul'da kullandığı taktiğin aynısını uyguladı. Dediğimiz gibi ada, bir köprü ile Türklerle dolup taşan anakaraya bağlanmıştı. Hayvanların ve insanların birleşik güçleri ile 30 büyük gemi Eğriboz kanalına çekilmiş ve kuşatma derhal başlatılmıştı. Şehirler, büyük kayıplar verilmeden kolayca alındı, ama kalenin birlikleri defalarca uyarılmalarına rağmen teslim olmayı reddettiler. Teslim olana kadar birkaç hafta geçti, zira kuşatılanların erzakları boldu. Bu arada, Dalmaçyalı Vali Thomas ve arkadaşı Luca di Cortulia'nın Eğriboz'un teslim edilmesi için yaptıkları hain planlar keşfedildi. Her ikisi de yakalandı ve darağacında can verdi. Thomas'ın halefi, bir Floransalı, Türklere sığındı. 7 ve 8 Temmuz'da iki saldırı ve ardından 10 Temmuz'da gerçekleşen saldırı da geri püskürtüldü. Ama Türkler, hainlerden kara tarafındaki Burcio Kapısı'nda surların daha zayıf olduğunu öğrenmişlerdi ve bu surun bombardımanını inatla devam ettirdiler. Bu esnada, sayısı ve gemilerin görkemi ile Osmanlıların gözlerini kamaştırması gereken Venedik Donanması belirdi. Kahramanca bir saldırı veya geri çekilme arasında bir seçim yapılmak zorunda idi.

584 Karşılaştırma için Nanni'de verilen sayı: "44 galeis et XVj navibus et cum 4 galeis de Cipro et Rhodo et una Genuensium".

Köprüden bir mil uzakta, San Chiara’da hadiseleri izlemekle yetinen Canale’nin korkaklığı, hadiselere son noktayı koydu. Sadece Ottobono adındaki bir kaptanın gemisi, surların önüne kadar yol aldı. Canale, köprüyü imha etme tavrıyesine de uymadı. Böylelikle Rumlar kısa bir süre sonra kalenin tepelerinden kaçmaya başladılar. Bundan cesaret alan yeniçeriler, sabahın erken saatlerinde “Giudecca” ve “Burchiana” kapılarından, savunmanın uzunca bir müddet daha devam ettiği şehre girdiler. Eğriboz’un alınan başkenti İstanbul’la aynı kaderi paylaştı (12 Temmuz)⁵⁸⁵. Sonuna kadar kahramanca savunmaya devam eden Paulo Erizzo, kılıç darbesi ile ikiye bölündü⁵⁸⁶. Rettori, Calbo, Badoer ve Bon-dimero gibi diğerleri savaş sırasında ölmüştü. Canale, denizde savaşma teşebbüsünde bulunmadan, Türk gemilerini Sakız Adası’na kadar takip etti.

Eğriboz Adası ile birlikte İskados (Skiathos) ve Skopelos Adaları, Filiteo ve Eğriboz’un bütün bölgesi⁵⁸⁷ Türklerin eline geçmişti. İşgal edilen yerleri tekrar geri kazanmak için, bu hadiselerden hemen sonra Friuli Eyaleti’ne sürgüne gönderilen ve yerine Pier Mocenigo’nun getirildiği Canale’nin nihayet cesaret ettiği bir karşı hareket başarısızlıkla sonuçlandı (24 Eylül). Venedikliler, bu esnada iki gemi kaptanını ve üç kadırgayı kaybetmişlerdi. Gelecekteki Venedik Doju’nun oğlu Giovanni Tron da çatışmalar sırasında hayatını kaybedenler arasında idi⁵⁸⁸.

Yeni veziriazam derhal Mora’ya doğru devam etti. 1469 yılında fethedilip, tahkim edilen Vostitsa ve Kalamata dahil

585 Nanni, Sultan Mehmed’in “omnes supra XVj annos occidit” dediği bu acımasız olayından bahseder ve şöyle der: “Maior crudelitas nunquam visa est”.

586 “Lo fece sigare, dicendogli che gli haveva promesso di perdonar alla testa et non a i fianchi”; Dresden Chron. F. 33, fol. 129-130.

587 Nanni, *Aynı eser*; ayrıca Sansovino fol. 248 ve devamında verilen Malatesta’nın sekreterinin mektubu.

588 Karşılaştırma için bk. Dresden Chron. F. 33, fol. 130-131.

olmak üzere, şehirlerden çoğunu terk edilmiş, ya da ateşe verilmiş vaziyette buldu⁵⁸⁹. Venedikliler bu sırada Katapyhygi, Koron ve Modon'da saklanıyorlardı. Gemileri, Türklerin gemilerine saldırma cesaretini gösteremiyordu. Limni'nin, burada 12 kadirga bırakan yeni donanma komutanı Modon'a geri döndüğünde, maaşları ödenmemiş olan denizciler onu Türklerin tarafına geçmekle tehdit ettiler⁵⁹⁰.

Sadece Venedik'te Eğriboz'un uğradığı felakete dair şikâyetler görülüyordu. Hümanistler, yine kana susamış sultana lanetler yağdırıyor ve en azından tehdit altındaki Macaristan'ı, yine tehdit altında olan imparatorluğu ve Osmanlı Sultanı'nı rahiplerle birlikte herşeyden çok kendine çeken ve

589 Phrantzes, s. 447.

590 "Desmontorno in terra tutte le zurme fori de Modon con una bandiera bianca, menazando de voler andar in Turchia"; "Cron. Zena". Eğriboz'un fethi için bk. "Georgii Flisci Genuensis ad Ferdinandum Sicilie regem Eubois"; *Cod. Lat. Monacensis*, 526, fol. 112 ve devamı; "Epistolae lugubris et mesta, simul et consolatoria de infelice expugnacione ac misera irrupcione et invasione insule Euboye, dicte Nigropontis, a perfido crasis Christi hoste, Turchorum impiissimo principe, etc., ad reverendum patrem . dd. Bessarionem . a Roderico Sancii, episcopo Palentino, Hispano, pro Sanctitate domini nostri Pauli secundi, Pontificis Maximi, in castro suo s. Angeli de Urbe castellano"; *Cod. Lat. Monacensis*, 18770, fol. 97. Basılmamış üçüncü bir kaynak: "epistula Henrici Dalmeni, cubicularii Pape, et Henrici Steynwyc, decretorum doctoris, ad nescio quem principem vel prelatum harum parcium; Ambros. Kütüphanesi A E XII, 40 (ni 12. Dördüncü kaynak: "Processus atque transitus, sicilicet expugnatio Euboe et Nigropontij, missa a d. Nanne de Itro ad nobilem atque fidissimuni virum capitaneum Dy-rachii, qui hoc exordire vidit et ad regem Ferdinandum misit vel scripsit, rex Pape et Duci Mediolani misit, etc". (*Cod. Lat. Monacensis*, 21640). Karşılaştırma için bk. Münih Devlet Arşivi, "Türkenhilff", No. 13. En iyi kaynak, Venedik'in Roma'daki elçilerine yazdığı mektuptur; "*Mon. Hung. Hist*", V, s. 184-185. *Cod. Lat. Monacensis*, 21640, fol. 340 ve devamında sözde Osmanlı Sultanı tarafından Napoli Kralı Ferdinand'a yazdığı "Nigroponti, XX line Marthatin, anno Domini CCCCLIIV (sic" tarihli bir mektupla), bu mektuba gelen cevap bulunmaktadır; Castelnuovo, 4 Eylül 1475. Ferdinand, bu mektupta Sultan Mehmed tarafından elçisi Hayreddin Bey aracılığıyla iddia edilen düşmanlığı reddetmektedir. Nanni, anlatımında Ferdinand'a gerçekten bir elçi topluluğun gönderildiğini belirtmektedir: "respondit rex ut ex copiis que d.Io.Eheycher ostendet". Ayrıca Viyana Kütüphanesindeki "Lamentatio Nigropontis" el yazısı No. 3741, fol. 98; Biyografinin kalan bölümü Hopf, II, s. 158 ve Rizzardo'nun Cicogna tarafından yayınlanan (Venedik 1844) anlatımı.

daha şimdiden çöküşünden emin olduğu Roma Şehri'nin bulunduğu İtalya'yı kurtarmak için Hristiyanlara genel bir savaşa hazırlık için çağrıda bulunuyorlardı.

Ancak büyük acılarına rağmen Venedik yine de Hristiyan güçlerinden yalvarır derecesinde yardım istemekten ve Eğriboz'un intikamını almak için bir şeyler yapmaktan çekiniyordu. Papa Paul ve yine Haçlı Seferi fikri için yanıp tutuşan halefi (1471'den itibaren) IV. Sixtus Venedik elçilerini kabul ediyorlardı. Bunlardan biri olan Bernardo Giustiniani, Papa IV. Sixtus huzurunda Latince güzel bir konuşma yapmıştı⁵⁹¹. 1 Ocak 1471 tarihinde ayrıca Napoli Kralı ile Türklere karşı savaşmak üzere bir antlaşma yapıldı: Venedik, Napoli'nin 20 kadirga ve 4 gemisine karşılık her yıl 50 kadirga ve 8 gemi vermeyi taahhüt etti. Papaya, bu ittifaka katılma çağrısı yapılacak ve elde edilenlerin yapılan fedakârlıklar oranında bölüştürülmesi teklifi götürülecekti⁵⁹². Despot Tocco, Takımadalar Dükü, Ragusa ve Ankona, Türklerin hükümdarlığını elinden aldıkları Hersekli Vlatko ve İvan Balşa, bu ittifakın diğer üyeleri olarak bilinmekte idi⁵⁹³. Rodos Şövalyeleri'nin üstad-ı a'zamı daha Nisan ayında iki veya dört gemiye kadar katkıda bulunmayı vaat etti⁵⁹⁴. Burgonya Dükü Cesur Charles da beş yıllığına bu ittifaka dahil oldu⁵⁹⁵.

Venedik, diğer taraftan hâlâ Osmanlı Sultanı ile çok uzun zamandan beri istediği barışı yapmak için çaba gösteriyordu ve Türkiye'de yaşayan prensesler Mara ve Katerina

591 *Cod. Lat. Monacensis*, 461, fol. 51-60 (Karşılaştırma için bk. Rinaldi ve Sanudo. aynı el yazısı ile Venedik Doju'nun Papa Paul'a gönderdiği 17 Ağustos 1470 tarihli mektubu.

592 "Commemoriali", V, fol. 200 ve devamı.

593 "Commemoriali", V, s. 203.

594 "Commemoriali", V, s. 204, No. 36.

595 "Commemoriali", V, s. 208, No. 51.

ile iyi birer aracı bulmuş olmaktan hoşnuttu⁵⁹⁶. 1468 yılının bahar aylarında Midilli'ye 68 kadirga ve 80 küçük gemi gönderdiği söylenen Sultan Mehmed'in sözde hazırlıkları da görüşmelerin hızlanmasına katkıda bulunuyordu. O dönemdeki şartları bilen biri, rahatlıkla Venedik'in Eğriboz fatihini hiçbir şekilde tahrik etmek istemediğini ve her Venediklinin "barışı umut ettiğini ve istediğini" söyleyebilirdi⁵⁹⁷. Bosna Sancakbeyi İsa Bey, Ban Paul'un desteği ile 1471 yılı içerisinde Dalmaçya'daki Venedik yerleşim yerlerini, Spilit, Şebenik ve Zadra'yı kadar öyle rahatça yağmalayabildi ki, Venedik'in hiç nüfusu kalmayan Dalmaçya'da denizci bulamayacağı endişeleri dile getirilmeye başlandı⁵⁹⁸. Venedik'in idaresinde ve himayesinde olan Arnavutluk da kaderinden kaçamadı. Sancakbeyleri burada da birçok köle ve hayvan ele geçirdiler⁵⁹⁹. Herkes, Spilit ya da Arnavutluk'un başkenti İşkodra'ya yapılacak bir saldırıdan endişe duymaya başladı ve deniz kenarında Biograd yakınlarında yeni bir hisarın inşasından bahsedilmeye başlandı⁶⁰⁰. Aynı zamanda Girit Adası'nda savunma hazırlıkları yapıldı⁶⁰¹.

Büyük çabalara rağmen Osmanlı Sultanı, Venedik elçisini huzuruna kabul etmedi; hatta Osmanlı yönetiminde elçinin Eğriboz'u geri istemek için geldiği duyulunca, ona karşı davranışlar daha da sertleşti⁶⁰². Bu kadar güçlü bir devlet, çok nadiren barış için bu kadar yalvarmış ve barış nadiren bu kadar acımasızca reddedilmişti.

596 "Mon. Hung. Hist", V, s. 188-189, 219, 222; Karşılaştırma için bk. s. 264-265; ; "Cron. Zena", fol. 278 ve devamı.

597 "Né anchor la prefata Signoria se curerà molestar esso Turcho altramente, per non lo provocar . Cadauno spera et brama pace"; "Mon. Hung. Hist", V, s. 214; Karşılaştırma için bk. s. 210.

598 Aynı eser, s. 216-217; ; "Cron. Zena", fol. 278.

599 "Mon. Hung. Hist", V, s. 217.

600 Aynı eser, s. 218, 226.

601 Aynı yer.

602 "Mon. Hung. Hist", V, s. 227.

1474 yılının bahar aylarında Rumeli'nin yeni Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, İşkodra'yı fethetmeye çalıştı, ama üç ay sonra (kesin olarak 96 gün sonra) geri çekilmek zorunda kaldı⁶⁰³. Mocenigo'nun gelişi, İvan Çernoyeviç'le yapılan ittifak ve Boiana Gölü'ne girmeyi başaran Venedikli ticaret gemileri şehri kurtarmıştı. Venedik, Macar Kralı'na tekrar 13 bin altın göndermiş ve yardım talep etmişti, ama boşuna. Türkler, geri dönüş yolunda terk edilmiş Dagno'yu ateşe verdiler. 1474 yılının sonlarına doğru Venedikliler, düşmanların Adriyatik Denizi'nde görülebileceğinden korkmaya başladılar⁶⁰⁴.

Venedikli donanma komutanları en azından denizlerde, Napoli Kralı'nın ve Kıbrıs ile Rodos adalarının kendilerine katılan birkaç kadırgası ile birlikte Türklerin Anadolu'daki kargaşalarını, "Türkiye'yi" yağmalamak için kendi lehlerine kullanmayı bilmişlerdi. 1472 yılında Balat yağmalanırken, Limni Adası'nda depremden dolayı zarar gören Kokkinon Hisarı tekrar inşa edildi. Süvarilerle dolu Venedik gemileri, olağanüstü güzellikte harabeleri barındıran Karya sahillerinde ve Delos önlerinde belirdiler. Antik tapınağı ve mermer amfityatronun harabelerini, sütunlarını ve 15 arşın yükseklikteki dev heykeli hayranlıkla seyrettiler. Maina Burnu'nda Venedikli kadırgalar Napoli'den gelen 17 kadırga ile birleşti ve burada papanın gemilerini beklemeye başladılar. Filonun tamamı, bundan sonra tekrar, Rodos Şövalyeleri'nin İstanköy Adası'nın karşısında San Pietro Hisarı (Bodrum)'nda Türklerden kaçan Hristiyan köleler için bir sığınak kurdukları Anadolu'ya yöneldi. Atlıların kullanılması için hiçbir fırsat çıkmamasına rağmen, Venedikliler zafer kazandılar. Mocenigo, filosu ile birlikte ayrıca sahillere yakın birkaç küçük adaya da düşmanca ziyaretlerde bulundu.

603 Sansovino'nun eserinde Barletius ve "Cron. Zena".

604 "Mon. Hung. Hist", V, s. 263-264.

Sisam Adası'nda bir müddet kaldıktan sonra, Napoli Kralı'nın 17, Venedik'in 46, papanın 20 ve Rodos'un 2 kardırgası Chelidoni Burnu'nda birleşerek, Antalya'ya doğru yola çıktı. Burada liman güçlü bir filo ile kapatılmış olmasına rağmen, dış hisarları zapt ettiler⁶⁰⁵. İlk surlara çıkmayı başardılar ve Rodos Şövalyeleri'nin lideri burada hayatını kaybetti. Ama iç surlar, topçu sınıfı olmayan hafif ve düzensiz birlikler için fazla güçlü idi. Elde ettikleri çeşitli ganimetleri götürdükleri Rodos'a geri dönerken, Hristiyanlar, İtalya'ya gitmek üzere olan İranlı bir elçiden, Türk topraklarına saldırmaya hazırlanan Uzun Hasan'ın yola çıktığı haberini aldılar.

Hristiyanların acımasız intikam ateşi bu sefer İzmir'e yöneldi (Ekim). Müslüman kadınlar, kısa bir süre sonra tahrip edilecek camilerde boşuna ağlıyorlardı. Nüfusun özellikle tepelerde yoğun olduğu şehir, zapt edildi ve birçok Hristiyan esir serbest bırakıldı. Ganimetler, öncelikle "gümüş ve altın dokumalı elbiseler ve değerli eşyalardan" oluşuyordu. Aydın Sancakbeyi Balaban Bey'in saldırısı geri püskürtüldü ve İzmir ateşler içinde yandı. Sonbaharın son aylarında, Urla yakınlarında nüfusunun büyük bir bölümü kaçan Klazomen Kasabası da aynı akıbete uğradı.

Mocenigo, kışı gerçek bir galip olarak Anabolu'da geçirdi⁶⁰⁶. Yanında "kutsal savaş" boyunca papanın vekili olarak hareket eden Napoli kökenli Kardinal Oliverio Caraffa bulunuyordu⁶⁰⁷. Bu zaferlerden cesaret alan Hristiyanlar o kadar cüretkâr oldular ki, Venedik filonun İstanbul'a gitmesi emrini verdi ve 1473 yılının bahar aylarında Mezist-

605 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 240-244.

606 Karşılaştırma için bk. Malesta'nın sekreterinin Sansovino'daki mektubu, fol. 249 ve devamı. İzmir'in ele geçirilmesi ile ilgili bilgiler için bk. Giosafatte Barbaros'un mektup koleksiyonu, s. 53.

607 Karşılaştırma için bk. Mocenigo'nun dönüşteki raporu; Venedik kroniği cod. monac. it. 527, fol. 531.

reli Antonello, Gelibolu'daki Türk filosunu ateşe vermeyi denedi. Ama bu deneme başarısız oldu ve Antonello kazığa oturturularak öldü⁶⁰⁸.

Birkaç hafta sonra, Sığın (Sighino), (26 Mayıs) ve 130 yeniçeriye komuta eden subaşı fazla direnç göstermeyen Kızkalesi (7 Haziran) limanları, asi Karamanoğulları ile işbirliği içerisinde olan Venedik ve Napoli kadırgalarının komutanına teslim oldu. Bunu, surları çok eski olan Silifke ve Derme (Myrrha) limanları takip etti ve 15 Temmuz 1473 tarihinde Venedik'te bu beklenmedik büyük zaferler kutlandı⁶⁰⁹. Fethedilen yerler tabii ki Karamanlı müttfiklere bırakıldı.

Rodos'un karşısındaki Herke (Harki/Khalki) Adası da Ağustos ayının ortalarında zapt edilip, tahrip edildi⁶¹⁰. Daha sonra Alanya'ya yapılacak bir saldırı için planlar yapıldı. Papa, Spilit Başpiskoposu'nun komutasındaki 10 gemi ile son zaferlere katılmıştı.

Kaptan Mocenigo, ancak Sultan Mehmed'in Uzun Hasan karşısındaki zaferinden ve sonbaharda Kıbrıslı Rumların, Venedik kökenli ve Venedik'in himayesinde olan kralın dul eşi Katerina Kornaro'ya karşı isyanından sonra büyük fetih seferini kesmek zorunda kaldı. Kıbrıs'taki isyan, son kralın kızının nişanlandığı nesebi gayri sahih bir Aragonlu lehine döndüğünde, Hristiyan birliği bozulmaya başladı.

608 Daha önce bahsedilen Venedik kronikleri. Ayrıca Malipiero'nun "Archivio storico italiano"daki kronikleri, 1843.

609 Aynı yer; ayrıca Cornet, "La guerre dei Veneti nell'Asia" (Venedik'in Asya'daki savaşları 1470-1474, Viyana 1856; Karşılaştırma için bk. Gios. Barbaro,s, Lettere al senato veneto, Cornet baskısı, Viyana 1856, s. 36 ve devamı; Coriolano Cippico, Petri Mocenici imperatoris gestorum libri III, Venedik 1477. Ayrıca Chron. F. 33, ki burada Cippico'dan "Coriolano Ceppio Traurino" olarak bahsedilir. Karşılaştırma için bk. fol. 143. Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 351, Not I. Korfu'daki Strovisi Kalesi'nin ele geçilmesi hakkında bilgiler; "Cron. Zena", fol. 279; Asya'daki savaşlarla ilgili ilişkiler için bölümün devamı.

610 Aynı yer; Barbaro,s. 68.

Macaristan, aynı dönemde Lehistan ile Podiebrad'ın Bohemya'daki mirası için savaşmak zorunda kalmıştı. Bu yüzden Kral Matyas, Venedik elçisi Giovanni Emo'nun yumuşak ısrarlarına geleneksel diplomatik sözlerle cevap verdi. Bundan dolayı, 1474 yılı haricinde başka hiçbir teşvik almadığı için Türklere karşı savaşı tekrar başlatmak istiyor-muş gibi bir izlenim yaratmaya bile gerek görmüyordu. Her iki güç arasında 1473 yılında yapılan bir antlaşma da Türklere karşı ortak bir savunma açısından hiçbir önem taşı-mıyordu⁶¹¹. Sadece 1475 yılında, Bosnalı akıncılar Varadin'e kadar geldiklerinde, Macar Kralı, papayı "Hristiyanların körlüğünden", Doğu'da yeni Tatar düşmanlarının görüldüğünden ve sultanın İtalya'ya saldırma niyetinden haberdar etmek için Ladislas Vitez'i papaya gönderdi, zira kralın dediğine göre Türkler, her saldırıda Allah'ın ve Peygamber'in adını andıktan sonra "Roma, Roma" nidaları atıyorlardı⁶¹². Vitez, ayrıca Macar Kralı Türklere karşı harekete geçmeye hazır olduğu için Hadım Süleyman Bey'in İşkodra'dan çekildiğini de söyledi. Ama daha sonra Kral Matyas, Uzun Hasan'ın elçilerini kendi elçileri ile İtalya'ya - Venedik ve Roma - gönderip, yerine getirmeyi hiçbir zaman ciddi olarak düşünmediği eski vaatlerini tekrarlatmakla yetindi.

Bosna Sancakbeyi İsa Bey'in akıncıları tabii ki imparatorun eyaletlerini de rahat bırakmıyordu. 1470 yılından önce edildiği tecrübelerden ders alan imparator, artık Türk sorununa eğilmeye başlamıştı. 16 Haziran ile 21 Ağustos tarihleri arasında Regensburg'da yeni bir imparatorluk meclisi

611 Milano Arşivi, "Ungheria" 1490 yılına kadar.

612 "Iam vero in Italiam invadere statuit et romana dignitate potiri . Italie imperio inhiat . Vocem illam sacrilegam 'Alala Machmet, Hachmet, Roma, Roma', non aliud profecto wuam, expugnato eo oppido, universa belli mole Italiam petere . O bone deus, quantam erat per Italiam metus cum Scodra obsidebatur"; *Cod. Lat. Monacensis*, 461, fol. 51-60. Ayrıca "Cron. Zena"da bu savaş narasından ayrıca bahsedilir: "Cridando: Roma, Roma".

toplandı. Birçok piskopos, Saksonyalı ve Bavyeralı dükler ve Wüttemberg beylerinin yanı sıra Venedik'in, Macaristan Kralı'nın, Leh Kralı'nın, hatta Burgonya Dükü'nün elçileri hazır bulunuyordu. Meclis başkanlığını bizzat imparatorun kendisi yürütüyordu. Daha ilk günlerde Almanya sınırındaki savunucuların ağır baskılar sebebiyle stil ve sayı açısından oldukça abartılmış yazıları, Bosna Sancakbeyi'nin Sava Vadişi'ne ve Cilly ile Karinya⁶¹³ bölgelerinden Laybach (Laibach)'ın ön mevkilerine kadar uzanan tahribat gücü yüksek son akını haber veriyorlardı. Bu yazılarda ateşe verilen manastırların, kiliselerin, pazar yerlerinin ve köylerin⁶¹⁴ isimleri veriliyordu. Bu yazıları dehşet içinde yazanlar, Osmanlı Sultanı'nın Belgrad surları altında bizzat bulunduğunu haber veriyorlardı⁶¹⁵.

Meclis ise imparatorlukta tekrar merasimle barış ilan etmek ve sadece öncü birlikleri 4 bin piyade ve birçok atlıdan oluşacak bir ordunun hazırlanması için tedbirler almakla yetindi⁶¹⁶.

Ancak, 20 yıldır hep gündemde olan bu orduyu oluşturmak için yeterince fırsat bulunmasına rağmen - zira Bosna Sancakbeyi İsa Bey'in akıncıları ise Ljubljana ve Karinya yolunu unutmamışlardı - bir sonraki yıl boyunca hiçbir hareket görülmedi. 1472 yılı Nisan ayının sonlarında yakında geleceklerinden bahsedilmekte idi. Hiç kimse imparatorluk

613 "Pletriach, Gairach, Kloster Sirich, Michelstett, Munchendorff" adlı yerlerden bahsedilir.

614 5 pazaryeri ve 200 köyden bahsedilir.

615 cod. monac. germ. 1585, fol. 115'teki mektuplar. fol. 124 ve 136'daki haberler muhtemelen daha geç bir zamana ait.

616 Nürnberg Arşivi L. B. 69, 36, s. I, L. 38, No. 49; s. I, R. 79, No. 20 a ve 26 a; Münih Devlet Arşivi, "Türkenhilff", 1444-1518, No. 14; *Cod. Lat. Monacensis*, 26632, fol. 449 ve devamı; Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 197, 208, 214, 219: "Se li Turchi piglasero questa volta de Frioli, in pochi anni seriano fin in Lombardia". Makuschew I, s. 169-171. Ayrıca Cod. Germ. Monac. 1586, fol. 169'da meclisinin kararları ve Papa vekiline eşlik eden Piskopos Campano'nun "Epistolae" adlı eserindeki mektupları.

topraklarına girmelerine engel olmaya cesaret edemedi. Temmuz ayının ilk günlerinde hasat zamanında Karen-ti'ye vardılar ve "Drava Nehri boyunca Betau ve Marburg arasındaki toprakları Windischgretz'e kadar" tahrip ettiler. Pleyburg'u aldılar ve Saint Veit'e doğru ilerlediler. Lichtenberg'i bırakmak zorunda kaldılar. "Büyük bir belanın" geldiği haberini alan insanlar, Tanrı'nın gönderdiği bu felaket karşısında dehşete kapılarak, evlerini ve topraklarını terk ettiler. Acılarına kendi gözleri ile tanık olan biri: "Terk edildiler; kaçmak istiyorlar, ama nereye kaçacaklarını bilmiyorlar" diye yazmıştır⁶¹⁷.

İkinci yıl da böyle geçti. 1473 yılının sonbaharında Türkler, Aziz Nikolas (6 Aralık) günü civarında, Pertschach ve Feldkirch şehirlerine saldırırken, bir diğer birlikleri Sava Vadisi'nde belirdi ve tekrar Windischgretz'e saldırdılar. Yağmalar, acımasızca beş gün sürdü. Villach'taki aynı döneme ait 13 Ekim tarihli raporda, ölü köylülerin "saman gibi .. hâlâ tarlalarda çıplak yattıkları" belirtilip ve "öyle büyük bir ke-der ki, bu ülkede hiçbir Hristiyan bundan daha büyük bir acı yaşamamıştır", denmekteydi⁶¹⁸.

1474 yılında Wolfsberg, Judenburg ve Innsbruck'ta Türk akınlarının önünü kesmek için alınabilecek tedbirler hakkında görüş bildirmek için meclis toplantıları yapıldı, ama akınlar tekrarlanmadı. Papa, tekrar Alman prenslerine başvurdu ve Sultan Mehmed'i, dünyayı tek başına yönetmek isteyen hırslı bir tiran olarak tanımladı⁶¹⁹.

617 Nürnberg Arşivi s. 101/103; Leipzig Şehir Kütüphanesi Rep. II, fol. 10, fol. 277. Ayrıca Innsbruck Arşivi P.A. Belge II, s. 364; IV. Sixtus'un Avusturya Kralı Sigismund lehine Burgun'un yeni düküne gönderdiği mektup ve Katona XV, s. 622 ve devamı; ayrıca Katona XV, s. 622 ve devamı.

618 Leipzig Şehir Kütüphanesi, *Aynı eser*; Karşılaştırma için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 4143, fol.124 ve Nürnberg Arşivi s. 101/103: İmparatorun Dük Albert'e birliği ile ilgili yazdığı mektup.

619 "Id enim studet ut solus ipse dominus et princeps nominetur"; Nürnberg Arşivi, s. w. 165/2 I.

Yortu bayramı boyunca ayrıca Augsburg'da, açılışı çok daha sonraları yapılan yeni bir toplantı düzenlendi ve Papa vekili Aquileja Patriği Markus, II. Pius'un bildiğimiz fikirlerini gündeme getirdi. Bu toplantıda ayrıca "Doğu'daki bütün kiliselerin çöküşünden" ve Türklere 60 bin (!) esir getiren Karinya'nın yağmalanmasından bahsedildi, ama bu toplantı da imparatorlukta barış kararının alınmasından daha öte gitmedi⁶²⁰. Ekim ayında ise Macaristan'da tuz madenlerinden gelen gelirleri, her haneden vergi alınmasını ve Türklere karşı yapılacak savaştan elde edilecek teşvikleri düzenleyen bir toplantı yapıldı⁶²¹.

Ama geçen bütün bu hadiseler ve yapılan akınlar, Sultan Mehmed için sadece uç beyinin göz yumduğu küçük akınları idi ve 1474 yılından beri Anadolu'daki hadiselerle fazlasıyla meşgul olan Osmanlı Sultanı'nın büyük devlet siyasetinin bir parçasını oluşturmuyorlardı.

---

620 Nürnberg Arşivi L. B. 69, 36; I, 209, s. I, R. 79, No. 26; "Anschläge", Innsbruck Arşivi, Briksen Arşivi, Lade 50, No. 12; Graz, Üniversite Kütüphanesi cod. 1088, 4: "Tractatus quidem de Turcis": Dünyanın sadece İmparator değil, Macar Kralı tarafından da Türklerden kurtarılışı.

621 *Cod. Lat. Monacensis*, 13192, fol. 150; Karşılaştırma için bk. Fessler, III, s. 105-06. 1475 yılında yapılan yeni akınlar için ayrıca: Zinkeisen, II, s. 370. Megisser ve Valvassor'a göre Türklerin bu akınlarını Hammer, I, s. 520-521'de detaylı olarak ele alıyor.

Sekizinci Bölüm

Sultan Mehmed'in Anadolu'daki Savaşları- Avrupa'daki Son Fetihler

Anadolu'daki karmaşalar, Sultan Mehmed'in burada toprak ilhakı ve eski hanedanları ortadan kaldırma politikalarını uygulama kararını alması ile başladı.

Yaşlı Karaman Beyi İbrahim Bey, tıpkı Osmanlı Sultanı II. Mehmed gibi, bir cariyenin çocuğu olan altıncı oğlu İshak'ı kayırmasından dolayı meşru oğulları Pir Ahmed, Karaman, Kasım, Alaeddin, Süleyman ve Nure Sufi ile arasında çıkan iç mücadeleler sırasında hayata veda etmişti. Oğlu İshak'a hazinesi ile birlikte Silifke'yi vermişti. Buna kızan diğer oğulları, babalarını başkenti Konya'da kuşattılar. İbrahim Bey buradan kaçmayı başardı, ama kaçıışı sırasında Gevale Kalesi'nde hayata veda etti. Babalarının ölümü, kardeşler arasındaki kavgayı daha da ateşledi.

Pir Ahmed, Konya'ya el koydu ve İshak'ı sancakbeyi olarak uzaktaki bir vilayete sürgüne gönderdi. Aynı zamanda tahtta en az onun kadar hakkı olan diğer kardeşleriyle de çatıştı. Süleyman ve Nure Sufi Osmanlı Devleti'ne başvurular. Ancak İshak, tek başına yeterince tehlikeli olduğunu gösterdi. Türkmen lideri Uzun Hasan'a gitti, ve Erzincan ile Sivas'ı işgal eden barbarların bu güçlü hanı ile birlikte geri döndü. Türkmenler, Karaman topraklarında da güçlü düşmanlar olarak yağma yaptılar. Bu akınlardan ellerine 20 bin büyükbaş hayvanın geçtiği söylendi. İshak Bey ise atalarının tahtına geçmiş olmaktan hoşnuttu.

Karaman Beyliği'nin yeni hükümdarı, Osmanlı hanedanının ezeli düşmanı olan Uzun Hasan'ın yardımı ile iktidara gelmiş olmasına rağmen, Osmanlı Sultanı'nın rızası olmadan çok uzun süre iktidarda kalamayacağını biliyordu. Bu yüzden, Osmanlı Sultanı'na, ünlü bir fakihin oğlunu elçi olarak göndererek, Sultan Mehmed'in yanında bulunan iki kardeşinin ölünceye kadar Osmanlı Sarayı'nda kalması şartıyla Beyşehir ve Akşehir'i vermeyi teklif etti. Gelen tek cevap, derhal Çarşamba Nehri'ne kadar tüm bölgenin Osmanlı Devleti'ne verilmesi emri oldu.

İshak Bey, bu talebi reddedince, Karaman'ın resmî mirasçısı olarak Pir Ahmed'in de aralarında bulunduğu Antakya Beyi'nin birlikleri diğer uç birlikleriyle birlikte üzerine gönderildi. İshak Bey Ermenek ya da nam-ı diğer Dağpazarı civarında yenildi ve ailesini Silifke'de tamamen korumasız bırakarak, hâmisî Uzun Hasan'ın yanına kaçtı. Sultan Mehmed, alçak gönüllülükle Silifke'yi yenilenin küçük oğluna bıraktı. İshak Bey tarafından Osmanlılara teklif edilen iki şehir ile Sıklan Hisarı ve Ilgın kaleleri dışındaki tüm diğer topraklar, Pir Ahmed'e verildi.

Bu, Sultan Mehmed'in Karamanoğullarından birine Karaman'ı son verişî idi. Pir Ahmed'te Karamanlıların bilinen o bağımsızlık ruhu tekrar baş gösterdiğinde, Sultan Mehmed'in Pir Ahmed'i ortadan kaldırmak ve Karaman'ı Anadolu'daki Türk topraklarının bir sancağı hâline getirme kararı kesinleşti⁶²².

Pir Ahmed'in isyanı, 1463 yılında, Venedik'le savaş başlamadan önce meydana gelmişti. Asi Karamanlılara daha bir süreliğine göz yumuldu. 1465 yılının Nisan ayında Osmanlı Sultanı'nın Karaman'a karşı yapılacak bir sefer için hazırlıklar yaptığı iddiaları asılsız çıktı⁶²³. Ancak Sultan

622 Sadece Sadeddin, II, s. 244 ve devamı.

623 "Mon. Hung. Hist", IV, s. 323-324. Karşılaştırma için bk. s. 350

Mehmed, sonbaharda gerçekten de Anadolu'ya geçti. Pir Ahmed, kaçarak kendini Larende'ye kapattı. Veziriazam Mahmud Paşa ancak zorlu bir mücadeleden sonra onu bu son sığınağından da kaçırdı. Sayısız isyancı burada hayatını kaybetti. Turgudlu Türkmen aşiretinin adanıları da davranışlarından dolayı cezalandırıldılar. Konya'nın en iyi tüccar ve zanaatkârları İstanbul'a götürüldü. Sultan Mehmed'in en büyük oğlu Şehzâde Mustafa, Karamanlıların halefi olarak, fakirleşmiş ve şerefi kırılmış bu şehirde sancakbeyi olarak bırakıldı. Kasım ayında sefer tamamlanmıştı. Sultan Mehmed, Afyonkarahisar üzerinden İstanbul'a geri döndü⁶²⁴.

1467'de Uzun Hasan, Maveraünnehr'in büyük hükümdarı Ebu Said'e karşı büyük bir zafer kazandı. Ebu Said, düşmanlarına teslim edildi ve ölümü onların elinden oldu⁶²⁵. Bu zaferden sonra konumu değişen Uzun Hasan, himayesine aldığı birinin bu şekilde kaçırılmasına sessiz kalamazdı. Pir Ahmed, ülkesine geri döndü ve 1470 yılında, Eğriboz alındıktan sonra eski Veziriazam Rum Mehmed Paşa ile çarpıştı. Ölçüsüz ve açgözlü veziriazam Varsakların Bey'i Üveys Bey ile de kısa bir süre sonra savaşmaya başladığından, Pir Ahmed'e karşı çok fazla bir şey yapamadı. Bunun üzerine Bosna Sancakbeyi İshak Bey Anadolu'ya çağrıldı. Geldikten kısa bir süre sonra Pir Ahmed'i ve müttefiki olan kardeşi Kasım'la birlikte Mezopotamya'ya kaçırdı. Karaman hükümdarlarının yeni başkenti Aksaray, Konya'nın akıbetine uğradı. Ölen Karamanlı İbrahim Bey'in iki oğlu daha o zamanlarda Edirne'deki mezarlarında yatıyorlardı. Gedik Ahmed Paşa'nın komutasındaki bir sefer ile ayrıca Alanya, Avrupa'ya kaçmak zorunda kalan son beyi Kılıç Arslan'ın

624 Sadeddin, II, s. 241 ve devamı; Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", IV, s. 374. Bogdan'daki Sırp kroniği, s. 524'te Karaman seferini ve "Gevale ve birçok başka kalenin fethini" 6976 yılında gerçekleştirdiği belirtiliyor. Karşılaştırma için bk. Hammer, I, Yıl 1466.

625 Vambery II, s. 17-18.

elinden alındı ve birkaç ay sonra Silifke ile Karamanoğullarının son yerleşim yerleri de Osmanlı topraklarına katıldı⁶²⁶. 1471 yılının Mayıs ayında, “sultanın oğlu”, yani Şehzâde Bâyezid’in Karamanlıları yendiği ve Osmanlıların Suriye’deki bir isyancıyı destekledikleri haberleri Venedik’e ulaştı⁶²⁷.

Uzun Hasan’ın iki seçeneği vardı: Ya bu olanları kabul edecekti, ya da egemenlik haklarını bir savaşla kabul ettirecekti. Venedik, Macaristan ve papanın kışkırtmaları ile savaş açmaya karar verdi. Sanki, yerine geçtiği Timur’un zamanları geri geliyordu. Ama, I. Bâyezid’in hırsı kendisine miras kalan ve aynı amaçları güden Sultan Mehmed, Doğu’nun Türkmen asıllı Han’ı ile rahatlıkla boy ölçüşebilecek bir güce sahipti.

Daha 1467 ve 1468 yıllarında Uzun Hasan, eski Trabzon topraklarına saldırmıştı. Avrupa’da, büyük Komnen ailesine ait şehrin Uzun Hasan tarafından zapt edildiği sanılıyordu⁶²⁸. O dönemlerde, Uzun Hasan’ın adı Batı’daki Hristiyanlar arasında daha fazla duyulmaya başlamıştı. Neredeyse 50 yaşında olmasına rağmen, çok güçlü olduğundan, sağ omzunda haç işareti taşıdığından ve İsa’ya inananlara karşı dostluğundan bahsediliyordu⁶²⁹. Ayrıca Sinop’u aldığı ve İstanbul’a saldıracağı, mütevazı bir şekilde Venediklilere Gelibolu’yu teklif ettiği ve Mısır Sultanı’na teklifler götürdüğü, ama Müslümanların bu diğer hükümdarının

626 Sadeddin, II, s. 248 ve devamı. Karşılaştırma için bk. “*Mon. Hung. Hist*”, IV, s. 374. İtalya’da 3 Haziran 1468 yılında sultanın bizzat Asya’da olduğuna inanılıyordu: “Abest in Asia, in regionibus longinquis et distantibus”; Aynı eser, IV, s. 408. Hatta prestij kaybettiğinden bahsediliyordu: “existimatio amissa in partibus Asie et illius res nimius prospere geste”; Aynı eser, s. 450. Osmanlılar ise aynı zamanda sadece 10-12 bin adam toplayabilen Uzun Hasan ile alay ediyorlardı; Aynı eser V, s. 79.

627 “*Mon. Hung. Hist*”, V, s. 217.

628 “*Mon. Hung. Hist*”, V, s. 93.

629 “Qui, ut dicitur, est homo potens in dominiis et corpore, etatis L^a annorum, crucem in humero dextro deferens, cristianorum amicissimus”; *Cod. Lat. Mo-nacensis*, 18770, fol. 192.

bunları kabul etmediği söyleniyordu⁶³⁰. Gerçekte ise 1471 yılının bahar aylarında Gürcistan Kralı Konstantin'in bir elçisi Venedik'e gelip, Hristiyan kralın ittifak kurduğu bu hanın amaçlarını anlatmıştı⁶³¹. Kısa bir süre sonra ise Uzun Hasan'ın elçileri de, birkaç Leh elçi eşliğinde Venedik'e geldi ve Venedik, ortak savaş planları hakkında görüşmek üzere Cattarino Zeno'yu Uzun Hasan'ın yanına gönderdi (Eylül). Cattarino Zeno, Türkmenlerin hüküm sürdüğü "İran'a" giden ilk Venedik elçisi idi⁶³².

1471 yılının Haziran ayında, Sultan Mehmed'in eski Trabzon İmparatorluğu'nun topraklarına saldıran Uzun Hasan'a karşı hazırlıklara başladığı duyulmaya başlandı⁶³³. Gerçekte ise Komnenlerin eski topraklarına yapılan saldırı, 1472 yılının Mayıs'ında, Kral David'in uzun zaman önce Uzun Hasan'ın yanına kaçmış yeğeni ve ona tâbi olan Gürcü birlikler tarafından başlatılmıştı. Kapudan Paşa, Trabzon'u deniz tarafından savunmak için buraya 9 kadirga ve 25 gemi gönderdi⁶³⁴. Uzun Hasan, daha sonra yazın son günlerinde Ermeni Dağları'ndan indi ve Ağustos sonunda, uzun zamandır misafirleri olan, Sinop'un mirasçısı Kızıl Ahmed ve ölen İshak Bey'in kardeşi Karamanlı Kasım, Osmanlı sınırını aşıp, önce Tokat'ı aldılar. Eylül ayının son günlerinde, Amasya'da bulunan genç Şehzâde Mustafa'nın çok az sayıdaki birliklerini dağıttıktan sonra, Kayseri kuşatıldı ve kısa bir süre sonra bu şehir de alındı. Her yer acımasızca yağmalandı. Ankara'ya geldiklerinde ise kalenin direnişiyle

630 Aynı yer.

631 "Mon. Hung. Hist", V, s. 212; Cornet, Guerre, s. 25

632 Cornet, Aynı eser, s. 28 ve devamı; "Mon. Hung. Hist", V, s. 212, 214, 217 ve devamı; Dlugosz, XIV, s. 569; Karşılaştırma için bk. Jorga "Chilia şi Cetatea-Alba", s. 132-134.

633 "Mon. Hung. Hist", V, s. 219.

634 Aynı eser, s. 239 ve devamı; Karşılaştırma için bk. "Da nuove, da ogni canto sona la perdita de Trabesunda"; Girit Dükü'nün Arşivindeki 6 Temmuz 1472 tarihli mektubu, "Miss. e lett. ricevute" 1472-1474.

karşılaştılar. Uzun Hasan, Erzincan'daki karargâhında kendine lâıyk rakibinin gelmesini bekleyerek, hükümranlılık şerefini korudu⁶³⁵. Kızıl Ahmed ve Karamanlı Kasım'a eşlik etmek üzere, veziri Bektaşoğlu Ömer Bey'i ve yeğeni Yusufça Mirza'yı göndermişti⁶³⁶.

Sultan Mehmed, sonunda tehdit altındaki Anadolu topraklarına geçmek zorunda kaldı. Tecrübeli veziriazamı Mahmud Paşa'nın tavsiyelerine başvurduktan sonra, sadece orduyu değil, savaşılabilecek durumda olan bütün gençleri topladı. İstanbul'da büyük savunma tedbirleri alındı. Sadece üç kapı açık bırakılıp, diğerleri taşla örüldü. Liman ise demirden bir zincirle kapatılacaktı⁶³⁷. Sultan Mehmed, vekili olarak genç Şehzâde Cem Sultan'ı tecrübeli danışmanlarının koruması altında Avrupa'da bıraktı. Büyük ordu, 5 Ekim'de Anadolu'ya geçmeye başladı. Sultan Mehmed, 12 Ekim'de Anadolu topraklarına ayak bastı. Ama sadece Afyonkarahisar'a kadar gelip, burada Şehzâde Mustafa'ya, yine Uzun Hasan'ın yanında bulunan Pir Ahmed'i de temsil eden Kasım'a karşı kış aylarında yapılacak savaşın idaresini bıraktı. Sultan Mehmed, tekrar İstanbul'a döndü ve Uzun Hasan, Mısır Sultanı'nın topraklarını da rahatsız etmek üzere Fırat boylarında kışlık karargâhını kurdu. Şehzâde Mustafa ve Anadolu Beylerbeyi Davud Bey, genç Karamanlı ve Uzun Hasan'ın yeğenine karşı yaptıkları savaştan zaferle ayrıldılar. Uzun Hasan'ın yeğeni ve belki de Kasım, galiplerin eline düştü ve boynu vuruldu⁶³⁸. Yusufça Mirza, Ocak ayında hayatını kaybederken, Kasım ise 1473 yılının

635 Aynı yer.

636 Sadeddin, II, s. 256 ve devamı.

637 "Mon. Hung. Hist", V, s. 247.

638 "Mon. Hung. Hist", V, s. 244; Sadeddin, II, s. 258 ve devamı; "Cron. Zena" 1472 yılı; Girit Dükü'nün Arşivindeki begleler, "Missive e letteri ricevuto", 1472-1474; özellikle 18 Ocak 1473 tarihli mektup: "el prender del nepote del prefato s. Uson Cassan, el quale con do altri erano stà conduti a Constantinopoli e fati morire".

baharında hâlâ kendi davası için çalışıyordu. Nihayet o da Osmanlıların üstün gücüne yenildi. Hristiyan birliği ile kurduğu ittifak bile onu kurtaramamıştı⁶³⁹.

Uzun Hasan ise 1473 yılının bahar aylarında yapılacak büyük bir sefer için hazırlıklara başlamıştı. Elçilerinin talebi üzerine Venedik üç gemiyle birkaç top ve Kommaso di İmola komutasında 100 kadar topçu gönderdi. Farsça'yı iyi bilen Giosofatte Barbaro onlara eşlik ediyordu⁶⁴⁰. Ama Türk tarafında da kış boyunca o güne kadar görülmemiş büyüklükte bir sefer için hazırlıklar başlamıştı.

Nisan ayında Sultan Mehmed, eski büyük ticaret güzergâhı olan İznik yolu üzerinden Yenişehir'e vardı. Rumeli sipahileri Gelibolu'dan karşıya geçirildi ve burada sultanla buluştular. Şehzâde Bâyezid ise babasını karşılamak için Amasya'dan Akçaâbâd'a geldi. Şehzâde Mustafa, o dönemde Konya'da sancakbeyi olarak bulunuyordu. Ordunun tamamı, birkaç hafta kalacakları Sivas'a yöneldi. Uzun Hasan, aynı dönemde Fırat Nehri kenarında Birecik'teki karargâhında idi. Memlük Sultanı ile başlattığı savaş, "Rumların habis Sultanı" ile bizzat karşılaşmasını engelliyordu. Kasım, 3 bin askerle Silifke, Kızkalesi ve Anamur limanlarını kuşatma altına alırken, Uzun Hasan birçok atlı ile birlikte oğlunu Malatya'ya gönderdi⁶⁴¹.

Kısa bir zaman sonra, herşey sanki Timur'un dehşet saçtığı günlerde yaşanan felaketlerin geri geleceğini işaret ediyordu. Önce, Sultan Mehmed'in oğlu Şehzâde Bâyezid küçük ordusu ile Şebinkarahisar'da Zeynel Han'a yenildi⁶⁴². Akıncıların başında İran'a gönderilen Mihaloğlu Ali Bey, Fırat Nehri'ne kadar ilerledi. O da başarısız oldu

639 Aynı yer, s. 155.

640 Cornet, Lettere, s. 8 ve devamı; Guerre s. 39 ve devamı; "Cronaca" F. 33, fol. 140.

641 Cornet, Lettere, s. 31 ve devamı; Guerre s. 83 ve devamı.

642 Cornet, Lettere, s. 34.

ve kalan adamları ile birlikte bir kaleye sığınmak zorunda kaldı⁶⁴³. Genç Rumeli Beylerbeyi Has Murad, bunlardan aşağı kalmak istemedi ve harekete geçerek, Türkmen hafif süvari birliklerinin kendisini beklemekte olduğu büyük sınır nehrinin kıyılarını görene kadar durmadı. Uzun Hasan, burada düşmanlarını ablukaya aldı: Rumeli Beylerbeyi Has Murad, Zeynel (Kör Zeynel) ile mücadelesi sırasında öldü. Turahanoğlu Ömer Bey, Hacı Bey, Ahmed Çelebi ve diğer komutanlar esir alınarak, Uzun Hasan'ın karargâhına getirildiler. Mihaloğlu Ali Bey'in kardeşlerinden biri, bu savaşta ölürken, bir diğeri de özgürlüğünü kaybetti. Ali Bey ise yaralı olarak kaçmak zorunda kaldı⁶⁴⁴.

Bu arada Sultan Mehmed, bu mağlubiyetten habersiz harekete geçmişti. Daha Bayburt yakınlarında (Otlukbeli'nde) Türkmenlere rastladı. Bu arada Şebinkarahisar'ı zapt eden ve Konya'ya yönelen⁶⁴⁵ Uzun Hasan, iki oğlu Uğurlu Mehmed ve Kör Zeynel ile birlikte bu Türkmen birliklerinin arasında idi. Elde ettiği zaferden dolayı cesareti iyice artmıştı. Uzun Hasan'ın oğulları, Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Bâyezid komutasındaki sipahiler tarafından oluşturulan kanatlara dikkatsizce saldırdılar. Hızlı atları ve eğri kılıçlarına rağmen, böyle birlikleri mağlup edecek durumda değildiler ve Osmanlı topçuları, Uzun Hasan'ın saflarında büyük boşluklar açtı. Kısa zaman sonra Şehzâde Mustafa'ya Kör Zeynel'in kesik başı getirildi. Bâyezid de kendisine verilen görevleri layıkıyla yerine getirdi. Uzun Hasan, bu savaş yerinden hareket bile etmeden ve yenicilerini savaşa

643 Cornet, Lettere, s. 64-65.

644 Cornet, Lettere, s. 74-75; "Mon. Hung. Hist", V, s. 248-249; Sırp kroniğindeki tarih, Bogdan, s. 524.

645 Cornet, Lettere, s. 47 ve devamı, s. 52.

sokmaya bile gerek duymadan kazanan Sultan Mehmed'in önünden kaçtı (10 Ağustos)⁶⁴⁶.

Sultan Mehmed, çok sayıda esir aldı, ancak aralarından Uzun Hasan'ın veziri de dahil olmak üzere âlimleri, savaşa zorla katılan "Karakoyunlular"ın liderlerini ve Timur ile oğlu Miranşah'ın soyundan gelenleri serbest bıraktı. Diğerleri ise acımasızca katledildi.

Sultan Mehmed, bu hadiseden sonra kendisine teslim olan Şebinkarahisar üzerinden İstanbul'a döndü ve sonbaharın ilk günlerinde buraya vardı. Bir sonraki yıl içerisinde Gedik Ahmed Paşa, Anadolu birlikleri ile Ermenek'i, Pir Ahmed'in Konya'ya götürülen ailesinin bulunduğu Minan'ı ve son olarak Silifke'yi almayı başardı. Şehzâde Mustafa, Develi Karahisarı teslim almak üzere eski Karaman başkenti Konya'dan geldi. Kasım ortadan kayboldu ve Pir Ahmed birkaç ay sonra kaçak olarak Şam civarında öldü⁶⁴⁷. 1475 yılının yazında Uzun Hasan'ın Erzincan'da savaşa hazır bir vaziyette beklediği ve savaşı devam ettirmek niyetinde olduğu dedikoduları asılsız çıktı⁶⁴⁸. İran sınırı Şehzâde Bâyezid tarafından oldukça iyi korunuyordu; hatta Türkmenlerin elinden Torul'u almayı başarmıştı⁶⁴⁹.

Böylelikle Osmanlı Sultanı'na karşı kurulan Hristiyan-Türkmen birliğinin de sonu gelmişti. 1474 yılı içerisinde Paul Ogniben ve ardından Ambrosio Cotarini, Sultan

646 Cornet, *Guerre* s. 82 ve devamı: Uzun Hasan'ın ve Kasım'ın mektupları. Karşılaştırma için bk. s. 111: Uzun Hasan'ın atı öldürülmüştür. Tarih, Hammer'e göre 26 Temmuz; Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 355, Notlar. Sırp yıllıklarına göre: 4 Ağustos. Karşılaştırma için bk. Malatesta'nın sekreterinin mektubu, fol. 251 ve devamı.

647 Sadeddin, II, s. 282 ve devamı. Karşılaştırma için bk. Gios. Barbaros'un Cornet, *Guerre* s. 121 ve devamındaki taraflı anlatımı.

648 *"Mon. Hung. Hist"*, V, s. 269.

649 Sadeddin, II, s. 313-314. Karşılaştırma için bk. "Lettres historiques et politiques écrites tant par Méhémet II. que par Usum-Cassan &c., traduites du grec et de l'arabe &c". par M.B* de M* (Barbier du Mesnard; Paris 14764; 2 Tle.

Mehmed ile yapılacak savaş hakkında görüşmek üzere Tebriz'e gönderildi, ama boşuna. Uzun Hasan'ın ve Gürcistan Kralı Georg'un Kefe üzerinden Avrupa'ya gelen ve 16 Haziran tarihinde Venedik'te görkemli bir merasimle karşılandıktan sonra Roma ve Napoli'ye geçen elçileri de başarısız oldular. Ayrıca İran'dan yeni dönmüş olan Cattarino Zeno'nun Venedik Senatosu'na verdiği rapor işe yaramadı⁶⁵⁰. Trevisano'nun gönderdiği elçiler aracılığıyla Kırım Tatarlarını, Tuna boylarındaki din kardeşlerine karşı yapılacak bir savaş için kazanmaya yönelik planının getirdiği tek sonuç, Venedik'in 1476 yılının Nisan ayında ilk Tatar elçilerini merasimle karşılaması oldu⁶⁵¹. Bunlar arasında en gayri ciddi proje, 1472 yılının Haziran ayında vekili Gianbattista Volpe aracılığıyla Thomas Paleologos'un kızı Zoe ile evlenen⁶⁵² Çar İvan'ın, "gerçek mirasçısı" olarak İstanbul üzerinde hak iddia etme projesi idi⁶⁵³. Eski Haçlı Seferi ruhunun artık canlanması mümkün değildi ve en son zaferi ile Sultan Mehmed, dünyadaki hiçbir gücün kendisi ile yarışamayacağını fazlasıyla göstermişti⁶⁵⁴.

Kendisine has soğukkanlı güvenle Avrupa'daki sınırlarının kesin çizgilerini belirlemeye başladı. Önce, uzun zamandan beri vergisini ödemeyen, sultanın Eflak vasalına savaş açan ve yiğit Mihaloğullarının Tuna boylarındaki hanedanına açıkça savaş ilan etmiş olan Boğdan'a bir ordu gönderilmesi gerekiyordu. Prens Stefan, bunun dışında, savaşı

650 Karşılaştırma için bk. "Cron. Zena" ve "Guerre dei Veneti" s. 23 ve devamı; "Mon. Hung. Hist", V, s. 259-260.

651 "Cron. Zena", fól. 284; Karşılaştırma için bk. Cornet, Guerre s. 98.

652 Nürnberg Arşivi s. I, L. 209: düğün alayı ile ilgili çeşitli yazılar; Cornet, Aynı eser.

653 "Guerre" s. 106-107: "Occupatores imperii Orientis, quod, si successores mares deessent, iuri ad Excellentiam Suam per illum matrionium suum pertinent".

654 Tercan'daki savaş hakkında bilgi için bk. Ramusio koleksiyonu, Viaggi II'deki Angiolello ve Cattarina Zeno bölümleri; Cornet, La Repubblica di Venezia e la Persia; Karşılaştırma için bk. I. Thuasne, Djem-Sultan, Paris 1892; "Cronaca" F. 33, fol. 145 ve devamı.

kaybettikten sonra bile kendisine iddialı mektuplar yazan Uzun Hasan'ın dostu idi⁶⁵⁵.

Boğdan Prensi, gerçek bir hükümdar ve başkomutana dönüşmüştü. Ülkesinin ekonomik çıkarlarını çok iyi gözetmesini biliyor ve Boğdan'ın Balkan Yarımadası'ndan kaçan Slav kültürünün sığınağı ve dinî mimarlık sanatının merkezi hâline gelmesi ile övünüyordu. Özellikle tahtta hak iddia edenlerin entrikalarını engelledikten sonra, çok önemli bir liman olan Kili'yi eline geçirmek istiyordu ve 1465 yılının Ocak ayında ani bir baskınla bunu başardı. 1467 yılının sonlarına doğru, Kral Matyas'ın otoritesine karşı Erdelli isyancılarla ilişki kurdu ve bir sonraki yılın kış aylarında Kral Matyas'ın saldırısına uğradığında, Baia'da kuşatıldı, yaralandı ve kaçmak zorunda kaldı⁶⁵⁶. Stefan daha sonra, tahtta hak iddia eden selefi Petru Aron'dan kurtulmak için Sekle-rin ülkesine saldırdı.

Boğdan, 1469 yılında Kırım Tatarlarının büyük bir akınına uğradı ve bunlar Besarabya'nın ormansız vadilerinde geri püskürtüldü. Bu akınlar, yaklaşık olarak Venediklilerin, sadece Suriye, Karaman ve Türkmen bölgelerindeki Müslümanları değil, genelde Türk kökenli olup, uzun zaman önce Müslümanlığa geçip, büyük Tatar ismini devralarak, genelde sahillere egemen olan Cenevizlilerle iyi ilişkiler içinde yaşadıkları Kırım Yarımadası'ndan yola çıkarak, Turla Nehri'nin ötesinde bulunan Moskova ve Litvanya-Lehistan topraklarını kolayca tahrip ederken, daha zor da olsa kimi zaman Boğdan topraklarını tahrip eden Kırım Tatarlarını, tuhaf da olsa, Osmanlılara karşı kıskırtma düşüncesine kapıldıkları döneme denk geliyordu. Şirinlerin beyi

655 Karşılaştırma için bk. Hurmuzaki, II, s. 124-125, No. CIII; "*Mon. Hung. Hist*", VII, s. 293-295; "*Chilia și Cetatea-Alba*", s. 133, Not 1

656 "*Geschichte des Rumänischen Volkes*" (Romen Halkı Tarihi), I, s. 343 ve devamı; "*Istoria lui Stefan-cel-Mare*" s. 102 ve devamı.

Mamak'ın başka bir grup akıncısı aynı zamanda Zitomir ve Trembovla dolaylarını yağmalıyorlardı. Mamak'ın kardeşi Eminek, 20 Ağustos 1469 yılındaki muharebede Boğdanlılara esir düştü ve ancak 1473 yılında esaretten kurtulabildi. Prens Stefan, bu arada Tatar Hanı (Mengli Giray)'nın elçilerini sakat bırakmaya ve kazığa oturtmaya cüret etti⁶⁵⁷ ve Turla Nehri yakınlarındaki Raut Nehri kenarında güçlü Orhei Kalesi'ni inşa ettirdi⁶⁵⁸. Bugün Avusturya'ya bağlı Bukovina'da bulunan en güzel Boğdan Manastırı Putna, Stefan'ın berbat kâfir süvarilerine karşı kazandığı bu zaferin anısına yapılmıştır.

Tatarların istilasını, Tuna beylerinin ve Eflak Prensi Radul'un izni ile yapılmıştı, zira Osmanlılar, Macar Kralı'nın düşmanı olan Prens Stefan'a, Macaristan'la yeniden tehlikeli bir savaşa girmek zorunda kalmaktan korkmadan saldırabiliyorlardı. 1469 yılının yaz aylarında Stefan, Tatarlarla uğraştığı bir sırada, birkaç Türk gemisi Kili önlerinde belirmişti. Mihaloğulları, Saline Şehri'ni işgal etmeye niyetlenmişlerdi. Buna kızan Boğdan Prensi Stefan, 1470 yılının kış aylarında Eflaklı komşusu Radul'a saldırdı ve 27 Şubat tarihinde çok önemli bir mevki olan İbrail'i aldı. Leh Kralı Kazimir, Ağustos ayında Lvov (Lemberg)'a kadar geldi ve Stefan'dan tekrar sadakat yeminini almak için Podolya'daki Kamenice'ye kadar ilerlemek istedi.

1471 yılında Radul, Boğdanlı Boyarları alenî düşmanı hâline gelen Stefan'a karşı kışkırttı ve Boğdan'ın güneyine bizzat geldi. Tehdit altındaki prens, hainlerin boynunu vurdu ve prensliğin güneybatısındaki Suçava'da kazandığı zaferle Eflaklıları geri çekilmeye zorladı. Radul, sınırlarını Putna Nehri kenarında Craciuna Hisarı'nı ve Teleajin Nehri kenarında, nehrin adını taşıyan Teleajin Hisarı'nı inşa

657 "Istoria lui Stefan-cel-Mare" s. 118 ve devamı.

658 Aynı yer.

ettirerek, koruma altına aldı. Türklere ait Yergöğü Şehri'ne yakın bir yerde bulunan yeni başkenti Bükreş, basit hisarlar, tabyalar ve şarampollerle müstahkem bir hâle getirildi.

Kısa zaman önce Kral Matyas'a karşı, Macaristan tahtında hak iddia eden Leh Kralı Kazimir'i desteklemiş olan Stefan, yanında sadece savaş sırasında yardım vaat etmiş Erdelli Seklerin kalmış olmasına rağmen⁶⁵⁹, bu hazırlıklar ve tedbirler karşısında cesaretini kaybetmedi. 8 Kasım 1473 yılında sınır nehri Milcov'a geldi ve 10 gün sonra sınır boylarında Rimnik Çayı kenarında herşeyi belirleyecek olan savaş başladı. Mağlup olan Radul, Türklere ait Yergöğü'ne kaçtı; eşi Maria ve iki kızı, Stefan'ın esiri olarak Boğdan'a götürüldü. Stefan, Boğdan'a dönmeden önce Macarların, Türklerin, hatta Eflaklı Boyarların bile iznini almadan Bükreş'te, altmışlı yıllardan beri Erdel'de yaşayan eski (1453'ten önceki) Eflak prenslerinden Basarab Laiota'yı tahta çıkarttı.

Boğdan Prensi'nin ve himayesine aldığı Eflak Prensi'nin bu iktidarı çok uzun süreli olmayacaktı; Radul'a karşı kazandıkları zaferin tek sebebi, Mihaloğullarının o dönemde Anadolu'da Uzun Hasan'a karşı yapılan sefere katılmış olmaları idi. Geri döndüklerinde Basarab Laiota Aralık ayında Boğdan'a kaçmak zorunda kaldı ve "meşru" Prens Radul tekrar eski konumuna getirildi. Ama Tuna boylarının sipahileri, Vaslui'ye kadar gelen Stefan'a saldırmaya cesaret edemediler. Yine de yeni Rumeli Beylerbeyi Boşnak Hadım Süleyman Paşa'nın sefere çıkmasına gerek kalmamıştı ve 1474 yılının tamamını rahatlıkla Arnavutluk'ta İşkodra'ya karşı yapılacak savaşa harcayabilirdi. Radul aniden öldüğünde, bu beklenmedik ölümde parmağı olması icap eden Basarab Laiota, sultanın sadık vasalı hâline geldi ve Tuna

659 Bilgi için ayrıca Dlugosz, XIV, s. 621.

boylarında düşmanlıklar böylelikle sona ermiş gibi görünüyordu (Mayıs-Haziran 1474).

Ama Osmanlı Sultanı, kendisine bu şekilde gösterilen saygıdan fazlasını bekliyordu. Stefan'dan, Kili Limanı'nı geri istiyor ve düşmanlıklarının bedeli olarak da Akkırman Limanı'nı talep ediyordu. Tabii ki, o güne kadar ödemediği vergiler de tahsil edilecekti. Stefan, bu talepleri kibirli bir şekilde reddetti ve Erdelli voyvodalardan Balsius Magyar ile anlaşarak, 1 Ekim tarihinde Teleajin Hisarı'nı zapt etti. Birkaç gün sonra Sekler Kontu Stefan Bathori, Laiota'yı tahttan indirdi ve yerine muhtemelen Basarab'ın aynı adlı oğlunu tahta çıkarttı.

Bu hadiseler, Sultan Mehmed'in Anadolu'daki yorgunluklardan sonra dinlendiği İstanbul'da duyulunca, henüz Arnavutluk'ta bulunan Hadım Süleyman Paşa'yı asi Prens Stefan'a saldırarak, bütün isyancılara örnek olacak bir mağlubiyete uğratmak için Boğdan'a gönderdi.

Stefan, Rumeli Beylerbeyi'ni bugün bile kilisesinin ve evlerinin harabeleri görünen Vaslui Kasabası'nda karşıladı. Yanında Bathori'nin birkaç Macar birliği ve 5 bin Sek vardı. Lehlerin bu savaşa bir birlikle katılmaları düşünülemezdi bile, zira herşey çok çabuk gelişmişti ve Lehlerin silahlanmaları her zaman çok uzun sürerdi. Böylelikle Stefan, çoğu özgür Boğdanlı köylüler olmak üzere, yaklaşık 30 bin askere sahipti.

Hadım Süleyman Paşa, yanında Mihaloğullarından Ali ve İskender Beyler ile birlikte Niğbolu üzerinden geldi ve burada artık Hristiyan düşmanı olan Laiota ile birleşti. Tuna boylarında bazen geçici olarak Ocak ayında bile görülebilen bahar havası altında, yolların mahvedilmiş ve kullanılamaz hâle getirilmiş olduğunu gördüler. Vaslui'den geçen büyük ticaret yolu da aynı durumda idi. Türkler, Vaslui'yi

geçtikten sonra, birbirine karışan ve geçilmesi imkânsız ormanların arasında kıvrılarak akan Racova (Racovitza) Nehri'ne geldiler. 10 Ocak 1475 tarihinde Hadım Süleyman Paşa aniden sisler arasından baskına uğradı. Ok yağmuru ve birkaç top, savaşın kaderini belirledi: Osmanlılar, geri çekildiler ve labirente benzeyen bu topraklarda kaçarken, acımasızca katledildiler. Eflak köylüleri, Boğdan köylüleri ile birleştiler ve küçük birliklere saldırıp, onları yok ettiler. Stefan'ın kibirli zafer yazısı ile Batı Avrupa'ya, 1474 yılında İşkodra önlerinde savaşırken, birçok devletin kendi gelecekleri hakkında kaygılanmasına ve titremesine sebep olan Rumeli Beylerbeyi'nin bu önemli mağlubiyetinin haberi ulaştı. Yaşlı dul Sultan Mara, Türklerin hiçbir zaman bu kadar büyük bir mağlubiyet yaşamadıklarından şikâyet ediyordu; Batı'daki ordu, neredeyse tamamen yok olmuştu! Mihaloğlu Ali Bey, ceza olarak makamından alındı ve zindana kapatıldı⁶⁶⁰.

Böylece, Sultan Mehmed'in düşmanının karşısına bizzat çıkması gerekti. Gerçekten de İstanbul'dan yola çıktı ve kuzeye doğru birkaç gün ilerledi, ama nikris hastalığı daha ileriye gitmesini engelledi⁶⁶¹. Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa komutasındaki kara birlikleri yollarına devam etmediler⁶⁶². Sadece birkaç dağınık birlik, Boğdan limanlarının çevrelerinde görülüyordu⁶⁶³. 180 kadırga, 3 kalyon ve yaklaşık diğer 300 parça deniz aracından⁶⁶⁴ oluşan Osmanlı Donanması ise 19 Mayıs'ta Karadeniz'in kuzey sahillerine doğru yola çıktı.

660 Karşılaştırma için bk. "Columna lui Traian" 1883, s. 84; "Acte și Fragmente" III, s. 84.

661 "Mon. Hung. Hist", V, s. 266-267.

662 Aynı eser, s. 270.

663 Aynı yer .

664 Aynı eser, s. 269.

Kara birliklerinin mutlaka katılımı gerektiğinden, Stefan tarafından harabeye çevrilmiş Kili ve Akkirman limanlarının fethi dönüş yolunda gerçekleştirilecekti. Kaptan-ı Derya Çakırcı Yakup Reis'in bağlı bulunduğu donanma başkomutanı Gedik Ahmed Paşa⁶⁶⁵, filonun tamamı ile Cenevizlilere bu büyük ticaret şehrini fethetmeye niyetlendiklerini belli etmeden, Kefe'ye yöneldi.

Kefe'de o dönemlerde Tatarca'dan bozma Orgusi diye anılan Lehlerden, Macarlardan, Romenlerden ve Rumlardan oluşan mutat paralı askerî birlikler vardı. Ayrıca Tatar soyundan gelen bir taht mirasçısı da bu şehirde yaşıyordu. Şehir sakinleri, herhangi bir saldırı beklemediklerinden, başka yardım istememişlerdi. Limanda hiç savaş gemisi yoktu ve bu şartlar altında, özellikle de Tatarların düşmanları oldukları hesaba katılırsa, ciddi bir direniş düşünülemezdi. Şehir, dört gün içinde kolayca alındı ve teslim olma çağrısında bulunan şehir sakinleri, daha önce de kendini kanıtlamış Osmanlı prensiplerine göre iyi muamele gördüler. Sadece yabancı askerler idam edildi. Kefe'ye bağlı bölgenin tamamı derhal teslim olmayı kabul etti⁶⁶⁶. Venedik'e ait Azak (Tana) da aynı akıbete uğradı⁶⁶⁷ ve daha sonra, Ghizulfilere ait Matrida (Mategra) fethedildi⁶⁶⁸.

Aralık ayında birkaç Türk birliği, Tatarlar ve Hristiyan komşularınca Mankup, Türklerin ise Mankub dedikleri Theodori'ye yöneldiler. Burada Trabzonlu Komnen hanedanının son mensupları hüküm sürmekteydi. Hükümdarlıkları, bir kale ve çevresinde birkaç köyle sınırlı idi - toplam "30 bin hane". Mankuplu Ulubey'in ünü duyulmuştu. Atalarından biri olan Aleksios, Cenevizlilerle savaşmıştı. 1475

665 Aynı eser, s. 269.

666 "Mon. Hung. Hist", V, s. 345.

667 Aynı eser, s. 345-346; Sadeddin, II, s. 292 ve devamı.

668 Sadeddin, II, s. 313; "Acte şi Fragmente" III, s. 63; Heyd, Commerce du Levant II, s. 405.

yılıının başlarında, savaşı sevmeyen İsaak Komnenos başta idi. Kız kardeşi Maria, kısa bir süre önce Boğdan Prensi Stefan'la evlenmişti. Diğer kardeşi Aleksander ise Boğdan Sarayı'nda yaşıyordu. Eniştesi tarafından, ağabeyinin yerine geçmek üzere Mankup'a gönderildiğinde, İsaak'ı öldürttü. Şimdi ise Türkler, Aleksander'a, ailesi ve Boğdanlı muhafızlarına acımasızca saldırıyorlardı: Komnen hanedanı mensuplarının hepsi öldürüldü, ama kadınlara dokunulmadı⁶⁶⁹.

Bu hadiseden sonra Gedik Ahmed Paşa ülkeyi, hanları Mengli Giray, İstanbul'daki esareti sırasında Osmanlı Sultanı'nın hükümlerini, kesin bir kaynaktan öğrenemediğimiz şartlar dahilinde kabul eden Tatarlara bıraktı⁶⁷⁰. Sadece Kefe'ye yeniçeriler yerleştirildi. Mankup ise bakımsız kaldı, kiliseleri ve sarayları harabeye dönüştü⁶⁷¹.

Bu sefer de Lehlerden gelecek yardımı boşuna bekleyen Stefan, 12 Ağustos tarihinde, Türklere karşı savaşa ortaklaşa girmek için Macar Kralı Matyas ile barışmıştı. Belki de Macaristan, 1465 yılından itibaren diğer Hristiyan güçlerinden titizce saklanan 10 yıllık bir ateşkes yapmıştı ve taahhütleri şimdi sona eriyordu. Nitekim Matyas, bundan sonra ülkesinin Doğu'daki menfaatleri ile ilgilenmeye karar verdi.

Gedik Ahmed Paşa, ordusunun bir kısmını Kili'ye ve Akkerman'a karşı göndermişti, ama sultanın ilan edilen yeni teşebbüsü bir sonraki yıla ertelenmişti. Böylelikle yıllardan sonra ilk kez saldırı sırası Hristiyanlara gelmişti.

Kralın, Türklerin barış elçilerinin karşısına çıkartmayı alışkanlık hâline getirdiği "Kazıklı" Voyvoda Vlad'ın, ülkesi Eflak'ı tekrar geri alma planları Laiota'nın Osmanlı'ya tâbi

669 "Mon. Hung. Hist", V, s. 346.

670 Karşılaştırma için bk. Hammer, Geschichte der Krim (Kırım Tarihi, s. 32-35.

671 Bütün belgeler Vigna, Codice diplomatico; Karşılaştırma için bk. "Matthiae Epistolae ad romanos pontifices" s. 100-101; "Mon. Hung. Hist", VII, s. 308.

olması ile engellendi⁶⁷². Kişisel cesareti ve köylülerinin mükemmel özelliklerine rağmen, kendini Tuna Türklerine karşı savaşıacak güçte hissetmiyordu. Ayrıca Laiota'ya şüphe ile yaklaşıyor ve sırf onun için Yergöğü, Turnu, vs. gibi yerlere saldırmak, işine gelmiyordu. Tuna Nehri boyunca Petervara-din'e kadar gelen Kral Matyas ise Belgrad'ın batısında, ahşap kuleleri toprakla doldurularak⁶⁷³, inşa edilmiş olan ve Türklerin, Macaristan'da ve Almanya'da aldıkları esirleri geçici olarak getirdikleri Böğürdelen (Sabac) Kalesi'ni kuşattı⁶⁷⁴.

Böğürdelen, 1475 yılının Aralık ayında, Türklerin kış karargâhlarına çekildikleri bir zamanda kuşatılmıştı. "Türkler karşısında en fazla övgü gören ve kralın babasının miras bıraktığı" 2 bin Romen asıllı Erdelli, Stefan'ın "12 bin atlısı, 20 bin piyadesi ve birkaç topu", ayrıca 8 bin atlı Boyar ve 30 bin (!) sıradan askerle Eflak'tan İstanbul'a doğru ilerleme projesinden artık tabii ki bahsedilmiyordu. Şimdilik önemli olan sadece Mihaloğullarının yokluğundan yararlanarak, Türk akıncılarının 1471 yılından beri göz koydukları toplanma yeri olup⁶⁷⁵, Sava Nehri'nin bir adası üzerinde bulunan Böğürdelen Kalesi'ni ele geçirmek ve bu kaleyi, Belgrad'ı ve Severin'i kullanarak Sırbistan'ın nehir hattını Türklerin akınlarına karşı koruyabilmektir. Kral Matyas, Aralık ayının sonlarına kadar Belgrad'da kaldı. 2 Şubat tarihinde ise bizzat Böğürdelen önlerine geldi⁶⁷⁶. Bu arada Türklerin civardaki kalelerinin askerî birlikleri de Macarlara saldırdı⁶⁷⁷. Böğürdelen'i kurtarmak için buraya gelen Ali ve İskender Bey (2-3 Şubat), Kral'a karşı savaşma cesaretini

672 Bonfinius, Decas IV, lib. II, s. 401, 1680 baskısı.

673 "Mon. Hung. Hist", V, s. 344.

674 "Mon. Hung. Hist", V, s. 347.

675 Karşılaştırma için bk. "Mátyás Király Levelei", I, s. 271. "Mon. Hung. Hist", VII, s. 211'dekitarif. Karşılaştırma için bk. Jorga "Ştudiişi documente XVI".deki İtalyan raporları.

676 "Mátyás Király Levelei", I, s. 323 ve devamı.

677 "Mon. Hung. Hist", V, s. 287-288.

gösteremediler⁶⁷⁸. Birkaç hafta sonra, kuşatmanın 41. günü olan 15 Şubat'ta, kale nihayet teslim oldu. Osmanlılar için bu çok küçük bir kayıptı, ama Kral Matyas için bu hadise Avrupa'da cesareti ve "Hristiyan davası" için gösterdiği fedakârlıklarla övünmek için çok iyi bir fırsattı⁶⁷⁹. Böğürdelen, Hristiyanlarla iskân edildi.

Müteakiben geri dönüldü. Ancak kış aylarında Kazıklı Voyvoda diye anılan Vlad Tepeş ve Sırbistan'ın taht varisi, cesaretinden dolayı "Ejderha" lakabı ile bilinen ve eniştesi ünlü Varad Piskoposu Johann'dan dolayı Salankamen'de yaşayan⁶⁸⁰ Gregor'un oğlu Vuk'un komutası altındaki bazı birlikler, beklenmedik bir şekilde Bosna'ya saldırdılar. Osmanlı Sultanı, burada sözde eski kralların soyundan gelen Matyas adındaki bir devşirmeyi başa geçirmişti, ancak Macarlara göre Bosna Kralı hâlâ yaşlı Nikolas Ulyaki idi. Ama çatışmalar sırasında Ulyaki'nin adı hiç duyulmadı⁶⁸¹. Vlad ve Vuk, Sava Nehri'ni geçerek, geceleri az bilinen yollardan ilerlediler. Öncüler, pazar kurulduğu bir günde Türk kılığına girerek, Srebrenica'ya ani bir baskın düzenlediler ve 127 bin akçe ile beş libre saf gümüşle birçok ipek kumaş götürdüler. Hızlı ilerleyen öncülerin eline ayrıca Kuşlat Şehri de düştü. Geçtikleri her yeri yağmalayıp, yıktılar ve Türk'lere alışık olan ve malını mülkünü cesurca savunun Hristiyan köylüleri bile esirgemediler. Müslümanlar, gaddar Vlad tarafından parça parça doğrandılar ve "diğerlerini korkut-

678 "Mátyás Király Levelei", I, s. 331 ve devamı.

679 Aynı yer, s. 333 ve devamı. papaya 16 Ağustos 1475 tarihinde yazdığı mektup, Floransa "Stroziane" Kütüphanesi, 1 a Serisi, 111, fol. 152 (Karşılaştırma için bk. "Studii și doc", Aynı yer. Böğürdelen önünde yapılan mücadeleler için bk. Bonifius. Apostol Odasının hesaplarında Macar Papa vekili Piscialı Balthasar'a ve Arnavutluk'ta Çernoyeviçe gönderilen paralar görülebilir; reg. 1472-1476, fol. 216, 228. Karşılaştırma için ayrıca papanın Almanya papa vekili olarak Regensburg Başpiskoposu'na gönderdiği mektup, Parma Kütüphanesi, ms. 885.

680 Engel, Geschichte von Serwien (Sırbistan Tarihi, s. 431, 444-445.

681 "Mon. Hung. Hist", V, s. 317-318. Ayrıca Klaic, s. 442.

mak için” kazıklara oturtuldular. Osmanlı komutanlardan hiçbirinin bunları takip etmeye niyeti yoktu: Affedilmiş olan Ali Bey, Hadım Süleyman Paşa’nın emri ile Karadağ geçitlerinde kışın geçmesini bekliyordu⁶⁸².

Macar Kralı’nın ve Romen “vasalı”⁶⁸³ Stefan’ın, papa’nın vekili Eğri Piskoposu, Venedik ve Haçlı Seferi’nin diğer taraftarları arasında kararlaştırılan ortak teşebbüsleri yine gerçekleşmedi. Buna karşın Sultan Mehmed 1476 yılı’nın Mayıs ayında⁶⁸⁴, hükümdarına karşı gelmeye cüret eden Boğdanlı hain Stefan’ı cezalandırmak üzere Tuna boylarına geldi. Banat sınırlarına da akınlar düzenleyen sipahiler⁶⁸⁵, Mihaloğulları tarafından korunan Sava Nehri’ne yöneldiler. Semendire’de her iki devletin sınır koruyucuları karşı karşıya geldiler.

Kral Matyas ise aynı dönemde Napoli Prensesi Beatriks ile yapacağı ikinci evliliğin hazırlıkları içinde idi. Ancak Tırmışvar Banat’ına yapılan akınların intikamı aynı yıl içerisinde Vuk, Yakşıçler, Doczy ve diğerleri tarafından alındı, hatta Mihail Szilagyi’nin esir alındığı yere kadar ilerlediler⁶⁸⁶. Bosnalılar ise hiç rahatsız edilmeden Dalmaçya’yı taciz etmeye başladılar ve Macaristan Kraliçesi’nin güvenli bir yolculuk yapmasını sağlamak için oldukça ciddi güvenlik tedbirlerinin alınması gerekti⁶⁸⁷. Aynı dönemde, Kral Matyas’ın Semendire’de inşa ettirdiği kaleler de tahrip edildi⁶⁸⁸.

682 Königsberg Arşivinde bulunan bir mektup, “Lucruri noua” adlı eserimde basılmıştır. Ayrıca *“Mon. Hung. Hist”*, V, s. 345’te kısa bir not vardır. Başka haberlere göre Ali Bey Aralık ayında Semendire’dedir; *Aynı eser*, s. 291.

683 Stefan, bağımsız prens olarak adlandırdığı gibi, gerçekten de bağımsızdı; Hurmuzaki, VIII, bs 10-11, No. XVII. Karşılaştırma için bk. “Epistolae ad romanos pontifices” s. 101-102, 104 ve devamı.

684 Milano Arşivinde “Potenze, estere, Turchia”da askerlerin 11 Mart’ta toplandıkları belirtilir.

685 *“Mon. Hung. Hist”*, V, s. 316-318.

686 Bonfinius, decas IV, lib. IV, s. 422-423.

687 *Aynı eser*, s. 425.

688 Bonfinius, decas IV, lib. IV, s. 425.

Temmuz ayı başında Varna üzerinden buraya gelen Sultan Mehmed, Dobruca'da Tuna Nehri üzerinde, Romenler tarafından Oblucita diye adlandırılan İsakçı Geçidi'ne vardı. Nehrin sol kıyısındaki Boğdan'a geçtiğinde siyasetini yine diğer yöne çevirmiş olan Laiota onu karşıladı. Aynı anda diğer taraftan Mengli Giray'ın Tatarları başkent Suçava (Suceava/Soçi)'ya yönünde Boğdan topraklarında ilerlediler. Stefan'ın hiçbir ordusu onların yağmalarına engel olamadı ve aslen Mankup'un Komnen hanedanından gelen Boğdan Prensesi Maria, Tatarlardan müstahkem bir mevki olan Hotin Kalesi'ne kaçtı. Turla Nehri'nin diğer tarafında Kamaniçe karargâhındaki Leh asilzâdeler ise yerlerinden bile kıpırdamadılar.

Sultan Mehmed, Boğdan topraklarını boydan boya geçen Seret Nehri'ni geçti ve sağ kıyısında doğrudan Suçava'ya saldırdı. Stefan, nihayet Prut Nehri kenarında 15. yüzyılda kurulmuş yeni bir şehir olan Yaş (Jassy)'taki karargâhından ayrıldı ve aynı nehri geçerek, dağlara yöneldi. Yüksek dağların eteklerine kurulmuş Piatra Şehri'nden üç saat mesafedeki ormanlarda, burada yapılan büyük savaştan sonra adı Razboieni olarak değiştirilecek olan Akdere (Valea Alba)'nin adını aldığı küçük bir çayın kenarında, yerini aldı. Osmanlı ordusu, 24 Temmuz'da ateşe verilen Roman ve saldırıya uğramayan Piatra Neamt Kalesi'ni geçerek, 26 Temmuz'da Boğdanlıların burada kurdukları pusuya vardı.

Romen ordusu neredeyse tamamen Boyarlardan oluşuyordu, zira köylülerin çoğuna, Seret Nehri'nin diğer kıyısında Tatarların saldırısına uğrayan ailelerini korumak için nehri geçmelerine izin verilmişti. Boğdanlı asilzâdeler vatan ve inanç uğruna yapılan fedakârlığın çok güzel bir örneğini oluşturuyorlardı. Silahları, Türklerin saflarında büyük

kayıplara yol açtı⁶⁸⁹. Başlarında Trabzonlu Mehmed Ağa'nın bulunduğu yeniçeriler bile kurşunlardan kaçmak için yere yattılar. Sultan, sadık adamlarının çabalarını bizzat yönetmek zorunda kaldı. Muharebe gün boyunca gecenin geç saatlerine kadar devam etti, zira Boğdanlılar bir türlü geri çekilmek istemiyorlardı. Büyük mücadelelerden sonra Boğdanlı Boyarların büyük bir kısmı ölmüştü. Stefan, onunla aynı adı taşıyan Bosna Kralı'nın kaderinden kıl payı kaçmayı başardı. Sultan Mehmed, muharebeden sonra başkent Suçava'ya yöneldi ve derhal teslim olan şehir, ateşe verildi.

Dönüş yolu, böylesine uzak ve kendi muhafızları tarafından sistematik olarak tahrip ve terk edilen topraklarda genelde olduğu gibi yeterince zorlu idi. Tıpkı Bosna Kralı Stefan'ın Hersek seferinde olduğu gibi, fatihler ülkeden ayrıldıkları gibi Stefan dağlarda saklandığı yerinden çıkıp tekrar topraklarına geri döndü.

Türkler için bu sefer, 1462 yılında Eflak'a karşı yapılan seferden daha başarısız geçmişti. Sultan Mehmed, gerçi Petru Aron'un 1456 yılından beri Boğdan rehinesi olarak Osmanlı Sarayı'nda tutulan oğlu, Boğdan taht varisi Aleksandru'yu beraberinde getirmişti, ama tahta çıkartılması mümkün olmadı. Boğdan'daki tek güçlü kaleler Piatra Neamt, Hotin ve Akkirman saldırıya uğramadıklarından ve kaleleri savunmaya hazır vaziyette bekleyen⁶⁹⁰ Roman'a ve Suçava'ya yeniçeriler yerleştirilmediğinden, Stefan'a yapılan saldırının tek sonucu, Boyarların güçlü ve cesur sınıfının önemli ölçüde zayıflatılması ve ülkenin acımasızca yağmalanması oldu.

Boğdanlılar ve yeni komutanları Bathori komutasında, Türklere karşı bir intikam seferi düzenleyen Erdelliler, Eflak'ı Osmanlıların siyasi bağlarından koparma teşebbüsünde

689 Sadeddin, II, s. 300-301.

690 Karşılaştırma için bk. "*Mon. Hung. Hist*", V, s. 319 ve devamı.

bulundular. Komşu topraklarına saldırma emrini alan Laiota, kısa bir süre sonra, Ağustos ayında Boğdan geçitlerinde nöbet tuttuktan sonra “genç Basarab’ı”⁶⁹¹ ya da Vlad Tepeş’i tekrar tahta oturtmak için gelen Bathori’nin birlikleri ile karşı karşıya geldi. Tıpkı kendisinden önce Radul gibi, güçsüz Laiota da Yergöğü’ne sığındı. Tırgovişte ve Bükreş şehirleri kolayca zapt edildi ve 1476 yılı Kasım ayının ortalarına doğru yeni ordusu ile gelen Stefan ve tekrar tahta oturan Vlad, sadakat ve kardeşlik yemini ettiler. Stefan, müttefikine küçük bir muhafız alayı bıraktı, zira Mihaloğlu’nun birlikleri saldırdığında bu muhafız alayı da onu kurtaramadı: Aralık ayı içerisinde Vlad, Bükreş yakınlarında, muhtemelen Balteni’de öldürüldü. Bu acımasız Türk düşmanı, Snagov Manastırı’nda yazısız bir taşın altına gömüldü. Türkler, aynı zamanda Böğürdelen’e⁶⁹² saldırdılar ve kış aylarında yapılan bu sefer sırasında şehri tekrar geri aldılar⁶⁹³.

Romen Tuna boylarında yaşanan kaos bununla bitmedi. 1477 yılı Kasım ayının başlarında Laiota yine mülteci olarak Erdel’e sığınmıştı. Zira Bükreş’e döndükten hemen sonra, Macar Kralı’nın burada bulunan subaylarına sadakat yemini etmişti. Oğlu “genç Basarab”, Stefan’ın himayesi altında Eflak’ta hüküm sürüyordu.

İlk zamanlarda Türklere vergi ödemedi. Ancak Mihaloğlu kardeşler Ali ve İskender Bey, 1479 yılının sonbaharında Erdel’e saldırma teşebbüsünde bulunduklarında, konumu değişti. Türkler, bahar aylarında⁶⁹⁴ Eflak’a girdiler ve II. Basarab babasından farklı bir yol izlemedi: Onlara erzak temin ve rehberlik etti. Kral Matyas, Türklerle ateşkes

691 “Indreptari şi intregiri” s. 19; Kronstadt Arşivinde basılmamış mektuplardan derlenmiştir.

692 “Mon. Hung. Hist”, V, s. 340.

693 Sadeddin, II, s. 304.

694 Kronstadt sakinlerinin Stefan’a gönderdikleri mektup: 26 Nisan; Kronstadt Arşivi.

antlaşması yapmış ve Sırp Peter Doczy'yi⁶⁹⁵ sultanın huzuruna göndermiş olmasına rağmen, Rotenturm (Turnu Roşu) Geçidi'nden, akıncılar tarafından derhal tahrip edilen Sibiu civarındaki zengin topraklara götürdü; 200 köy ateşe verildi. Ülkeyi üç yıl önce Boğdan'ın yaşadığı gibi bir felaketten korumak için Bathori derhal Banat'ın Romen kökenli komutanı Knez Peter Kinizsy ile Vuk ve Yakşiç ailesine tâbi Sırp'lar birlikte buraya geldi⁶⁹⁶. Banat'a girişi sağlayan geçidin yakınlarındaki Kenger-Mesoe (Kenyermezö)'de -demek ki Osmanlılar, olası bir muharebeden hızlı bir şekilde geri çekilerek kaçınmak niyetindeydiler- Osmanlıların saldırısına uğradılar. Dört saat süren bir mücadeleden sonra, gün batımında akıncıların küçük ordusu, 13 Ekim tarihinde geri püskürtüldü. Basarab'ın 4-5 bin kadar piyadeden oluşan Romenlerin neredeyse tamamı yok oldu. Budin'e Mihaloğlu kardeşlerin öldüğü ve yoldaşları Semendireli Malakoçoğlu Bâli Bey'in de ağır yaralı olduğu haberi ulaştı⁶⁹⁷.

Gerçekte ise sadece Mihaloğulları Ali ve İskender Bey'in maiyetinden İsa Bey, "taş duvar gibi dimdik durduktan sonra"⁶⁹⁸ ölümcül derecede yaralanmıştı. Birkaç gün sonra ormanda ölüsü bulundu ve yaralı olan Bathori'ye kesik başı getirildi. Esirlerin arasında Mihaloğullarının genç akrabaları da vardı⁶⁹⁹.

695 "Mátyás Király Levelei", I, s. 382-383, 419.

696 Yakşiçler hakkında: Bonfinius, s. 420: 1474 yılında ülkeye akın eden Lehlere (Polanyalılara) karşı savaşılır.

697 "Mon. Hung. Hist", V, s. 395; "Epistolae ad romanos pontifices", s. 135-137; "Mátyás Király Levelei", I, s. 449 ve devamı; Karşılaştırma için bk. s. 452, 453-455. Ayrıca karşılaştırma için bk. Bonfinius, s. 445-448; Sadeddin, II, s. 319-320. 1475 yılında Stefan tarafından Boğdan'dan yazılan zafer mektubunda Hasanzâde İsa Bey'in adı geçer.

698 *Cod. Lat. Monacensis*, 14668, fol. 59 ve devamı; 14668, 434, fol. 154 ve devamı. Macarların bu mücadeleleri için ayrıca Nürnberg Arşivinde Brandenburg Dükü Albert'e gönderilen mektup.

699 Karşılaştırma için bk. Macar elçilerin 1479 yılında Nürnberg toplantısındaki konumları için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 26604, fol. 7 ve devamı.

Türkler 1480 yılında yıkıcı akınlarını Macaristan'a kadar yaydıklarında, bu teşebbüsü pahalıya ödemek zorunda kaldılar. Kral, onları takip etti ve Bosna Banatı'na girerek, Türklerin Bosna Eyaleti'ni Hersek bölgesine kadar atlarla geçerek ateşe veren Sırpları ve başka çeteleri gönderdi (Kasım 1480)⁷⁰⁰. Beylerbeyi Davud, oğlu ile birlikte esir alınmaktan son anda kurtuldu. Ancak daha sonra Hristiyanların elinden ganimetlerinin çoğunu tekrar geri aldı. Diğer Hristiyanlara bırakmak zorunda kalmamak için esirler Macarlar tarafından öldürüldü.

Bosnalı Eflaklar, özellikle Politze ve Radobila, Macar Kralı'na yardım etmişlerdi. Kinizsy ise aynı zamanda Semendire'den Alacahisar'a kadar uzanan bölgeyi tahrip etmişti. O dönemlerde birçok Hristiyan aile Macaristan'a yerleştirildi.

Gerek karada, gerekse Tuna Nehri üzerinde Malkoçoğlu Bâli Bey'e karşı başarılı bir savaş veriliyordu⁷⁰¹. Türk kaynaklarına göre ise Macarlar hem Semendire'de, hem Bosna'da mağlup olmuşlardı⁷⁰². Kral Matyas, bütün suçu Davud Bey'in üzerine atarak, "ağabeyi ve kandaşı" II. Mehmed'e karşı kendini savundu⁷⁰³.

Nitekim daha 1481 yılında Mihaloğulları Orsova'yı almaya çalıştılar. Erdel Voyvodası, yeni bir saldırıyı geri püskürtmek için hazır bekliyordu. Ancak Tuna Türkleri Mayıs ayında Boğdan üzerine yürüdüler ve Baçau Eyaleti'ne kadar her yeri yakıp yıktılar: Onlara Stefan'a karşı rehberlik eden yine Basarab'ın kendisi idi⁷⁰⁴. Yaklaşmakta olan

700 "Matthiae epistolae ad romanos pontifices" s. 148 ve devamı.

701 Aynı eser, s. 154 ve devamı; Karşılaştırma için bk. s. 167, 176 ve devamı, 190 ve devamı; "Mátyás Király Levelei", II, s. 43-45, 46 ve devamı, 65 ve devamı, 195 ve devamı; "Mon. Hung. Hist", VII, 336 ve devamı. Matyas'ın *Cod. Lat. Monacensis*, 26604, fol. 1-3 ve Nürnberg L.B. 69, 36'da 18 Ocak 1481 tarihli el yazısı mektupları bulunur.

702 Bogdan, *Relatiile I*, s. 163.

703 "Mátyás Király Levelei", II, s. 388-390.

704 Ayrıca "Mátyás Király Levelei", II, s. 123 ve devamı.

Stefan'dan korktukları için değil, II. Mehmed'in ölüm haberi üzerine geri döndüler.

Sultan Mehmed'in hedefleri arasında Macaristan'la savaşmak yoktu ve en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş genişleme planlarında önemli bir rol oynamıyordu. Diğer taraftan Kral Matyas da II. Mehmed'e karşı verilecek zorlu bir savaşta kendini göstermek niyetinde değildi. Onun siyaseti, mümkün olduğunca farklı bölgelerde küçük başarılar elde etmek ve kulağa yabancı gelen isimlerle zaferler ve fetihlerle adını duyurmaktan oluşuyordu. O, babasının şövalyelik ruhunu ve Hristiyanlık coşkusu almamıştı. Ruhunda, Angiovinlerin 14. yüzyılda izledikleri o büyük siyasetten hiçbir şey yoktu. Aksine, kibri ve istikrarsızlığı, durdurak bilmeyen bir hayalci olan ve kendi adından söz ettirmekten hoşlanan Kral Sigismund'a benziyordu.

Osmanlı Sultanı, onu nasıl değerlendireceğini çok iyi biliyordu ve böyle bir adamın tehlikeli olamayacağını bilincinde idi. Arnavutluk'un ve Mora'daki yerlerin tamamını Venediklilerin elinden alma ve yapılacak antlaşma ile bunlardan feragat etme amacını, Macar Kralı'nı düşünmek zorunda kalmadan gerçekleştirebilirdi. 1475 yılında Ayamavra Dükü Leonardo, Venedikli dostları için daha iyi şartlar kazanmak için aracılık yapmaya çalıştı, ama boşuna⁷⁰⁵. Aynı yıl içerisinde Girolamo Zorzi'nin elçi olarak gönderilmesi de işe yaramadı. Ağustos ayında, kendisine Venedik Limni, Akçahisar ve Maina'yı bırakmamaya kesin kararlı olduğundan, barışı sağlamak için daha fazla çaba göstermesine gerek kalmadığı talimatı ulaştırıldı⁷⁰⁶. Venedik, böyle bir kayba göz yummaktansa, Macar Kralı'nın istemeye doymadığı yüksek

705 "Mon. Hung. Hist", V, s. 268 ve devamı, 272 ve devamı, 275 ve devamı.

706 "Cron. Zena", fol. 282-283.

meblağları vermeye razı idi⁷⁰⁷. Kral Matyas'ın da ciddi çabaları boşuna idi.

Daha 1477 yılında, sultanın Boğdan'a yaptığı seferden hemen sonra, Türkler Venedik'in bütün sınır topraklarına saldırmaya başladılar⁷⁰⁸. Mayıs ayında Rumeli Beylerbeyi İnebahtı'ya geldi. Ancak, Venedik donanma kaptanı atak davranıp, İnebahtı'ya 11 kadirga ile Osmanlılardan üç gün önce vardı ve kuşatma birkaç hafta sonra, 25 Temmuz tarihinde kaldırılmak zorunda kaldı. Boğdan seferinde Racova Nehri kenarındaki Podul İnnalt'ta mağlup olan Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, bu hadiseden dolayı görevinden alındı ve yerine Davud Paşa getirildi. Yeni bir Mora savaşı için büyük hazırlıkların yapıldığı Venedik'te, İnebahtı kuşatmasının kaldırıldığı haberi büyük sevinç yarattı ve şükran ayinleri yapıldı⁷⁰⁹. Kısa bir süre sonra, İnebahtı'nın müdafii Loredano'nun, Limni'nin komşu adası İpsara (Psara)'ya birliklerini indirmesi üzerine, Türklerin Limni Adası'ndaki Kokkinon Kalesi'ne saldırmaktan vazgeçmesiyle bu sevinç daha da büyüdü⁷¹⁰. Nitekim, Türkler Sakız Adası'ndan ödenmemiş vergileri toplamışlar ve Venedikli bir vasal olarak kabul edilen Takımadalar Dükü'nün⁷¹¹ merkez adası Nakşa'yı, sürekli olarak işgal etmeye gerek duymadan, harabeye çevirmişlerdi.

Venediklilerin Arnavutluk'taki konumu ise bu kadar olumlu değildi. Temmuz ayında, Akçahisar'ın ve başka bir kalenin daha⁷¹², başlarında yiğit Gedik Ahmed Paşa'nın⁷¹³ bulunduğu Arnavut Sancakbeyi'nin atlıları tarafından rahat-

707 Aynı eser, fol. 284.

708 Karşılaştırma için bk. Bonfinius, decas IV, liber V, s. 438.

709 Karşılaştırma için bk. ; "Cron. Zena", fol. 285; Cronaca F. 33, fol. 155 ve devamı.

710 Cronaca F. 33, Aynı yer.

711 Cronaca F. 33, Aynı yer.

712 "Mon. Hung. Hist", V, s. 359.

713 Sadeddin, II, s. 310.

sız edildiği duyuldu. Venedikliler, Nikolas Dukaşen'le ittifak kurmuşlar ve Eylül ayında İtalya'dan ayrıca taze birliklerin katıldığı birkaç bin Arnavut askere sahiptiler. Bu yüzden Hristiyanlar kendilerini, Akçahisar'dan dört mil uzaklıktaki Tirana Vadisi'nde karargâh kurmuş olan düşmanları ile açık alanda yapılacak bir muhaberede karşılaşacak kadar güçlü hissediyorlardı. Ama Arnavutların ihanetinden dolayı büyük bir mağlubiyete uğradılar: Aralarında General Francesco Contari'nin ve sekiz subayın bulunduğu yüzlerce İtalyan, savaş alanında öldü⁷¹⁴.

Sultan Mehmed'in istediği gibi bir barış antlaşmasına yanaşmayan inatçı Venedik için, Boşnakların Friuli'ye yaptıkları büyük saldırı, en büyük darbelerden biri olacaktı. Venedik, buradaki tüm nehirlerle ünlü bir ustaya bentler inşa ettirmiş ve bunların savunması için birkaç birlik yerleştirmişti. Ama bunlar, akıncıların başı Ömer Bey'in umurunda değildi: İsonzo Nehri kenarında bir çatışma sırasında, kurnaz Türkler tarafından etrafları sarılan komutan Girolamo Novello ve oğlu hayatlarını yitirdiler ve Venedikliler, İsonzo ve Tagliamento nehirleri arasındaki köylerin yanışını seyretiler. Verona, başına gelebileceklerinden korkmaya başladı. Nihayet Vittorio Soranzo binlerce iyi eğitilmiş asker ve küçük bir filo ile Friuli'ye geldiğinde, akıncılar ganimetleri ile birlikte çoktan gitmişlerdi⁷¹⁵. Her yıl bir akın yapma alışkanlıklarına bağlı kalarak - 1476 yılının sonbahar aylarında yine büyük bir akın düzenlenmişti - başka Bosnalı birlikler Sava Nehri'nin diğer kıyısındaki İstirya topraklarında bulunan Gurkfeld'de ortaya çıkmışlar ve Sackmann

714 Daha önce belirtilen iki Venedik kroniği; Karşılaştırma için bk. Malatesta'nın sekreterinin Sansovino, fol. 253'teki mektubu.

715 Yukarıda belirtilen kronikler. Ayrıca Bonfinius, s. 438; Malatesta'nın sekreterinin Sansovino, fol. 254-255'teki mektubu. Özellikle Lonicerus, *Chronica turcica* II, s. 105-112'te ("Hist. rer. venet" s. 792 ve devamı "M. Ant Sabellici de pugua inter Venetos et Turcas ad Sontium amnem commissa").

hariç “Agram (Zagreb), Varajdin, Feistritz, Sussenheim ve Drava (Drau) Nehri’ne kadar” olan sahayı acımasızca yağmalamışlar ve “her yeri kırıp geçirmiş ve esir almışlardı”. Büyük bir felakete uğrayan Karinya üzerinden geri döndüler ve tüm projelere, antlaşmalara ve diyet meclisi kararlarına rağmen, hiçbir yerde ne imparatorun, ne Salzburg Başpiskoposu’nun, ne komşu Bavyera Prensleri’nin, ne de Tirol’da hüküm süren Sigismund’un birliklerine rastlamadılar. Henüz felakete uğramamış bu asilzâdeler, zavallı köylülere ve vatandaşlarına “Hristiyanlık namına acımakla” yetindiler⁷¹⁶. İmparator tarafından 1 Mart 1478 tarihi için Freisingen’de yapılması kararlaştırılan imparatorluk meclisi toplantısında, tehdit altındaki toprakların kurtarılması için hiçbir şey yapılmadı⁷¹⁷.

Bosnalı akıncılar, 1478 yılında tekrar akın ettiler ve birincisinden daha fazla kazanç sağladılar. 22 Temmuz’da Friuli’deki İsonzo Nehri’ni geçerek, Cormons üzerinden Alman İmparatorluğu’nun eyaletlerine girdiler⁷¹⁸. Temmuz ayında, Mihaloğlu İskender Bey’in⁷¹⁹ komutasındaki akıncılar, “Geiltal (Vadisi’ne) ya da daha aşağıdaki Karinyola (Kernten)’ya doğru” yola çıkmışlardı. “Villach geçitlerini” aldıktan sonra Trapurg ve Linz’de kısa süreli karargâh kurdular. Akıncılar ayrıca Geiltal, Dravatal ve Gurktal vadilerinde ve daha birçok vadi ve dağlarda görüldüler. Villach sakinleri akıncılarla pazarlık yapmaya kalktılar, ama işe yaramadı; akıncılar Windischgretz’e kadar ilerleyecekmiş gibi görünüyordular. Birkaç hafta sonra dönüş yollarında Laybach önlerine geldiler. Ülkenin tamamı, savunmasız ellerine bırakılmıştı.

716 Münih Devlet Arşivi, “Türkenhilff de anno 1446-1518”, No. 21-29, 36.

717 Innsbruck Arşivi, Siegmund IV, a. 35.

718 Her iki Venedik kroniği; Bonfinius, s. 438-439; Sabellicus *Aynı eser*.

719 “Ir Haubpman . mit Namen Stawderbeck, Hertzof zu Wossen und Hauptman über alles Durckes Veldt” [Liderleri . adı Stauderbeck [İskender Bey], Bosna Dükü ve Türklerin lideri], cod. germ. monac. 1586.

Türk tehdidinin savunulmasını görüşmek üzere yapılan toplantılardan önemli bir karar çıkmadı ve imparatorun, büyük bir imparatorluk meclisi toplama planı başarısız oldu. Ayrıca Bavyera Dükü Ludwig'in ölümcül olan ruh hastalığı, bütün planları engelliyordu⁷²⁰. Freisingen'de toplanan mecliste sadece birkaç prens hazır bulunuyordu; bu görüşmelerden de yararlı tedbirler çıkmadı⁷²¹.

Osmanlı ordusunun asıl gücü ise o dönemlerde Sultan Mehmed'in kesin sonuçlar verecek olan son sefere bizzat katıldığı Arnavutluk'ta faaliyet gösteriyordu.

Akıncılar daha 14 Mayıs 1478 tarihinde İşkodra önlerine gelmişlerdi. Mihaloğullarından Ali Bey, başlarında idi. Kısa bir süre sonra, gözlerinden coşku ateşi fişkıran Malkoçoğlu Bâli Bey de gelmişti ve İskender Bey kısa süreliğine de olsa karargâhı muhtemelen ziyaret etmişti. Ayın sonlarına doğru Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa, Rumelili sipahilerin komutasını devralmış ve Haziran ayının başında Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa Anadolu birlikleri ile gelmişti. Kısa bir süre sonra bütün kış boyunca kuşatılmış olan Akçahisar teslim olmuştu: Türkler burada teslim şartlarını ihlal etmişler ve kalenin komutanı Pier Vetturi ile sultanın veya vezirin sarayına gönderilen ailesi dışında, kahramanca direnen herkes acımasızca katledilmişti.

İşkodra kuşatması ise iki beylerbeyi tarafından karşılanan sultan vardıktan ve kırmızı çadırı yeniçerilerin koruması altında yüksek San Markos Dağı (Paşa Dağı)'nın önüne kurulduktan hemen sonra - 1 Temmuz'dan önce - başlatıldı. On bir toptan bazıları Drivasto'ya doğru yola çıkmışken, diğerleri San Veneranda Kilisesi yakınlarına, Drin Nehri kenarına, Monte Bassa Tepesi'ne, San Lazzaro, San

720 Aynı eser, aşağıdaki numaralar.

721 Cod. Germ. Monac. 1586; cod. lat. monac. 14668: "Von den Thurcken etlich ergangen Tat" [Türklerin yaptıklarına karşı].

Biagio ve San Croce gibi yerlere yerleştirilmişti. Ama güçlü, kısa süre önce tekrar tahkim edilmiş olan surları, toplara ve havanlara direndi ve Peder Bartolomeo'nun ateşli konuşmaları ile kıskırtilan halk, Antonio de Lecce'nin komutası altındaki Venedikli küçük birliğin yanında cesurca savaşmış, hiçbir tehdit veya zarardan yılmadı. Osmanlı bayrağı kısa bir süre için bile olsa İşkodra'nın mazgallarında dalgalanmasına rağmen, 19, 20, 22 ve nihayet 27 Temmuz'da yapılan saldırılar başarısız oldu.

Dendiğine göre, Evrenoszâde Ahmed Bey'in tavsiyesi üzerine Sultan Drivasto'ya, Gökbaşı (Sabiaco)'na ve Leş'e saldırmaya karar verdi⁷²². Bunlardan ilk ikisi Venediklilere, diğeri ise Çernoyeviçlere⁷²³ aitti. Boyana Gölü kenarında, İşkodra'dan 40 mil uzaklıktaki Gökbaşı, derhal teslim olurken, Drivasto yapılan bombardımanlara 16 gün direndi. Davud Paşa, terk edilmiş bulduğu Leş'i ateşe verdi. İşkodra halkını korkutmak için, Türkler esir alınan Venediklileri İşkodra surlarının altında öldürdüler. Sultan Mehmed, 8 Eylül'de İstanbul'a geri döndü, ancak burada bırakılan ordu kuşatmaya devam etti ve her iki beylerbeyi Anadolu ve Avrupa'daki kış karargâhlarına çekildikten sonra Evrenoszâde Ali Bey birkaç bin Türk ile birlikte bu güçlü kalenin önünde kalmaya devam etti. İşkodra, Akçahisar'ı örnek alarak, bütün kış boyunca kahramanca direndi⁷²⁴.

722 Eflak Prensi Genç Basarab, şöyle yazar: "Osmanlı hükümetinden, sultanın ülkenin tamamını ve üç kaleyi: Akçahisar, Drivasto ve Leş ile Gökbaşı Kalesi'ni fethettiği haberi geldi. Teslim olmayan adamları öldürtmüş, kadınları ve çocukları da götürmüştür"; Bogdan, Relatiile I, s. 139. Ayrıca devamında (s. 141): "İskenderiye'ye her taraftan saldırmış ve İskenderiye yakınlarına iki kale inşa etmiş ve Akçahisar'da vs. ". Karşılaştırma için bk. Jirecek "Slav Filolojisi Arşivi" XIX, s. 609.

723 Karşılaştırma için bk. Bonfinius, s. 439: "Ioannem Cernoi Sabiaco civitate privat".

724 Lonicerus III, s. 231 ve devamında Barletius; İtalyancası Sansovino, 1659 baskısı, s. 305 ve devamı; "Cron. Zena"; Chron. F. 33 fol. 161; Malatesta'nın sekreterinin Sansovino, fol. 253-254'teki mektubu; Sadeddin, II.

Ama Venedik'in artık dayanacak gücü kalmamıştı ve şansını daha fazla zorlamak istememekteydi. Sultan Mehmed'in seferi sebebiyle ara verilen görüşmeler kış aylarında tekrar başlatıldı ve 20 Aralık 1478 tarihinde Giovanni Dario, Venedik elçisi olarak İşkodra'ya geldi. Aynı ay içerisinde Venedik şartları değişmiş olarak hazırlanmış barış antlaşmasını imzaladı. Bu belge ile Venedik henüz kendisine ait Limni'den, Brazzo di Maina'dan ve Arnavutluk'taki tüm kolonilerinden vaz geçiyordu. İşkodra halkı, şehri terk ederek, sevilen San Markos bayrağının dalgalandığı başka şehirlere yerleşmek zorunda kaldılar. Osmanlı Sultanı'na sözde ödenmemiş olarak kalan toplam 100 bin altın tutarındaki borç, iki yıl içinde tasfiye edilecekti. Venedik, vergi yerine bundan böyle Karadeniz'de ticaret yapmaya devam edebilmek için 10 bin altın haraç ödeyecekti⁷²⁵. Venedikliler, itirazlarını bildiren bazı vatanseverlerin dışında⁷²⁶, barışın sağlanmış olmasına o kadar sevinmişlerdi ki, huzurlarında barış yemininde bulunacak Türk elçi Lütü Bey için birkaç bin dukalık bir masraftan dahi kaçınmadılar.

Sultan Mehmed, antlaşmaya yaptığı bir ek⁷²⁷ ile Venedik'e Chimara, Sopoto ve işgal ettikleri diğer Türk kalelerini geri vermeleri halinde, Mora'daki tüm mevkileri bırakıyordu. Kotor ve Budua civarında kimse akına çıkmayacaktı ve İvan Çernoyeviç, yeğeninin sebep olduğu rahatsızlıklara rağmen, Karadağ'da kalabilecekti⁷²⁸.

725 "Commemoriali", Tarih, V, s. 228, No. 126. Yunanca metni ve Sultan Mehmed'in doja yazdığı mektup için bk. Miklosich ve Müller, Acta, s. 293-295.

726 Karşılaştırma için bk. "Cron. Zena": "La qual pace non è piaciuta così alla terra, per esser stà fatta con danno et vergogna della Signoria; mà l'è stà fatta per star qualche tempo in pace con questo can patarin senza fede, chel s. Dio per sua misericordia li toglia le folze".

727 Karşılaştırma için bk. Sathas, VI, s. 120 ve devamı, 195 ve devamı; Magno, ebd. s. 214 ve devamı; Miklosich-Müller, Acta, 302 ve devamı, 306 ve devamı.

728 "Commemoriali", V, s. 230, No. 134. Karşılaştırma için bk. s. 231, No. 137; s. 237, No. 161, 163. Karşılaştırma için bk. Sathas, Mon. I, s. 272 ve devamı.

Daha 1480 yılının yazında Türkler Kefalonya'daki ottonomiye de sona erdirdiler. Önce Epir'deki Vonitsa, ardından Ağustos ayında her iki ada işgal edildi⁷²⁹. Leonardo, Napoli'ye kaçtı. Venedik'in aracılık yapması ile sadece Peter Bua'nın 500 atlı ve aynı anda Osmanlı topraklarına dahil edilen Zenta Adası'nın birçok sakininin serbestçe çıkışlarına izin verildi⁷³⁰. Türkler, Venediklilerin Bastia diye adlandırdıkları adada ve Chimara'da yağma yaptılar ve Epir sahillerindeki Parga yakınlarında birkaç yeri işgal ettiler⁷³¹. Tahttan indirilen Leonardo'nun kardeşi Antonio, Katalan birlikleri ile Kefalonya'ya ve Zenta'ya geldiğinde, Venedik onları Zenta Adası'ndan kovdurdu⁷³² ve rivayete göre Mora Sancakbeyi'nin rızası ile adayı kendi işgal etti⁷³³. Kefalonya 1483 yılında aynı akıbete uğradı. İşkodra'da Arnavutluk Sancağı kuruldu⁷³⁴ ve Sultan Mehmed, artık dostu olan Venedik'e 500 altın vergi karşılığında Zenta Adası'nı bıraktı⁷³⁵.

Zenta, Uzun Hasan'la yapılan mücadele sırasında Osmanlılara Anadolu sahillerinde çok büyük zararlar vermiş olan ittifakın bir üyesi olan Aragon Kralı'na aitti. Osmanlı Devleti'nin şerefi korunmak isteniyorsa, Aragon Kralı Ferdinand'ın ve bu Haçlı Seferi'ne katılmış olan Rodos Şövalyeleri'nin cezalandırılması gerekiyordu. Ayrıca Limni subaşısını öldüren isyancıların Rodos Şövalyeleri'ne sığınmış olmaları cezalandırılmaları için bir diğer sebebi⁷³⁶.

729 Sathas, VI, s. 215'te Magno.

730 Chron. F. 33 fol. 161. Daha 1473 yılında Vomero, Olenos, Chelidoni'den Moralar Zenta'ye yerleştirilmişlerdi ("Commemoriali", V, s. 212, No. 64. Venedik ve Ayamavra Dükü arasındaki ilişkiler için bk. "Commemoriali", V, s. 313, No. 35

731 Magno s. 217-218.

732 Karşılaştırma için bk. Sathas, I, s. 279 ve devamı.

733 Muratori XXIII, p. 1180-1181, 1189'da Navagiero; Magno, s. 234 ve devamı.

734 Mon. Hung. Hist., VII, 366.

735 Karşılaştırma için bk. Zinkeisen, II, s. 451 ve Not 2

736 Magno s. 218.

“22 Mayıs 1480’de Rodos Limanı’ndaki gözcü, çok sayıda geminin yaklaştığını gördü ve bunu üstad-ı a’zam ile gemileri dehşet içinde seyretmeye gelen şehre bildirdi. Bu gelişme herkesi büyük korku ve dehşete düşürdü, feryadlar her tarafta duyuldu”. Bu, Anadolu sahilinde Rodos’un karşısındaki Fisko’da gemilere bindirilen büyük bir orduyu taşıyan ve Kapudan Paşa Mesih komutası altında en az 86-100 gemiden oluşan bir filo idi⁷³⁷. Şövalyeler, Türklerin bu hazırlıklarından haberdar olmuş ve surlarını güçlendirmiş, aralarında güçlü toplar ve tüfekler bulunan birçok silah ve tarikatın tüm eyaletlerinden para toplamış ve onlara buğday stokları ile bir gemi gönderen papadan yardım istemişlerdi. Ada, Üstad-ı a’zam Pierre d’Aubusson ve kardeşi Anton şahsında iki kahraman müdafî bulmuştu.

Türkler, önce yüksek bir kayanın üzerine, “denizin 300 adım içine” inşa edilmiş San Nikolas Burcu’na saldırdılar, ama topları bu güçlü kuleyi yıkmaya yetmedi. Kaleye yapılan bir hücum da sonuç getirmedi. Rodoslu kardeşler, tam şehirlerinin kurtulması için Büyük Meryem Kilisesi’nde bir ayin yaparlarken ve kutlama ziyafeti verirken, Türkler tekrar hücumla geçtiler, ama yine boşuna. 20 Temmuz’da Türkler yine San Nikolas Burcu’na saldırdılar. Çarpışmalar gecenin son saatinden sabah saat 10’a kadar sürdü. Osmanlı Sultanı’nın “oğlunun kızı ile evli olan genç” bir akrabası, bu çarpışmalar sırasında hayatını kaybetti. Dördüncü hücumda (28 Ağustos) “İtalyan Kapısı” alındı ve buraya Osmanlı bayrağı dikildi. Üstad-ı a’zam, beş yerinden yaralanmıştı. Şehir yine de direndi. Bu sırada iki Napoli gemisi limana girince, kuşatma 89. gününde kaldırıldı⁷³⁸.

737 Karşılaştırma için bk. Malatesta’nın sekreterinin Sansovino, fol. 252 ve devamındaki mektubu.

738 *Cod. Lat. Monacensis*, 14668’da iki anlatım ve Nürnberg Arşivi Arşivi s. 11, R. 1, No. 17, fol. 131-152: “Anslag wider die Turcken” [Türklerle saldırı]. Karşılaştırma için bk. *Cod. Germ. Monac.* 1586’da papanın yazısı. Venedik’te çıkan ve Vene-

Kral Ferdinand'a karşı aslında kendi inisiyatifiyle savaşan ise bir süre mazulen sürgün olarak Selanik'te yaşayan ve yeni emsalsiz derecede cüretkâr bir teşebbüsle tekrar hükümdarının gözüne girmeye çalışan Gedik Ahmed Paşa idi. Avlonya Limanı'ndan⁷³⁹ 150 araçtan oluşan ve Gelibolu'dan buraya gönderilmiş olan⁷⁴⁰ güçlü bir Türk filosu yola çıktı ve Otranto'ya doğru yol aldı. Tamamen hazırlıksız yakalanan şehir, kuşatmaya sadece birkaç gün dayanabildi ve 26 Temmuz'da alındı. Kralın komutanı ve Başpiskopos Stefan, öldürüldü ve birçok keşiş de aynı akıbete uğradı. Osmanlıların İtalya'daki fetihleri için erzak teminini sağlayacak birer uç kale olarak Lecce, Neritone, Kastro ve Ogentino alındı. Monte Gargano Dağı'nın eteklerindeki bir Sicilya şehri de Türklerin eline düştü⁷⁴¹. Otranto'da 5 bin kişiden oluşan bir askerî birlik bırakıldı⁷⁴².

Kral Matyas, bir müddet sonra tecrübeli Magyar komutasında birkaç yüz kişilik birlik gönderdi⁷⁴³. İtalyanlar ancak bunun üzerine harekete geçtiler. Papa, 3 bin, Floransa 2 bin, Milano Dükü 3.500 piyade sözü verdi. En büyük çabayı ise zarar gören Napoli Kralı gösterdi. Sadece daha yeni yaptığı barış antlaşmasına memnun olan Venedik yoktu -hatta Brazzo di Maina'da Krisoskolos Klada yönetiminde bir isyanı bile göz ardı etmişti⁷⁴⁴. Venedik, o dönemlerde

---

diklilerin inandıkları dedikodular için bk. Navagiero s. 1165. tarikatın başı Caorsin, kuşatmayı eserlerinde fazla ayrıntılı anlatmış (önce tarihsiz; sonra Roma 1584 baskısı).

739 Karşılaştırma için bk. Sathas, VI, s. 135, 137 ve devamı.

740 Kral Matyas 60 kadirgadan bahseder; "Mátyás Király Levelei", II, s. 37. Mora Valisi toplam 60 gemiden bahseder; Sathas, VI, s. 138

741 "Civitatem vestanam in partibus sipontinis vel montis Gargani constitutam".

742 Karşılaştırma için bk. Sanudo, Vite, Dierium Parmense, Muratori XXII. Aynı yılda Sakız Adası'nda da yağma yapıldı; Gökçeada ve Bozcaada tahkim edildi; Magno s. 218, 224. Kaynakların tam listesi: Thuasne, Gentile Bellini et Sultan Muhammed II, Paris 1888, s. 47, Not 2.

743 "Mátyás Király Levelei", II, s. 108, 121.

744 Sathas, Monumenta I, s. 271 ve devamı; VI, s. 147 ve devamı.

Vegila'nın alınması ve Dalmaçya'daki karışıklıklarla ilgileniyordu⁷⁴⁵. Papalık hükümeti, sekiz kardinalden oluşan bir komisyon aracılığıyla acilen para toplamaya çalışıyordu. Floransa, Siena, Milano ve Napoli arasında barış sağlandı ve Papa IV. Sixtus kâfirlerin akını ile kutsallığı bozulan Güney İtalya'yı özel himayesine aldı⁷⁴⁶. Toplanan ordu, Otranto'yu geri almayı başardı ve Türkler, tıpkı Hristiyanlara yapmış oldukları gibi acımasızca katledildiler. İtalya'nın her yerinde zamanının hitabet ustalarının şükran konuşmaları ve uyarıları duyuluyordu⁷⁴⁷.

İmparatorlukta, baharda Freisingen Şehri'nde yapılacak bir toplantı kararlaştırılmıştı. Aynı toplantı, Trinitatis Yortusu'nun ertesi günü olan Pazartesi günü yapılmak üzere ertelenmiş olup, akabinde sonbahara atıldı ve Nürnberg'de yapılması kararlaştırıldı. Nürnberg'teki toplantıya, imparatorun fazla ihtiyatlı politikasına, küstah ve çirkin sayılan sözlerle itiraz eden Macar elçileri de katıldı. Ama Temmuz/Ağustos 1480 tarihlerinde Boşnaklar tekrar geldi. Leoben'e kadar ilerlediler ve Rakolsburg ile Graz'a kadar İstirya ve Macar sınır boylarına zarar verdiler⁷⁴⁸. Sultan Mehmed, bu bölgelerin de hükümdarı gibi hareket etmeye başladı ve Görtz Kontu'ndan, doğuştan Sırp Prensesi ve Osmanlıların

745 Bonfinius, s. 444-445.

746 23 Haziran 1480; cod. lat. monac. 414, fol. 166.

747 *Cod. Lat. Monacensis*, 414, fol. 180: "Eolidi Erhardi Ventimontani doctoris recepta", vs. Karşılaştırma için bk. Hettinger, Hist. eccl. Tiguri 1654-1658, XV, s. 355-605. Antonio Arquato'nun kehanetleri: San Markos Kütüphanesi, lat. XIV, 230, fol. 233 ve devamı. Kanonik Jacob Cenna de Venusa'nın uyarısı: Napoli Kütüphanesi X D 3, fol. 133. Viterbolu Giovanni Nanni'nin eseri, Münih, Turc. 8013, 8. Karşılaştırma için bk. el yazısı No. F85. Napoli Valisi: "I. Baptiste Carmelite, Mantuani, theologi, ad Alfonsom Calabryae ducem post expulsos ex Italia Turcos panegyricum carmen". Almanya'nın Türk projeleri, Nürnberg Arşivi s. 11, R. 1, No. 17, fol. 131-152; Münih Devlet Arşivi, "Türkenhilff", fol. 6: 500 bin keşişten oluşan bir ve 19.468.800 Macar gulden masraf, vs. Karşılaştırma için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 14668, fol. 110-113.

748 Bonfinius, s. 441. Karşılaştırma için bk. "Mátyás Király Levelei", II, s. 43-45

akrabası olan Cilly Kontesi Katerina'ya ait olan Belgrad Kalesi için vaat edilen satış bedelini derhal ödemesini talep etti⁷⁴⁹. 1481 yılında Viyana'da yapılan meclis toplantısında (Eylül) verilmesi kararlaştırılan askerî birlikler ise hiçbir zaman bir araya gelemedi⁷⁵⁰.

Sultan Mehmed, tüm dikkatini sadece Anadolu'ya vermişti. Doğuda, Dulkadiroğullarının veliahtları arasında, tıpkı daha önce Karamanoğullarında olduğu gibi, taht mücadeleleri baş göstermişti. Şahbudak, Mısır'a kaçmak zorunda kalırken, kardeşi Melik Arslan Maraş'ta yapılan muharebe sırasında hayatını kaybetti⁷⁵¹. Sultan Mehmed, uzaktaki bu Türkmen beyliğinin başına kardeşlerden Şehsuvar'ı getirdi. Şahbudak, Mısır'dan geri dönmek için çaba gösterdi ve lehine aracılık yapmak üzere Osmanlı Sultanı'na Mısır Memlük Sultanı'nın elçileri geldi. Şehsuvar kendi taraftarlarının ihanetine uğradı ve Mısır'a gidince, asılarak idam edildi. Sultan Mehmed ise Şahbudak'a karşı savaşmak üzere Alaüddevle'yi destekledi ve ülkeyi onun emrine verdi. Ama Alaüddevle ile kısa bir süre sonra anlaşmazlıklar çıktı⁷⁵².

Sultan Mehmed ve Mısır Memlüklü Sultanı arasındaki anlaşmazlıkların bir diğer sebebi, her yıl kutsal topraklara, hacca giden hacılardı. Osmanlı Sultanı, hacılara kolaylık sağlamak isterken, Mısır Memlüklü Sultanı bunu kendi şahsına yapılmış bir hakaret olarak değerlendirdi, zira Osmanlıların müdahalesi, sanki yönetimini ve etkilerini sorguluyormuş

749 *Cod. Lat. Monacensis*, 414, fol. 174. Düşes ve Belgrad Kalesi hakkında: Predelli, "Commemoriali", V, s. 112, No. 344.

750 Karşılaştırma için bk. Innsbruck Arşivi P.A. II, 160-161; K. Arşivi Sigmund I, 12; "Registrum certarum", vs. gibi kitaplar 1476, 8, fol. 270; Münih Devlet Arşivi, "Türkenhilff" No. 13; *Cod. Lat. Monacensis*, 434, fol. 154 ve devamı; *Cod. Lat. Monacensis*, 26604, fol. 7, Nürnberg Arşivi L. B. 69, 36.

751 Sadeddin, II, s. 316.

752 *Aynı eser*, s. 316-319.

gibi görünüyordu⁷⁵³. Ayrıca Arapların elinde bulunan Tarsus ve Adana için de bir müddetten beri mücadeleler veriliyordu⁷⁵⁴.

Sultan Mehmed, bu belirsizlikleri Osmanlı topraklarına ilhakla ortadan kaldırmak ve belki de zayıf Memlûklü Sultanı Kayıtbay'ın elinden Suriye'yi almak üzere, 1481 yılının Nisan ayında yola çıktı⁷⁵⁵.

1464 yılından beri, Sultan Mehmed o kadar zayıf düşmüştü ki, ata binmek bile kendisine büyük acılar veriyordu. Ayrıca savaşımlardan kaynaklanan yorgunluklardan dolayı nikris hastalığına yakalanmıştı. 1465 yılında dinlenip, hiçbir sefere bizzat çıkmamasının sebebi de buydu. 1466 yılında, öldüğü dedikodusu yayıldı, ancak bunun sultanın bir savaş hilesi olabileceği de iddia edildi. 1468 yılında yine hasta olduğu söylenmişti ve 1475 yılında nikris hastalığı o kadar acı vermeye başlamıştı ki, Boğdan'a yapılacak seferi yarıda kesmek zorunda kalmıştı⁷⁵⁶. Mısır seferi sırasında yeni ve güçlü bir krizle karşılaşınca 3 Mayıs 1481 tarihinde Anadolu topraklarında Tekfur Çayırı (Hünkâr Çayırı)'nda hayata veda etti.

---

753 Karşılaştırma için bk. Sadeddin, II, s. 315 ve devamı ile Malatesta'nın sekreterinin fol. 252'deki mektubu.

754 Yukarıdaki mektup. Burada Sultan Mehmed'in "a i danni del Soldano del Cairo" (Kahire'deki sultana karşı sefere çıktığı belirtilir.

755 Sadeddin, II, 1481, Son. Matyas, tarihi de belirtir: "quinto vel sexto die maii". "Epistolae ad romanos pontifices" s. 175; "Mátyás Király Levelei", II, s. 150; *Diarium parmense*, s. 374.

756 "*Mon. Hung. Hist*", IV, s. 350, 370, 384; V, s. 43, 45, 265, 286, 288; Ljubic, X, s. 450; Kritovulos.

II. Mehmed'in Saltanatı Sırasında Osmanlı Devletinin Kaynakları ve Hedefleri

Yeni bir fetih hazırlığı içinde olduğu bir anda aniden hayata veda eden Sultan Mehmed, bugün bile tarihe modern bir bakış açısıyla bakan çok sayıdaki eserlerde, çağdaşı olan bazı Hristiyanların tahayyül ettikleri tek şey olarak akis bulan, onun kan dökmek, insan katletmek ve ülkeleri tahrip etmek gibi alçakça bir amaç peşinde olduğuna dair olan kesin yargılarından çok daha farklı hedefler takip etmiştir. O, geçici şan ve şeref için herşeyi feda edecek kibirli bir karaktere de sahip değildi. Büyük İskender ve Sezar'la atbaşı giden ihtirası soylu unsurlar içermekteydi. Onun en büyük amacı, sağlam temeller üzerine oturan gerçek bir devlet kurmaktı.

Bu devlet, o güne kadar gevşek vasallık ilişkileri içerisindeki eyaletlerin tamamen ilhakı ile doğacak ve bütün kararların tek elden alındığı ve bütün ganimetlerin toplandığı merkez olarak devasa bir imparatorluk başkenti ile en yüksek noktasını bulacaktı; ve herşeyi en ayrıntısına kadar düşünülmüş ve uzun süreli olacak şekilde organize edilmiş devletin yönetimine ve savunmasına, artık sadece Osmanlıların birkaç devşirme ile genişletilmiş yönetici sınıfı değil, farklı ülkelerden, farklı soylardan gelen, ancak Osmanlı Devleti kurucularının temsilcisi olarak sultana tâbi olan ve uluslararası İslâm demokrasisinde yerlerini almak için Hristiyan inançlarından feragat edip, Müslümanlığa geçmeyi göze alabilecek herkes katılacaktı.

Yeni imparatorlukta, tıpkı eski Roma zamanlarında olduğu gibi, barış hakimdi. Pax Romana, Bizans'ın şanlı dönemlerindeki güvenlik tekrar sağlanmıştı ve buna herkes seviniyordu. Vaat edilen tüm imtiyazlara rağmen, köylüler ve diğer nüfusu oldukça büyük acılar çekmek zorunda kalan Leh ve Macar feodal gelenekleri; küçük Slav ülkelerinden oluşan sistemin getirdiği huzursuzluklar; uyruklarını, hiçbir karşılığı olmadan sürekli olarak sömüren son Bizans tekfurlarının ağır baskıları ve sadece kendi menfaatini düşünen İmparator Frederik'in Almanya'da yarattığı karışıklıklar ile kıyaslandığında Osmanlı Devleti'nin ülkeler manzumesi, huzurlu ve ferah bir karşılık sergiliyordu. Hiç kimse ne dini ne de kökeni sebebiyle korkmak zorunda değildi; alışkanlıklara ve geleneklere dokunulmuyordu. Yeniçeri saflarında uzun yıllar hizmet vermiş Sırp kökenli bir yeniçeri: "Türkler, hem kendilerine, hem de din ayrımı yapmadan yurttaşlarına ve vasal ülkelere karşı adildir.⁷⁵⁷", diye yazar. Yılda dört kez, Osmanlı memurları "raiyyetleri", yani Osmanlı Devleti'nin Müslüman olmayan tebasını denetlemek ve "zavallı insanların baskıya maruz kalmasını" engellemek için⁷⁵⁸ ülkeyi dolaşıyorlardı. Fethedilen yerlerin, bu topraklardan yerlilerin çıkartılması ve Türk soyundan gelen yetersiz sayıda insanla istihdam edilerek, kolonileştirilmesi mümkün değildi. Örneğin Mora'da, Latin hükümdarlığının ilk zamanlarında daha Akhaya Prensi II. Wilhelm altında buraya yerleşen Müslüman boylardan⁷⁵⁹ başka, daha sonraları buraya Müslümanlar yerleşmemişti. Her yerde yüz, hatta bin yıllık yaşam hiç değişmeden devam ediyordu.

Osmanlı Sultanı, sadece kalelerde veya şehirlerde Hristiyan komutanları Müslüman komutanlarla değiştirmişti.

757 "Sırp Yeniçeri", Bölüm VIII.

758 Aynı eser, Bölüm XXXVIII.

759 Phrantzes, ve Chalkokondylas, eserlerinde de geçer.

Birçok subaşının bağlı olduğu sancakbeyi, boyun eğdirilen güçlerin eyaletlerdeki valilerinin yerine geçmişti; şehir dışındaki mülklerde kovulan veya öldürülen mülk sahiplerinin yerini, köylerden ve topraklardan âşâr vergisini toplamak üzere sipahiler ve bunlara bağlı Türkler almıştı⁷⁶⁰. Günlük hayattaki tek değişiklikler bunlardan ibaretti. Hiçbir köylünün elinden toprağı; hiçbir vatandaşın elinden dükkânı veya tezgahı ve hiçbir rahibin elinden hâlâ Hristiyan ayinlerinin yapıldığı kilisesi alınmamıştı. Kadı, sadece Müslümanlar arasında ve Müslümanların ya da Türklerin taraf oldukları anlaşmazlıklarda İslâm kurallarına göre mahkeme yürütüyordu. İsteyen, istediği zamanda, karar için muhtarlara, rahiplere, hatta metropolite başvurabiliyordu.

Eyaletlere yerleşen Türkler, sultana - Hristiyan tekmur- ların talep ettiklerinden çok daha az olan - haracını ödeyen, topraklarından geçen orduya yatacak yer sağlayan, yol ve köprü yapımı ve sair hizmetlerde bulunan⁷⁶¹ ve sultanın ulaklarına at temin eden⁷⁶² barışçıl tüm yurttaşları esirgiyorlardı, hatta esirgemek zorundaydılar. Askerler, çok iyi ücretler alıyorlar ve gıda için iyi paralar harcıyorlardı. Koğuşları, her istediklerini temin edebilecek sayısız tüccarla sarılı idi. Ayrıca her sefer sırasında, devletin parası ile çok büyük miktarlarda erzak alınıyordu. Birçok savaşa katılan

760 Karşılaştırma için bk.Sathas, VI, s. 125 (Yıl 1480): "quello luogo del qual i suo timarati haveva scosso la decima". Ayrıca s. 144.

761 1472 tarihli Venedik raporu: "allogiorano per forza in casa delle persone, loro et li cavalli, infin ad gitare le porte"; *Mon. Hung. Hist*", V, s. 243. Karşılaştırma için bk.Jirecek, Heerstrasse (Ordu Yolu), s. 116-117. Ulaklar hakkında bk. Chalko-kondylas, s. 504.

762 Tabii ki Müslümanların kendi malları olan (aşarlar yerler ve Hristiyanların icarlı yerleri vardı, ama bunları için ayrıca, tıpkı Bizans döneminde olduğu gibi, toprak vergisi ve gelir vergisi ödeniyordu (Sultan Mehmed döneminden bir kadının kararı için bk.Hammer, Anayasa I, s. 343; Karşılaştırma için bk.Bircan Arslanian, Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Mülkiyeti Hakkında tarihi ve ulusal ekonomik inceleme, Leipzig, tarihsiz. Bir de Hazine tarafından doğrudan yönetilen veya vakıflara tahsis edilen yerler vardı.

Sırp yeniçeri, bu iş için 420 devenin bulunduğuna ve ayrıca 420 devenin de yedekte tutulduğundan bahseder⁷⁶³. 1472 yılında Anadolu'ya yapılan seferde, sadece erzakların geçişi için 80 gemi kullanılmıştı⁷⁶⁴. Her malın belli bir fiyatı vardı. Örneğin, Uzun Hasan'a⁷⁶⁵ karşı aynı yıl içerisinde yapılan seferde, bir ölçek arpa için 3 akçe ödeniyordu. "Fakir raiyeti" sömürmeye kalkanları en ağır cezalar bekliyordu. Yeniçeri saflarında uzun yıllar boyunca gözlemlerde bulunan adı geçen Sırp, "Bir köylüden bir tavuk bile çalındığında insanın hayatı tehlikeye giriyordu", diye yazıyor⁷⁶⁶. Zira Türkler, ülkede yaşayan insanlar, Osmanlı hükümdarlığının sağladığı bariz avantajları tecrübe etmedikçe, Hristiyan eyaletlerini kendileri için kazanmanın ne kadar zor olduğunun bilincindeydiler. Kimi yerde sadece prensler, baronları ve askerleri değil, özellikle kuşatma altındaki şehirlerde halktan insanlar da işgalcilere karşı kahramanca çarpışıyordu. Ama eski yönetim bir kez gitti mi, yeniçeriler de surları işgal edip, sipahiler de topraklara yerleşti mi, hoşnutsuzluk gösterecek sebepleri kalmıyordu. İşte ondan sonra komşu Hristiyan güçlerinin, 1463 yılında, halkın Venedik yönetimi altında oldukça rahat ve huzur içinde yaşadıkları Mora gibi bazı örnekler haricinde, Osmanlı Sultanı'nın tebaası arasında düşmanca hareketlerini destekleyecek bir isyan çıkartmaları çok zordu ve nadiren görülüyordu.

Daha zengin, asil veya hırslı aileler, konumlarını ve mülklerini kaybetmek istemiyorlarsa, Müslümanlığa geçmekten çekinmiyorlardı. Önceleri belki sadece dışa karşı Müslüman olsalar da, zamanla bu inanç kendi içlerinde veya Müslüman olarak dünyaya gelen çocuklarında kök

763 Bölüm XXXIX.

764 "Mon. Hung. Hist", V, s. 243'teki Venedik raporu.

765 Aynı yer.

766 Bölüm XLIII.

salıyordu. Özellikle Arnavutluk'ta, kendisi de bir devşirme olan İskender Bey'in zamanında, genelde Katolik olan Hristiyanlarla Müslüman Türkler arasındaki dinî ayrımcılığın görüldüğü yerler vardı. Aynı şekilde Bosna'da, daha sonraki arazi ve ülkenin gerçek feodal sahipleri olan beyler, voyvodaların ve knezlerin ailelerinden geliyordu. O zamanlar da, tıpkı bugün gibi, Anadolu'nun genizden konuşulan lehçesi değil, mahalli İlirya veya Slav dili duyuluyordu ve Türklerin dilinden alınmış olan isimlerin yanında, ülkeye özgü son eklerin eklendiği aile isimleri kullanılıyordu. 14. yüzyılın savaşları sırasında birçok Boyar öldüğü için sayıları çok az olan devşirme Bulgarlar da kendi dillerini kullanmaya devam ediyorlardı. Altın sırmalı külahların altındaki adamlardan bazıları, Rum'du. Onlar da kendi dillerini kullanıyorlardı. Rum, Bulgar ve Sırp devşirmeler azınlık-tayken, Bosna, Hersek ve Arnavutluk'ta bazı bölgelerin tamamı, miras hukukunun geçerli olduğu bölgelerinde mülklerini rahatsız edilmeden devam ettirebilmek için, gönüllü olarak İslâm'a geçmişlerdi. Sultan Mehmed'in en ünlü ve en önemli adamlarından biri olan ve iki kez veziriazamlığa getirilen⁷⁶⁷ Mahmud Paşa, aslen Rum'du ve bu herkes tarafından biliniyordu. Babasının adı Mihail'di, annesi ise Sırp asıllı idi. Çocukluk yılları Sırbistan'da geçmiş ve çocukken Novobrd'o'dan Semendire'ye giderken akıncıların eline düşmüştü. Mora Arhontu Manuel Bubali'nin eşi, süt annesi idi⁷⁶⁸. "Saraydaki en yiğit ve en âlim adam"⁷⁶⁹ diye övülen ve sultanın veziriazamlıktan azledildikten sonra bile tavsiyelerine başvurduğu bu saygıdeğer insan; sultanının hep önünde ilerleyerek, hep en zorlu görevleri üstlenen

767 1453-1467, daha sonra 1472-1473.

768 Karşılaştırma için bk.Chalkokondylas, s. 463 ve devamı; Phrantzes, s. 406.

769 "Per essere el più valente homo et pratico che habia in la sua Corte"; *"Mon. Hung. Hist"*, V, s. 240, Yıl 1472.

bu yetenekli ordu komutanı (Bu yüzdendir ki, 15 yıl içinde elde edilen başarıların en büyük mimarı sayılıyordu); herkes tarafından sevilen ve kendi birliklerinin parasını ödeyen ve onları besleyen⁷⁷⁰, bu büyük savaş lideri, Osmanlılar ve Osmanlı Devleti'nin menfaatleri ile bütünleşmiş olmasına rağmen, muhtemelen Türkçe'yi çok iyi bilmiyordu. Hristiyan olarak kalan yönetici Rum sınıfından, Atinalı Laonikos Chalkokondylas gibi sadece çok azı, günün birinde gerçekleşir ümidiyle hâlâ bir "Rum İmparator ve onun haleflerinin" hayalini kuruyordu⁷⁷¹.

Adasının ileri gelenlerinden olan Gökçeada'lı Kritovulos'un Osmanlıların kahramanlıklarını anlatımı Halkokondil (Chalkokondylas) gibi objektif değildir ve Dukas gibi, efsanevî bir biçimde çöken Rum hanedanı ile onun ardından gelen Osmanlı hanedanı arasında bir bağlantı oluşturmaya da çalışmaz. Kritovulos, daha ziyade coşkulu, ama tarihi gerçeklere uygun bir şekilde, Fars topraklarındaki Ahamenîlerin, dolayısıyla Rumların en eski ataları Danaos'un mahdumu, "en büyük Otokrat, İmparatorların İmparatoru, kısmetli, muvaffak, muzaffer, yenilmez, karaların ve denizlerin hakimi Mehmed"i⁷⁷² ihtişamlı hayatına methiyeler düzer.

Böylece, içten içe çökmekte olan bir topluma ait oldukları sürece korkak ve disiplinsiz addedilen Rumların saflarından, meselâ Fırat boylarındaki İranlılara karşı yapılan ilk savaşta sipahilerinin başında hayatını kaybeden cüretkâr Beylerbeyi Has Murad çıkmıştır. O, eski İmparator ve despotlardan oluşan Paleologların soyundandı, ama elîm kaderleri onu ilgilendirmiyordu⁷⁷³. Babasının adı Mandrominos

770 Daha önce belirtilen kaynaklar.

771 Chalkokondylas, s. 5.

772 Aynı eser.

773 Chalkokondylas, s. 436

olan Ankara Sancakbeyi Mehmed Bey de Rum asıllı idi⁷⁷⁴. Veziriazam Mahmud Paşa'nın ilk halefi⁷⁷⁵ Rum Mehmed Paşa da, adından anlaşılacağı gibi, Rumların arasından çıkmıştı. 1480 yılında Rodos'a gönderilen donanmanın komutanı genç Mesih Paşa ise yine Rum'du⁷⁷⁶. Ayrıca, Eğriboz'un düşmesinden sonra sultanın hizmetine giren⁷⁷⁷ Dimitrios Sophianos gibi en iyi ve en becerikli elçiler yine Rumların arasından çıkmışlardı. Yine Sultan Mehmed'in saltanatı sırasında "Osmanlı Devleti'nin hukukî temellerinin mimarı⁷⁷⁸" sayılan hukuk âlimi Molla Hüsrev, Rum kanı taşıyordu. O, aynı zamanda önce İstanbul kadılığına, sonra da müftülüğe⁷⁷⁹ yükselmeyi başaran ilk devşirme idi. O dönemin tarihçilerinden biri olan Halkokondil, sanki zamanın önemli şahsiyetlerinin kökenlerini belirlemek istiyormuş gibi, Türk isimlere Hristiyan karşılıklar vermektedir: Örneğin Hızır - Georg, İlyas - Dimitrios, vs. gibi⁷⁸⁰.

Yüksek mevkilerde bulunan devşirmelerin çoğu, yine de kız kardeşi II. Mehmed'in (eşi olan ve kısa bir süre sonra uzaklara gönderilen Zağanos Paşa gibi)⁷⁸¹, dayanıklı ve yiğit Arnavut soyundan geliyordu. İşkodra kuşatmasına katılan Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa örneğin, Arnavut asıllı idi⁷⁸². Mora Sancakbeyi Hamza, Zenevisi hanedanından geliyordu⁷⁸³. İskender Bey'in ailesinden amcası Musa ve birkaç aylığına Arnavutluk'un yönetimi kendisine verildikten sonra, boynu vurulan yeğeni de Müslümanlığa geçmişlerdi.

---

774 Aynı yer.

775 1467-1470. Tarihler, Osmanlı kronolojisini kullanan Hammer'den alınmıştır.

776 Sathas, VI, s. 135: "Un Basa zovene Greco, nominato Messeh Bassa".

777 Coarsin; Karşılaştırma için bk.Thuasne, Djem-Sultan.

778 Hammer, I, s. 599.

779 Aynı yer .

780 Aynı eser.

781 Aynı eser, Bölüm I

782 Barletius, Scutari, Sansavino s. 306 ve devamı.

783 Hopf, Yunanistan II, s. 129.

Devşirmelerin arasında ayrıca Arianites hanedanı mensuplarından biri bulunuyordu⁷⁸⁴. Bu devşirme, 1485 yılında Chimara Sancakbeyliğine getirildi ve birkaç ay sonra kendi Arnavutları tarafından öldürüldü⁷⁸⁵. Daha sonra, 1501 yılında aynı yerde “Sancakbeyi Konstantin”den bahsedilir⁷⁸⁶. Aynı yetenekle hem bir donanmayı yönetmeyi, hem de kara birliklerinin başında savaşmayı bilen, vezirliği sırasında Osmanlı Devleti’ne Kefe’yi kazandıran ve Boğdan’ın ilhakını deneyen (1473-1477) Gedik Ahmed Paşa, Arnavutluk Dağları’nda doğmuş ve aynı dönemde yaşamış olan Yakup Paşa gibi, “Arnavut” diye anılırdı⁷⁸⁷.

Müttefik Hristiyanlar, 1473 yılında ise Myra Sancakbeyi olarak Sırp kökenli Karaca Bey’i karşılarında buldular⁷⁸⁸. Rumeli Beylerbeyliği’ne kadar yükselen Hadım Süleyman Paşa ise Boşnak’tı; haremden basit bir kapıkuluyken, bilinmeyen güçlerin desteği ile önce Boğdan’a yapılan ilk seferin ve İşkodra’nın ilk kuşatmasının başına getirilmiş ve daha sonra bu görevi başaramayacağı anlaşıncaya gözden düşerek, görevinden alınmıştı. Bosna Dükü Stefan’ın bir oğlu ise Ahmed Bey olarak karşımıza çıkıyor. O, kökeninin anısına “Hersekzâde” lakabını taşıyordu ve Leş kuşatmasına katılmıştı⁷⁸⁹.

İstanbul kuşatması sırasında Osmanlı donanmasını yöneten Baltaoğlu, aslen Bulgar asilzâdesi idi. Mustafa adında bir Sicilyalı, 1473 yılında Sığın’ı Haçlı Seferi’nin askerlerine karşı savunmuştu⁷⁹⁰. Çocukken Türkler tarafından esir alınan ve Türk örf ve âdetlerine göre yetiştirilen bir İtalyan,

784 Sathas, VI, s. 236’da Magno.

785 Aynı yer.

786 “Capi Cons”, Arnavutluk.

787 Yakup Bey hakkında bilgi için bk.Barletius, Skanderbeg, Yıl 1465.

788 Chron. F. 33 fol. 143.

789 Sadeddin, II, s. 310.

790 Chron. F. 33 fol. 141.

1480 yılında Mora Sancağı'nda tercüman olarak görev yapıyordu⁷⁹¹. Ancak bir çoğunun adı ve kökeni zaman içinde kaybolup gitti. Onlar, Osmanlılar tarafından çoğu zaman hor görülüyor ve "kötü Hristiyanlar, ama daha da kötü Müslümanlar"⁷⁹² olarak kabul ediliyorlardı. Yahudiler ise sadece elçi olarak kullanılıyordu⁷⁹³. Çoğu, sadece "sağlık açısından"⁷⁹⁴ bile olsa, çocuklarını Hristiyan geleneklerine göre vaftiz ettiriyorlardı.

Yüksek makamlarda bulunanlarla komutanlar arasında gerçek Türk kanı taşıyanların sayısı çok azdı. Aynı dönemde yaşayan Barletius, sadece üç Osmanlı asilzâdelerin soyundan bahseder: Ali Paşa, Evrenos Paşa ve Mihâl Bey. İlk ikisi hakkında çok fazla şey bilinmemekle beraber, Evrenoszâdelerden biri, İşkodra kuşatmasına katılan Ahmed Bey'di⁷⁹⁵. Mihaloğullarına gelince, hiçbir beylerbeyliğine veya vezirliğe kadar yükselmemişti, ancak Tuna boylarında çok geniş topraklara, mevrusen kendilerine bırakılan kalelere ve herkes tarafından kabul edilen siyasî ve askerî bir konuma sahiptiler. Sırbistan'da, Bulgaristan'da, hatta Eflak'ta onların katılımı olmadan hiçbir şey yapılamıyordu. Tuna boylarındaki uçbeyliğin, Mihaloğullarına ait olduğu söylenebilir. Tuna boylarındaki bütün kaleler ve Böğürdelen, Semendire, Güğercinlik, Vidin, Rahova, Niğbolu, Rusçuk, Tutra-kan ile Tuna'nın sol tarafında Turnu Niğbolu ve Yergöğü onların elinde idi. İstedikleri zaman Bulgar, Sırp ve Boşnak akıncılarla Erdel'e, Macaristan'a, Alman İmparatorluğu sınır topraklarına ve İtalya'daki Venedik topraklarına akınlar düzenleyip, yağma yapabiliyorlardı. Sultanın büyük seferlerine tabii ki onlar da kendi birlikleri ile katılıyorlardı,

791 Sathas, VI, s. 126.

792 Aynı eser, s. 489.

793 Sathas, VI, s. 222'de Magno.

794 "Perchè li putini baptizati passeno la infantia più sani et più neti"; Laskaris.

795 Barletius, Scutari, fol. 318.

ama onları sultanın diğer kullarından ayıran ve daha çok vasallarınkine benzeyen özel bir konuma sahiptiler.

Yeniçeri Ocağı'nda yetişmeyen diğer devşirmeler, askerî karargâhlarda ve İstanbul'da sürdürdükleri sakin bir hayatla Türk toplum yaşamı, Osmanlıların savaş gelenekleri, devletin yönetim bilimleri ve sultanın siyasi sırları ile tanıştırılıyorlardı. Tıpkı uluslararası, ama yine de bütünlük içinde gelişen Bizans toplumu zamanında olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin başkenti de yine içinden değişik elementlerin eriyip, birbirleri ile kaynaşmasından sonra, içinde yaşayanların ırklarına bakılmaksızın, sadece tek bir Tanrı'ya ve tek bir hükümdara sadakatle bağlanmış, siyasi ve askerî açıdan birlik ve bütünlük içinde bir ulusun çıktığı devasa bir ocağa benziyordu. Sultan Mehmed, başkentin bu öneminin baştan beri bilincinde idi ve İstanbul'un bu dengeleyici ve kaynaştırıcı görevini yerine getirmesini sağlamak için elinden geleni yapıyordu.

İstanbul'un fethinden sonra da birkaç yıl boyunca Edirne'nin başkent olarak kullanılmasına devam edildi. Sultan, kışı burada geçiriyordu ve Sırbistan seferleri buradan Kuzey Kapısı ile Batı Kapısı'ndan hareketle yapıyordu. Sultan Mehmed'in oğulları Bâyezid ve Mustafa'nın ihtişamlı sünnet düğünleri de burada yapılmıştı⁷⁹⁶. Edirne, 1457 yılında çıkan bir ateşte yerle bir olduğunda, Sultan Mehmed şehrin tekrar inşası için emir verdi⁷⁹⁷ ve çalışmaları denetlemek için bizzat buraya geldi. Edirne'de ayrıca yeni ünvanına yakışır bir saray inşa ettirdi ve Meriç üzerine bir köprü yapılmasını sağladı. Böylelikle Edirne daha sonraları da hep devletin ikinci başkenti olarak kaldı. Sultan Mehmed'in

796 Chalkokondylas, s. 434 ve devamı; Karşılaştırma için bk.Sadeddin, II, s. 179 ve devamı.

797 "Dipl. Rag.", s. 604.

Dulkadiroğulları Beyi'nin kızı olan zevcesi ve sultanın kızı Ayşe, buraya ayrıca birer cami yaptırdılar⁷⁹⁸.

Aynı zamanda, uzun süren kuşatmalar ve yine uzun bir zamana yayılan ekonomik çöküş ile Osmanlılar tarafından fethedilirken yaşanan yokluklar ve mücadeleler sebebiyle nüfusu önemli ölçüde azalmış İstanbul'u tekrar iskân etmek için tedbirler alındı. İstanbul'dan kaçanlar, devlet tarafından özel koruma vaat edilerek geri dönmeye özendirildiler. Sultan Mehmed ayrıca fethedilen her yeni şehrin belli bir kısmını, genelde esir alınanların üçte birini, yeni başkenti için kaydettiriyor ve İstanbul'a getirtiyordu. Gelen her yeni sevkıyat için aynı mahallede evler, avlular, bahçeler, tarlalar ve bağlar tahsis ediliyordu. Bu esnada Müslümanlar, Rumlar ve Latinler arasında hiçbir ayırım yapılmıyordu. Sadece serseriler ve çiftçiler ayrılıyorlardı, zira tüccarlar ve zanaatkarlar tercih ediliyordu. Böylelikle İstanbul'a Eski Foça ve Yeni Foça'nın, Taşoz ve Semadirek adalarının sakinleri, birçok Moralı, hepsi aynı mahallede yaşayan Midillililer, Amasra'dan Frenkler, Karadeniz kıyılarından birçok Ermeni ve Arhos'tan Rumlar, İstanbul'a getirildi. 1472 yılında Midilli tekrar 600 nüfus ve yeniçeri ocağı için 200 çocuk sağladı⁷⁹⁹. 1466 yılında kol gezen vebanın yarattığı yıkımdan sonra Bosna akıncılarının esir aldıkları Dalmaçyalılar da İstanbul'a aktarıldılar⁸⁰⁰. Kefe, 1475 yılında alındıktan sonra, imparatorluk başkentine 500 Latin aile verdi⁸⁰¹. Trabzon, Sinop ve son olarak, birçok eski Türk eserleri barındıran Konya da çok sayıda yararlı insanı buraya gönderdiler⁸⁰².

798 Hammer, I, s. 578.

799 San Markos Arşivi, Girit Dükü'nün arşivi.

800 "Mon. Hung. Hist", V, s. 90.

801 Aynı eser, s. 345.

802 Karşılaştırma için bk.Kritovulos, s. 212, Dethier-Hopf, baskısı.

Ayrıca Otranto'dan da insanlar getirildi⁸⁰³. Bu renkli topluluk, uzun süre ortak bir karaktere sahip değildi; aksine sadece yeni bir insan topluluğu yaratmakta olan sultana saygıdan ve korkudan bir arada duruyordu. 1475 yılında Sultan Mehmed'in ölümcül derecede hasta olduğu söylentileri yayılınca, genelde itaatkâr olan şehirde isyan çıktı. Her türlü dine bağlı bir sürü ayaktakımı ama özellikle Müslümanlar, burada toplanan zenginlikleri ele geçirmek için saraya hücum etti⁸⁰⁴. 1481 yılında Sultan Mehmed öldüğünde, aynı çeteler, yine yağma yapmak üzere yeniçerilerle birleştiler.

Daha 1453 yılında yeni bir sarayın ve caminin yapımına başlanmıştı. Sultanın oturacağı "Eski Saray", 10 yıl boyunca 1465 yılına kadar en iyi mermerler ile altın ve gümüşten süslemelerle bezendi. Birçok odayı ve Arap mimarisine göre düzenlenmiş kabul salonu barındıran asıl sarayın çevresini büyük bahçeler sarıyordu. Kuleli yüksek surlar, sultanı, Divân-ı Hümayûn'u, bu kutsal bölgede bulunan araziyle beraber yakınlardaki yeniçerileri kışlalarını koruyordu⁸⁰⁵. Saray, kendi içinde ahengi olan ve bütünlük oluşturan bir yapıya sahip değildi. Aksine yeni kompleksleri ve ilavelere teşvik eden düzensiz bir şekilde inşa edilmişti ve sonunda Vatikan'da papanın sarayı gibi bir labirent hâline geldi. Sarayın tam karşısına kapalı büyük bir çarşı (Kapalıçarşı) kuruldu ve çok güzel çinilerle süslendi⁸⁰⁶.

Sultan Mehmed'in, Kutsal Havariler Kilisesi'nin yerine kurulan camisi, "Fatih Cami", bir tepenin üzerindeydi ve İstanbul'un her yerinden görülebilirdi. Yüksek mermer ve

803 Nürnberg Arşivi s. 11, R. 1, No. 17, fol. 143; Karşılaştırma için bk.1498 yılında Paris'te Piskopos Lionel von Trau tarafından Kral VIII. Karl nezdindeki konuşması, *Cod. Lat. Monacensis*, 461, fol. 166.

804 "Il popolo se levoe ad rumore et andoe al palazzo dove l'era, per sachezarle"; *"Mon. Hung. Hist"*, V, s. 266-267.

805 Karşılaştırma için bk.Kritovulos, ve Sadeddin, II, s. 305.

806 Kritovulos.

granit sütunlar, Ayasofya Cami örneğine göre olağanüstü boyutlar, Kahire Cami'indeki gibi kurşundan güçlü bir kubbe, iki avluya yayılmış bakımlı geniş bahçeler ve hastaneler ve müderrisler, talebeler, hacılar ve fakir Müslümanlar için yatakhaneli ve yemekhaneli sekiz medrese, Fatih Cami'ini İstanbul'un diğer camilerinden ayıran özellikleri idi⁸⁰⁷. İkinci bir cami ise Türk tarihinde önemli bir yer tutan Hazreti Eyüb'ün burada keşfedilen mezarının üzerine kuruldu. Eskiden başka bir dine mensup insanların hacca geldikleri bir yerde, başkentin tamamen ıssız bir köşesinde ağaçların yeşili arasında gizlenmiş gibi duran ve yabancıların girmesine izin verilmeyen bu cami, Sultanların kılıçlarını kuşanmak için gittikleri kutsal bir yer olarak bugüne kadar önemini korudu.

Sultan Mehmed, İstanbul'a ayrıca bir bedesten, yeni hammamlar, hanlar ve halk için gösterilerin yapıldığı bir yer inşa ettirdi⁸⁰⁸. Halk, burada hızla koşan atların üzerinde ayakta duran atlılar, ip üzerinde ve eğri hançerler üzerinde yürüyen canbazlar ve yer altında gizli yerlerden soruları dinleyen ve bunları cevaplayan "gömülü" çocuklar gibi, birçok değişik gösteriyi izleyebiliyordu⁸⁰⁹. Bizans'ın ana kilisesi olan Ayasofya, olağanüstü güzellikteki mimarisine dokunulmadan sultanın emri ile sadece tamiri yapıldı. Ancak mozaiklerin ve tüm resimlerin üstü kabaca kireçle kapatıldı. İstanbul'un yeni beyleri, Hristiyanlara ait diğer kiliselere de aynısını yaptılar: Kiliselerin yanlarına minareler dikildi ve tüm kutsal resimler kireçle boyandı. Sadece Kariye

807 Karşılaştırma için bk.Sadeddin, II, s. 325 ve devamı ve Hammer, I, s. 576 ve devamı; Barth, Konstatinopel, "Ünlü Sanatsal Yerler" koleksiyonu, Leipzig-Berlin 1901, s. 146 ve devamı.

808 Chalkokondylas'ta bu yerin adı "Toktalı" olarak geçiyor.

809 Chalkokondylas, s. 434 ve devamı.

Kilisesi'nin resimleri aynı kaldı⁸¹⁰. Bunun dışında kiliselerde hiçbir değişiklik yapılmadı⁸¹¹.

Bizans surları kısmen tekrar inşa edildiler ve Yedikule'deki burclar, eskisinden daha görkemli bir biçimde göklere yükseldi⁸¹². Sultan Mehmed, 1472 yılında Uzun Hasan'a karşı ilk seferine çıktığında, surlar en iyi savunma durumunda idi. Daha önce de dediğimiz gibi, tehlikeleri engellemek için o dönemde üç kapı dışında surların tamamı örüldü⁸¹³. Büyükçekmece ve Küçükçekmece'deki köprüler tekrar inşa edildi⁸¹⁴, Boğaz'daki Rumelihisarı ve Anadoluhisarı yenilendi ve ağır topraklarla donatıldı. Çalışmalar 1464 yılında burada tamamlandı⁸¹⁵. Dış müstemilatlardaki çalışmalara ancak 1467 yılında başlanmış olsa da, bir yıl sonra Eski Saray da oturmaya hazır hâle geldi⁸¹⁶. 1471 yılında İstanbul artık başkent kabul ediliyordu ve başta Mahmud Paşa olmak üzere, devletin ileri gelenleri, hükümdarlarının emrine itaat ederek, burada taştan güzel evler inşa ettirmişlerdi⁸¹⁷. Nikris hastalığından muzdarip olan Sultan Mehmed, çehresi artık iyice değişmiş bu şehirde uzun aylar boyunca kaldı⁸¹⁸. 1472 yılında veba baş gösterdiğinde, sadece Boğaz'da Tatlısular'da⁸¹⁹ inşa edilen köşküne kadar gitti ve burada vebanın geçmesini bekledi⁸²⁰.

Bu değişiklikler nazarında, Osmanlıların geleneksel sade hayatlarını sürdürmeleri artık imkânsızdı, zira Sultan

---

810 H. Barth, Konstantinopol, s. 71 ve devamı. İstanbul'daki Rus Okulu tarafından yayınlanmıştır.

811 Karşılaştırma için bk.Kritovulos, passim

812 Karşılaştırma için bk.Dukas, s. 339-340.

813 "Mon. Hung. Hist", V, s. 247.

814 Karşılaştırma için bk.Kritovulos; Jirecek, Heerstrasse, s. 102.

815 Kritovulos, ; Chalkokondylas, s. 530.

816 Karşılaştırma için bk.Kritovulos, ve Sadeddin, II, s. 305.

817 Kritovulos.

818 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 217.

819 Anadoluhisarı'nda Küçüksu, Göksu (ed).

820 Aynı eser, s. 240.

Mehmed Rumların “Basileus”u, Slavların Çarı, ilhak ettiği Romenlerin “İmparat”ı idi. Müslümanlar arasında ünvanı “Melik”ti ve ataları artık Cengiz ve Timur’un halefleri gibi “Han” diye anılıyorlardı. İstanbul artık tıpkı eskiden olduğu gibi, bir imparatorluk başkenti, Doğu’nun ve Batı’nın bütün ülkelerinin ticaret merkezi, büyük bir dünya metropolü olmuştu. Yeni otokrat ve kainatın efendisinin sarayı, İmparator sarayına benziyordu; Ayasofya, imparatorluğun bir simgesi idi ve Fatih Cami, halifelere layık bir camii idi. Sanki göçebe reisi ve köy kralı Osman Bey’in ölümünün üzerinden asırlar geçmişti.

Böylelikle Sultan Mehmed, başkentinin caddelerinde sadece güçlü bir muhafız alayı eşliğinde görülüyordu⁸²¹. Çavuşlar, değnekleri ile meraklı, belki de tehlikeli ve aşağılayıcı halkı geri itiyorlardı. Keçeden veya geyik derisinden biçimsiz giysileri içinde, başı tıraşlı ve bedenini saran demir bir zincirle sadaka bekleyen ve dağıtan ya da kendinden geçercesine raks eden Mevlevî dervişleri⁸²², artık sultana uyarılarını veya lanetlerini duyuramayacaklardı⁸²³. Saraya, sadece işi olanlar girebiliyordu. Kapılar, kapıcıbaşı yönetimindeki kapıcılar tarafından korunuyordu. Bahçeler, bostancıbaşının denetiminde bostancılar tarafından düzenleniyordu. Tıpkı Bizans İmparatoru zamanında olduğu gibi, sultanın kutsal şahsına hizmet etmek üzere, etrafında ayrı işler için genelde hadımlar arasından seçilen ayrı memurlar vardı. Birine anahtarlar teslim edilirken, diğeri şerbetin korunmasından sorumlu idi; bir diğeri sultanın havlularını ya da ibriğini getiriyordu, hatta seccadesi bile özel bir vazife oluşturuyordu. Memurlardan biri erzak depolarından sorumluyken, bir diğeri asıl sarayda görev yapıyor, bir başkası

821 Karşılaştırma için bk. “*Mon. Hung. Hist*”, IV, s. 370.

822 Yazar, burada Kalenderiler ile Mevlevileri karşıtıdır (ed).

823 Dervişin tarifi için bk. “Sırp Yeniçeri”, Bölüm XXII.

da (kızlarağası) haremle ilgileniyordu. İçoğlanlar, odalara bölüştürülmüştü ve fevkalade selahiyetli bir ağanın denetimindeydiler. Sultanın kılıcı ve üzengileri için yine iki kişi gerekiyordu. Hepsi hadım bu Birûn ve Enderûn ağaları, yine de sultanın, ağalar zümresine dahildiler ve sultanın kullanımının nüfuzları o kadar büyüktü ki, sancakbeyleri ve vezirler kimi zaman hediyelerle gönüllerini almak zorunda kalıyorlardı⁸²⁴. Son olarak sultanın hastalığı ile ilgilenen birkaç hekim vardı. Bu hekimlerin arasında, Venedik'ten "libri in medicina" (tıp kitapları) getirten⁸²⁵ ve diplomatik görüşmelere de katılan⁸²⁶ "mastro Janjacob da Gaieta", nam-ı diğer Yakup'un adı geçiyordu. Disiplinli sarayda müzisyenlere ve dansçılara izin verilmiyordu ve Sultan Mehmed'in haremünde Dulkadiroğulları Beyi'nin kızı olan tek zevcesi, kızı Ayşe ve birkaç köle ile birlikte yaşıyordu.

II. Mehmed, yemeklerini genelde yalnız yiyordu. Sultanın çıkardığı bir kanunla gelecekte de vezirlerin sultanın sofrasına oturmalarını yasaklıyordu. Babasından farklı olarak Sultan Mehmed, yabancı elçileri kabul etmekten⁸²⁷. Düşmanlarına tehdit dolu; dostlarına ise övgü dolu mektuplar yazıyordu. Örneğin, Venedik Doju'na 1457 yılında şehzâdelerin sünnet düğününe davet ettiğinde "Sevgili ve saygıdeğer babamız" diye hitap ediyor ve buna bir sürü sıfat ekliyordu⁸²⁸. Bu yazıları hazırlama görevi, hitabet sanatında birer usta olan yetenekli âlimlere verilmişti. Yeni imparatorluk, tıpkı

824 Karşılaştırma için bk. Hammer, *Aynı eser*. Ayrıca Osmanlı yasaları hakkındaki kitabı.

825 "*Mon. Hung. Hist*", VII, s. 291-292. *Aynı eser*, IV, s. 361; V, s. 36; Ljubic, X, s. 378, 380; Malatesta'nın sekreterinin mektubu, Sansovino, fol. 255.

826 "Ad oratori yimici non dâ audientia sinon per internuntio", "*Mon. Hung. Hist*", V, s. 220-221.

827 "Excellentissiom, gloriosissimo, nobilissimo, prudentissimo, fortissimo, illustrissimo, de ogni honor et laude digno nostro dilectissimo et honorado padre doxe de la III^{ma} Signoria de Venexia, la degna, condecante et honorabile salutation"; Sathas, , *Monumenta I*, s. 236 No. 157.

828 Kritovulos.

eskisi gibi, ünlü kâtiplere sahipti ve kimi nişancı, hitabet ustası Bizanslı Psellos kadar iyi idi.

Sultan Mehmed, edebiyat ve bilime çok meraklı bir insandı. Bizans'ın tarihi hakkındaki eserleri Türkçe tercümesinden okuyordu ve elinde Ptolemeus'un bir nakli ve bir dünya haritası vardı⁸²⁹. Saltanatının 1470 yılına kadar görev yapan tarihçisi Kritovulos, onu sadece "Rum dostu" diye adlandırmakla kalmayıp, "en derin filozoflardan" biri olarak kabul eder⁸³⁰.

Doğu'nun edebiyat tarihi, Sultan Mehmed'in saltanat döneminde, başta her ikisi de Fatih'in birer sancakbeyi olan Veliyüddinzâde Ahmed ve Cezerî Kasım olmak üzere⁸³¹, Arap ve Fars şiir sanatının birçok taklitçisini barındırırdı. Çok yetenekli olan Cem Sultan'ın çevresindeki Defterdar Edirneli Şahidî, "Leyla ve Mecnun" destanını Türkçe'ye çevirmişti. Babası gibi coğrafya ve bunun yanında astronomi ile ilgilenen Cem Sultan, edebiyat çevrelerinde "Hurşit ve Cemşid, Güneş ve Ay" adlı nakille adını duyurdu⁸³². Birçok hukuk âlimi, Sultan Mehmed'e tavsiyelerde bulunmuş ve kararlarını bildirmiş, Sultan Mehmed ise ataları gibi kanunnâmeler hazırlamıştı. Kendisi ile bütün münasebetleri kısıtlamış, başta bulunan padişah için tehlikeli olabilecek bütün şehzâdelerin katlini meşru kılmış ve askerlerin ulûfelerini yeniden düzenlemişti⁸³³.

Giysilerde ve atlardaki ihtişam, değerli metallerin, hatta değerli taşların kullanımı bu zamandan kalmadır. Türk akıncılarla karşılaşan Macarların eline birçok "brokar başlık"

829 Kritovulos, IV, 55

830 Hammer, *Aynı eser*.

831 Thuasne, s. 11.

832 3 bin akçe cinayet için, 1.500 akçe gözlere mil için, 50 akçe baştan aldığı bir yara için; Hammer, *Aynı eser*.

833 "Pilea solido auro contexta"; Bonfinius, s. 423.

geçmişti⁸³⁴. Kral Matyas'ın İtalya'ya gönderdiği esirlerin elbiselerinde "altın işlemler" vardı⁸³⁵. "Brokar başlıklar"ın değeri hayranlık uyandırıyor ve "başlığın etrafına dolanan brokar tülbentin yedi Florin değerinde" olduğu anlaşıyordu⁸³⁶. Rodos önlerinde "altın ve gümüş işlemeli" sancaklar göze çarpıyordu⁸³⁷.

Memurlar hiyerarşisinde de belli bir düzen vardı. Vezirlerin sayısı dört⁸³⁸ olarak belirlendi. Ancak bunlardan üçü "Paşa" ünvanını taşıyan üst rütbeli sancakbeyleriyken, aralarında sadece "Veziriazam" diye adlandırılan vezir, sultanın tuğrasını taşıyor, gerektiği zaman Hazine Dairesine girebiliyor, başkentin asayişinden sorumlu oluyor ve sultanın yokluğunda Divân'a başkanlık edebiliyordu⁸³⁹. Büyük yetkilere sahip olmasına rağmen o da diğerleri gibi sadece bir kuldu ve her an makamından alınabileceğini biliyordu. Şehzâde Mustafa, Veziriazam Mahmud Paşa'nın - Türk kaynaklarına göre Gedik Ahmed Paşa'nın - elinden İshak Paşa'nın kızı⁸⁴⁰ olan zevcesini almıştı. Paşa azledilmiş⁸⁴¹ olarak birkaç yıl boyunca yönetimden uzak yaşadı ve Anadolu'daki büyük savaşın patlak vermesi ile devletin en üst makamına tekrar geri çağırıldı⁸⁴², ancak düşmanlarının kanıtlanmamış iddialarına istinaden sadece ikinci kez görevden alınmakla kalmamış, bu sefer hayatını da kaybetmişti. Selefi Çandarlı Halil Paşa da, ailesinin şanlı geçmişine rağmen - ne de olsa babası İbrahim de veziriazamlık makamında bulunmuştu -

---

834 "Habito turcheso con certi frisi d'oro et altre foze barbare in capo"; *Mon. Hung. Hist*", V, s. 67.

835 *Cod. Lat. Monacensis*, 14668, fol. 591.

836 Aynı yer.

837 1466 yılında Venedik elçilerine "vezirleri ziyaret etmelerini" emreder; buna göre birden fazla vezir vardı; Ljubic, X, s. 382.

838 Hammer, *Aynı eser*.

839 *Mon. Hung. Hist*", IV, s. 384; Leunclavius, s. 622.

840 Sadeddin, II, s. 242-243.

841 *Mon. Hung. Hist*", V, s. 241.

842 *Aynı eser*, Bölüm I.

aynı şekilde hayatını kaybetmişti⁸⁴³. Mahmud Paşa'nın halefi olan Arnavut Gedik Ahmed Paşa, Arnavutluk'a yapılması planlanan bir sefer için olumsuz görüş bildirdiği için makamından alındı ve bir süreliğine, 1451 yılında Bizans'ın başkenti İstanbul'a karşı kurulmuş olan Rumelihisarı'nın zindanlarına siyasî tutuklu olarak atıldı⁸⁴⁴. Daha sonra affedildi ve Selanik Sancakbeyliğine getirildi⁸⁴⁵.

Avrupa sancaklarının sayısı Sultan Mehmed zamanında 36'ya yükselmişti. Anadolu'daki sancakların sayısı yine 40'tı. Bunun dışında İstanbul, Edirne ve Filibe ile Selanik ve Üsküp'te, sultanın oranın sancakbeyi ile hiçbir ilişkisi olmayan özel subayları bulunuyordu⁸⁴⁶. Her biri, nüfusun ve varlıkların zamanında ve eksiksiz olarak kaydedildiği birer defter tutuyordu⁸⁴⁷. Büyük sancakları yöneten sancakbeylerine Hazine'den yıllık 12 bin altın verilirken, daha küçük sancakları yönetenlere 2 bin altın ödeniyordu. Haraçdarlar⁸⁴⁸ yardımı ile toplanan vergilerin onda birini kendilerine alıyorlardı⁸⁴⁹. Ayrıca hayvanlar için verilen vergileri⁸⁵⁰ de topluyorlardı⁸⁵¹. Bazı sancaklar oldukça büyük timar sipahileri barındırıyordu⁸⁵² ve aralarında özellikle kapıcıların adının geçtiği memurlar çalıştırıyordu⁸⁵³. Sancakbeyleri, en alttan başlayan ve bütün rütbeleri sırasıyla aşan ağaların saflarından seçiliyorlardı. Örneğin 1479-1480 yılları arasındaki Mora

843 Sadeddin, II, s. 305 ve devamı.

844 Aynı eser, s. 311.

845 Chalkokondylas, s. 437 ve devamı.

846 Sathas, VI, s. 127, 193; Karşılaştırma için bk.s. 142: "defteri, idest catastico"

847 Aynı eser, s. 213, 237.

848 Chalkokondylas'a göre bu tip gelirler Slavlarda sürüler için alınan yüzde 10 paya, "goştina"ya benzemektedir; s. 439.

849 Aynı yer.

850 Aynı yer.

851 Sathas, VI, s. 123; Yıl 1480: "'Il flamburar qual hà havuto questi luogi in timari dal Signor".

852 "Capi Cons". X, Dalmaçya, 1501.

853 Sathas, IV, s. 121, 193.

Sancakbeyi bir hadımdı⁸⁵⁴. Sultanın akrabalarından hiç-biri ne vezirliğe, ne de beylerbeyliğine getirilmiyordu. Onlara sadece sancakbeyliği açıktı. Yine de sultanın damadı Mahmud Paşa, Leş'in alınmasından sonra Süleyman Paşa'nın yerine Anadolu Beylerbeyliği'ne getirilmişti⁸⁵⁵. Sancaklar, bir voyvodanın eşlik ettiği beylerbeyine tâbi idi⁸⁵⁶. Olağanüstü görevler için bir emin, yani denetçi tayin ediliyordu⁸⁵⁷. Her taht değişikliğinde bütün sancakbeyleri, "beratlarını" yenilemek için saraya gelirlerdi⁸⁵⁸. Hazine, sultanın bizzat denetiminde idi⁸⁵⁹. Burada, devletin topraklarını iki katına çıkartan fetihler sayesinde son yıllarda oldukça büyüme göstermiş olan devletin bütün gelirleri toplanırdı.

Askerî sınıfa mensup Türk asıllılar ve devşirmeler, vergi ödemiyorlardı. II. Mehmed, varlıklarının onda birini (aşarı) sadece savaşlar onlara ait bölgelerde yapıyorsa talep ediyordu⁸⁶⁰. Hristiyanların, hane başına bir altın, yani hane-deki insan başına 40 akçe olarak ödedikleri⁸⁶¹ baş vergisi, 900 bin altın getiriyordu. Ayrıca padişah haslarından 250 bin altın gelmekteydi. Osmanlı kayıtlarına göre hazırlanmış Venedik kaynaklı bir listeye göre, 1470 yılında Avrupa'da 29 bin haraca tâbi hane vardı⁸⁶². Sadece yarım asır sonra, imparatorluktaki vergiye tâbi nüfusun sayısı 3 milyon olarak veriliyor⁸⁶³. Sahillerde, geçitlerde ve ormanlarda Balkan

854 Sadeddin, II, s. 309.

855 Sathas, VI, s. 141, 154, 156.

856 Sathas, VI, s. 180.

857 *Aynı eser*, s. 188.

858 "Sırp Yeniçeri".

859 Chalkokondylas, s. 439.

860 "Sırp Yeniçeri", Bölüm XLIII.

861 "Cargi di cristiani, judei, chaxe 29^m de 600 galitt., che pagano per frenchixe pro-merchi (! modi, no messe le servi; pagano l'uno per l'altro, altro danno (sic); "Intrade del signor turcho de la Grexia, 1490"; San Markos Kütüphanesi, ms. it. cl. VI, c. 277.

862 Laskaris.

863 *Aynı eser*.

Yarımadası'nın Slav topraklarındaki Voynuk köyleri, sınırların korunması için uçbeylikler için önem taşıyan yerler, tıpkı daha sonra nüfuzlu devşirmelerin akrabaları ve dostları gibi, vergiden muaftı⁸⁶⁴. Hayvanların onda biri olarak alınan âşâr vergisi, toplam 300 bin altın dolayında idi. Ayrıca ekin hasadından da âşâr alınıyordu⁸⁶⁵. Sultanın sürülerinden ve haralarından toplam 50 bin altın gelirken, detaylı olarak belirtilmeyen diğer gelirlerden 200 bin altın sağlanıyordu⁸⁶⁶. Sahipsiz kalan mülklerin getirisi ise 20 bin 'di⁸⁶⁷. Tuna'nın sığ geçitleri her yıl binlerce altına kiraya veriliyordu ve Halkokondil, bedelleri çok yüksek olmasına rağmen, genelde Rumlardan oluşan kiracıların büyük gelirler elde ettiklerini teyid ediyor⁸⁶⁸. İstanbul ve Gelibolu limanlarının 1470 civarında gelirleri 42 bin altın olarak kayıt altına alınırken, Edirne, Filibe, Sofya, Aydos ve Selanik'ten ayrıca 90 bin altın gümrük geliyordu⁸⁶⁹.

Kastamonu için 10 bin, Bursa ve Hüdavendigâr geçitleri için 16 bin ve Anadolu'daki diğer gümrükler için 29 bin altın kaydedilmişti⁸⁷⁰. Özellikle Ahyolu olmak üzere, Rumeli sahil boylarındaki tuz madenleri 90 bin altın getirirken, Anadolu'dakiler sadece 12 bin altın getiriyordu⁸⁷¹. İstanbul fenerinin geliri de önemli bir yer tutuyordu⁸⁷². Anadolu'nun şap

864 "Sırp Yeniçeri".

865 Venedik hesabı, şu kalemleri saymaktadır: "la scrive et li chargi arsentture in tuto val 70^m; laguttori et in diversi logi, 50^m, chanpi grexi, 50 bin ; arizonttero de' Turchi, d. 10^m".

866 "Comerchio deli homeni mortti senza eredi, vano al Signor".

867 s. 505.

868 "Schale de Constantinopollj, Galipollj".

869 "Chomerchi di Sofia, d'Aido, Salonichi, Fillipopelli, Andrinopollj et Constantinopoli per pessi (sic in diversi logi)".

870 "Chomerchi in diversi logi de Chastemoni, 10^m; Burssa, passo, pexo, preso de montage, d. 16^m; chomerchi presi in altri logi insopra 29^m; chomerchi de Chast[em]oni et altre intrade de' zardini, d. 10^m".

871 "Saline uno anne per l'altro, ducatti 90^m; saline di Turchia, d. 12^m".

872 Chalkokondylas'a göre köprülerle birlikte 200 bin altın gelir elde ediliyordu.

madenlerinin değeri yılda 50 bin altındı ve bunlara ayrıca Kastamonu ve Sinop'tan gelen 50 bin altın ekleniyordu. Madenlerden elde edilen toplam gelirler 200 bin altın olarak belirtildiğinden, Novobrdó ve Srebrenica gümüş madenleri de 100 bin altın getirmiş olmalı⁸⁷³. Sultan, ayrıca her ganimetten beşte bir "pencik" hakkını alırdı ve her savaş seferi için devletin ileri gelenleri 200 bin altın ödüyorlardı⁸⁷⁴.

Balkan Yarımadası'nın ve Karadeniz sahillerinin tamamen ilhakına kadar, Hazine'ye bu bölgelerden hane başına vergi yerine topluca büyük meblağlarda haraç giriyordu. Bu haraçları ödeyenlerden son olarak sadece Eflak, Boğdan (en azından 1485 yılından sonra ödeme yapmaya başlamıştı), Ragusa Cumhuriyeti ve Sakız Adası kalmıştı. Osmanlı topraklarına katılarak, eyalet hâline getirilen diğer ülkelerde gümrükler, geçiş ücretleri, madenler ve imtiyaz vergileri ile oldukça avantajlı başka gelir kaynakları yaratılmıştı. Venedik kaynaklı bir listede, Venedik'in Mora ve Arnavutluk'taki yerler için ödenen vergiler hariç olmak üzere, vasal ülkeler tarafından ödenen vergiler şöyle sıralanmaktadır: Bosna ve Hersek 18 bin , Eflak 17 bin , Boğdan 6 bin - Petru Aron'un zamanında ödenen verginin üç katı- Trabzon 3 bin, Kefe 3 bin , Amasra ve Sinop 16 bin , Midilli 3 bin, Eğriboz ve diğerleri 25 bin, Sakız Adası 12 bin ve Ragusa 14 bin ⁸⁷⁵. Rum tarihçilerine⁸⁷⁶ göre "fethedilen ülkelerin" ödediği 100 bin altın vergi ve toplam 4 milyon altın

873 "Alume, uno ano per l'alttro, d. 50^m; rami di Chastam[un]e, d. 50^m".

874 Chalkokondylas.

875 "Cargi de Bosgne et del contte Sttefano, s. ducatti 8^m in s., d. 18^m, caragi de la Valachia Alta, 17^m, caragi de la Valachia Bassa, 6^m Trabex[u]nde d. 3^m; Chafa d. 3^m in s., 6^m; d'Amastro, Sinopi in tuto d. 16^m; Azoca (sic e chastelj do in Albania, d. 3^m; l'ixole de Metteli d. 3^m; Negroponte e più logi, d. 25^m, Sio di tributto d. 12^m, Raguxi di tributo d. 14^m".

876 Aynı yer.

gelir oldukça abartılı gibidir⁸⁷⁷. Orijinalinden Venedik kaynaklarına aktarılan hesaplarda ise sadece 1 milyon 196 bin Venedik altınından bahsedilmektedir. Bu rakam, Kardinal Bessarion'un Osmanlı Sultanı'nın yılda en fazla 2 milyon altın gelir elde ettiğine dair tahminine de uymaktadır⁸⁷⁸.

Gelirlere kıyasla giderler yılda sadece 810 bin altın tutuyordu. Bunun 300 bin altını orduya harcanıyordu. Sultan, yeniçerilerini yılda iki kez kadife ve ipeklerle giydirdiyordu. Ok ve yayların bedelleri de Hazine'nin kasasından çıkıyordu. Bu iki kalem, elit birliğin 7 bin ilâ 10 bin arasındaki üyesi⁸⁷⁹ için toplam 28 bin altın ediyordu⁸⁸⁰. Buna, askerlerin, genelde üç ayda bir ödenen maaşları da ekleniyordu. 1451 yılındaki yeniçeri isyanından sonra yeniçeri ağası idam edilmiş ve yeniçerilerin gönülleri hediyelerle alındıktan sonra, gündelikleri yarım akçe yükseltilmişti⁸⁸¹. Trabzon'un düşmesinden sonra ise sadece en iyi yeniçerilerin günde 20 akçe aldıkları söylenir⁸⁸². Yeniçeri ağası, günde 10 altın, odaların bölükçüleri, sekizde birini, yaklaşık 5 akçe⁸⁸³ ve basit bir yeniçeri bir altının onda biri olan bir akçe gündelik alıyordu. Kırmızı başlıklı⁸⁸⁴ sipahilerin ağasına, her beş gün için bir altın ödeniyordu ve diğer sipahiler de ücret alıyor-

877 Memurların tahsil ettiği paraları toplam 9 milyon olarak hesaplıyor; Osmanlı hükümeti'ye aktarılanlarla birlikte 14 milyon, s. 440-441.

878 "Non amplius quam vigesies centena aureorum millia ex omni redituum summa"; Reussner, *Epistolae turcicae* II, s. 225.

879 "Sırp Yeniçeri"ye göre 5-6 bin, Bölüm XXXIX. Laskaris'e göre 7-10 bin ; Midillili Leonard, İstanbul'un fethi sırasında 15 bin kişi sayıyor; Anadolu'da 15 bin ve Rumeli'de 25 bin olmak üzere, 7 bin denizci ile birlikte toplam 50 bin atlı Türk olduğunu savunan Philelphus, yeniçerilerin sayısını 12 bin olarak veriyor; Lodovico Foscarini'ye gönderilen mektup: *Cod. Lat. Monacensis*, fol. 190; Karşılaştırma için bk.Dethier-Hopf, III, s. 535-536; Fransa Kralı VII. Charles'a gönderdiği bir mektupta, 20 bini Anadolu'da olmak üzere 60 bin Türk'ten bahsediyor.

880 Yukarıdaki Venedik hesabı: "El vestir de' Ganzieri e archi, 28^m".

881 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XXII.

882 Aynı eser, Bölüm XXXI.

883 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XLIII'te 1 altın = 40 akçe.

884 Barletius, *Scutari*, s. 310; Niccolo Barbaro, s. 750.

lardı⁸⁸⁵. Diğerlerinden daha fazla ücret alan sipahioğlanlarının⁸⁸⁶ dışındaki atlı birliklere, 4-5 günde bir altın ödeniyordu. 600 Tatar atlı ve silahdarlar, solaklar (gündelik: 1,5 akçe; ağaları iki altın) ve 200 kapıkulunun ücretleri yeniçerilerle aynı idi⁸⁸⁷. Mirahur-ı Evvel 2 altın alırken, sultanın fermânlarını götüren çavuşbaşı⁸⁸⁸ 1-2 altın alıyordu. Silahlardan sorumlu olan cebecibaşı bir altın, mehterbaşı ise yarım altın ücret alırdı⁸⁸⁹. Böylelikle resmî kayıtlara göre ordu için yapılan harcama 300 bin altındı⁸⁹⁰.

1451 yılında sultan, asi yeniçerilerin tüm alacaklarını ödemiş ve bunu 1473 yılında tekrarlamıştı⁸⁹¹. 1461 yılında yapılan Anadolu seferi sırasında altın yüklü bir deve düşmüş ve taşıdığı 50 bin altına dokunulmaması emredildiği halde, yeniçeriler, ellerine bu kadar kolay düşen bu ganimeti aralarında bölüşmüşlerdi⁸⁹². 1462 yılında Tuna'yı geçişleri sırasında yeniçerilere yine 30 bin altın verilmişti⁸⁹³. Sultan Mehmed, Bosna seferine çıktığında ise yeniçerilerin bir yıllık maaşları peşin ödenmişti⁸⁹⁴. Uzun Hasan'a karşı çıkılan seferden önce de Veziriazam Mahmud Paşa, yeniçerilerin gündeliklerini verdikleri hizmete göre yükseltmiş ve yeniçeriler gösterdikleri başarıya orantılı olarak iki ilâ 10 akçe arasında gündelik alıyorlardı⁸⁹⁵. Üç ayda bir öde-

885 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XII.

886 Laskaris.

887 Kapıcıbaşı, silahdar ve ulûfecibaşı gibi günde üç altın alırken, ulûfeciler, yeniçeriler gibi 10 günde bir 1 altın değil, dört günde bir altın alıyorlardı.

888 Yazar sehven "çaşnigirbaşı" olarak zikretmiştir (ed).

889 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XXXIX

890 "Uscida del Signor Turcho per uno anno. Soldatti pagadi di fora del Sar[a]lgio da persone 5^m a piedi [= a pida], a chalvalo, d. 300^m".

891 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XXI; Sadeddin, II, s. 280 .

892 Aynı yer Bölüm XXXI.

893 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XXXIII.

894 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XXXIV.

895 "Mahometto-Bassa fece accrescere lo soldo ad li Janiceri, ad chi uno aspro et ad chi due o tre, perfin a 10 aspri, secundo li homini, etc"; *Mon. Hung. Hist*, V, s. 241.

nen ücretler için her birinde 600 altın olan iki bin kese⁸⁹⁶ gerekiyordu⁸⁹⁷. Sultanın ne yeni, ne de eski düşmanları ile çarpışmadığı yıllarda da, yeniçeriler giysileri, atları ve diğer eşyalarını almaya devam ediyorlardı⁸⁹⁸.

Sultanın harcamaları sarayın ihtiyaçlarını ve içinde yaşayan insanların - 1500 yılında kölelerle birlikte 5 bin kişi⁸⁹⁹ - masraflarını kapsıyordu. 48 bin altın hekimler ve berberler, kapıcılar, bostancılar için; 17 bin altın 200 asil oğlan ve dört yöneticileri için; 10 bin altın kızlarağası ve denetimindeki kadınlar için; 20 bin altın cariyeler için ve 50 bin altın sultanın günlük masrafları için; 80 bin altın ahırlar için; 10 bin altın çadırlar ve diğer ihtiyaçlar için; 290 bin altın giysiler için; 50 bin altın ipek ve brokar kumaşlar için; 20 bin pamuklu kumaşlar için; 60 bin altın ithal edilen pahalı kumaşlar için; 10 bin altın değişik kalemler için ve nihayet 25 bin altın bayramlarda dağıtılacak kaftanlar için tahsis ediliyordu⁹⁰⁰.

Toplanan paralar, sadece sultanın sarayı ve savaşlardaki ihtiyaçlar için kullanılırdı. Saray, öncelikle Bizans modeline göre oluşturulurken, toplumun ilk varlık sebebi

896 Keseler için "Gordani", diyor raporu veren İtalyan.

897 "dua millia gordani d'aspri, che sono uno milione et 200 millia ducati, per dare le page ad le sue gente et ad tutti quelli volevano andare cum lo dicto hoste"; Aynı yer; Karşılaştırma için : "Cento gordani d'aspri, che sono ducati 19 millia, per dare ad janigeri, oltra le sue paghe et accrescimento de soldo"; Aynı eser, s. 242; ayrıca Aynı yerde: "la paga per tre mesi" (üç aylık maaş).

898 Kritovulos.

899 Laskaris.

900 Daha önce bahsedilen Venedik notu: "Servidori, zioe: midegi, barbier, gardiani, atizâdei, bufoni, d. 48^m. Dento del seraio, che son puti 200 et 4 monchi, 17^m. El servo dele done e li mochi 10^m. Schiave adentro del Seraio, de spexe, 20^m. La ptetta (spesa, sic del Signor dento et di fuor, per spexe denar (sic 50^m. Ale 4 sttale de chavalj, mulj, gamelj, 80^m. L'ordinario dele spexe de' pavioni et altre chose, 10^m. El vestir de ganizeri e archi, sagitte, 28^m. El vestir dela chorte de pani de sede et d'oro, d. 50^m. El vestir de pele (tele dela chortte, 20^m. Pani de scola de sersse e d'alttri paexi in diversse sitte, d. 60^m. Diversse chosse de sovr, etc. e forzo tote, d. 10^m. Prexentti fà el Signor un ano per l'altro".

yine savaşlardı. Herkes, silah sanatına katılmak zorunda idi. Sadece yeniçeri birlikleri, sipahioğlanları ve müteferrikalar, hadımları ve diğ er ağaları ile birlikte sarayın kendisi; adamları ile birlikte tımarlı sipahiler⁹⁰¹; savaşlara ganimet amacı ile katılan akıncılar ve denizciler değı l, zorlu savaşlarda Hristiyan köylüler bile savaşa katılmak zorundaydılar. 1472 yılında, Uzun Hasan'a karşı yapılan büyük seferde, Rumeli'deki her köye sultanın ordusunda görev almak üzere ikişer kişi gönderme emri verilmiřti⁹⁰². Yirmi yaşın üzerind ekiler askerî karargâhlarına gelecek, 14-20 yaş arasındakiler de başkenti savunmak üzere İstanbul'da kalacaklardı⁹⁰³. 1473 yılında burada bulunan Venedikli bir tüccar, eli silah tutan bütün erkeklerin orduya katıldığını ve terk edilmiş köylerde, sadece Osmanlı hükümdarının savaş köleliğini lanetleyen yaşlıların terk edilmiş ailelerle birlikte kaldıklarını onaylar⁹⁰⁴. Bu sefer sırasında Rumeli'de bırakılan Cem Sultan, eski başkenti Edirne'yi savunmak zorunda kalsaydı, bunu sadece tüccarlar ve zanaatkârlarla yapmak zorunda kalacaktı⁹⁰⁵.

Neredeyse her yıl bahar aylarında akıncılar Mora, Arnavutluk, Bosna ve serhad uçbeylerinin yönetiminde, Osmanlı Devleti'ne bir antlaşma ile bağı lı da olsa, komşu ülkelere akına çıkıyorlardı⁹⁰⁶. Osmanlı uçbeyi, günde bir altın

901 "Notes et extraits", II, s. 471.

902 "Commandamento che tutti li casali che sono su la Grecia dovessero mandare due homini per casale"; *"Mon. Hung. Hist"*, V, s. 242.

903 "Ognuno de XX anni in suso vadi in campo.". "da 14 anni in suso vadi a Constantinopoli"; Venedik Arşivi, "Arch di Creta", "Missive e lettere ricevute", 1472-1474.

904 *"Mon. Hung. Hist"*, V, s. 247.

905 *"Mon. Hung. Hist"*, V, s. 247.

906 Karşılaştırma için bk.s. 228: "Dato li daese pace, tamen li faria pero guerra ale anime de loro paese, facendo coriere, como semper hà facto, etim al tempo de pace, e, si loro si lamantaveno, li risponde vano che erano li soy Bassa e che luj non sapeva nulla".

karşılığında sekiz kadar süvariye sahip oluyordu⁹⁰⁷. Hafif giysili, tahta kalkanlı olan akıncılar, hızlı atları üzerinde⁹⁰⁸ bildik geçitlere doğru yıldırım gibi yol alıyorlardı. Yetenekli rehberler ve tebdil-i kıyafetler içinde gözcüler kullanıyorlardı. 1477 yılında Alman sınır boylarında “küçük bir atın üzerinde, kaba bir paltosu olan Aziz Valantin kılıklı” bir adamdan bahsediliyordu. Sayıca az olan ordu, düşman topraklarına girdikten sonra genelde bilinmeyen yollarda önden giden⁹⁰⁹, geçitleri işgal eden, kilise ve manastırları ateşe veren ve etraftaki tüm köyleri harabeye çeviren çetelere bölünüyordu. Kimi zaman, beklenmedik bir şekilde gece yarısında ortaya çıkıyorlardı. Atlarını o kadar hızlı sürüyorlardı ki -Mora’da bir kez toplam 1.000 tane olmak üzere- atlar yolda telef oluyordu⁹¹⁰. Dağlık bölgelerde iplerle dağlardan iniyorlardı. Geceleri karanlıktan faydalanarak, açık alanlarda geçiriyor ve yakınlardaki köylülerin evlerinden parlayan ışık altında yemeklerin yiyorlardı. Kimi zaman, daha güçlü görünen kasabaların önünde barış teklif ediyor ve bedel olarak “biraz para” veya “ekmek ve 20 altın”, “25 Macar altını ve bir araba ekmek” talep ediyorlardı. Kimi zaman şarap bile istedikleri oluyordu. Bunun üzerine akıncı başı istenen garantileri ve geçiş belgelerini hazırlıyor ve karşılıklı dostluğun gözetilmesi için kefiller tayin ediliyordu. Bunun için başları ve kılıçları üzerine yemin ederek, kilise ve köyün güvenliğinin teminatını veriyor ve bunu her tarafta duyuruyorlardı. Ama acımasız hileleri kısa bir süre sonra ortaya çıkıyordu. Dokunmamayı vaat ettikleri herşeyi yakıp yıkıyorlar; özgürlüğünü satın aldığını düşündükleri insan-

907 “Sırp Yeniçeri” Bölüm XLII.

908 Philelphus’ta Foscarini’ye gönderilen mektup: “Utuntur excisis”, “Lievi de carne et arme”, diyor Duodo; Sathas, Monumenta, VI, s. 114.

909 “Ad ea loca. de quibus nunquam aliquis cogitavit”; Macar elçilerinin Nürnberg meclis toplantısındaki konuşmaları; *Cod. Lat. Monacensis*, 26604.

910 Sathas’ta IV, s. 227’de Magno.

ları katlediyorlardı. Vaatlerini neden tutmadıkları sorulduğunda, alaylı bir şekilde 40 duka vermeyecek olurlarsa, istemedikleri hâlde kiliseyi yakmak zorunda kalacakları cevabını vermişlerdi. Bir keresinde ise, geçiş belgelerinin hamilinin oturduğu zaman değil, sadece ayakta olduğu zaman geçerli olduğu cevabını bile vermişlerdi⁹¹¹. Hristiyanlara karşı besledikleri nefretin kaynağı sorulduğunda: “Bu, Tanrı’nın isteği; eğer O istememiş olsaydı, bunlar olmazdı. Siz Hristiyanlar birbirinize karşı bizim gibi sadık değilsiniz ve çok kibirlisiniz. Bu, sahip olduğunuz zenginliklerden kaynaklanıyor. Bu yüzden Tanrı bizi sizi cezalandırmak için gönderdi”, cevabını veriyorlardı. Akıncılar, akınlar sırasında bile dinî vecibelerini hiç aksatmadan yerine getiriyorlardı. 1483 yılının savaşları hakkında yazılan Nürnberg mektuplarında şöyle der: “Canhıraş feryatları içinde saçını başını yolarak yere yığıldılar”⁹¹². Geçtikleri yerlerde “yıllarca hiçbir horoz ötmüyordu” diye yazıyor Sırp yeniçeri⁹¹³. Binlerce esir alıyorlardı ve “esir alınan halkı, para karşılığında satın almak” üzere orduyu karşılamaya gelen yaklaşık 500 tüccarın eline geçmedikleri takdirde, akıncıların topraklarına götürülüyorlardı⁹¹⁴. Bu zavallı insanlar, daha sonra yeni efendilerinin yanında gördükleri birçok tuhaf alışkanlıktan bahsediyorlardı⁹¹⁵. Akıncılar, dönüş yollarında onları çok nadiren de olsa takip eden Hristiyanlarla karşılaşmak zorunda kalıp, ganimetlerinin bir kısmını kaybetseler de -zira

911 “Sırp Yeniçeri” Bölüm VIII.

912 Münih, Devlet Arşivi, “Türkenhilff de Anno 1446-1518”, No. 21; Cod. Germ. Monac. 1586; Karşılaştırma için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 14668.

913 Bölüm XLII

914 Nürnberg Arşivi; *Cod. Lat. Monacensis*, 14668. Karşılaştırma için bk. Cod. Germ. Monac. 1586, fol. 404: “haben Gelt und Gewantt vil pracht darumb “Sırp Yeniçeri”, “Das gefangen Volck haben kaufen wellen” (Çok paraları ve kaftanları vardı ve esirleri satın almak istediler).

915 Cod. Germ. Monac. 14668, fol. 79. Karşılaştırma için bk. Önceki nottaki açıklama.

silahları sadece mızrak ve yaydan oluşuyordu⁹¹⁶ - Hristiyan topraklarına yaptıkları akının sonuçlarından yine de hoşnut kalıyorlardı. Ve bir sonraki bahar kırmızı, beyaz ve siyah sancakları yine beliriyor ve köylüler, çok fazla koruma sağlamasa da ormanlara ve dağlara kaçıyorlardı⁹¹⁷. Kuzeybatı sınırında, sadece akınlarla yaşayan Martoloslar⁹¹⁸, her zaman akına hazır durumda bekliyorlardı⁹¹⁹. Nehrin diğer kıyısında ise Sırpların “çete”leri intikam almak için fırsat kolluyorlardı⁹²⁰.

Bir beylerbeyi değil de, II. Mehmed bizzat savaşa çıktığında bu savaş, II. Murad’ın zamanındaki şövalyelik ruhundan ve şiirsellikten uzak bir karakter gösteriyordu. Zira, amaç artık Hristiyanlarla şanlı meydan muharebeleri yapmak değildi. Hristiyanlar da Hunyadi’dan dönemindeki din-dar ataları gibi artık böyle savaşmayı bırakmışlardı. Sultan Mehmed’in daha ziyade, bir ülkeyi sürekli olacak şekilde ilhak etmek ve bu topraklara şanlı birliklerin saflarından seçeceği yeni timarlı sipahileri yerleştirmek istemekteydi. Bu yüzden öncelikle tüm müstahkem şehirlerin, tüm güçlü kalelerin ve direnen hisarların alınmasına ve orada o güne kadar hüküm sürmüş hanedanın esir alınmasına veya yok edilmesine önem veriyordu. Sultan Mehmed’in savaş stratejisinin tümü, bu yeni bakış açısından ele alınmalıdır.

Cihad, sultan adına ilan ediliyordu⁹²¹. Belirlenen yerde, hatta düşman topraklarında, önce hafif birlikler toplanı-yordu. Bunları, beylerbeylerinin komutasında, artık doğrudan

916 Laskaris.

917 Karşılaştırma için bk. Cod. Germ. Monac. 1585, fol. 136.

918 Akın sırasında onlara da her beş günde 1 altın veriliyordu.

919 Karşılaştırma için bk. “Sırp Yeniçeri” Bölüm XLIV.

920 Karşılaştırma için bk. Bonfinius, s. 431.

921 Milano Arşivi, “Potenze estere, Turchia”: 1476 yılındaki yazının başlığı: “Mah-mutes Amyras Soltanus, filius felicissimi dd. Muratti Amyra”.

sultana bağılı timarlar hâline gelen sipahiler⁹²² takip ediyordu. Genel olarak düzgün fizikli ve usta birer nişancı olan yaklaşık 30 bin Anadolu sipahisinin (1513: 22 bin 500), 20 bin (1513: 27.500) Rumeli sipahisi kadar yiğit ve dayanıklı olmadıği düşünölüyordu⁹²³. Her timardan, beşer sipahi geliyordu⁹²⁴. 1500 yılı civarında silahlarının arasında hafif bir zırh, çok nadir bir zırhlı gömlek (cebe) ve bir ağaç kalkan bulunuyordu; birliklerin bazıları sadece mızrak, diğeri bir kılıç veya yay taşıyordu⁹²⁵. Önde, her bir sancağın farklı renklerde âlemi taşınyordu. Beyazlar, çoğunlukta idi⁹²⁶. Beylerbeylerinin, kendi âlemleri vardı: Rumeli için kırmızı, Anadolu için beyaz⁹²⁷. Bu savaşlarda ayrıca her beylerbeyinin yanında biri olmak üzere iki kadıasker bulunuyordu⁹²⁸.

Yeniçerilerin öncüleri daha sonra geliyorlardı. Ancak, biri yeşil ve kırmızı, diğeri sarı ve kırmızı iki sancağın altında yeniçeri ağası görüldüğü anda, sultanın bizzat geldiği anlaşılyordu. Her iki beylerbeyi sultanın eteğini öpmek ve o ana kadar yapılan faaliyetler hakkında rapor vermek üzere derhal yanına gidiyorlardı⁹²⁹. Sultanın çadırları, önceden hazırlanmış oluyor ve kuşatma altındaki şehrin önünde geniş bir alan kaplıyorlardı. İşkodra'nın kuşatmasında tam dokuz çadır sayılmıştı. En büyük çadır, Divân toplantıları için kullanılıyordu. Sultan veya oğulları, ipekten koyu kırmızı çadır

922 Sultan Mehmed'in getirdiği düzenlemeler için bk Hammer, Anayasa, I, s. 414 ve devamı. Yılda 30 bin kadar akçe gelir getiren bir yer timar iken, bir "Siamet" 100 bin akçeye kadar çıkabiliyordu. Timarlar sadece belirli şartlar altında alınabiliyordu. Timar sahipleri, askerî yükümlölüklerini yerine getirmedikleri takdirde, yerlerinden alınabiliyorlardı.

923 Barletius, Scutari, s. 307.

924 Albèri, Relazioni al Senato Veneto, IX, s. 48.

925 Laskaris.

926 Barletius, s. 307-308. Üzerine boyanmış veya dikilmiş yarımaya için bk. Dethier-Hopf, III, s. 358'de Philelphus.

927 Pusculus, İstanbul'un fethinin bir şahidi, Dethier-Hopf, III, s. 208-210.

928 Sadeddin, II, s. 324-325.

929 "Sırp Yeniçeri" Bölüm XL; ayrıca Bareltius, Scutari, s. 308.

kullanılıyordu; veziriazam beyaz bir çadırda kalıyordu⁹³⁰. Çadırların etrafına birçok hendek kazılıyor ve çitler, zincirler, vs. ile güçlendiriliyordu⁹³¹. Muharebelerde ayrıca toplar da burada korunuyordu. Sultanın yanına, iyi korunmuş tek bir kapıdan, ancak üç nöbetçi geçildikten sonra varılıyordu⁹³². Sultan, hayatta olduğunu göstermek için üç günde bir ordunun karşısına çıkmak zorunda idi⁹³³.

Türk topçusunun düzenli bir sınıf hâline gelmesi, özellikle II. Mehmed tarafından gerçekleştirilmiştir. Madenler, develer üzerinde muharebe alanına getiriliyor⁹³⁴ ve toplar, tahrip edecekleri surların önünde dökülüyordu⁹³⁵. İstanbul'un fethinde kullanılan o ünlü topun ustası Urban'ın akıbeti bilinmese de 1480 yılında "doğuştan Saksonyalı olan Jorg adında bir tüfek ustası" Osmanlı Sultanı'na hizmet veriyordu. Aynı tüfek ustası, Rodos'un kuşatması sırasında Hristiyanların tarafına geçmiş ve dikkatsiz konuşmaları sebebiyle -"bir gün övünerek binlerce Hristiyan'ı öldürdüğünü söyledi"- belki de İstanbul'da kendisini bekleyen Müslüman ailesinden uzakta idam edildi⁹³⁶. Sultanın her seferinde işte bu topçular⁹³⁷ ordunun toplanma yerine gönderilirdi⁹³⁸. Toplar, Osmanlıların gururu idi: Haseki Sultan bile kendi parası ile İşkodra'nın kuşatmasında kullanılan bir top yaptırmıştı⁹³⁹. Ayrıca evleri titreten ve hayranlıkla izlenen mancınıklar kullanılıyordu. İşkodra kuşat-

930 Nanni de Ytro; Barletius, Scutari, fol. 316.

931 Türk karargâhının tarifi için bk. *Cod. Lat. Monacensis*, 14668: "Copey einer Schrift von dem Turcken, gesannt dem Könige von Frankreich" (Sultan tarafından Fransa Kralı'na gönderilen mektup).

932 Barletius, Scutari, s. 310.

933 Sathas, VI, s. 163.

934 Aynı eser, s. 307.

935 "Newtzeiten Turckenhalb" Dergisi (1490); Innsbruck Arşivi P.A. XXXIX, 110.

936 Nürnberg Arşivi, s. 11, R. 1 No. 17, fol. 142.

937 Eserin aslında sehven "cebeciler" terimi kullanılmıştır (ed).

938 Sathas, VI, s. 135.

939 Barletius, Scutari, s. 313.

masını gözlemleyen bir İtalyan, bu mancınıkları şöyle tarif eder: “Arka kısmı toprakta ve ağzı gökyüzüne bakacak şekilde toprağın derinine gömülen ve sesi denizin fırtınalı bir günde çıkardığı seslere benzeyen kısa ve kalın bir alet⁹⁴⁰”. Bu mancınıklarla taş güllerin yanında birçok yanıcı maddenin karışımından oluşan ve aynı dönemin tariflerine göre, kuleleri ve evleri ateşe vermek üzere havada göktaşı gibi uçan yangın bombaları da atılıyordu⁹⁴¹. Beylerbeylerinin küçük teşebbüslerine daha o dönemlerde tüfek taşıyan birlikler katılıyordu⁹⁴². Daha sonraları, örneğin Kefalonya Kalesi’nin savunma sırasında olduğu gibi, siyah bir maddenin içine yerleştirilmiş bir şekilde ancak yere değdikten sonra alevler saçan “Rum ateşini” de kullanılıyordu⁹⁴³. Yaklaşık 1.500 yeniçeride kalkan, yay, kısa kılıç⁹⁴⁴, boynuzlu kargı ve mızrağın yanında böyle tüfekler vardı⁹⁴⁵. Türkler tarafından tahkim edilen kalelerde ayrıca vekil olarak bir kâhyası, birkaç bölükçüsü ve barış zamanlarında tarlalarda çalışan⁹⁴⁶ en fazla 400 yeniçerisi olan bir dizdar ağasının⁹⁴⁷ da çoğunlukla kalede bir topu oluyordu⁹⁴⁸.

Türkler, henüz stratejik esaslar dahilinde surlar inşa etmeseler de bir şehri aldıktan sonra en azından artık teknik

940 “Ella è grossa et corta et profundamento cavata et con la bocca volta al cielo et con la coda fitta in terra, il cui rimbombo è somigliante al ruggiar del mare, quando hà tempesta”; Barletius, Scutari, s. 314. Karşılaştırma için bk.*Cod. Lat. Monacensis*, 14668: Rodos kuşatmasının tarifi.

941 “Di ragia, di pece, di solfo, di cera, d’olio et di somiglianti altre cose acconcie”; Barletius, Scutari, s. 313

942 *Cod. Lat. Monacensis*, 14668, fol. 59 ve devamı; Kenyermezö Muharebesi’nin tarifi.

943 “Pare una tripa negra ., e, como l’è in terra, se rompe et spargese il foco in quà et là”; Cogo, La guerra di Venezia contro i Turchi, Venedik 1899, s. 84.

944 “Certe altre daghe ber curte”.

945 “Qualche sciopeto e balestra”; Laskaris.

946 Sathas, VI, s. 147, 148.

947 Ödeme: Dizdar: günde _ altın; kâhya: günde _ altın; ast subaylar için 1/5; erler için 1/10, yani 4 akçe günlük: “Sırp Yeniçeri” Bölüm XXXVIII.

948 Karşılaştırma için bk.Sathas, VI, s. 138: “bombarda grossa da Corinθο”.

araçlar da kullanıyorlardı. Rodos'ta örneğin, 1480 yılında kaleye kadar altı atlıyı yan yana alabilecek genişlikte bir köprü kurmuşlardı⁹⁴⁹ ve tıpkı 1453 yılında olduğu gibi, yine Rodos'ta ağaç tahtalar ve toprakla üstünü örtüp, gizledikleri lağımlar döşüyorlardı. Ustalar, genelde Rum'du, ama İtalyanlardan daha az saygı görüyorlardı⁹⁵⁰.

Hücum için hilâlin görüldüğü bir gece seçiliyordu⁹⁵¹. Askerler önce abdest alıp, dua ediyorlardı. Her birinin yanında esirler için ip ve ganimetler için çuvallar hazır bulunuyordu⁹⁵². Davullar çalınarak, hücum emri veriliyordu. Savaş genelde gün doğmadan bir saat önce başlatılıyordu⁹⁵³. Sultanın yeri, herkes tarafından görülmeli idi; atının üzerinde oturuyor ve elinde demirden bozdoğanını taşıyordu⁹⁵⁴. Fethedilen şehirden istediği herşeyi alma hakkına sahipti. Bu hakkı suistimal etmesi ve kendisi için çok fazla şey istemesi, savaşın birden yavaşlamasına yol açardı; Rodos'un ise Bu yüzden alınmadığı söyleniyordu. Savaş bittikten sonra ganimetler paylaşıyordu. Sultan, geri dönüş için yola çıktığında, yeniçeriler kırmızı sancağı ve beyaz sancağı onun önü sıra taşıyorlardı; çadırlar ise genelde oldukları yerde yakılıyorlardı⁹⁵⁵.

II. Mehmed zamanında ayrıca donanma da çok önemli bir gelişme göstermişti. Artık sayısız gemi, hatta kadirga vardı ve donanma, her zaman Sultan Mehmed tarafından

949 Not 2.

950 Korfu'dan gönderilen 14 Temmuz 1500 tarihli mektup ("Rettori, Capi Cons", X, Corfu: "questi maestri bresani, li qual son omini che fano de scarte (sic loro chosse inchredibili, che con maestri grezi non éposibel far tal opere").

951 Barletius, Scutari, fol. 317.

952 *Cod. Lat. Monacensis*, 14668.

953 Nürnberg Arşivi s. 11, R.1, No. 17, fol. 131 ve devamı.

954 "Il suo bastone di ferro"; Sansovino fol. 249'da verilen Malatesta'nın sekreterinin mektubu.

955 Barletius, Scutari, fol. 320. Âlemler hakkında ayrıca Dethier-Hopf, III, s. 259 (Pusculus).

iki kale ile donatılmış Gelibolu Limanı'nda yatıp beklemiyordu⁹⁵⁶. Savaşlar sırasında ayrıca ulaklar⁹⁵⁷ tarafından özel araçlara el konuluyordu ve donanma mürettebatı, ocaklara kaydedilen Türkler ve Hristiyanlar⁹⁵⁸ dışında, gemilere zorla getirilen insanlardan oluşuyordu⁹⁵⁹. Gemiler, Gelibolu Limanı'ndan sadece dolunayda ayrılıyorlardı⁹⁶⁰. İşte bu donanma, birçok adanın ilhakını sağlamış ve Kefe ile Eğriboz'un, Sinop'un ve Trabzon'un alınmasına katkıda bulunmuştu. Karadeniz'e de hakimdi, ama ihtişamına karşın kara birlikleri olmadan düşmana karşı savaşılabilecek durumda değildi. Nitekim karada destek verecek bir bey olmadığı için 1462 ve 1475 yıllarında Boğdan limanlarını alamamışlardı. Venediklilerle denizlerde açık bir çatışmaya girecek cesaretleri yoktu; hatta donanma, 1480 yılında Batılı iki yardımcı geminin Rodos Limanı'na girmesini engelleyememişti ve Hristiyan ittifak güçleri 1472 ve 1473 yılları boyunca Anadolu sahillerinde istedikleri gibi cirit atabilmişlerdi.

---

956 Chron. F. 33, fol. 122.

957 İstanbul'dan Haberler, 5 Aralık 1499, "Capi del Cons. di X, lettere dei rettori, Candia": "Li Olachi ogni di vano et viene recogliando marangoni".

958 Sathas, VI, s. 135: "La qual porta comandamento al flamburar preditto chel facesse far una crida che tutti quelli nostri, Turchi come christiani, che vorà andar sopra l'armata del Signor con suo pagamento, se debia matter in ordine".

959 Karşılaştırma için bk. "Mon. Hung. Hist", V, s. 241: "Commandamento che tutte le navi e navigli piccoli et grandi fossero retenute per suo nome"; s. 243: "Furono armate de molte fuste et galee et la major parte per forza, perfino a togliere gli homini per forza de casa".

960 Sathas, Aynı yer; ayrıca s. 137.

Dizin

A

- Abruz 93
Acciajuoliler 107
Adana 220
Adriyatik Denizi 72, 176
Afganistan 116
Afyonkarahisar 20, 185, 188
Agram (Zagreb) 211
Ahmed 10, 19, 26, 111, 119,
184, 185, 188, 190, 191,
228, 229, 239
Ahmed Bey 228, 229
Ahmed Çelebi 190
Ahmed Paşa 111, 239
Ahyolu 25, 241
Akçaâbâd 189
Akçahisar 7, 9, 63, 100, 101,
111, 160, 161, 162, 163,
208, 209, 212, 213
akçe 19, 112, 201, 224, 237, 240,
243, 244, 250, 252
Akdeniz 61, 75, 153
Akdere (Valea Alba) 203
Akhaya (Akhaia) Prensi 26
Akhaya Prensligi 156
akıncılar 168, 206, 210, 211, 246
Akileilalı 89
Akkirman 68, 69, 196, 198, 199,
204
Akkirman Limanı 196
Akova 108
Aksaray 185
Akşehir 20, 184
Alacahisar 6, 78, 79, 92, 98, 100,
207
Alanya 20, 178, 185
Alaüddöve 219
Albert 74, 80, 165, 166, 181, 206
Aleksander 121, 199
Aleksandru 204
Aleksios 37, 121, 123, 139, 154,
163, 198
Aleksios Bua 154
Aleksios Disipates 37
Aleksios Dukakin 164
Alfonso 43, 62, 100, 101, 110,
166
Ali 19, 21, 96, 100, 116, 130,
135, 139, 141, 149, 190,
196, 200, 202, 205, 212,
229
Ali Bey 130, 135, 139, 190, 202,
212
âlim 27, 29, 37, 82, 225
Ali Paşa 96, 229
Alman 38, 43, 45, 56, 57, 75,
80, 82, 89, 90, 92, 93, 95,
115, 165, 166, 181, 211,
229, 247
Alman elektörleri 80, 90
Alman elektörlerin elçileri 80
Alman İmparatorluğu 93, 211,
229
Alman Kreyburglu 57
Alman ordusu 165
Alman prensleri 80, 82, 89, 166,
181
Alman Sarayı 43

- Almanya 77, 89, 93, 113, 114,
 158, 165, 180, 200, 201,
 218, 222
 Aloise Diedo 39
 Aloisio Loredano 158
 Alvisio Loredano 145, 149, 150,
 151
 Amasra 118, 231, 242
 Amasya 17, 120, 121, 187, 189
 Amasya Sancakbeyi 121
 Amasya Sancakbeyi Hızır Bey
 121
 Ambrosio Cotarini 191
 Anabolu 107, 150, 154, 157, 177
 Anabolu Kalesi 154
 Anadolu 5, 7, 9, 10, 19, 20, 22,
 32, 34, 35, 36, 64, 66, 67,
 69, 71, 74, 82, 86, 116,
 117, 119, 138, 141, 176,
 182, 183, 184, 185, 188,
 191, 195, 196, 212, 213,
 215, 216, 219, 220, 224,
 225, 238, 239, 241, 243,
 244, 250, 254
 Anadolu Beylerbeyi 20, 36, 82,
 118, 188, 212
 Anadolu Beylerbeyi İshak Bey
 20
 Anadoluhisar (Güzelcehisar) 24
 Anadolu sahilleri 86, 215, 254
 Anadolu seferi 5, 9, 71, 244
 Anadolu sipahileri 36
 Anadolu yakası 22, 35
 Anamur limanları 189
 Andre (Andros) 168
 Andreas 113
 Andronika 164
 Andronikos Kantakuzenos 37
 Anemas Kulesi 38
 Ankara 20, 187, 227
 Ankara Sancakbeyi 227
 Ankona 59, 152, 174
 Anna 123
 Antakya Beyi 184
 Antalya 9, 67, 177
 Antalya subaşı 67
 Anton 216
 Antonello 178
 Antonio 30, 33, 38, 40, 66, 73,
 153, 164, 213, 215, 218
 Antonio de Lecce 213
 Antonio Marini 33, 40
 Antonio Michele 164
 Antonio Rizio 30
 Aquileja Patriği 182
 Aquileja Patriği Markus 182
 Aragon 5, 23, 38, 43, 62, 73, 78,
 80, 81, 99, 101, 159, 215
 Aragon elçileri 80
 Aragon Kralı 38, 43, 62, 73, 78,
 81, 99, 101, 215
 Aragonlu 101, 161, 162, 178
 Arap mimarisi 232
 Argeş Dağları 135
 Arhos 8, 9, 143, 149, 150, 157,
 231
 Arianites 100, 164, 228
 Arianites hanedanı 228
 Arkadya (Arkadia) 157
 Arkadya Baronu 26
 Arnavutluk 8, 9, 11, 44, 98, 100,
 101, 103, 111, 120, 125,
 135, 140, 142, 160, 161,
 162, 169, 175, 195, 196,
 201, 208, 209, 212, 214,
 215, 225, 227, 228, 239,
 242, 246
 Arnavutluk Beyi 140
 Arnavutluk Dağları 161, 228
 Arnavutluk Sancağı 215
 Arnavutluk seferi 169
 Arnavut Sancakbeyi 209

Arta 101
 Artalı 150, 157
 Asanes 27, 110, 111
 astronomi 237
 Asya 24, 115, 178, 186
 âşâr 114, 223, 241
 Atina 7, 54, 107, 109, 113, 155, 156
 Atina Dükülüğü 109
 Atina Tiranı 113
 Augusteon Sütunu 49
 Aulis 156
 Avlonya 161, 217
 Avlonya Limanı 217
 Avrupa 5, 6, 24, 25, 34, 42, 57, 58, 63, 66, 75, 82, 98, 99, 123, 146, 185, 186, 188, 192, 197, 201, 213, 239, 240
 Avrupa yakası 34
 Avusturya 9, 11, 74, 181, 194
 Aya Dimitri Kilisesi 37
 Aya Kapı (Saint Theodosios Kapısı) 37
 Ayamavra 113, 208, 215
 Ayamavra Dükü 208, 215
 Ayamavra Dükü Leonardo 208
 Ayasofya 28, 31, 46, 47, 49, 50, 52, 233, 235
 Aydın Sancakbeyi 177
 Aydos 241
 Azak (Tana) 198
 Azerbaycan 117, 120
 Azize Meryem Kilisesi 31
 Azize Theodosia günü 48
 Aziz Georg günü 74, 82, 91
 Aziz Nikolas 181
 Aziz Valantin 247
 Aziz Veit günü 166
 Azzelino Lercaros 32

B
 Babila Pallavicini 50
 Baçau Eyaleti 207
 Badoer 172
 Bağdat 21
 Bahçekapı 38
 Baia 193
 Balaban Bey 160, 162, 163, 177
 Balat 176
 balıkçılık 86
 Balkan Yarımadası 64, 71, 91, 146, 169, 193, 241, 242
 Balsius Magyar 196
 Baltaoğlu 34, 39, 67, 228
 Baltazar 167
 Balteni 205
 Balyabadra Başpiskoposu 156
 balyos 51, 164
 balyos yardımcısı 164
 Banat 8, 10, 202, 206
 Banco di San Giorgio 68
 Barletius 101, 176, 213, 227, 228, 229, 243, 250, 251, 252, 253
 Barletti 101, 160, 162
 Bartolomeo Marcello 43
 Basarab Laiota 195
 Bastia 215
 baş papaz 28, 57
 baş vergisi 240
 Bathori 196, 204, 206
 Batı 5, 7, 17, 21, 22, 25, 33, 34, 55, 57, 66, 77, 80, 82, 84, 87, 102, 106, 117, 142, 145, 158, 162, 186, 197, 230, 235
 Batı Roma 21
 Batta 145
 Bavyera Dükü 212
 Bavyera Dükü Ludwig 212
 Bavyera Prensi 166

- Bayburt 190
 bayrak 145
 Beatriks 202
 bedesten 233
 Bektaşoğlu Ömer Bey 188
 Belgrad 7, 8, 56, 69, 72, 79, 80,
     88, 92, 93, 97, 98, 99, 100,
     101, 126, 127, 130, 131,
     134, 163, 165, 180, 200,
     219
 Belgrad Kalesi 97, 219
 Bendian 116
 Benedikt 57, 99
 Benefşe (Monemvasia) 108
 Berat 100
 Bernardo Giustiniani 62, 174
 Bertoldo 149, 153
 Besarabya 193
 Bessarion 57, 114, 145, 152, 243
 Beşiktaş 40
 Betau 181
 beylerbeyi 212, 213, 249, 250
 Beyşehir 184
 Bihor 84
 Binaket Şehri 116
 Biograd 100, 175
 Birecik 189
 Bizans 5, 6, 11, 19, 20, 23, 24,
     25, 26, 27, 28, 30, 31, 32,
     36, 37, 46, 47, 51, 55, 60,
     61, 62, 65, 76, 79, 106,
     108, 222, 223, 230, 233,
     234, 235, 237, 239, 245
 Bizans elçisi 30
 Bizans İmparatoru 5, 6, 19, 23,
     25, 31, 60, 61, 62, 65, 106,
     235
 Bizans İmparatoru Konstantin
     62, 106
 Bizanslılar 25, 34, 39, 45
 Bizans tekfurları 222
 Blasius 168
 Bocche di Cataro 159
 Boğaz 5, 24, 30, 32, 69, 234
 Boğazkesen (Rumelihisarı) 25
 Boğdan 8, 10, 68, 69, 91, 118,
     133, 136, 137, 192, 193,
     194, 195, 196, 197, 199,
     202, 203, 204, 205, 206,
     207, 209, 220, 228, 242,
     254
 Boğdanlı 194, 196, 199, 202, 203
 Boğdanlılar 23, 204
 Boğdan limanları 197, 254
 Boğdan Prensesi Maria 203
 Boğdan Prensi 68, 136, 193,
     194, 195, 199
 Boğdan Sarayı 199
 Bohemya 77, 93, 141, 164, 166,
     179
 Bohemya Kralı 166
 Bohemyalı 134, 137
 Bohemyalı çeteler 134
 Bohemya Şansölyesi 77
 Boiana Gölü 176
 Bokali aileleri 154
 Bokalis Leontarios 106
 Bolonyalı 115
 Bolu 118, 119
 Bondimero 172
 Bootiya 109
 Bosna 8, 10, 22, 29, 72, 83, 89,
     102, 128, 129, 130, 135,
     139, 141, 142, 145, 148,
     158, 160, 164, 167, 175,
     179, 180, 185, 201, 204,
     207, 211, 225, 228, 231,
     242, 244, 246
 Bosna Banatı 207
 Bosna Dükü 211, 228
 Bosna Eyaleti 207

- Bosna Kralı 22, 29, 72, 102, 128, 129, 130, 135, 201, 204
- Bosna Kralı Stefan 23, 102, 128, 129, 204
- Bosna Krallığı 139
- Bosnalı akıncılar 179, 211
- Bosnalı Eflaklar 207
- Bosnalılar 202
- Bosna Sancakbeyi 167, 175, 179, 180, 185
- Bosna Sancakbeyi İshak Bey 185
- Bosna seferi 141, 244
- Bosna Valisi 148
- Bosna ve Hersek 8, 242
- Boşnaklar 11, 218
- Boyana Gölü 213
- Boyar 200, 225
- Bozcaada 153, 171, 217
- Böğürdelen (Sabac) 200
- Brandenburg Dükü 74, 80, 206
- Bran Şatosu 135
- Bran Şatosu (Poienan Kalesi) 135
- Braşov (Kronstadt) 132
- Bratislava (Pressburg/Pozsony) 166
- Brazzo di Maina 214, 217
- bronz top 33
- Budin 76, 80, 81, 95, 99, 102, 206
- Budua 214
- buğday 28, 29, 166, 216
- Bukoleon 38
- Bukovina 194
- Bulgar 35, 40, 75, 85, 225, 228, 229
- Bulgaristan 131, 229
- Bulgarlar 11, 225
- Burchio Kapısı 171
- Burgonya 73, 74, 80, 81, 114, 145, 152, 174, 180
- Burgonya Dükü 114, 145, 152, 174, 180
- Burgonya elçileri 80
- Bursa 20, 71, 118, 123, 241
- Bükreş 69, 135, 195, 205
- Bükreş yakınlarında 135, 205
- Büyükçekmece 234
- Büyük İskender 18, 56, 65, 71, 221
- Büyük Meryem Kilisesi 216
- C,Ç**
- Calahorralı Rodrigo 169
- Calbo 172
- camı 66, 231, 233
- Canale 171, 172
- canbazlar 233
- Canik bölgesi 123
- Capello 156
- Capistrano 7, 94, 95, 96, 97, 98
- cariye 19, 106
- Carlo Gonzara 57
- Carlo Musachi Thopia 101
- Carpis 114
- Carregios 114
- Castiglioni Johann 74
- Cattarino Contarini 37
- Cattarino Zeno 187, 192
- cebecibaşı 244
- Cem Sultan 170, 188, 237, 246
- Ceneviz 5, 28, 32, 35, 39, 40, 50, 51, 68, 84
- Ceneviz Doju 84
- Ceneviz kadirgası 32
- Ceneviz kolonileri 68
- Cenevizli 38, 44, 46, 67, 85, 87
- Cenevizliler 44, 64, 69, 76
- Cengiz Han 65, 68
- Cenova 31, 44, 50, 51, 55, 56, 59, 60, 67, 68, 76, 85

Centurione Zaccaria 26
 Cerbe 63
 cerehor 33, 41
 Cesur Charles 174
 Cezerî Kasım 237
 Chelidoni Burnu 177
 Chimara 101, 214, 215, 228
 Chimara Sancakbeyliği 228
 Cicero 56
 Cihanşahzâde 116
 Cilly 22, 90, 97, 99, 126, 131,
 180, 219
 Cilly Kontesi 219
 Cilly Kontu 22, 90, 97, 99, 126,
 131
 Cilly Kontu Ulrich 99
 Cimarosto 160
 Clermont Konsili (Piacenza
 toplantısı) 113
 Condottiere Bertoldo Este 149
 Cormons 211
 Craciuna Hisarı 194
 çadır 250
 çakırcı 21
 Çakırcı Yakup Reis 198
 Çalı Bey 40
 Çanakkale Boğazı 153, 170
 Çandarlı Halil Paşa 238
 Çandarlı Kara Halil 19
 Çarşamba Nehri 184
 çavuşbaşı 244
 çektiri 166, 170

D
 Dağpazarı 184
 Dalmaçya 9, 102, 130, 139, 175,
 202, 218, 239
 Dalmaçya Kralı 130
 Dalmaçyalı (İliryalı) 19
 Dan 131
 Danaos 226

Dandolo 152
 Darağacı Kapısı 170
 Darius (Daro) Kanalı 170
 Dealu Manastırı 92
 Debre (Dibra) 100
 Delos 176
 Demirbaş Şarl 17
 Derme (Myrrha) 178
 Despot 7, 22, 27, 79, 96, 106,
 110, 113, 125, 128, 157,
 174
 Despot Dimitrios'un elçisi 110
 Despot Lazar 125, 128
 Develi Karahisarı 191
 devşirme 40, 111, 154, 162, 221,
 225, 227, 228
 Dimetoka 112
 Dimitrios Asanes 107, 108, 112
 Dimitrios Paleolog 37, 122
 Dimitrios Sophianos 227
 Divân 79, 103, 139, 164, 232,
 238, 250
 Divân-ı Hümayûn 79, 103, 139,
 164, 232
 dizdar 252
 Dobruca 133, 169, 203
 Doczy 202
 Doğu 17, 22, 27, 28, 30, 35, 42,
 44, 48, 53, 58, 61, 62, 74,
 93, 105, 115, 116, 120,
 121, 138, 153, 179, 182,
 186, 199, 235, 237
 Doğu Avrupa 74
 Doğu Karadeniz Dağları 120
 Domeniko Gattilusio 85
 Dominik 138
 donanma 39, 78, 89, 126, 138,
 149, 151, 152, 156, 158,
 173, 176, 198, 253
 Donato Belloria di Serravalle
 115

Don Francisco de Toledo 38
Dorino 6, 65, 85, 86, 87, 109
Dorino Gattilusio 6, 86
Draç 99, 149
Drakul 91
Drava (Drau) Nehri 211
Dravatal 211
Drin Nehri 212
Drivasto 212, 213
Dukas 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26,
28, 29, 30, 32, 34, 35, 36,
41, 42, 46, 48, 49, 50, 51,
52, 54, 63, 65, 66, 67, 72,
79, 85, 86, 88, 95, 103,
109, 113, 117, 133, 137,
139, 226, 234
Dulkadiroğulları 11, 231, 236
Dulkadiroğulları Beyi 231, 236

E

Eberhard 166
Ebu Said Bahadırhan 120
Ebu Said Mirza 116
Edirne 20, 21, 26, 50, 53, 64, 66,
73, 82, 91, 108, 109, 112,
113, 137, 138, 185, 230,
239, 241, 246
Edremit 24
Eflak 7, 8, 10, 23, 81, 91, 131,
132, 134, 136, 137, 138,
149, 169, 192, 194, 195,
197, 199, 200, 204, 205,
213, 229, 242
Eflak birlikleri 131
Eflak filosu 81
Eflak köylüleri 197
Eflak Prensi 23, 91, 194, 195,
213
Eflak stepleri 136
Ege Denizi (Arşipel) 44

Eğriboz 9, 38, 55, 60, 61, 66,
109, 151, 156, 157, 169,
170, 171, 172, 173, 174,
175, 185, 227, 242, 254
Eğriboz fatihi 175
Eğrikapı (Kaligaria) 38
Eğri Piskoposu 202
Elbasan 161
elçi 24, 35, 60, 62, 68, 75, 105,
107, 111, 142, 157, 159,
164, 173, 184, 187, 208,
214, 229
Emerich Zapolya 148
Eminek 194
Enderûn ağaları 236
Enez 6, 9, 64, 65, 86, 87, 112,
139, 168, 169
Epibados (Bigados) 25
Epir 215
Epir sahilleri 215
Erdebil Şeyhi 121
Erdel 58, 76, 78, 90, 93, 132,
134, 137, 166, 195, 205,
207, 229
Erdelli voyvodalardan 196
Ereğli 22
Ergiri Kasrı 113
Ermenek 184, 191
Ermeni Dağları 187
Ermenistan 21, 117
Erzincan 21, 117, 183, 188, 191
Eski Foça 6, 9, 86, 169, 231
Eski Saray 11, 63, 232, 234
Evrenos Bey 100
Evrenoszâde 123, 135, 143, 213
Evrenoszâde Ahmed Bey 213
Evrenoszâde Ali Bey 135, 213
Evrenoszâde İsa Bey 143
Evrenoszâdeler 11
Evrenoszâde Yunus Bey 123
eyalet 242

F

Faenzas 114
 Fantino della Valle 166
 Farsça 189
 Fars toprakları 226
 Fatih Cami 232, 235
 Feistritz 211
 Feldkirch şehirleri 181
 feodal 222, 225
 Ferdinand 162, 173, 215, 217
 Ferecik 26, 87
 Fırat Nehri 189
 Filantropos Paleologos 37
 Filelfius 43, 57, 149, 152
 Filibe 72, 119, 162, 239, 241
 Filiteo 172
 filo 39, 81, 165, 177, 210, 216
 Filos Çayı 118
 Firuz Ağa 25, 133
 Firuz Bey 78
 Firuzoğlu 100
 Fisko 216
 Fiumililer 168
 Floransa 27, 32, 56, 57, 58, 59, 201, 217
 Floransa Cumhuriyeti 32
 Floransa Kongresi 27
 Floransalı elçiler 59
 Foça 6, 9, 86, 169, 231
 Fogaras Kalesi 91
 Fornari 38
 Francesco 63, 107, 210
 Franciscus Filelfius 43
 Francis (Phrantzes) 25
 Frangepaniler 164
 Frankfurt 6, 75, 77, 78
 Franko 108, 109, 113
 Fransa 18, 32, 43, 57, 75, 78, 93, 114, 145, 243, 251
 Fransa Kralı 18, 32, 43, 57, 75, 78, 145, 243, 251
 Fransızlar 57
 Fransisken Manastırı 141

Fransisken Tarikatı 94
 Frederik 27, 90, 132, 134, 142, 166, 222
 Freisingen Şehri 218
 Frenk askerleri 47
 Frenkler 40, 231
 Futtak Şehri 131

G

Gabriel Trevisano 30, 38, 39
 Galata 5, 31, 36, 40, 44, 45, 50, 53, 55, 60, 66
 Galatalılar 50
 Galata Limanı 36
 ganimet 34, 69, 95, 107, 136, 156, 246
 Gardiki 112
 Gattilusiolar 88, 139
 Gattilusio Lucchino 138
 geçiş ücretleri 242
 Gedik 11, 120, 185, 191, 198, 199, 209, 217, 228, 238
 Gedik Ahmed Paşa 11, 120, 185, 191, 198, 199, 209, 217, 228, 238
 Gelibolu 6, 9, 34, 65, 66, 69, 75, 86, 137, 155, 178, 186, 189, 217, 241, 254
 Gelibolu Limanı 137, 254
 Gelibolu limanları 241
 gemi 34, 35, 37, 41, 44, 50, 67, 93, 102, 109, 122, 134, 171, 172, 174, 175, 178, 187, 216, 224, 253
 gemi topları 122
 Genç Basarab 213
 Gennadios Scholarios 52
 Georg 6, 7, 22, 71, 72, 79, 83, 96, 103, 116, 122, 123, 125, 166, 192
 Georg Amirutzi 123
 Georg Branković 71, 103

- Georg Podiebrad 166
 Germe Hisarı (Heksamilion/
 Eksamil) 149
 Gevale Kalesi 183
 Giacomo Barbarigo 151, 156
 Giacomo Cocco 41
 Giacomo Contarini 38
 Giacomo Loredano 42, 153
 Giacomo Piccinino 57
 Gianbattista Volpe 192
 Gian Galeazzo 113
 Gidos 113
 Gigen 133
 Giorgio hanedan 107
 Giosofatte Barbaro 189
 Giovanni Contarini 28
 Giovanni Dalmata 38
 Giovanni da Mare 32
 Giovanni Dario 214
 Giovanni del Carretto 38
 Giovanni di Capistrano 93
 Giovanni Emo 179
 Giovanni Giustiniani Longo 32
 Giovanni Leradono 38
 Giovanni Sommaripa 168
 Giovanni Tron 172
 Girit 31, 35, 51, 61, 75, 149, 150,
 152, 155, 166, 171, 175,
 187, 188, 231
 Girit Başpiskoposu 166
 Girit gemileri 31
 Giritli 38
 Giritli denizciler 38
 Girolamo Minotto 38, 51
 Girolamo Novello 210
 Girolamo Zorzi 208
 Giudecca 170, 172
 Giudecca Kapısı 170
 Giuliano Cesarini 89
 Giustiniani 46, 47, 51, 60
 Gnese Piskoposu 74
 Gossdelan 166
 göçebe 235
 Gökbaşı (Sabiaco) 213
 Gökçeadalı 40, 226
 Görtz Kontu 218
 Grafeneckli Ulrich 165
 Grandük Lukas Notaras 36
 Gravosa Şehri 112
 Graz 57, 75, 182, 218
 Gregor 97, 98, 103, 116, 125,
 129, 141, 201
 Grenobelli Antonio Marini 166
 Gritti, 38
 gulden 90, 218
 Gurkfeld 210
 Gurktal vadileri 211
 Gügercinlik 126, 127, 229
 gülle 95, 138
 gümrük 24, 62, 157, 166, 241
 gümüş 48, 84, 165, 177, 238, 242
 Gürcistan 75, 116, 118, 121,
 187, 192
 Gürcistan Kralı 75, 116, 187,
 192
 Gürcistan Kralı Konstantin 187
 Gürdüs (Korint) 106
H
 Hacı Bey 190
 haç 96, 186
 Haçlılar 94, 102
 Haçlı Seferi 6, 7, 8, 10, 30, 43,
 57, 58, 74, 76, 80, 82, 89,
 90, 94, 95, 96, 102, 113,
 114, 115, 145, 146, 152,
 153, 165, 169, 174, 192,
 202, 215, 228
 Haliç 5, 31, 39, 40, 47
 Halkokondil (Chalkokondylas)
 226
 Hamza Bey 40, 67, 88, 101, 110,
 113, 120, 133

- Harambaşı İlyas Bey 146
harem 17
has 192
Hasan Bey 106, 107, 118
Hasanoğlu İsa 101
Haseki Sultan 251
Hazreti Eyüb 233
Hebdoman Sarayı 31
hekimler 245
Helena (Elen) 125
Hellaslı 66
Herke (Harki/Khalki) Adası 178
Hersek 8, 9, 130, 139, 142, 147,
204, 207, 225
Hersekli 142, 159, 174
Hersekli Stefan 142, 159
Hersek seferi 204
Hersezkâde 228
Hırsova 133
Hırvat Banı 130
Hırvatistan 8, 9, 130, 139, 142,
164, 168
Hızır - Georg 227
hidrografi 33
Hipodrom 38, 47
Hipodrom Kapısı 38
Horasan 116
Hotin Kalesi 203
Hristiyan 19, 22, 24, 33, 34, 35,
39, 41, 44, 45, 46, 49, 52,
55, 59, 64, 66, 69, 71, 72,
73, 74, 81, 83, 85, 93, 94,
96, 99, 102, 111, 114, 115,
116, 118, 128, 132, 133,
138, 142, 146, 149, 154,
157, 162, 164, 165, 169,
174, 176, 177, 178, 181,
187, 189, 191, 196, 198,
199, 201, 207, 221, 222,
223, 226, 227, 229, 246,
249, 251, 254
hukuk 227, 237
Hunyadiler 131
Hurşid 120
Hus 166
Hussitler 166
I,İ
I. Bâyezid 186
II. Basarab 205
II. Centurione 105
III. Frederik 27, 81, 89, 98, 115
III. Leonardo Tocco 101
II. Mehmed 5, 17, 18, 20, 21, 23,
24, 25, 26, 29, 30, 32, 33,
36, 39, 40, 43, 45, 46, 48,
50, 51, 52, 53, 57, 58, 64,
68, 69, 73, 79, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 91, 92, 96, 99,
108, 109, 183, 207, 208,
227, 236, 240, 249, 251,
253
II. Murad 19, 27, 71, 103, 132,
134, 249
II. Pius 7, 110, 113, 115, 145,
151, 153, 182
II. Urban 113
II. Wilhelm 222
İlgin kaleleri 184
I. Murad 108, 118
Innsbruck 167, 181, 211, 219,
251
Ioannes Argioropulos 28
Ioannes Komnenos 117
Isparta Metropolitani 110
IV. Sixtus 174, 181, 218
İbrail 135, 194
İbrail (Braila) 135
İlario Doria 43
İlyas - Dimitrios 227
İmparator 22, 27, 29, 32, 36, 37,
39, 43, 49, 53, 64, 75, 81,
82, 89, 90, 98, 99, 115,

- 117, 122, 142, 168, 182,
211, 222, 226, 235
- İmparator Ioannes 22, 117
- imparatorluk gemisi 39
- imtiyaz 69, 100, 106, 222, 242
- İnebahtı (Lepanto) 143
- İngiltere 114
- ipek 62, 201, 245
- İpsala 87
- İpsara (Psara) 209
- İran 42, 116, 117, 120, 187, 189,
191, 192
- İran Dağları 42
- İsaak Komnenos 199
- İsa Kapısı 170
- İsakçı Geçidi 203
- İsfendiyar Bey 19, 24
- İsfendiyaroğlu İsmail 34, 119
- İsfendiyaroğulları 118, 119
- İshak Bey 10, 19, 34, 83, 149,
183, 184, 187
- İshak Paşa 238
- İskados (Skiathos) 172
- İskender Bey (Kastriot) 44
- İskiri (Skyros) Adası 170
- İslâm 64, 95, 139, 221, 223, 225
- İslâm demokrasisi 221
- İsmail Bey 34, 118, 119
- İsonzo Nehri 210, 211
- İspanya 93, 114
- İspanyol 38, 82, 86, 102, 103
- İstanbul 5, 8, 10, 11, 18, 19, 20,
21, 23, 24, 25, 27, 30, 31,
32, 33, 34, 35, 37, 42, 45,
48, 49, 50, 51, 53, 54, 55,
57, 58, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 72, 73, 76, 82,
84, 86, 87, 92, 96, 98, 115,
122, 131, 138, 139, 143,
152, 155, 171, 172, 177,
185, 186, 188, 191, 192,
196, 197, 199, 200, 213,
227, 228, 230, 231, 232,
233, 234, 235, 239, 241,
246, 250, 251, 254
- İstanbul feneri 241
- İstanbul halkı 27
- İstanbul Limanı 5, 28, 30
- İstanbullular 34
- İstanbul subaşı 53, 63
- İstanbul surları 19, 24, 25, 33,
34, 66, 67
- İstanköy Adası 67, 176
- İstendil (Tinos) Adası 88
- İsthmus Derbendi 108, 109, 150
- İstirya 139, 210, 218
- isyan 21, 97, 178, 224, 232
- İşkodra 11, 29, 61, 100, 175,
176, 179, 195, 197, 212,
213, 214, 215, 227, 228,
229, 250, 251
- İtalya 24, 27, 28, 32, 44, 58, 63,
74, 76, 92, 93, 101, 107,
111, 112, 129, 155, 158,
165, 167, 174, 177, 179,
186, 210, 217, 218, 229,
238
- İtalyan birlikleri 160
- İtalyan hümanist 43
- İtalyan Kapısı 216
- İtalyan prensleri 57
- İtalyan sanatçı 64
- İtalyan şairler 76
- İtalyan tüccarlar 56
- İthome 107
- İvan Balşa 174
- İvan Çernoyevič 160, 176, 214
- İzladi 85
- İzmir 9, 177
- İzmit 24, 35
- İznik 189
- İzvornik 9, 22, 148

- J
Jan (Yanoş) Hunyadi 128
Judenburg 181
- K
kadı 84, 139
kadiasker 250
kadın 98, 112
kadırğa 28, 30, 51, 56, 61, 94,
102, 152, 153, 160, 166,
168, 173, 174, 175, 176,
187, 197, 209, 253
kaftan 52
Kahire Cami 233
kâhya 252
Kalamata 112, 154, 172
Kalavrita 108, 110
kalyon 56, 197
Kamaniçe 203
Kanijeli 93
Kantakuzen 98, 126
Kapalıçarşı 232
kapıkulu 53
kaptan 89
Kaptan-ı Derya 34, 39, 65, 67,
86, 198
Kaptan-ı Derya Hamza Bey 65
Kapudan Paşa İsmail Bey 102
Kapudan Paşa Kasım Bey 117
Kapudan Paşa Yunus 86, 87
Karaca Paşa 73
Karadağ 202, 214
Karadağ geçitleri 202
Karadeniz 25, 30, 34, 56, 60, 68,
69, 117, 197, 214, 231,
242, 254
Karadeniz birlikleri 34
Karadeniz Ereğlisi 25
Karadeniz sahilleri 117, 242
Karagöz 17
Karakoyunlu 117
Karakoyunlu Hüseyin Bey 117
Karakoyunlular 191
Karaman 9, 10, 20, 21, 63, 115,
119, 169, 183, 184, 185,
191, 193
Karaman Beyi 115, 183
Karaman Beyi İbrahim Bey, 183
Karaman Beyliği 184
Karaman Devleti 20
Karaman elçileri 63
Karamanlı 10, 75, 178, 185, 187,
188
Karamanlılar 29, 158
Karamanoğlu İbrahim Bey 20
Karamanoğulları 43, 169, 178,
184
Karaman Sarayı 119
Karasu (Struma) 19
kardinal 36
Karenti 181
Karinya (Kraina) 159
Karinyola (Kernten) 211
Karistos 38
Kariye Kilisesi 234
Karya sahilleri 176
Kastamonu 32, 119, 241
Kastritsa 110, 112
Kastro 217
Katafigiya 24
Katalan birlikleri 215
Katalan dili 38
Katalan konsolosu 51
Katalan korsanları 138
Kataphyi 173
Katerina Kornaro 178
Katolik 27, 166, 225
Katolik-Ortodoks Birliği 27
Kayseri 187
Kefalonya 215, 252
Kefalonya Kalesi 252

- Kefe 10, 56, 60, 68, 69, 76, 192,
 198, 199, 228, 231, 242,
 254
 Kefe Piskoposu 76
 Kenger-Mesoe (Kenyermezö)
 206
 Keramikon 36
 keşiş 52, 93, 125, 217
 Keşiş 112
 keşişler 93
 Keve (Kowin) Kalesi 125
 Kıbrıs 20, 25, 29, 56, 64, 85, 176,
 178
 Kıbrıs Kralı 25, 29, 56, 64
 Kıbrıslı 178
 Kıbrıs Sarayı 56
 kılıç 117, 172, 250, 252
 Kılıç Arslan 185
 Kırım 6, 10, 56, 69, 121, 192,
 193, 199
 Kırım sahilleri 69
 Kırım Tatarları 10, 192, 193
 Kızılağaç Yenicesi 140
 Kızıl Ahmed 119, 187
 Kızkalesi (Gorigos Limanı) 62
 kızlarağası 236, 245
 Kilandar Manastırı 125
 Kili 8, 23, 69, 118, 133, 136, 137,
 193, 194, 196, 198, 199
 kilise 27, 45, 49, 234, 247
 Kimara 99
 Kinegion Kalesi 38
 Kinizsy 207
 Kir Aleksios 121
 Kirman 116
 Klarentsa 156
 Klazomen Kasabası 177
 Klis 164
 Kliutch (Kliacza/Glutz) 140
 Klobuk 139
 Klomutsi Kalesi 105
 Kokkinon Kalesi 88, 209
 Kommaso di İmola 189
 Kont Stefan 165
 Konya 29, 183, 185, 189, 190,
 191, 231
 Korbau Kontu 168
 Korfu 112, 157, 178, 253
 Korneuburg 166
 Koron 28, 151, 155, 157, 173
 Koron Piskoposu 28
 korsan 61, 88, 113
 Kosova 84, 127
 Kotor (Kattaro) 29
 Koyunluhisar 120
 kök boya 62
 köle 75, 84, 107, 112, 121, 155,
 167, 175, 236
 köy 19, 134, 181, 203, 206, 235,
 247
 Kratova 83
 Krisoskolos Klada 217
 Kristoforo Moro 152
 Kritovulos 18, 21, 22, 24, 25, 26,
 34, 36, 39, 40, 41, 42, 51,
 53, 63, 64, 65, 66, 67, 71,
 83, 86, 87, 88, 96, 102,
 103, 109, 110, 111, 113,
 118, 123, 127, 129, 139,
 141, 143, 147, 148, 150,
 151, 156, 161, 162, 169,
 220, 226, 231, 232, 234,
 236, 237, 245
 Kserkses 40
 Kulpa 131
 Kuman 128
 Kumkapı (Kontoskalion) 38
 Kupinik köyü 97
 Kuşlat Şehri 201
 Kutsal Havariler Kilisesi 53, 232
 Kutsal Roma İmparatorluğu 74
 kutsal topraklar 219

Küçükçekmece 234
 Küçük Ermenistan 76
 Küçük Langos Adası 67
 Kütahya 20
 Kyzikos 32

L
 Ladislas Vitez 179
 Lancelothus de Macedonia 63
 Larendes 185
 Latin 5, 7, 17, 23, 24, 26, 27, 28,
 31, 36, 37, 40, 51, 55, 56,
 85, 222, 231
 Latince 80, 174
 Latin hükümdarlığı 26, 85, 222
 Latin Kilisesi 57
 Latinler 231
 Latin Patriği 28, 37, 51
 Lauro Querini 152
 Laybach (Laibach) 180
 Lazar 8, 98, 125, 129
 Lecce 217
 Leh asilzâdeler 203
 Leh Kralı 74, 115, 180, 194, 195
 Leh Kralı Kazimir 74, 194, 195
 Leoben 218
 Leonardo Boldu 164
 Leonardo di Langasco 38
 Leondari 105, 108, 149
 Lerino Adası 151
 Leş 63, 101, 142, 163, 213, 228,
 240
 Leş Limanı 63
 libre 201
 Lichtenberg 181
 Likona 157
 liman 20, 62, 135, 177, 193
 Limni 6, 7, 9, 10, 32, 61, 62, 65,
 88, 102, 110, 112, 151,
 153, 170, 173, 176, 208,
 209, 214, 215
 Limni subaşı 215

Linz 211
 Litvanya 193
 Livius stili 56
 Lizza-Fusino 40
 Ljubljana 168, 180
 Lombardiya Savaşı 58
 Loredano 43, 44, 55, 60, 61, 149,
 150, 156, 209
 Luca di Cortulia 171
 Lukanes 106
 Lukas 27, 51, 52, 146
 Lütfi Bey 214
 Lvov (Lemberg) 194

M
 Macar 7, 8, 10, 23, 33, 69, 76,
 78, 79, 80, 82, 89, 90, 91,
 92, 94, 95, 96, 97, 99, 103,
 125, 127, 130, 132, 133,
 137, 142, 145, 146, 147,
 148, 157, 159, 164, 167,
 176, 179, 182, 194, 196,
 199, 201, 202, 205, 206,
 207, 208, 218, 222, 247
 Macar altını 69, 247
 Macar birlikleri 23, 79, 149
 Macar çeteleri 145
 Macar Devleti 91, 95
 Macar elçileri 206, 218, 247
 Macar elçisi 80
 Macar gemileri 94
 Macaristan 6, 8, 9, 18, 23, 35,
 43, 71, 72, 77, 78, 80, 81,
 82, 83, 89, 90, 91, 92, 93,
 97, 98, 99, 109, 113, 114,
 125, 127, 128, 129, 130,
 131, 132, 134, 141, 142,
 145, 159, 160, 165, 167,
 173, 179, 180, 182, 186,
 194, 195, 199, 200, 202,
 207, 208, 229
 Macaristan hükümeti 92

- Macaristan Kralı 6, 7, 8, 130,
180
- Macaristan Kraliçesi 202
- Macaristan Krallığı 142
- Macaristan Kral Vekili 77
- Macaristan Meclisi 81
- Macar Kralı 76, 78, 80, 82, 89,
90, 93, 97, 99, 103, 125,
127, 130, 132, 133, 137,
142, 145, 146, 147, 148,
159, 164, 176, 179, 182,
194, 199, 202, 205, 207,
208
- Macar Kralı Ladislas 76
- Macarlar 8, 10, 57, 98, 130, 134,
146, 147, 148, 159, 207
- Macar sınır eyaletleri 127
- Macso Banı 130
- Mahmud Paşa 87, 111, 122, 127,
134, 138, 140, 141, 142,
157, 188, 225, 234, 238,
240
- Maina 154, 176, 208
- Maina Burnu 176
- Makedonya Dağları 119
- Makedonya Sancakbeyi 123
- Malatesta hanedanı 153
- Malatya 189
- Maletesta 155
- Malkoçoğlu 135, 206, 207, 212
- Malkoçoğlu Bâli Bey 135, 206,
207, 212
- Mamak 194
- Manastır 161
- mancılık 39
- Manganai Manastırı 66
- Mankup 69, 121, 198, 199, 203
- Mankup hükümdarları 121
- Mantineia 26, 112, 154
- Mantua 113, 114, 115
- Manuel 38, 43, 105, 113
- Manuel Gudeli 38
- Manuel Hrisoloras 43
- Manuel Kantakuzenos 105
- Mara 19, 97, 98, 103, 174, 197
- Maraş 219
- Marburg 181
- Marcello 61, 91
- Marchione de Franchi 50
- Margarete 53, 92
- Marmara Denizi 24, 47
- Marmara Ereğlisi 25
- Marotin 133
- Marrathios 112
- Mat 100
- Matrida (Mategra) 198
- Mattheos Asanes 109
- Mauricio Cattaneo 38
- Maveraünnehr 185
- Meclis Toplantısı 80, 167
- medrese 233
- Mega Kaldeia 121
- Mehmed Bey 227
- Melek el-Nasr 64
- Melik 64, 219, 235
- Melik Arslan 219
- Melissenos 106
- Memlûklü Sultanı Kayıtbay 220
- Memlûk Sultanı 189, 219
- Memlûk Sultanı'nın elçileri 219
- Menteşe 20
- Meriç Nehri 86, 87
- Meryem Ana 42, 48
- Mesoteicheon 40
- Messina Körfezi 26
- Metohites 37
- Mevlevî dervişler 235
- Mezistrelî 178
- Mezistre (Mistra) 108
- Mezopotamya 185
- Mısır 64, 153, 158, 186, 188,
219, 220

- Mısır seferi 220
 Mısır Sultanı 64, 158, 186, 188
 Midilli Adası 8, 35, 64, 67, 87,
 110, 123, 138, 151, 157
 Midilli hükümdarı 65, 102
 Midillili 121, 243
 Midillililer 231
 Midilli Metropolit 51
 Midilli Metropolit Leonardo 51
 Midilli Prensi 85, 138
 Mihail 25, 28, 93, 97, 106, 126,
 127, 131, 154, 156, 202,
 225
 Mihail (Amolulo) Angeloviç
 126
 Mihail Apostolos 28
 Mihail Asanes 106
 Mihail Ralli 154, 156
 Mihail Ralli Drimi 154
 Mihail Szilagyi 93, 97, 127, 131,
 202
 Mihal Bey 229
 Mihaloglu Ali Bey 8, 129, 131,
 135, 140, 145, 189, 197
 Mihaloglu Ali Bey, 131, 189, 197
 Mihaloglu Iskender Bey 149,
 211
 Mihalogulları 194, 202, 206, 207
 Milano 58, 59, 60, 66, 73, 102,
 116, 129, 162, 166, 179,
 202, 217, 249
 Milano Dükü 59, 60, 73, 129,
 162, 166, 217
 Milanolu Dük 113
 Minan 191
 Minnet Bey 142, 148
 Minnet Bey'in oğlu 148
 Minnet Bey'in oğlu Mehmed
 148
 Miranşah 116, 191
 Miriandron 36
 Mirza 116
 Misevak 139
 Misivri 25, 76
 Misivri Kalesi 25
 Misya 32, 84
 Modon 60, 105, 143, 150, 151,
 157, 171, 173
 Modrus kontlukları 167
 Molibos Kalesi 110
 Molin 38
 Molla Hüsrev 227
 Mone Tes Horas Kilisesi 48
 Monte Bassa Tepesi 212
 Monte Gargano Dağı 217
 Montferrat Kontu 114
 Mora 5, 7, 9, 26, 29, 37, 55, 57,
 61, 64, 65, 98, 103, 105,
 107, 108, 109, 110, 111,
 113, 117, 122, 126, 136,
 142, 149, 150, 152, 153,
 154, 155, 157, 158, 168,
 172, 208, 209, 214, 215,
 217, 222, 224, 225, 227,
 229, 239, 242, 246
 Mora Arhontu 225
 Mora Arhontu Manuel Bubali
 225
 Mora despotları 64
 Mora Despotluğu 57
 Mora Sancağı 113, 229
 Mora Sancakbeyi 154, 215, 227,
 240
 Mora Sancakbeyi Hamza 227
 Morava Nehri 84, 134
 Mora Yarımadası 7, 105, 107,
 110, 154, 158
 Moskova 193
 muhafız 121, 205, 235
 muhafız alayı 205, 235
 Musa 27, 100, 227
 Musa Çelebi 27
 musahib 86
 Musakiler 163

Mustafa 20, 99, 185, 187, 188,
189, 190, 191, 212, 228,
230, 238

Mustafa Paşa 212

Müslüman 19, 32, 44, 46, 49, 53,
64, 65, 115, 117, 122, 123,
163, 177, 222, 224, 251

Müslüman boylar 222

Myra Sancakbeyi 228

N

Nabukadnezar 74

nakliye gemisi 93, 166

Nakşa 11, 209

Nandoralba 127

Napoli 5, 11, 59, 60, 62, 63, 101,
160, 161, 162, 164, 166,
173, 174, 176, 177, 178,
192, 202, 215, 216, 217,
218

Napoli gemisi 216

Napoli kadirgaları 178

Napoli Kralı 5, 59, 60, 63, 101,
160, 161, 162, 164, 166,
173, 174, 176, 177, 217

Napoli Krallığı 160

Napoli Prensesi 202

Napolyon 17

Narenta 23, 29, 147, 159, 164

Narenta Limanı 23

Nerio 29, 107, 109

Nerio Acciaiuoli, 29

Neritone 217

Neustadt 6, 27, 78, 80, 81, 89,
93, 98

Niccolo de Canale 168, 171

Niğbolu 133, 134, 136, 169, 196,
229

Niğbolu ve Vidin Sancakbeyi
Hamza Bey 133

Nikeforos Paleologos 37

Nikola 62, 88

Nikolas 37, 82, 93, 164, 201,
210, 216

Nikola Sagundino 62

Nikolas Dukaşen 210

Nikolas Gudello 37

Nikolas Skura 164

Nikolas Ulyaki 201

Nikolo Gattilusio 138

nikris 197, 220

nişancı 237, 250

Norveç Başpiskoposu 90

Nova Kalesi 160

Novobrd 6, 45, 72, 83, 84, 97,
225, 242

Nure Sufi 183

Nürnberg 9, 11, 75, 81, 82, 89,
90, 93, 96, 97, 99, 110,
114, 115, 141, 146, 152,
165, 166, 167, 180, 181,
182, 192, 206, 207, 216,
218, 219, 232, 247, 248,
251, 253

O.Ö

Oblucita 203

odaların bölükçüleri 243

Odun Kapı 36, 38

Ogentino 217

okçu 149

Olt bölgesi 132

Orgusi 198

Orhan 19, 23, 46, 51

Orheiu Kalesi 194

Orsato 151, 152, 153

Orsato Giustiniani 152

Orsova 165, 207

Ortodoks 29, 52, 106

Ortodoks Kilisesi 52

Ortodoks ruhbanı 106

Osmanlı subaşıları 150

Otlukbeli 190

Otranto 11, 161, 217, 218, 232

- Otto 166
 Ottobono 172
 öğrenci 37, 40
 Ömer Bey 108, 109, 136, 140,
 150, 154, 156, 157, 160,
 210
 Özbek Hanı 116
- P**
 Padova Piskoposu 74
 Padua Piskoposu 76
 Palaiokastron 110, 151, 170
 Palamedes 86
 Palatina Dükü 115
 Palatina Dükü Frederik 115
 Paleologlar 26, 105, 107, 149
 Pammakaristos 53
 Pangratos 116
 Pantokrator Manastırı 29, 66
 Paolo Bochiardi 38
 papa 31, 73, 89, 102, 103, 113,
 114, 141, 152, 165, 201
 Papa III. Kalixtus 98, 113
 Papalık 58, 74, 218
 papanın elçisi 29
 papanın musahibi 141
 Papa Nikolas 55, 81
 Papa vekili 59, 74, 89, 115, 126,
 165, 169, 180, 182, 201
 paralı asker 9, 30, 50, 60, 154,
 198
 Parga 215
 Pastroviçler 164
 Pataren mezhebi 146
 Patrik Gregorios Mammas 27
 Patrik Lui (Ludwig) 102
 Paul Ogniben 191
 Pavia Piskoposu 78
 Pax Romana 222
 pazar 24, 93, 180, 201
 Pazenika 108
 Peder Lodoviko 115
- Peder Nikolas 81
 Peloponezya 107
 pencik 242
 Penderaki 118
 Perinthos 25
 Pertschach 181
 Peter Bua 105, 107, 215
 Peter Doczy 206
 Peter Kinizsy 206
 Peter Sokoli 131
 Petervaradin 8, 93, 95, 146, 200
 Petrion 37
 Petru Aron 68, 69, 137, 193,
 204, 242
 Philipp 114
 Piatra Neamt Kalesi 203
 Piatra Şehri 203
 Pier Mocenigo 172
 Pierre d'Aubusson 216
 Pierre Loredano 40
 Pier Vetturi 212
 Pier Zulian 38
 Pietro di Campofregoso 84
 Pir Ahmed 10, 183, 184, 185,
 188, 191
 piskopos 180
 Pitileon 60
 piyade 22, 76, 77, 93, 114, 180,
 217
 Pleyburg 181
 Podiebrad 179
 Podolya 194
 Podrinyes 140
 Podul Innalt 209
 Pola Limanı 152
 Politze 207
 Polonya Kralığı 115
 Portolongo 112
 Prens Vladislav'ın kardeşi 131
 Prizren 84
 Prodromos Manastırı 48

protostrator 32
 Protostrator İshak 154
 Provans gemisi 35
 Prut Nehri 203
 Psellos 237
 Ptolemeus 237
 Puskulus 37
 Putna 194
 Putna Nehri 194

Q
 Quirico Giustiniani 67

R
 Racova (Racovitza) Nehri 197
 Radivoy 141
 Radobila 207
 Radul 132, 136, 137, 194, 195, 205
 Ragusa 7, 29, 44, 59, 75, 78, 79, 81, 84, 91, 97, 99, 101, 102, 103, 111, 112, 125, 129, 139, 141, 159, 160, 162, 174, 242
 Ragusa Başpiskoposu 44, 59
 Ragusalılar 91, 147, 157, 162
 Rahova (Orehovo) 133
 Rakolsburg 218
 Raut Nehri 194
 Raymond Orrofa 63
 Razboieni 10, 203
 Redoni 99, 163
 Regensburg (Radasbona) 165
 Resava Kalesi 126
 Riminili 115, 153
 Rimnik Çayı 195
 Roberto Orsini 160
 Rodos 6, 7, 11, 56, 64, 67, 85, 102, 153, 174, 176, 177, 178, 215, 216, 227, 238, 251, 252, 253, 254
 Rodos Limanı 216, 254

Rodoslu kardeşler 216
 Rodos Şövalyeleri 56, 67, 153, 174, 176, 177, 215
 Roma 18, 29, 55, 56, 58, 59, 63, 76, 78, 80, 82, 96, 98, 106, 141, 167, 173, 174, 179, 192, 217, 222
 Roma-Cermen İmparatorluğu 80
 Roma-Cermen İmparatoru 78, 80, 82
 Roma İmparatoru 18
 Roman 203, 204
 Roma Şehri 174
 Romenler 134, 203
 Rotenturm (Turnu Roşu) Geçidi 206
 Rotezo 100
 Ruçar 137
 Rudnik 98, 127
 Rudnik madenleri 127
 Rum 7, 24, 25, 26, 30, 32, 34, 37, 40, 43, 51, 52, 63, 66, 88, 92, 101, 105, 109, 110, 113, 114, 133, 138, 143, 155, 185, 225, 226, 227, 237, 242, 252, 253
 Rum ateşi 252
 Rum elçileri 25
 Rumeli 34, 35, 64, 73, 82, 84, 91, 108, 113, 118, 119, 120, 140, 142, 150, 176, 189, 190, 195, 196, 197, 209, 212, 227, 228, 241, 243, 246, 250
 Rumeli Beylerbeyi 34, 84, 91, 108, 113, 140, 150, 190, 195, 196, 197, 209, 212, 227
 Rumeli Beylerbeyi Has Murad 190

Rumeli birlikleri 34, 118
 Rumeli sipahileri 73, 84, 120, 189
 Rum hükümdar 7, 101
 Rum İmparator 7, 226
 Rum kaleleri 24
 Rum Kalesi 113
 Rum Kardinal 114
 Rum korsanlar 30, 32, 34
 Rumlar 11, 27, 40, 51, 64, 150, 154, 172, 231
 Rum Mehmed Paşa 185, 227
 Rum tarihçileri 242
 Rupela 108
 Rus 234
 Rusçuk 133, 229
 Rusya Metropoliti 28
 Ruthenus 28
S,Ş
 Sabbas Dükü 129
 Sackmann 210
 sadaka 235
 Saint Andreas 52
 Saint Denis 43
 Saint Dimitrios Manastırı 28
 Saint Georg 44
 Saint Theodoros Tepesi 44
 Saint Veit 181
 Sakız Adası 6, 28, 50, 51, 55, 64, 67, 85, 86, 88, 102, 110, 172, 209, 217, 242
 Sakson şehirleri 132
 Saksonya 128
 Saksonyalı 180, 251
 Saksonyalılar 134
 Salankamen 165, 201
 Saline Şehri 194
 Salvadego 38
 Salzburg Başpiskoposu 211
 Samastro 69
 Samatya (Hipsomatia) 38

Samiyot Ali Bey 139
 Samovit 133
 San Angelo Kardinali 89, 94, 114, 126
 San Biagio 213
 Sancakbeyi Konstantin 228
 San Chiara Kilisesi 170
 San Croce 213
 San Demeter 131
 San Franseskos Kapısı 170
 San İsidora Limanı 67
 San Kroke Kulesi 50
 San Lazzaro 212
 San Nikolas Burcu 216
 San Pietro Hisarı (Bodrum) 176
 San Sabina Kardinali 28
 San Veneranda Kilisesi 212
 Sara 120
 saray 11, 17, 22, 56, 118, 230
 Saruca Paşa 19, 20, 36
 Saruhan Bey İli 69
 Sava Nehri 92, 127, 140, 148, 200, 201, 202, 210
 savaş vergisi 59
 Sava Vadisi 180, 181
 Sdrina Kontu 129
 Sebalia 100
 Sebastian Rozgony 93
 Segedin 128
 Segna 167
 Sek 128, 137, 196
 Sekler Kontu 196
 Sek toprakları 137
 Selanik 84, 217, 239, 241
 Semadirek 61, 87, 102, 112, 156, 231
 Semendire 8, 56, 73, 74, 79, 83, 97, 125, 126, 128, 129, 140, 202, 207, 225, 229
 Semendireli 206
 seramik 33

- Seret Nehri 203
 Sergio 110
 serhad 8, 246
 Severin 78, 165, 200
 Seyyid Ahmed 85
 Sezar 18, 221
 Sforza 57
 Sığın (Sighino) 178
 Sıklan Hisarı 184
 Sırbistan 6, 8, 19, 23, 78, 82, 84,
 97, 98, 107, 125, 126, 128,
 129, 130, 141, 160, 200,
 201, 225, 229, 230
 Sırbistan seferi 6, 8, 82
 Sırp Beyi 78
 Sırp Despotluğu 98
 Sırp Despotu 19, 22, 29, 71, 72,
 79, 80, 83, 97, 103
 Sırp elçiler 63, 72
 Sırp filosu 134
 Sırp hanedanı 129
 Sırp haydutlar 97
 Sırp süvari birlikleri 34
 Sırp toprakları 22, 71, 136
 Sırp uç komutanları 83
 Sırp yeniçeri 21, 224, 248
 Sibiu (Hermannstadt) 132
 Sichna 87
 Sicilya 23, 217
 Sicilyalı 228
 Siderokastron 156
 Siena 218
 Sigismondo 9, 149, 153, 154
 Sigismondo Malatesta 9, 149,
 154
 Sigismund 77, 141, 181, 208,
 211
 silahdar 244
 Silifke 178, 183, 184, 186, 189,
 191
 Silistre 56
 Silivri 25, 37, 39, 46, 76
 Silivri (Pege) Kapı 37
 Simon Nagy 130
 Sinan Bey 101, 150
 Sinop 7, 10, 32, 34, 118, 119,
 186, 187, 231, 242, 254
 sipahi 22, 139, 250
 sipahioğlanları 246
 Siremli 167
 Siremli Piskopos 167
 Sisam Adası 177
 Sistan 116
 Sitnitsa 83
 Sivas 120, 183, 189
 Sivastopol 68
 Sivrihisar (Ostrovitsa) 73
 Skardona 167
 Skopelos Adaları 172
 Skylolimne 122
 Slatitza 85
 Slav 101, 102, 193, 213, 222,
 225, 241
 Slav dili 225
 Slav kültürü 193
 Slovenya 168
 Slovenya ve Hırvatistan Banlığı
 168
 Snagov Manastırı 205
 Snagov Şehri 137
 Sofya 79, 82, 84, 92, 241
 Sopoto 214
 Spanolar 164
 Spilit Başpiskoposu 178
 Spilit (Spalato) 167
 Spiridion 53
 Srebrenica 22, 128, 147, 148,
 201, 242
 Stefan 8, 10, 29, 72, 96, 98, 99,
 125, 128, 129, 130, 136,
 137, 139, 140, 141, 142,
 147, 159, 160, 164, 192,

193, 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 200, 202, 203,
 204, 205, 206, 207, 217,
 228
 Stefan Bathori 196
 Stefan Brankoviç 160
 Stefan Çernoyeviç 29, 164
 Stefan Thomas 130
 Stefan Tomaşeviç 130, 140, 141
 Storlodo 38
 Streksiler 164
 Studion kaleleri 34
 subaşı 65, 84, 88, 119
 Suriye 186, 193, 220
 Sussenheim 211
 Süleyman 53, 176, 179, 183,
 195, 196, 197, 202, 209,
 228, 240
 Süleyman Bey 53, 179
 Süleyman Paşa 176, 195, 196,
 197, 202, 209, 228, 240
 sünnet düğünü 236
 süvari 47, 76, 77, 78, 97, 116,
 154, 156, 190
 Svetigrad 100
 Sviştov 133
 Szava 131
 Şahidî 237
 Şahruh Kalesi 116
 Şam 191
 şansölye 146
 şap madenleri 86, 242
 şap ticareti 62
 Şebinkarahisar 189, 190, 191
 Şehirköy (Pilot) 79
 Şehsuvar 219
 şehzâde 17
 Şehzâde Bâyezid 186, 189, 190,
 191
 Şirinlerin beyi 193
 şövalye 42, 77, 114, 166
 şövalyelik ruhu 208, 249

T

Taddeo Dükü 149
 Taddeo Dükü'nün oğlu 149
 Tagliamento nehirleri 210
 Takımadalar 174, 209
 Takımadalar Dükü 174, 209
 Tana ticaret filosu 39
 Tana ticaret filosunun kaptanı
 39
 Tarabya (Therapia) 34
 tarihçi 49, 67, 85
 Tarsos 108
 Tarsus 220
 Taşoz Adası 65, 85, 102
 Tatar 68, 179, 192, 193, 198, 244
 Tatarca 198
 Tatar elçileri 192
 Tatar Hanı 68, 194
 Tatarlar 115, 198
 tebdil-i kıyafet 247
 Tebriz 192
 Tekfur Çayırı (Hünkâr Çayırı)
 220
 tekne 56, 170
 Teleajin Hisarı 194, 196
 Teleajin Nehri 194
 Templier Kapısı 170
 Teodor 115
 Teodoros Karistinos 38
 Teofilos Paleologos 37
 tercüman 229
 Tesalya 107, 108
 Thalassokrateia 71
 Theben 109
 Theodor 63, 69, 198
 Thomas Kantakuzenos 29, 98
 Thomas Paleologos 125, 192
 Tımsıvar Banatı 131
 Tırgovişte 92, 133, 136, 205
 ticaret 23, 27, 30, 32, 44, 55, 84,
 101, 134, 176, 189, 196,
 198, 214, 235

- ticaret gemileri 30, 176
 ticaret imtiyazları 101
 ticaret merkezi 235
 ticaret yolları 23
 Tigranokerta 116
 timar 122, 129, 239, 250
 timarlı sipahiler 246, 249
 Timotheus 53
 Timur 21, 47, 68, 116, 117, 186,
 189, 191, 235
 Timur Hoca 68
 Tirana Vadisi 210
 Tocco 113, 174
 Tokat 187
 Tolna 145
 Tomornitsa 100, 101, 163
 Tomor Sıradağları 100
 top 5, 30, 45, 72, 85, 126, 136,
 170, 189, 197, 211, 251
 topçu 5, 12, 33, 40, 177, 189
 topçu birlikleri 33
 Topkapı (Saint Romanos Kapısı)
 36
 Torul 191
 Trablus 63
 Trabzon 7, 31, 37, 41, 56, 64, 75,
 116, 117, 120, 121, 122,
 123, 130, 136, 139, 186,
 187, 231, 242, 243, 254
 Trabzon İmparatorluğu 187
 Trabzon Kralı 75
 Trabzonlu 198, 204
 Trabzon Sancakbeyliği 122
 Trabzon ve Gürcistan Kralı 37
 Tran 164
 Trapurg 211
 Trembovla 194
 Trepanya 83
 Trepçe 84
 Tribrahus Mutinensis 115
 Trier Başpiskoposu 80
 Trier Elektörü 81
 Trinitatis Yortusu 218
 Troilus Bochiardi (Buzardi)
 kardeşler 38
 Tuna 23, 24, 41, 56, 69, 73, 75,
 77, 78, 79, 83, 91, 92, 93,
 94, 95, 102, 108, 126, 127,
 129, 131, 133, 134, 135,
 169, 192, 194, 195, 196,
 200, 202, 203, 205, 207,
 229, 241, 244
 Tuna beyleri 194
 Tuna boyları 23, 56, 73, 75, 77,
 91, 95, 102, 108, 126, 127,
 129, 131, 133, 135, 192,
 195, 196, 202, 205, 229
 Tuna Nehri 79, 83, 92, 93, 94,
 127, 131, 134, 169, 200,
 203, 207
 Tuna Türkleri 200, 207
 Tunca Nehri 21, 82
 Tunus 63, 64
 Tunus Kralı 64
 Turahan Bey 5, 7, 26, 106, 136
 Turahanoğlu 108, 140, 143, 149,
 150, 190
 Turahanoğlu Ömer Bey 140,
 149, 150, 190
 Turan 120
 Turla (Dinyester) Nehri 68
 Tutakan 133, 229
 tuz madenleri 182, 241
 tuz yatakları 86
 tüccar 51, 185, 246
 tüfek 251
 tüfekli asker 93
 tüfek ustası 251
 Türk 5, 8, 9, 10, 11, 17, 20, 21,
 23, 24, 26, 30, 31, 36, 39,
 41, 44, 45, 46, 49, 51, 53,
 56, 58, 59, 63, 66, 67, 77,
 82, 83, 87, 94, 95, 96, 100,
 101, 106, 109, 120, 121,

- 127, 128, 131, 132, 133,
135, 137, 140, 142, 156,
162, 163, 164, 166, 168,
170, 172, 177, 178, 179,
181, 184, 189, 193, 194,
198, 200, 201, 205, 207,
212, 213, 214, 217, 218,
222, 227, 228, 229, 230,
231, 233, 237, 238, 240,
243, 251
- Türkçe 18, 19, 20, 21, 24, 49,
226, 237
- Türk filosu 178, 217
- Türk gemileri 41, 67, 94, 170,
172
- Türkistan 21
- Türkiye 174, 176
- Türk korsanlar 168
- Türkler 5, 8, 25, 27, 30, 39, 41,
44, 45, 47, 49, 52, 62, 67,
68, 84, 90, 93, 94, 101,
103, 108, 109, 110, 115,
118, 126, 127, 129, 140,
146, 150, 155, 159, 161,
162, 165, 166, 171, 176,
179, 181, 196, 199, 200,
204, 205, 207, 209, 210,
212, 213, 215, 216, 218,
222, 223, 225, 228, 252,
254
- Türkmen 7, 21, 116, 120, 183,
185, 186, 190, 191, 193,
219
- Türkmen beyliği 219
- Türkmen birlikleri 190
- Türkmen kadını 121
- U,Ü
- uçbeyi 83, 102, 246
- Udine 113
- Ulrich Riederer 80
- Ulubatlı Hasan 46
- Ulubey 198
- Uluğ Bey 69
- Urban 33, 40, 251
- Urla 177
- Uylak Şehri 95
- Uzun Hasan 7, 10, 21, 113, 116,
117, 119, 120, 122, 123,
158, 177, 178, 179, 183,
184, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 193,
195, 215, 224, 234, 244,
246
- Uzun Hasan'ın elçileri 179, 187
- Üsküp 73, 91, 92, 140, 239
- Üveys Bey 185
- V
- vaftiz 63, 229
- vali 153
- Varad 164, 201
- Varadin 179
- Varad Piskoposu 201
- Varad Piskoposu Johann 201
- Varajdin 211
- Varna 89, 203
- Varna Savaşı 89
- vasal 122, 137, 209, 222, 242
- Vaslui 195, 196
- Vatikan 232
- veba 169, 234
- Vegila 218
- Veliyüddinzâde Ahmed 237
- Venedik 5, 7, 8, 10, 23, 24, 25,
26, 29, 30, 31, 32, 35, 38,
42, 43, 51, 53, 55, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 65, 66,
72, 76, 79, 86, 87, 88, 91,
98, 99, 101, 102, 105, 112,
113, 115, 128, 129, 134,
142, 145, 146, 147, 148,
149, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 157, 158, 159,

- 160, 161, 162, 163, 164,
166, 167, 169, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 184,
186, 187, 189, 192, 198,
202, 208, 209, 210, 211,
214, 215, 216, 217, 223,
224, 229, 236, 238, 240,
241, 242, 243, 245, 246,
252
- Venedik balyosu 31, 91, 158
- Venedik Doju 9, 57, 115, 152,
153, 155, 172, 174, 236
- Venedik Doju'nun oğlu 172
- Venedik donanma kaptanı 209
- Venedik donanma komutanı
171
- Venedik donanması 9
- Venedik elçisi 29, 43, 102, 134,
175, 179, 187, 214
- Venedik gemileri 5, 9, 153, 176
- Venedik kadirgaları 35
- Venedikli 9, 18, 29, 31, 37, 51,
55, 63, 64, 73, 87, 107,
138, 161, 165, 168, 176,
208, 209, 213, 246
- Venedikli bir subay 107
- Venedikli komutan 39
- Venedikliler 9, 24, 29, 31, 38,
40, 46, 62, 98, 109, 145,
149, 150, 151, 153, 154,
155, 159, 161, 162, 168,
169, 170, 172, 173, 176,
210, 214
- Venedikli subaylar 138
- Venedikli tüccarlar 37
- Venedik Senatosu 42, 192
- vergi 23, 52, 60, 61, 69, 72, 85,
88, 90, 107, 110, 111, 128,
182, 205, 214, 215, 240,
242
- Verona 57, 210
- Veronalı 57
- Veronalı Timoteo 57
- Vezir 25, 53, 138
- veziriazam 172, 185, 251
- veziriazamlık 238
- Veziriazam Mahmud Paşa 108,
120, 126, 127, 140, 149,
150, 151, 185, 227, 244
- VIII. Ioannes 27
- Vidin 6, 78, 126, 134, 169, 229
- Vidin Sancağı 126
- Vidin surları 134
- Villach 181, 211
- Villach geçitleri 211
- Vişegrad 137
- Vittorio Capello 156
- Vittorio Soranzo 210
- Viyana 7, 24, 28, 56, 57, 58, 63,
78, 80, 81, 95, 114, 121,
173, 178, 219
- Vize 25
- Vlad Drakul 132, 134
- Vladislav 23, 72, 91, 139, 159
- Vlad Tepeş (Kazıklı Voyvoda) 7
- Vonitsa 215
- Vostitsa 105, 108, 151, 172
- Voynuk köyleri 241
- Voyvoda Altoman 29
- Vrbas nehirleri 140
- Vuçitrin 140
- Vuk 10, 125, 129, 201, 202, 206
- W
- Windischgretz 181, 211
- Wolfsberg 181
- Württemberg Prensi 166
- Württemberg beyleri 180
- Y
- Yahudi 17, 164
- Yakşıçler 202, 206

YEDİTEPE

BÜYÜK TÜRK

FATİH SULTAN MEHMED

Osmanlı hanedanı birçok büyük komutan çıkarmıştır, ancak Fatih Sultan Mehmed kadar bilime, felsefeye, tartışmaya ve sanata önem veren ikinci bir hükümdar çıkaramamıştır. Fatih, hem karakteri, hem de icraatı açısından Osmanlı padişahları arasında istisnai bir hükümdardır.

Fatih Sultan Mehmed zamanında Boğazlar'da, Osmanlı hâkimiyeti kurulmuş, Balkanlar'da sınırlar Tuna'ya kadar genişletilmiş ve buralardaki topraklar emniyet altına alınmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı toprakları da birleştirilmiştir. Uzun Hasan tehlikesinin ortadan kaldırılması, hem Osmanlıların Timur'dan itibaren içine girdiği doğudan gelecek tehlike sendromundan kurtulmalarını, hem de beyliklerin ondan alacağı desteği önleyerek, Anadolu topraklarında hâkimiyetin tesis edilmesini sağlamıştır. Kırım'ın ve Karadeniz kıyılarının Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil edilmesi ile birlikte, Karadeniz'de belirli bir üstünlük kurulmuştur.

Fatih'in en önemli icraatından birisi de İstanbul'un yeniden imar ve inşasıdır. Bu, İstanbul'un fethi kadar önemlidir. Şehirden kaçan Rumlar geri getirilmeye çalışılmış, Ermeni patrikliği İstanbul'a taşınmış, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Türkler getirilerek, İstanbul'a iskân edilmiştir. Nüfus yönünden büyütülmeye çalışılan şehir, Fatih'in teşvikleri ile vezirleri tarafından birçok eserle süslenmiştir. Kapalıçarşı'nın inşaatı ile İstanbul, hâlâ önemini koruyan bir ticaret merkezine kavuşmuştur.

Osmanlı devlet teşkilatı ana yapısına bu dönemde kavuşmuştur. Bürokrasiden saray teşkilatına, oradan askeri örgütlenmeye kadar birçok düzenleme bu dönemde yapılmıştır. Onun hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır.

 yeditepeyay
 / yeditepek
 / yeditepeki
 / yeditepeyay

